

אמרו רבנן בטעמא דכל הנפטר מחבירו אל יפטר אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו.

ולכאורה משמע דהאי אל יפטר אלא מתוך דבר הלכה הוא לנתינת טעם שמתוך כך זוכרהו. והוא בלתי מובן.

הכי יזכור אותה ההלכה אשר שומע בעת פרידתם שהוא נבהל ואין לדרכו יותר מאשר יאמר טרם ישים לדרך פעמיו אמנם לדעתי יתכן שהך מתוך כך זוכרהו אינו נתינת טעם על כי מפני זה יאמר לו דבר הלכה בעת פרידתם. ואכן מוסב ע"ד הלכה.

והרצון כי התנא הורה לנו בזה כי טוב לפני העובר ממקום לנסוע לדרך לאשר ידוע מאמרם ז"ל כי כל הדרכים בחזקת סכנה לזאת הקדים להכין דפואה והצלה למען ינצל מכל רע לא יפגעהו. והוא בהיותו אומר דבר הלכה מדינים השכיחין תמיד בכדי שמתוך כך יזכרהו תמיד.

וזה כוונת מאמרם מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו. והיינו שהדבר הלכה יהיה כדבר שיזכרהו בכל יום בימי הלוחו ויתגולל לו זכות מתוך כך שחבירו יזכרהו על דבר הלכה אשר למד ממנו ועל חטוב יזכר שמו בכל פעם ויברכהו.

ונודע כי ברכת צדיק עושה רושם לטובה ועי"ז שלום יהיה לו וישמור צאתו ובואו וינצל מכל דבר רע לא תבואהו. והעלה והצלחה תסובבהו.

וברכתו תמלטהו. ועתה אם כך אמרו ז"ל על הנפטר מחבירו בעודו בחיים חיותו להשמר גופו בל יקראנו אסון בשום לדרך דרכו הרים פעמיו למסעות.

איך החי יתן אל לבו על אחת כמה וכמה יתפלל להכין ולהמציא מזור ותרופה לבל יכשל כשיבוא עת פקודתו לילך בדרך כל הארץ כי זה כל האדם. איך יתבהל נפשו ותדאג ותתחלחל.

ואל יתן דמי לו עד יכונן מרפא לנפש בהיות הדרך מסוכן כנודע מאמר ריב"ז שהיה בוכה ואומר אלו לפני מלך ב"ו מוליכין אותי וכו' ולא עוד אלא שיש לפני ב' דרכים. הנה בעת בוא מועד צאתו צריך רחמים גדולים בתת דין וחשבון בל ילכדנו החטאים הרשומים בנפשו חס ושלום.

מה טוב ומה יפה העצה היעוצה לנו כי ילמד דבר הלכה לרבים וכן שלמים בדינים השכיחין תמיד בכל יום שמתוך כך תמיד על הטוב יזכר שמו בביה"מ חק עולם יהיה לו כולם יאמרו יישר כחו ופעלו אשר העלה ואשר הביא לפנינו להקל הדרך גם כי ירדם בקבר שפתיו ברור מללו. ומברכתם יתעוררו עליו רחמים גדולים וינצל מכל דין העומד לנגדו וחיתה נפשו בגלל הדבר הזה בטח ושקט ושאנן ואין מחריד.

ובחיות עתה עת כלחי ובאתי בימים בא מועד עת הכנת צידה לנפש התחשב עם קונו, ונעלם מעין כל חי עת פקודתו. לא ידע אדם לאמתתו אלקים זולתו.

מדת ימי חיותו. ובחפשי באמתחתי בראותי כי זכות ומעש אין.

חשבתי אני עם לבי כעבד אל אדוניו במה אתרצה אם לא בתפלה וברכת תמימים ישרים אשר יסובבוני ובזאת ירצני ותנצל נפשי. ובחיבורי אשר חברתי בעזרת צורי וגואלי.

לא ידעתי אם כיונתי בהם להלכה וגם יראתי אם לא התערב בהם כוונות בלתי רצויות חס ושלום. ואחשבה לדעת זאת בהעלותי על לבי אף כליותי השיאוני אלכה לשוח בשדה לעסוק בדיני תפלה הנחוצים לכל העולם.

קטן וגדול שם הוא והם דברים העומדים ברומו של עולם והמונים נכשלים בהרבה דינים הידועה נעלמה מהם אין אתם יודע לחפש ולבקש הדבר להמצא כתוב לדעת אמתתו על בוריו כמו בענין חזרת התפלה והוא עומד באמצע תפלה בב"ה ולפעמים חוזר במקום שאין צריך לחזור או לאיפך וגורם ברכות לבטלה ח"ו וכמה דינים מוכנים וצריכים אף להיודע לדרוש מעל סמר.

אולם כשעומד בבית הכנסת או להיושבים בכפרים שאי אפשר להם לילך לעיר לבקש איזה דין הנחוץ כמו דין אונן וכיוצא אשר אין עמדו ספרים לבקש הדין על בוריו וכגון בטעות ספר תורה וכיוצא כמה וכמה דינים לזאת הצגתי דבר דבור על אופניו ורשמתי מקום מוצא הדין ובקל יוכל למצאו כי את הכל כתבתי על סדר היום וסדר השבוע.

ולא חדשתי למציא דינים מחודשים כי יראתי. אך אספתי ולקטתי במעט ובקוצר רעיון מהטו"ז ומ"א וא"ר ופ"מ וכדומה ובכולם דשמתי לדעת מבטן מי יצא הדבר ועל מעט מזעיר הכרעתי לפי קוצר שכלי והביאותים בקיצור נמרץ ולכוללם יחד להיות הדבר שוה לכל נפש ונחוצים המה לכל יודעי דת ודין להבין ולהורות כאשר מלתי אמורה למעלה כי נחוץ בעת עמדו במקום שספרים אין אתו.

ואולי בזכות ורבים חשיב מעון בזאת יכופר עון יעקב וברכת צדיקים תתמכני בימין צדקתו אושעה: דרך החיים דיני נטילת ידים שחרית (א) בשחרית תיכף כשיעמוד ממשכבו יטול ידיו ואסור לילך ד"א בלא נט"י ויעשה צרכיו ואח"כ יטול ידיו פעם שנית ויברך על נט"י וגם אשר יצר [מ"א סי' ד']: (ב) לא יגע בידו קודם נטילת שחרית לא לפה ולא לחוטם ולא לאזנים ולא לעינים [שם].

ואם נגע במאכל הוא חשש סכנה וכן יש ליזהר בשחרית שיטילו הקטנים ידיהם כי הוא חשש סכנה שנוגעים במאכלים בלא נטילה [פ"מ שם]: (ג) טוב להקפיד בנט"י שחרית בכל הדברים המעכבים בנט"י לסעודה אם אפשר [ועיין לקמן בה' נט"י לסעודה איזה דברים מעכבים] אבל אם אי אפשר אינו מעכב לא כלי ולא כח גברא ולא שאר דברים הפוסלין בנטילת ידים לסעודה [שם] וכן ניגוב אינו מעכב: (ד) מים הפסולים לנטילת ידים לסעודה [כמו שיתבאר אי"ה] כשרים לנט"י שחרות ומברך על נטילת ידים [א"ר שם]: (ה) נטילת ידים שחרית אין נוטלין ע"ג קרקע אלא לתוך כלי [ואפילו ע"ג קיסמין אסור] ומי הנטילה של שחרית לא יתן לפני בהמתו ולא ישפכם בבית ולא במקום שעוברים שם בני אדם [מפני חשש סכנה] [שם] (ו) נוטל כלי של מים ביד ימינו ונותנו ליד שמאלו כדי שיריק המים על ימינו תחילה ויטול כל יד שלש פעמים פעם אחת על יד ימין ופעם אחת על יד שמאל ויטלם עד פרק הזרוע וצריך לפשוט הכפות כדי לקבל הטהרה כמי שרוצה לקבל דבר ויגביהם כנגד הראש [מ"א שם בשם כתבים]: (ז) לא

יטול ממי שלא נטל ידיו שחרית אבל להביא מים מותר מי שלא נטל ידיו [מ"א שם]:
(ח) אם שיכשך ידיו לתוך כלי של מים עלתה לו נטילה לק"ש ולתפלה [ויברך על נט"י]
אבל לא לרוח רעה שעליהן וכן אם שיכשך ידיו בשלש מימות מחולפות גם כן עלתה לו
רק לק"ש ולתפלה אבל לא לרוח רעה שעליהן וצריך ליטול ידיו עוד פעם אחרת להעביר
הר"ר שעליהן [שם]: $F(t)$ אם היה ניעור כל הלילה יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו
שמרית להתפלל ולהעביר רוח רעה מעל ידיו ולכן יטלם בלא ברכה ואפילו אם היה ישן
מעט ביום ואח"כ היה נעור בלילה אף דבין אם הלילה גורם או השניה צריך נטילה מ"מ
א"צ ברכה דלר"ר לבד לא תיקנו ברכה [מ"אס"ק י"ב ע"ש]: (י) השכים בבוקר קודם
עלות השחר ונטל ידיו אח"כ כשיאיר היום צריך ליטלם פעם שנית בלא ברכה ולכן
כשאומרים סליחות שמשכימין קודם אור היום צריכין ליטול ידיהם שנית כשיאיר היום
[שם]: (יא) ישן ביום כשיעור שיתין נשמין יטול ידיו בלא ברכה אבל פחות משיעור
שיתין נשמין אין צריך ליטול ידיו [שם]: (יב) אלו דברים צריכי נטילה במים הקם
מהמטה והיוצא מבית הכסא ומבית המרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו בידי
והמשמש מטתו והנוגע בכינה והמפלה את כליו אפי' לא נגע בכינה והנוגע בגופו בידו.

ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל ידיו אם ת"ח הוא תלמודו משתכח ממנו ואם אינו
ת"ח הוא יוצא מדעתו [שם]: (יג) צריך לזוהר בתפלה שלא יגע בשוק או בירך
ובמקומות המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה וכן שלא לחכך בראשו אבל
במקומות המגולים בראשו ובפניו ומקוה המגולה שבזרועותיו היינו עד הפרק שנקרא
(עלענבאגין) אין להקפיד וכן מותר ליגע בצוארו עד החזה [שם]: (יד) ואם אין לו מים
יקנח ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי וצריך לנקות אפילו גב היד ויברך על
נקיות ידיים ויועיל לתפלה אבל לא להעביר הר"ר שעליהן [ואף שלתפלת מנחה אין
מברכין מן הטעם דסגי בנקיות עפר הכא צריך לברך על נקיות ידיים משום דבלילה נוגע
במקומות המטונפים וחיוב גדול לנקות ידיו לכן צריך לברך שחרית אף כשמנקה בצרור
או בשאר מידי דמנקי] [שם בפ"מ במ"ז ס"ק ד']: (טו) לא תיקנו נט"י אלא לתפלה אף
כשישן בבתי ידים ובודאי לא נגע במקום המטונף אבל שאר ברכות השחר יכול לומר
אם ישן בבתי ידים אף בלא נטילה [פ"ח שם] ואף אם ישן בלא בתי ידים ואין לו מים
אצל משכבו תיכף כשיעור משנתו יאמר בלא נטילה מודה אני כו' רבה אמונתך שאין
בה לא שם ולא כינוי: (טז) כל הדברים המנויים לעיל [בסעיף י"ב] הצריכים נטילה
צריכין נטילה משוה רוח רעה לכן אפילו לא נגע רק באצבע קטנה צריך ליטול עד הפרק
ולכל הפחות עד קשרי אצבעותיו אבל אם לכלך ידיו בטיט או ברפש א"צ לנקות רק
מקום המלוכלך בלבד [פ"מ שם]: (יז) הניעור בלילה אין צריך לברך רק אם נגע במקום
מטונף או עשה צרכיו לברך [א"ר שם] [משום דלהרא"ש הטעם שצריך לברך
בשחרית משום שידיו אינן נקיות אף דלתפלת מנחה א"צ לברך אף כשנוטל ידיו משום
שאינן נקיות מ"מ בשחרית תקנו חכמים שחייב ליטול ידיו וצריך לברך אם כן אם עשה
צרכיו או נגע במקום המטונף צריך לברך להרא"ש וגם לטעם הרשב"א שכתב הטעם
שנטילת שחרית משום שנעשה בריה חדשה מכל מקום אף שלא ישן צריך לברך משום
דעל חידוש העולם צריך לברך אף שאינן נהנה כמ"ש הרשב"א בתשובה סי' קנ"ג וכיון
דלדעת הרא"ש והרשב"א צריך לברך ענט"י ראוי לסמוך עליהם]: דיני כוונות הברכות

(א) יכוין בברכות פירוש המלות וכשיזכיר השם יכוין פ"י קריאתו באדנות שהוא אדון הכל ויכוין בפירוש כתיבתו ב"ה שהוא היה הוה ויהיה ובהזכירו אלקים יכוין שהוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם [סי' ה']: דיני ברכת אשר יצר (א) הטיל מים והסיח דעתו מלהטיל מים ואח"כ נמלך להטיל מים פעם אחרת א"צ לברך רק פעם אחת אשר יצר ואפילו לא השתין רק טפה אחת צריך לברך אשר יצר [בסימן ז' בש"ע ומ"א]:

(ב) כשניעור משנתו בלילה ודעתו לישן שנית יאמר אלהי נשמה בלא חתימה ואח"כ כשרוצה לישן יברך המפיל בלא שם ומלכות וכשיקום בבוקר יאמר אלהי נשמה בחתימה שנית [סימן ו' במ"א]: דיני ברה"ת וברכות השחר (א) אין לענות אמן אחר ברכת לעסוק בדברי תורה עד לאחר המלמד תורה לעמו ישראל כי הכל ברכה אחת היא ודבוקה למעלה סי' מ"ז] ולכך צ"ל והערב נא בוא"ו [שם סי' מ"ז]: (ב) אין לומר פסוקים קודם ברכת התורה אפי' דרך תחינה ובקשה לכן מהראוי ונכון לומר בה"ת קודם סליחות [שם]: (ג) מהרהר בדברי תורה אין צריך לברך בה"ת [שם] אבל הכותב דברי תורה לעצמו דרך לימודו חייב לברך [שם]: (ד) המשכים קודם אור היום יברך ברכת התורה ואף אם ישן אח"כ בין ביום ובין בלילה א"צ לחזור ולברך [פ"מ סי' מ"ז דלא כפר"ח] והטעם שדעת כל אדם לפטור בברכה זו עד שינת הלילה שלאחריו: (ה) ניעור כל הלילה חייב לברך בה"ת דאין דעתינו רק על מעל"ע [מ"א וא"ר] אך נכון אם אפשר שישמע בה"ת מאיש אחר ויאמר לו שיכוין להוציאו והוא יכוין להוציא את עצמו ויענה אמן ומהני [מטעם דבאמת יש מחלוקת הפוסקים בזה ע"ש במ"א לכן הדרך הנכון להוציא א"ע מפלוגתא ויעשה כנ"ל וכ"כ המ"א סי' תצ"ד ע"ש]: (ו) אם מסופק אם בירך בה"ת תייב לברך פעם שנית [שם] ורק ברכת אשר בחר בנו [תשו' שאגת אריה]: (ז) אם קראוהו לעלות לס"ת קודם שבירך בה"ת ובירך ברכת אשר בחר בנו על הס"ת א"צ לברך פעם שנית ברכת אשר בחר בנו רק יברך ברכת לעסוק בדברי תורה והערב נא עד לעמו ישראל וידלג ברכת אשר בחר בנו ויתחיל מיד יברך כו' [סי' קנ"ט] ואם בירך בה"ת ותיכף קראוהו לעלות לתורה צריך שיברך על התורה אשר בחר בנו כו' ומ"מ צריך שיאמר קודם שיעלה לתורה הפסוק יברך [מ"א שם]:.

(ח) המשכים קודם אור היום יאמר אלהי נשמה מיד אחר ברכת התורה וא"צ להמתין עד עלות השחר וא"צ לומר פעם שנית בבוקר אפילו כשישן עוד הפעם [ע' ס"ס מ"ז בפ"מ וע' טור וב"י] וה"מ כשהיה דעתו שלא לישן אבל כשדעתו לישן עוד אח"כ לא יאמר כשישכים ברכת אלהי נשמה רק יאמר בלא שם ומלכות ואח"כ כשישן וישכים שנית יאמר עם שם ומלכות [מ"א סימן ו']: (ט) הניעור בלילה לא יאמר ברכת אלהי נשמה [א"ר סי' מ"ו אות י"ב] ונכון לומר בלא שם ומלכות: (י) המשכים קודם אור היום לא יברך ברכת אשר נתן לשכוי בינה עד שיאיר היום ואפילו שמע קול תרנגול יש ליזהר לכתחילה ובדיעבד יצא אפילו לא שמע קול תרנגול ודוקא בירך לאחר חצות אבל קודם חצות אפילו שמע לא יצא וצריך לברך פעם שנית [באה"ט סי' מ"ו]: (יא) אפי' במדבר שאינו שומע קול תרנגול חייב לברך.

גם חרש יברך ברכת הנותן לשכוי בינה [שם]: (יב) אם קדם ובירך שלא עשני אשה אפ"ה יברך אח"כ שלא עשני גוי ושלא עשני עבד אחרונים סי' מ"ו וכן מסתבר] וה"ה קדם ובירך שלא עשני עבד קודם שלא עשני גוי מ"מ יברך אח"כ שלא עשני גוי [עייין

ט"ז ומ"א וא"ר שם בסימן ח"י]: (יג) סומא מברך ברכת פוקח עורים [ועי' סי' מ"ו במ"א ועי' פר"ח והכי מסתבר דהא גם יוצר המאורות מברך]: (יד) אם קידם ובירך זוקף כפופים קודם שבירך מתיר אסורים שוב לא יברך מתיר אסורים [שם]: (טו) אין לענות אמן אחר ותנומה מעפעפי כי הכל ברכה אחת עד לעמו ישראל לכן נכון לומר ויהי רצון בוא"ו [שם]: (טז) אם ניעור כל הלילה לא יאמר ברכת המעביר שינה בשם ומלכות כמ"ש באלהי נשמה [א"ר סי' מ"ו אות י"ב]: (יז) אחר שמע ישראל שאומרים אחר לפיכך יאמר בשכמל"ו וגם פרשה ראשונה נכון לאומרה אך יתכוין שלא לצאת עתה מצות ק"ש בכדי שיקיים המצוה כתקונה שיקראנה אח"כ עם הברכות אם לא שירא לנפשו שהציבור יעברו זמן ק"ש וכפי שנתבאר לקמן זמנה [עיין מ"א ס"ח מ"ו]: (יח) לא יאמר פ' התמיד אלא ביום וכן כל הקרבנות לא יאמר בלילה דאינן קרבים אלא ביום [סי' א'] אבל פ' הכיור ופ' תרומת הדשן מותר לומר קודם אור היום [שם]: (יט) יש לומר פרשת התמיד וכן כל הקרבנות בעמידה דומיא דהקרבנות בעמידה [סי' מ"ח]: (כ) לא יאמר שום פסוק בע"פ רק כששגור בפי כל כמו ק"ש וברכת כהנים ופרשת התמיד אבל אם אינו שגור בפי כל אע"פ ששגור בפיו אסור ולכן יש לזהר בזה כי כמה אנשים מוסיפין ואומרים כמה פרשיות השגורות בפיהם אף שאינן שגורות בפי הכל ואינו נכון [סי' מ"ט במ"א] וסומא רשאי לאמרו בע"פ [שם]: דיני ציצית וברכותיה (א) יתעטף בציצית מעומד ויברך מעומד על טלית גדול להתעטף בציצית ועל טלית קטן על מצות ציצית, ואותן המניחין הטלית מקופל סביב צוארן על כתפיהן לא יצאו י"ח.

** (ע' באה"ט סי' י"ז ס"ק ד'. **) בחור לא יכסה ראשו בטלית אפ"ל ת"ח [מ"א סי' ח']: (ב) צריך הפריד חוטי הציצית זה מזה קודם לבישה ולבדוק אם הם כשרים שלא נפסקו ואם הוא שעת הדחק כגון שהציבור מתפללין ואין לו פנאי לבדוק או שקורין אותו לעלות לתורה אם יודע שאתמול היו כשרים יכול להתעטף ולברך בלא בדיקה [שם] ואין צריך בדיקה אלא פעם אחת ביום ואפילו לובשו שנית וחייב בברכה א"צ בדיקה [מ"א סי' י"ג ס"ק ה' א"ר סי' ח' ס"ק י"ג]: (ג) מחזיר שתי ציציות מלפניו ושתיים לאחוריו כדי שיהא מסובב במצות [שם]: (ד) אם לובש טלית קטן כשאינו ידיו נקיות ילבשנו בלא ברכה וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך על מצות ציצית או כשלוש טלית גדול יברך עליו ויכוין לפטור גם את זה ואז א"צ למשמש בציצית [שם]: (ה) יכוין בהתעטפו שציונו הקב"ה להתעטף בציצית כדי שזכור כל מצותיו לעשותם [שם]: (ו) הציצית יהיו מבחוץ ולא תחובין בכנף והולכין בין העכו"ם יוצאין בתחובין רק בשעת הברכה יהיו מגולין כדי הילוך ד"א [שם במ"א]: (ז) נוהגין לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן שאותן ציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו [שם]: (ח) אם לובש כמה ד' כנפות בלי הפסק והיה דעתו על כולם לא יברך אלא ברכה אחת ואם שח ביניהם אפילו שלא מענין לבישה א"צ לברך [מ"א ס"ק י"ד].

ואם הפסיק הרבה צריך לברך משום היסח הדעת ולכתחילה לא יפסיק בשיחה ושתיקה ודאי לא הוי הפסק אם לא שהסיח דעתו ואפ"ל אם פשט הראשון קודם שלבש השני א"צ לברך כיון שהיה דעתו מתחלה על כולם ואם לא היה דעתו מתחלה על כולם והביאו לפניו אפ"ל בשעה שעדיין לבוש בטליתות שבירך עליהן או שהיו לפניו טליתות שבירך עליהן בשעה שהביאו צריך לברך [מ"א א"ר שם]: (ט) אם בירך על טלית קטן על מצות

ותיכף רוצה ללבוש הטלית גדול אם נתכוין בפירוש לפטור גם הטלית גדול בעל מצות א"צ לחזור ולברך על טלית גדול אבל בסתם צריך לחזור ולברך על טלית גדול [פ"מ]: (י) אם לבש טלית קטן ובירך עליו והלך בבית זה למקום אחר בתוך הבית אפ"ל מחדר לחדר לא חשיב הפסק וא"צ לברך כשלוש טלית גדול כשהי' דעתו מתחילה עליו בשעת ברכה אבל אם הלך מביתו אפילו חזר למקומו צריך לברך דשימי מקום הוי הפסק כיון דהוי ב' מצות הוי שינוי מקום הפסק] [מ"א]: (יא) אם פשט טליתו ויצא לחוץ והיה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד אין צריך לחזור ולברך [משום דבטלית אחד לא הוי שינוי מקום הפסק דהוי כחזור למצותו כמו ביצא מסוכה וחזר] אבל אם לא הי' דעתו לחזור ולהתעטף מיד צריך לחזור ולברך ואם הסיר הטלית סתם וחזר ונתעטף מיד אז אם נשאר עליו טלית קטן א"צ לחזור ולברך ואם לאו צריך לחזור ולברך כשמתעטף (מ"א וא"ר): (יב) אם נפל טליתו שלא במתכוין מעל כל הגוף אפילו אם נשאר בידו צריך לברך שנית כשמתעטף בו דאזדא לי' מצותו אבל אם נשאר עוד אפ"ל על מקצת גופו א"צ לברך שנית [מ"א דלא כט"ז] [והטעם כיון דבודאי אסור לכסות אפ"ל מקצת גופו בטלית של ד' כנפות בלא ציצית והוי כעוסק עדיין בחיוב כנלפענ"ד]: (יג) הלן בטליתו בלילה או שלוש קודם אור היום כשיאיר היום א"צ לברך וטוב לפטור אותו בטלית גדול [שם]: (יד) נתכסה בבגד שתייב בציצית ולא הטיל בו ציצית ביטל מצות ציצית: דין בגדים שחייבין בציצית ומקום הציצית (א) בגד של צמר רחלים או של פשתן חייב בציצית מדאורייתא ומשאר מינים או צמר של רחל בת עז י"א דחייב מדאורייתא וי"א דאינו חייב רק מדרבנן ואם טרף צמר ושאר מינים אזלינן בתר הרוב והילכתא דאפילו בגדים של שאר מינים חייבין מדאורייתא [סי' ט"ו]: (ב) ציצית של צמר ופשתן פוטרין בכל המינים חוץ מצמר לפשתן או להיפך משום כלאים והמנהג שלא לעשות ציצית של פשתן כלל אפילו בשאר מינים משום דגזרינן שיש מין של צמר רחלים שדומה למשי ויבא לעשות בו ציצית של פשתן שיסבור שהוא משי ויהי' כלאים [שם במ"א ס"ק ב']: (ג) ציצית של שאר מינים אינן פוטרין אלא במינן כגון משי למשי וראוי שלא לברך רק על טלית של צמר וציצית של צמר ונהגו עלמא לעשות ציצית של צמר אפ"ל לטלית של משי [שם במ"א]: (ד) אם הטיל בטלית של שאר מינים קצת ציצית ממינו וקצת מצמר או פשתן יש להסתפק אם יצא.

טלית שהשתי של צמר והערב של משי יטיל ציצית של צמר ולא של משי וראוי שהברכה יהי' על הטלית קטן של צמר [שם במ"א]: (ה) עושין הציצית רק לבנים ואין לשנות ואף בבגדים הצבועים [שם]: (ו) אף שראוי שלא לעשות הטלית רק של צמר מ"מ אם א"א לו בטלית אחר רק בשל פשתן יעשה עלית פשתן וציצית פשתן ולא יבטל מצות ציצית והמ"א כתב שיעשה הכנף של עור ויעשה בטלית ציצית של צמר [שם]: (ז) טלית שאין לה ד' כנפות פטורה יש לה יותר חייב לעשות לה ציצית בד' כנפות המרוחקין ולכתחילה לא יעשה עלית כזה כי יש פוטרין ולכך באותן הטליתות קטנים שיש להן בית הצואר פתוח עד רובו והרי יש לה יותר מד' כנפות יש לעשות הכנפות היתירות עגולים [סי' י']: (ח) יש לה ד' כנפות וחתך כנף א' או ב' באלכסון שנעשתה בת ה' או בת ו' חייבת ויעשה הציצית בהכנפות המרוחקין [שם]: (ט) טלית של בגד וכנפות של עור חייבת וכן אם רובה בגד ומיעוטה עור חייבת ולהיפך פטורה דאזלינן

בחר עיקר ורוב הבגד וכן אם למעלה בגד ותחתיו עור חייבת ולהיפר פטורה דהתחתון טפל למה שלמעלה [שם]: (י) יש לה ג' כנפות וקשר בהם ציצית ואפי' קשר אחד ואח"כ עשה לה כנף ד' והטיל בו ציצית צריך להתיר הג' ציצית שעשה בפיסול משום תולמ"ה אבל הציצית שעשה בכנף הד' א"צ להתיר כיון שנעשה בהכשר ואין פסול הראשונים פוסלין אותה [שם במ"א]: (יא) מלבושים שהם פתוחים מן הצדדים למטה ויש להם ד' כנפות לצד מטה ולמעלה הם סתומים אם רובו סתום פטורה ואם עשה בו ציצית ואח"כ פתח בו רובו פסולים משום תולמ"ה ואם רובו פתוח חייב והנקבים שמכניסין בהם הידים מצטרפין לרוב ולכך אפי' אם בסוף רק מיעוט בגד פתוח ועם הפתיחה שבמקום הכנסת הודים רוב פתוח כשר ויוצא בו [א"ר שם] מחצה על מחצה חייב ואין יוצאין בו בשבת והוא הדין דאין מברכין עליו [שם]: (יב) כל המלבושים שאין עשויין שיהיו הב' ציצית לפניו וב' לאחריו כגון [קאפטינוס] שלנו שב' כנפות הם סמוך לארץ ושנים הם אצל הצואר וכיוצא בו פטורים מציצית ולכתחלה יעשה קרן אחת עגולה ואם חוגר עצמו באמצע בחגורה פטור לדברי הכל אפילו לכתחילה [שם].

(יג) אין לעשות בטליתות קטנים שלנו קרסים למטה מחצי' שלא יהי' נראה כסתום ואם הקרסים הם כפופים מאד וא"א לפותחן אלא ע"י מעשה חשבינן לגמרי כסתום הן לענין שעטנז הן לענין ציצית וכן אם מחברם בחוט שקורין [שניריל] עד שא"י לפתוח בקל הוי ג"כ ואם הוא ברוב הגוף כך פטור מציצית ואין יוצאין בו בשבת כשעשה בו ציצית [שם א"ר]: דיני חוטי הציצית (א) החוטין צריכין שיהיו טוויין לשמן ושזורין לשמן דהיינו שיאמר בתחילת השזירה ובתחילת הטווייה שהוא עושה לשם מצות ציצית ואם לא טווה לשמן אפי' בדיעבד פסול ואם לא שיזר לשמן כשר בדיעבד [א"ר פ"מ סי' י"א]: (ב) אם אה נפסקו משזירתן ונעשו י"ו אם נשתייר כדי עניבה כשר [שם]: (ג) שיעור אורך הציצית אחר עשייתן היינו אחר הכריכה והקשירה יהיה י"ב גודלים חוץ ממה שמונח על קרן הבגד והחוט שעושים ממנו הכריכות צריך להיות יותר ארוך ויכול לכרוך הגדיל קצת מחוט זה וקצת מחוט זה משום דבזמן התכלת היו כרוכין קצת מחוטי תכלת וקצת מחוטי לבן [שם במ"א]: (ד) חוטים שאולים מן הסתם הלואה הוא דלא הדרא בעינא אבל אם השאילם לו ע"מ להחזיר בעין אין יוצא בהם משום דאמרי' דהשאיל לו למלאכה אחרת אבל אם השאיל לו ציצית מתוקנים היינו חוטים שזורים ופסוקים אפי' ע"מ להחזירם בעין מותר להניח בבגדו דאל"ה אמאי השאילם ודמי למ"ש בסי' י"ד אם שאל לו טלית דצריך לברך עליו [שם ובמ"א]: (ה) צריך לעשות נקב באורך הטלית לא למעלה מג' אצבעות דהיינו רוחב ג' גודלין ולא למטה מכשיעור שיש מקשר אגודל עד סוף הציפורן וכן השיעור ברוחב הטלית ואם עשה למעלה משלש אצבעות אע"פ שכשקשר הציצית עשה החוטין שעל הבגד קצרים ונתכפלו הכנפות והוא למטה מג' פסול וה"ה איפכא בקשר אגודל כשר ואם לאחר שעשה הציצית למעלה מג' אצבעות חתך בנקב שיתלו הציצית למטה מג' אצבעות פסול משום תולמ"ה ואם נתקו מחוטי ערב עד שלא נשאר בו כשיעור קשר אגודל כשר [שם]: (ו) צריך לחתוך ראשי החוטין קודם עשייה שאם יכרוך אפי' חוליא אחת ויקשור קשר אחד על החוליות קודם שיחתכן הוי תולמ"ה ובשעת הדחק כגון בע"ש עם חשיכה יוצא אפילו בחוליא אחת וקשר אחד שצריך לעשות מדאורייתא וקשר בלא חוליא או חוליא בלא קשר ע"ג פסול

מדאורי' כיון דבעינן גדיל [שם]: (ז) יש אומרים שצריך לדקדק שיתלו הציצית לאורך הטלית דבעינן שיהיו נוטפות על הקרן גם יזהר שלא יהיו הציצית תלויין באלכסון על קרן זויות [שם]: (ח) אם נפסקו חוטי הציצית קודם שהטילן בבגד מותר לקשור אותן וכן אם נפסק חוט מצד אחד אחר שהטילן בבגד אפי' לא נשתייר כדי עניבה וקשרו חשוב כאלו היה חוט שלם מתחלה כיון שבחוט אחד לא נפסל והרי נקשר קודם שנפסל ונעשה כחוט שלם ולכך אם אחר כך נפסק חוט אחד מן הצד השני כשר אפילו לא נשתייר כדי עניבה כיון שנקשר חוט הראשון קודם שנפסל נעשה כחוט שלם אבל אם נפסקו ב' חוטים משני צדדים ולא נשתייר כדי עניבה אין מועיל קשירה ופסול כיון שנקשר אחר שנפסל כללא דמלתא קשירה קודם שנפסל נעשה כחוט שלם ואחר שנפסל לא מהני קשירה משום תולמ"ה סי' י"ב]: (ט) אם נפסקו קצת מהחוטין צריך שישאר עכ"פ שני חוטין שלמים משני צדדים שיהי' כ"א ארוך י"ב גודלין והשנים האחרים צריכין שישתייר כדי עניבה היינו שצריך לענוב חוט אחד הנפסק על כל החוטין ואם נפסקו שני חוטין ונשאר קצת משני צדדים ולא נשאר אפילו בצד אחד כדי עניבה ובשני הראשים יש כדי עניבה אין מצטרפין ולפ"ז אם דקדק בשעת עשי' לתת סימן שלעולם יהיו הד' ראשים מצד א' של הקשר ואז אם נפסקו משני צדדים אם נשתייר כדי עניבה בצד אחד כשר ואם לאו פסול ואם לא דקדק אפי' נפסקו הב' ראשים מצד אחד אם לא נשתייר כדי עניבה פסול ואם נפסקו שלשה ראשים בין מצד אחד בין משני צדדים בין דקדק בין לא דקדק פסול [שם]: דין אם נודע לו בשוק שהציצית פסולין אם צריך לפשוט (א) אם נודע לו בשוק בשבת שנפסק לו אחד מן הציצית אפי' משל הטלית גדול א"צ לפשטו בשוק משום דגדול כבוד הבריות ובשבת כשהולך בבגד בלא ציצית אינו עובר כ"א איסור דרבנן משום דא"י להטיל בו ציצית בשבת וכן אין לאסור לצאת בו בשבת מחמת ששאר הציצית הוי ליה כמשאוי בשבת ואסור לו לילך בשוק ד"א משום מעביר ד"א ברה"ר דמ"מ בזמן הזה דאין לנו רה"ר רק כרמלית ולא הוי רק איסור דרבנן וכבוד הבריות דוחה איסור דרבנן ולכך אין צריך לפשטו אבל בחול אם נפסקו לו הציצית בשוק מטלית גדול צריך לפשטו אפילו בשוק משום דבחול עובר באיסור דאורייתא בשב וא"ת אם אינו מטיל בו ציצית וכבוד הבריות אינו דוחה איסור דאורייתא בשב וא"ת משום דלא הוי גנאי גדול כ"כ אבל אם נפסקו לו הציצית מן הטלית קטן בשוק אפי' בחול א"צ לפשטו בשוק משום דהוי גנאי גדול לפשוט הטלית קטן ובגנאי גדול דוחה כבוד הבריות אפי' איסור דאורייתא בשב וא"ת [סי' י"ג מ"א שם]: (ב) אם נפסקו לו הציצית כשהוא בבית המדרש ומתבייש לישב בלא טלית יכול ללבוש אפילו לכתחילה בשבת בלא ברכה משום גדול כבוד הבריות ובשבת אינו רק איסור דרבנן כנ"ל אבל בחול אסור ללבוש אבל אם לבש הטלית בבית הכנסת ואח"כ נודע לו שהוא פסול אפילו בחול אין צריך להסירו בבית הכנסת רק ימהר לילך לביתו כדי לפשטו אבל בשבת דאינו אלא איסור דרבנן א"צ למהר לילך לביתו [שם]: (ג) בחול אם נפסק הענף מן הציצית בבהכ"נ ונשאר הגדיל א"צ למהר לילך לביתו כי יש לסמוך על ר"י שמכשיר לעיל בנשאר כדי עניבה מן הגדיל ותיכף כשיבוא לביתו יפשטנו מעליו ויטיל בו ציצית [פ"מ א"א סי' י"ב ס"ק ז']: (ד) בחול אם אין ציצית מצויים כלל דינו כמו בשבת לכל הדינים המבוארים לעיל בסעיפים הנ"ל מ"א שם]: (ה) הרואה בחבירו בשוק או בבית

המדרש שנפסקו לו הציצית לא יאמר לו עד שיגיע לביתו ואם אינו רוצה לילך לביתו תיכף יקראנו לבוא לביתו ויאמר לו שם שנפסקו הציצית כדי שיפשיטנו [שם]: (ו) אם ידע מאתמול שהטלית פסול ולא תיקנו אסור ללבשו אפילו בשבת אפילו היכא דשייכא כבוד הבריות [שם במ"א]: דין ציצית שעשאן גוי ואשה וקטן.

ודין טלית שאולה. (א) ציצית שעשאן עכו"ם היינו שתלאן בבגד אפילו ישראל עומד ע"ג פסולים ואשה יש לכתחילה להחמיר שלא להניחה לתלות ציצית בבגד אבל בדיעבד כשר [סי' י"ד ומ"א שם] וכן קטן פחות מ"ג שנים דינו כאשה אבל אם הוא בן י"ג שנים ויום אחד אף שלא הביא עדיין שתי שערות אפילו לכתחילה אין להחמיר [פ"מ סי' י"ד]: (ב) הטיל ישראל בבגד ציצית בלא כוונה והוא בשבת שא"א להתירם ולחזור לקשרם או שנפסק אחד מן החוטין שאם יתירם יפסלו מלהחזירה להטילם מחדש אם אין ציצית אחרים מותר ללבושו דיש לסמוך על הרמב"ם שמכשיר וכן מותר לצאת בו בשבת בכרמלית אבל לא יברך עליו וכן אסור לצאת בו ברה"ר וכבר נתבאר דבזמן הזה אין לנו רה"ר [שם]: (ג) השואל מחבירו או השוכר טלית מצוייצת בודאי נתכוין חבירו להקנות לו הטלית כדי שיצא בו המצוה ומברך ודוקא אם שאלו כדי להתפללו אבל אם לא שאלו רק כדי לעלות לתורה או לדוכן אין להכניס עצמו בספק ברכה ויכוין בפירוש שאינו רוצה לקנותו וא"צ לברך עליו לכל הדעות אבל בטלית של קהל צריך לברך עליו אפילו כשלושב אותו רק כדי לעלות לתורה או לדוכן משום דטלית של קהל אדעתא דהכי קנוהו מתחילה שכל מי שלובש אותו יהי' שלו כמו באתרוג [שם ובא"ר]: (ד) מי שלוקח טלית חבירו שלא מדעתו אפילו להתפלל בו יכוין ג"כ שאינו רוצה לקנותו ולא יברך עליו [ומה שכתב המ"א דיברך עליו ומדמה אותו למ"ש התוס' והרא"ש אם שאל טלית שאינו מצויץ והטיל בו ציצית שיכול לברך עליו אף שפטור מידי דהוי אנשים דמברכות על מ"ע שהז"ג אף שפטורות אין נראה לפענ"ד כי התוספות והרא"ש כתבו שפיר בנידון דידהו שהטיל ציצית שלו בבגד שאול אף שהבגד פטור מ"מ מברך עליו כמו דנשים הברכות על מ"ע שהז"ג אבל כאן בנ"ד ששאל בגד עם ציצית הוי כחוטין שאולין ואתרוג שאול דפשיטא דאין מברכין עליהם] [שם]: (ה) אם לקח טלית חבירו כשהוא מקופל כשמחזירו אח"כ צריך ג"כ לקפלו [רק בשבת אין צריך לקפלו כקפולו הראשון] וכן אין רשאי להוציאו שלא מדעת בעלים מביתו לבהכ"נ או מביהכ"נ לביתו כי הבעלים מקפידין על זה [שם א"ר]: דין אם להתיר ציצית מבגד לבגד.

ודין אם נקרע הטלית. (א) מותר להתיר ציצית מבגד זה ולהניחם בבגד אחר אבל שלא להניחם בבגד לא משום שאסור לבטל מצות טלית זה ואם רצה לעשות מהעלית בגד שלא יהא בה ד' כנפות מותר להתירן ואם מוכר הבגד לעכו"ם ג"כ מותר להתירן וה"ב אם רוצה להטיל בהטלית ציצית יותר יפין או יותר כשרין דהיינו שהציצית היו פסוקין קצת ראשי' ורוצה להטיל בו עכשיו שלימים ג"כ מותר להתירן ואם נפסק חוט אחד אפילו נשתייר כ"ע וכבר התירה שוב אסור להטיל אותם לכתחילה אפילו בבגד זה [כן משמע בסי' י"ד במ"א ס"ק ד'] וכ"ש בבגד אחר אבל מותר לקשור שני חוטין קצרים כדי לעשות חוט ארוך של י"ב גודלין ולהטיל אותם בבגד בתחילה [סי' ט"ו]: (ב) טלית מצוייצת כהלכה שנחלקה לשתים ורוצה לחברה הדין כך אם אין בכל חלק לבדו כדי להתעטף אזי צריך להתיר כל הציצית משני החלקים ויחברם ואח"כ יטילם בו מחדש

ואם יש בחלק אחד כדי להתעטף צריך להתיר הציצית מחלק הב' שאין בו כדי להתעטף ויחברם ואחר כך יטילם וכן הדין אם רוצה לחבר חתיכה אחת מטלית אחר ואין בו כדי להתעטף אין צריך להתיר רק מאותה חתיכה האחרת ואם יש בכל חלק לבדו כדי להתעטף ורוצה לחברם יוכל להתיר הציצית מאיזה חלק שירצה ויחברם ואח"כ יטילם ואם נקרע בהטלית כנף א' בעגול שנעשה בת שלש כנפות צריך להתיר כל הציצית שנעשו בפיסול [שם] (ג) אם נקרע מנקב שהציצית תלויין בו ולמטה ונשתייר כל שהוא למטה מחובר אף שאין שם מלא קשר אגודל אם קדם הטלית ציצית לקרע כשר ואם רוצה לתפור הקרע אז אם הטלית של צמר מותר לתפור בחוט משי אפילו לבן ואין צריך להתיר אותה מהכנף ולחזור ולתלותה שנית אחר שתפר הכנף כיון דלא נפסל מעולם ואם הבגד הוא משאר מינים אז אין רשאי לתפור הקרע ולכן יניחנו כך ולא יתפרנו בחוט לבן (רק בחוט צבוע) שאין נוהגים עתה לעשות הציצית רק לבנים וחיישינן שמא ישתייר מחוט התפירה שם ואח"כ כשיטיל בו ציצית יצרף החוט הנשאר מהתפירה לז' חוטיין אחרים שיטיל שם ויהיו הציצית פסולין כי החוט התפירה לא נטווה לשמן ואפילו בדיעבד אם תפר ולא שייר מחוט התפירה והטיל שם ציצית אעפ"כ פסולין מחמת גזירה ולכן בטלית של צמר שאין מטילין בו רק ציצית של צמר דאין המנהג לתפור בחוטיין של צמר לא שייך גזירה זו דאף אם ישייר חוט התפירה לא יצרפנו לחוטי הציצית.

ובשאר מינים פסול משום גזירה זו ואם ירצה יקח חתיכת בגד משלש על שלש ויתפרנו במקום הכנף ויתפור התפירה של מטה למטה מקשר אגודל והתפירה של מעלה למעלה משלש אצבעות ובזה אפילו לרש"י מותר לתפור כיון דאין ראוי להטיל בו ציצית [שם] (ד) אם נקרע הכנף מהבגד תוך ג' אצבעות ולא נשאר מחובר אף בכל שהוא וחזר ותפרו וה"ה אם תפר חתיכת בגד פחות משלש לשפת הבגד הן באורך הן ברוחב אז אם הטיל בה ציצית בחתיכה זו פסולה לדעת קצת מפרשים שמפרשים כן לדעת רב עמרם מחמת דהוי כמאן דפסק אף שתפרו לבגד ואם יטיל ציצית למעלה מאותה חתיכה התפורה יהיו הציצית רחוקים מקצה הבגד יותר מג' אצבעות ופסול ולכן נוהגים לתפור בכל כנף מהטלית חתיכה של בגד משלש על שלש שאין בה תפירה משום דברוב בגדים אפילו הם חדשים יש בהן תפירה תוך שלש ויש פסול לדעת המפרשים הנ"ל רק צריך ליזהר שיתפור התפירה של מטה למטה מקשר אגודל והתפירה של מעלה למעלה משלש אצבעות כשהטלית של שאר מינים אבל בשל צמר אין להקפיד [שם]: (ה) כשתופרין סביב הנקב שמטילין בו ציצית משום חיזוק בטלית של צמר יכול לתפור אפילו בחוט לבן ובטלית של שאר מינים לא יתפור רק בחוט צבוע [שם]: דין שיעור טלית.

(א) שיעור טלית של קטן שהגיע לחינוך [שיעור חינוך כשיודע להתעטף ולהטיל שתי ציצית מלפניו ושתיים לאחוריו] כדי שיתעטף ראשו ורובו שלו ומשערין בקטן עצמו שמתעטף בו [פ"מ במ"ז סימן ט"ז] לפי גדלו ולפי קטנו ואם יש בו זה השיעור צריך אביו להטיל בו ציצית ואם אין בו זה השיעור אין מברכין עליו ואין יוצאין בו בשבת לכרמלית [שם]: (ב) בגד שלובש בו גדול אין חייב בציצית אא"כ יש בו שיעור שיתעטף ראשו ורובו של קטן בן תשע שנים וגם הגדול לובשו לפעמים עראי ויוצא בו לפני פתח ביתו ברחוב ואינו מתבייש ואם הגדול לובשו לפעמים עראי ואין בו כדי שיתכסה ראשו

ורובו של קטן רק לפחות מכן ע' או להיפך מטילין בו ציצית ואין מברכין עליו ואין יוצאין בו בשבת אפי' לכרמלית [שם] (ג) יש לעשות הכתפים של הטלית קטן רחבים ושלא יהיו בו בתי זרועות ארוכים [מ"א סי' י' ס"ק י"ב]: דין מי הם החייבים בציצית.

וזמן ציצית וברכתו. (א) סומא חייב בציצית.

נשים ועבדים פטורין ואין להם ללבוש בגד של ד' כנפות ולהטיל ציצית דהוי יוהרא. טומטום ואנדרוגינוס חייבין ויכולין ג"כ לברך.

קטן היודע להתעטף בשתי ציצית לפניו ושתיים לאחוריו ויודע לאחזן בשעת ק"ש אביו צריך לקנות לו ציצית כדי לחנכו [סי' י"ז]: (ב) להרמב"ם אפילו כסות יום כשלוש בלילה פטורה מציצית וכסות המיוחד ללילה אם לובשו ביום חייב ולהרא"ש כסות המיוחד ללילה פטור אפילו לובשו ביום וכסות המיוחד ליום חייב אפי' לובשו בלילה וספק ברכות להקל ולכך אין לברך רק על כסות המיוחד ליום ולובשו ביום ואחר תפלת ערבית שוב אין לברך אף שעדיין יום ויסיר הטלית כשמתחיל ברכו ובליל יוה"כ יתעטף בעוד יום ויברך ובמוצאי יוה"כ לא יסירו עד אחר ערבית והעובר לפני התיבה ביום לאיזה דבר אפילו לקדיש יתום יתעטף מפני כבוד ציבור וכל מלבוש שאין עשוי ללבוש רק לכסות בו בלילה אפילו מכסה בו ביום או שעשוי רק להעלותו דרך העלאה ולא דרך לבישה פטור מציצית ומכל מקום בכיסוי של צמר יעשה קרן אחד עגול כי לדעת התוס' חייב בכה"ג [פי' י"ח]: (ג) כשלוש קודם אור היום אין מברך אבל אחר עלות השחר מברכין והוא הדין בערב עד צאת הכוכבים מברכין [שם]: (ד) ציצית חובת גברא הוא ואינו חייב רק כשלוש ולכך אין מברך על עשיית המצוה כיון שעושה אותן קודם שלובשו ואפי' נפסקו אחר שלבוש צריך לפשטו ולעשות בו ציצית וצריך לברך כשחוזר ולובשו אף שלובשו תיכף [סי' י"ט]: (ה) עשה טלית לצורך תכריכין אם לובשו לפעמים בחייו חייב בציצית ואין לברך עליו.

מוכרי בגדים שלובשין פעמים להראותן פטורין אב אם לובשין להעביר המכס אפשר דחייב [שם]: דין לקיחת טלית מעכו"ם ולמכור לו. ומה לעשות בציצית שנפסקו.

ודין ציצית בבה"ק. (א) אסור ליקח ציצית מעכו"ם אפילו מתגר אבל טלית מצוייצת מתגר עכו"ם [אפילו אינו רק תגר משאר סחורות] אם אומר שלקחו מישראל נאמן [ב"י סימן כ'] מצא טלית מצוייצת כשר [פ"מ] ואסור לשלוח ציצית אפי' פסוקין ושזורין ע"י עכו"ם אם לא בב' חותמות [פ"מ במ"ז]: (ב) אסור למכור טלית מצוייצת לעכו"ם ואפילו להפקיד אצלו או למשכן אצלו אסור אם לא לפי שעה מועטת מותר [סי' כ']: (ג) חוטי ציצית שנפסקו אין לזורקן לאשפה ולא לנהוג בהם מנהג בזיון ויש מדקדקין לגנון בספר ועושין אותן בספר לסימן משום דאיתעבד בהו מצוה חדא זימנא ליתעביד בהו מצוה אחריתא [שם סי' כ"א]: (ד) טליתות של מצוה אדם בודל מהן ואסור לקנח בהן ואסור ליחד אותם לשום תשמיש מגונה אלא זורקן והם כלים [שם סי' כ"א]: (ה) בטלית גדול אסור ליכנס לבית הכסא וכן בקיט"ל אין ליכנס לבית הכסא אבל לקטנים ליכא איסורא ובטלית קטן ג"כ ליכא איסורא וכ"ש שמותר לשכב בטלית קטן וכן אין ליתן לכובס עכו"ם לכבס הטלית עם הציצית אלא מתיר הציצית ואח"כ כובסן [שם]: (ו) יש לזהר שלא לגרור ציציותיו על גבי קרקע [שם]: (ז) קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו

בשעת עשיית הציצית ואם לא בירך בשעת עשיית הציצית מברך בשעת עיטוף ראשון [דלא גרע מקנה כלים חדשים] [שם סימן כ"ב] ומברך להתעטף קודם ואח"כ שהחיינו פ"מ] כמו ברכת מלביש ערומים ושהחיינו שהדין שמברך מקודם מ"ע ואח"כ שהחיינו (ח) אסור לילך על הקברות והוא לבוש ציצית אף שאין נגררים על הקברות עד שיתחבם בכנפות שלא יהיו מגולים משום לועג לרש [שם סי' כ"ג]: דין הנהגת לבישת ציצית ושכרה.

(א) כל אדם יש לו ליהזר לעשות טלית נאה משום זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות [גמרא] [סי' כ"ד]: (ב) אף שאין חיוב מצות ציצית רק כשלושב בגד בת ד' כנפות מ"מ יזהר כל אדם ללבוש טלית קטן שיהא לבוש בו כל היום כדי שיזכור המצוה בכל רגע וע"כ יש בו חמשה קשרים כנגד חמשה חומשי תורה וארבע כנפות שבכל צד שיפנה יזכור המצוה ולכל הפחות יזהר שיהא לבוש בשעת ק"ש ותפלה וכל הקורא ק"ש בלא ציצית כאלו מעיד עדות שקר בעצמו [מ"א בשם הזוהר]: (ג) מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית בין קמיצה לזרת בשעת ק"ש וכנגד לבו רמז לדבר והיו הדברים האלה על לבבך וכשיגיע לפרשת ציצית יקחם ביד ימין ויביט בהם עד שמגיע לנאמנים ונחמדים לעד ינשק הציצית ויסירם מידו [מ"א בשם כתבים]: (ד) טוב להסתכל בציצית בשעת עטיפה כשמברך ויש נוהגים להסתכל בציצית כשמגיע לוראיתם אותו וליתן אותם על העינים ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה הוא גם נוהגים לנשק הציצית בשעה שרואה בהם וגם זה הוא חיבוב מצוה [שם]: (ה) כשיסתכל מסתכל בשני הציצית שלפניו שיש בהם עשרה קשרים רמז לעשר ספירות וגם יש בהם ט"ז חוטין ועם העשרה קשרים עולים כ"ו כמנין הוי"ה.

גדול עונש המבטל מצות ציצית ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וגו' והזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני השכינה [שם]: הלכות תפילין דין הנחת תפילין וברכתן. א צריך ליהזר שיניח כיס התפילין למטה ולמעלה הטלית בכדי שיפגע תחילה בטלית להניחו קודם כדי שלא יעבור על המצות ואם הגיע תחילה בתפילין צריך להניחם תחלה (סי' כ"ה): ב ראוי להתעטף בטלית ותפילין בביתו ולילד לבית הכנסת ואם הולך במבואות המטונפות או בין העכו"ם יתעטף בחצר בית הכנסת (שם): ג אם מניח השל יד מברך להניח בקמץ תחת ה"א ואח"כ בשל ראש מברך על מצות בפת"ח תחת הוא"ו ויאמר אח"כ בשכמל"ו משום ספק ברכה לבטלה (שם): ד אפילו פגע בשל ראש תחילה מ"מ יניח של יד תחילה (שם): ה צריך לברך על של יד אחר הנחה על הקיבורת קודם הקשירה וכן בשל ראש קודם שמהדקן כדי שיהיה עובר לעשייתן וההנחה והברכה יהיה מעומד (שם): ו אסור להפסיק בשיחה בין של יד לשל ראש ואפי' אותן שאין מברכין בחוה"מ דאינו גורם ברכה שאינה צריכה מ"מ אסור להפסיק וה"ה בתפילין של ר"ת הדין כן ואם שח מברך על ש"ר שתיים להניח וגם על מצות וראוי להזיז התפילין ש"י ממקומן קודם שיברך שתיים (שם ומ"א): ז אם שח לצורך תפילין א"צ לברך שתיים אבל לכתחילה אסור לשוח אפי' לצורך תפילין אם לא שא"א בלא"ה ואפילו לקדיש ולקדושה לא יפסיק רק ישתוק וישמע ויכוין למה שאומרים ואם הפסיק מברך שתיים ובתה"מ שאינו מברך יפסיק לקדיש ולקדושה (שם): ח לא יוציא הש"ר מכיס עד אחר שיהדק הש"י ואם מונח חוץ לכיס לא יפתח הש"ר עד אחר ההידוק ויניח שניהם מעומד (שם):

ט אם מניחם כמה פעמים ביום צריך לברך בכל פעם נשמטו ממקומם בתפלה א"צ לברך כיון דבתפלה ודאי אין מסיח דעתו אבל אם נשמטו ממקומם שלא בשעת תפלה צריך לברך ואם נשמטה רק אחת ומחזירה מברך כמו שמניח תפלה אחת ואם הזיזן ממקומן אדעתא דלהחזירן א"צ לברך ואפילו חלצן כדי לילך לבית הכסא א"צ לברך אבל אם לא היה בדעתו לחזור מיד צריך לברך וכן אפילו נפסק הקשר מהש"י בין ש"י לש"ר אפילו מפסיק בעשיית הקשר א"צ לברך להניח (ט"ז סי' כ"ה) וכן אם בשעת הברכה לא היה הקשר כלל ועשה הקשר בין ברכה להנחה א"צ לחזור ולברך (ט"ז שם): י מותר לברך על תפילין שאולין אבל לא על תפילין גזולין (שם): יא אין לחלוץ התפילין עד אחר קדיש יתום שלאחר עלינו ובר"ח קודם מוסף [ובחול המועד של סוכות קודם הלל] ובחול המועד של פסח הציבור חולצין קודם הלל והש"ץ אחר הלל וקצת נוהגין לחלוץ בחול המועד של פסח קודם קריאת והקרבתם בס"ת ובחול המועד דסוכות קודם הלל (שם): דין מקום הנחת תפילין א מקום הנחת תפילין של יד הוא בבשר התפוח שבחצי עצם הסמוך לעלינבוגין ולא בחצי עצם הסמוך לשחי.

גידם שאין לו זרוע שמאלית כלל פטור לגמרי מלהניח השל יד אבל אם יש לו זרוע שמאל יניח על יד ימין בלא ברכה (והא"ר כתב דהעיקר כשנשאר הקיבורת מקום הנחת תפילין דיניח על הזרוע שמאל ויברך וכן נראה עיקר לפענ"ד דיניח על הזרוע שמאל דמ"ש המ"א דרב אשי לטעמיה דנפשיה קאמר מ"מ מוכח דלית הלכתא כהספרי דתני התם כיון דידכה משמע ג"כ ימין למה נאמר ידכה ופי' דלמה נאמר ידכה דמשמע ג"כ ימין ה"ל לכתוב שמאלך או לשון אחרשיהיה משמע שמאל ומזה לומד הספרי דגידם מניח בימין וא"כ לרב אשי דס"ל דידכה לא משמע רק שמאל ממילא לא מוכח מקרא דגידם מניח בימין רק דמ"מ נראה דלא יברך דספק ברכות להקל) [סי' כ"ז] ב יש ליזהר שלא יזיז הקשר מהתפילין (שם): ג לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו בין בש"י בין בש"ר ואפילו בכינה מתה ועפר יש ליזהר וברצועות אין להקפיד רק שלא להניחם על הבגד אבל בדבר מועט אין להקפיד וכ"ז אינו אלא ברצועה שקושר סביב היד אבל בהכריכות אין להקפיד כלל (שם ט"ז ומ"א): ד איטר גמור אפילו נעשה איטר ע"י שהרגיל עצמו יניח בימין ואם עושה כל מלאכה בימין רק שכותב בשמאל או להיפוך היד שכותב בה היא חשובה ימין ומניח תפילין ביד שכנגדה ואם שולט בשתי ידיו מניח בשמאל של כל אדם (מ"א דלא כא"ר) מיהו כשלא נולד כך רק אחר כך הרגיל עצמו לכתוב בשמאל ועושה כל מלאכתו בימינו יניח בשמאל (שם במ"א): ה ונוהגין לכרוך על היד שבעה כריכות ואין לכרוך הרצועה על התיתורא כדי לחזק (שם): ו אורך רצועה ש"י כדי שתקיף הזרוע וימתחנה על אצבע אמצעי וכרוך עליו ג' כריכות ב' בפרק התחתון וא' בפרק אמצעי.

מקום הנחת של ראש מהתחלת עיקרי השער בהמצח עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס (שם): ז הקשר צריך שיהיה מאחורי הראש באמצע העורף והקציצה יהיה נגד בין העיניים ולא יטה לכאן ולכאן ומקום הקשר שנראה כעין דלי"ת יהיה לצד חוץ (שם): ח השחור שברצועות יהיה לצד חוץ ולא יתהפכו ואם נתהפכה הרצועה שסביב הראש והזרוע המנהג להתענות.

אורך רצועה ש"ר מעט למעלה מהטבור. רוחב הרצועה יהיה לא פחות מכשעורה ואם הן פחות מכשיעור זה ואין לו אחרים יניחם כך.

ומ"מ בעינן עכ"פ שיהיו משולשלין קצת לפניו ואם לאו פסוליין לגמרי תפילין של ראש יהיו גלויין ובשל יד אין קפידא (שם): זמן הנחת תפילין וחליצתן אסור להניח תפילין בלילה אפי' אחר שהתפלל בעצמו תפלת ערבית ואפי' הוא עדיין יום אבל כשלא התפלל הוא אף כשהציבור התפללו כבר מותר (סי' ל'): ב אסור להניח תפילין בשבת ויו"ט אבל בחוה"מ המנהג להניח בלא ברכה וגם לא ילך בהם ברה"ר רק יניחם בבית הכנסת (סי' ל"א): ג חייב אדם למשמש בכל שעה בהתפילין וכשיאמר לאות על ידך ימשמש בשל יד וכשיאמר בין עיניך ימשמש בשל ראש (סי' כ"ח): ד תפילין של ראש חולץ ביד שמאל ומעומד אחר שמסיר הכריכות מהאצבע ואח"כ חולץ השל יד מעומד.

יעשה התיק צר שיניח הש"י אצל הש"ר לצד מעלה כדי שיפגע בש"י תחלה (שם): ה זמן הנחתן בבוקר משיראה חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו (סי' ל'): דין אם נתקלקל עור הבתים והרצועות. א אם נעשה קרע בעור הבתים מבחוץ פסוליין אבל אם נעשה בשל ראש קרע בעור הבתים שבין בית לבית אם לא נעשה רק בבית אחד כשר ואם נעשה בשני בתים אם הן זה אצל זה אפי' אם באחד הקרע למעלה ובשני הקרע למטה או אפי' בצד השני פסול אבל כשיש קרע בבית ראשון בין בית לבית ובית אחד שלם ובבית שלישי יש קרע כיון שיש בית שלם מכל צד מפסיק ביניהם כשר (סי' ל"ג): ב אם נפסקו התפירות דלמטה אם הם ג' תפירות אפי' זה שלא כנגד זה פסול ואם נפסקו ב' תפירות זא"ז ג"כ פסול ואם א"א למצוא אחרים יש לסמוך על הפוסקים המכשירים בנקרע התפירות (א"ר) ונראה דלא יברך עליהם: ג עור הרצועות צריך שיהיה מעובד לשמן ומעור בהמה טהורה וגם צריך שישחירם הישראל לשמן ואם לא השחירן הישראל לשמן פסוליין ולא מהני מה שיחזור וישחיר דחשיב ככתב ע"ג כתב דלא מהני ותקנתם אם אין לו רצועות אחרות שישחיר בצד השני של הרצועות לשמן דאף שהושחרו משני צדדים כשר ויהפוך הצד שהושחר לשמן למעלה (שם בפ"מ): ד שיעור אורך הרצועה של יד כל שתמשך עד אצבע אמצעי ויעשה ממנו ג' כריכות ב' בפרק התחתון ואחד בפרק האמצעי ובשל ראש של ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה ואם נפסק בתוך השיעור שמקיף הראש והזרוע אין לתפור אותם אפי' בגדין רק בשעת הדחק כשר בתפירה בגדין ואין לברך עליהם אבל מה שתולה מן הרצועות חוץ ממה שקושר על הראש והזרוע אפילו שלא בשעת הדחק מותר לתפור ומניחם בברכה (א"ר בשם כמה אחרונים סי' ל"ג): דין מי הם הפטורין מן התפילין א חולה מעיים פטור מתפילין אפילו אין לו צער אפי' הולך בשוק ואסור להחמיר ע"ע ואם יודע שיכול לעמוד בעצמו בשעת ק"ש יניח תפילין בין אהבה לק"ש ויברך וכן הדין במי שאין יכול לעמוד על עצמו מלהפיח (סי' ל"ח): ב המניח תפילין צריך ליזהר מהרהור תאות אשה ואם יודע בודאי שא"א לו בלא הרהור אסור להניחם (שם): ג אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין (ועיין עוד לקמן בדיני אונן מה ששייך לזה ע"ש): דין תפילין שנמצאו ביד עכו"ם.

א תפילין שנמצאו ביד עכו"ם כשרין ואין לוקחין מהם יותר מכדי דמיהם הרבה (אבל במעט יותר מחויב לקנותן) (סי' ל"ט): דין האיך לנהוג בקדושת תפילין. א אסור לתלות תפילין בין בבתים בין ברצועות אבל בכיסן מותר וכן באקראי בעלמא שאוחז התפילין בידו והרצועות תלוין מותר וכן אסור לתלות סידור בשלשלת הקבוע בדפי הסידור כי הדפין חשובין כגוף הסידור ואין דומה לתפילין שמותר לתלותן בכיסן (סימן מ'): ב אסור לשמש מטתו או לעשות צרכיו בבית שיש בו תפילין עד שיניחם בכלי תוך כלי והוא שכלי אחד הפנימי או החיצון אינו מיוחד להם והמיוחדים להם אפי' הרבה מיקרי כלי אחד ואם מניח התפילין והטלית לתוך כיס אחד גדול שני הכיסין חשובין כליין ואסור אם לא שמכסה הטלית על התפילין בתוך הכיס מותר דהטלית אינו כליין וכן במזוזה צריך כלי תוך כלי ואם המזוזה מונחת בנרתק של עץ אף שיש זכוכית שהמזוזה נראית מתוכה פורס עליה כלי שאינו כליין ומותר וכן הדין בספרים הנדפסין אפילו הן כתב מעשיטא והכרך נחשב כגוף הספר ובעינן בכיסוי אחר ובשעת הדחק יש להקל בספרים הנדפסין (שם): ג אפי' בכלי תוך כלי אסור להניחם תחת מרגלותיו או תחת מראשותיו כנגד ראשו אפי' אין אשתו עמו אבל שלא כנגד ראשו מותר אפי' בכלי אחד אם אין אשתו עמו ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי ואם הכר על גביהן מיקרי כלי שני ואם הם משתמרים במקום אחר אסור להניחם תחת מראשותיו ואם יש למעלה מראשותיו מקום גבוה ג' טפחים או נמוך ג"ט מותר (שם): ד לסעודת קבע צריך לחלצן אבל לאכילת עראי אין צריך לחלצן (שם): ה אפילו מטפחת אסור להניח על הראש שיש בו תפילין אבלמה שדרכו להניח כגון מצנפת או כובע מותר (סימן מ"א): ו אסור ליקח רצועה של ראש ולעשותה של יד דחשוב הורדה מקדושה אבל משל יד לשל ראש מותר ואם עדיין לא הניחם אפילו בבתים מותר לשנות מש"ר לש"י שתולה עליו מכסה של עור אחד ונראים כבית אחד (סי' מ"ב): זין אם מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה.

א אם נפסקה רצועה של יד סמוך להקשר אסור לקשור שם כמו שנתבאר לעיל ואפי' אם ירצה להפוך ראש האחר למעלה לעשות בו הקשר ש"י והחתיכה שהיה בה הקשר יקשור למטה אסור משום דאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ואפי' אם אין רוצה לקשור החתיכה שנפסקה אעפ"כ לא יהפוך הצד האחר למעלה לעשות בו הקשר רק יעשה הקשר בהצד שנפסק שם כדי שיהיה עכשיו הקשר באותו הצד שהיה מקודם קרוב אל הקשר וכן בשל ראש אם נפסק מה שמקיף הראש אסור להפוך מה שבתוך הקשר שיהיה חוץ לקשר מטעם הנ"ל (שם): ב כיס דאזמניה למיצר בי' תפילין (אפי' רק בדבור) לעולם וצר בי' חדא זימנא אפילו בסתם אסור למיצר בי' זווי ואם צר בי' בפירוש אדעתא דלפנותו מותר ואם עשה הכיס לשה תפילין וצר בי' תפילין חדא זימנא אפילו לפנותן אסור ג"כ למיצר בי' זווי וכן שאר דברים של חול ואם צר בי' חדא זימנא אדעתא למיצר בי' תפילין אפי' לא אזמניה מעיקרא ג"כ אסור דהוי כאזמניה וצר ביה ואם היה כיס והוסיף בו דבר לנאותו לשם תפילין וצר ביה חדא זימנא אדעתא דלפנותן אסור עד שיטול מה שהוסיף לנאותו אבל אם התנה מעיקרא בכל ענין שרי (שם פ"מ): דברים האסורים קודם התפלה.

א כיון שעלה ע"ה אסור לו לאדם להקדים לפתח חבירו או לבית הכנסת לילך ממקום הקבוע לו למקום חבירו ולומר לו צפרא דמרי טב ומכ"ש ליתן לו שצום או לכרוע אליו ואפי' הוא רבו או אביו אסור אך כשאינו הולך להקביל פניו רק כשהוצרך ללכת לאיזה עסק לראות דרך מקומו של חבירו (אבל לא להתעסק) ואגב זה הולך לפתחו מותר לומר לו צפרא דמרי טב אבל לומר לו שלום או לכרוע אליו אסור ונהגו קדמונינו לאסור לומר שלום אפי' פגעו בדרך אף שרגיל לומר לו שלום רק לומר לו צפרא דמרי טב בכדי שיתן לב שאסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל אבל כריעה אסור מדינא (סי' פ"ט) וכל זה לפתוח לומר לחבירו שלום אבל כשחבירו שואל בשלומו מותר להשיב בכל ענין: ב ואפילו התחיל מקצת ברכות אסור להקדים לפתחו לומר שלום או לילך לביהכ"נ ממקום למקום כמו שנתבאר לעי' בסעיף א' עד שיתפלל הש"ע אבל פגעו בדרך אין לחוש כ"כ ומותר ליתן לו שלום כשהתחיל הברכות (שם): ג אסור לאדם להתעסק בצרכיו או לילך לדרך משעלה ע"ה עד שיאמר מקצת ברכות וטוב להחמיר עד שיתפלל תפלת י"ח ואפי' אם יבוא למקום שיכול להתפלל עם הציבור בזמנו אעפ"כ אסור דהליכה בדרך הוי כעוסק בצרכיו (שם ועיין מ"א וט"ז) אך כל זה שלא בשעת הדחק אבל בשעת הדחק שאין השייר' ממתנת לו יכול לילך מקודם לדרך ויתפלל בדרך (מ"א): ד כל מה שנתבאר לעיל היינו לאחר שעלה ע"ה אבל קודם שעלה ע"ה מותר אפי' להסתפר או ליכנס לבורסקי (כן נראה ממ"ש הכ"מ מדלא נקט קושיתו על מנחה גם על תפלת שחרית עי' פ"ו מתפלה ע"ש) ועיין לקמן סעיף ו' אצל אכילה ומשם יש ללמוד לשאר מלאכות: ה ואם התחיל לעשות מלאכה ממלאכות קודם ע"ה א"צ להפסיק לא לק"ש ולא לתפלה אם עדיין יש לו שהות לקרות ק"ש ולהתפלל ואם התחיל לאחר שעלה השחר דהתחיל באיסור פוסק לק"ש אבל לא לברכות ולא לתפלה ואח"כ כשגומר המלאכה קורא ק"ש עם הברכות ומתפלל ודוקא שעדיין יש לו שהות אבל אם רואה שהזמן עובר צריך להפסיק (עי"ש וס"ס ע' במג"א) [ולענין אכילה יתבאר לקמן אי"ה] וכ"מ שאינו פוסק אפי' יעבור זמן תפלה בציבור אינו פוסק (פסקי תוס' הביאו א"ר סי' רל"ב): ו אסור לאכול ולשתות אחר שעלה ע"ה ומים מותר (וטהעע וקאפעע מותר בלא צוקר וחלב) [אחרונים] בין בחול בין בשבת ואם התחיל לאכול אפי' קודם ע"ה צריך להפסיק כשיגיע זמן ק"ש ותפלה כיון דאסמכוהו אקרא חמירא (שם) אמנם לאכול יותר מכביצה דהוי דרך קבע (וע' ס"ס רל"ב) או לשתות אסור אפילו חצי שעה קודם ע"ה (עיין ס"ס תרנ"ב דאסור בלולב חצי שעה קודם וממילא לענין קריאת שמע דאורייתא) [ונ"ל אכילה ושתיה רגילות היא בין ביום ובין בלילה ולא שייך טעם הרמב"ם והמחבר שכתבו על בורסקי ותספורת שמותר קודם ע"ה דהוא דבר דלא שכיח ע"ש] ולענין התחיל אחר חצי שעה דינו כהתחיל באיסור המבואר לעיל סעיף ה' ע"ש: ז ואפי' ללמוד אסור כשיגיע זמן תפלה ודוקא מי שרגיל להתפלל בביתו ביחידות ואינו רגיל לילך לבהכ"נ (עיין לקמן בדינים שצריך להשתדל לילך לבהכ"נ) דילמא מיטרד בגירסא ויעבור זמן ק"ש ותפלה ואם רגילין הציבור לבוא אליו מותר דודאי יזכירוהו וכן מי שרגיל לילך לביהכ"נ ואם הוא מלמד לאחרים אפי' אינו רגיל לילך לביהכ"נ מותר דאם לא ילמוד עמהם עכשיו יתבטלו ולא ילמדו כלל (שם): ח אם התחיל ללמוד אפי' התחיל באיסור (אם מתפלל ביחידות) א"צ להפסיק לתפלה אם לא יעבור ועדיין יש לו שהות

(סי' ק"ו ה"א ופ"מ): ט חצי שעה קודם ע"ה מותר אפי' להתחיל ללמוד (עיין חק יעקב סי' תל"א) אף שהוא דבר המצוי ול"ד למלאכה מ"מ מותר מטעם המבואר בחק יעקב וכשהתחיל שוב אינו פוסק אם לא שירא שיעבור הזמן (עיין ס"ס ע'): י אם אמר לחבירו שאינו לומד שאם יטרד בגירסא יזכירנו מותר ללמוד (ע' ס"ס תל"א ובבאר היטב שם): זמן ק"ש ותפלה של שחרית ואם עבר זמן מה דינם.

א זמן ק"ש של שחרית משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א ויכירנו. ונמשך זמנה עד ג' שעות זמניות שהיא רביע היום לפי ערך השעות כגון אם היום ארוך ט"ז שעות נמשך זמנה עד סוף ארבע שעות שהיא ג' שעות זמניות (סימן נ"ח): ב אם קראה משעלה עמוד השחר יצא בדיעבד אף קודם שיכיר (שם) והוא שלא יהא רגיל לעשות כן דאז גם בדיעבד לא יצא (שם ועיין א"ר): ג אע"פ שזמנה נמשך עד סוף שעה ג' כנ"ל בסעיף א' אם עברה שעה ג' ולא קראה קורא אותה עם ברכותי' עד סוף ד' ואם עברה שעה ד' ולא קראה קורא אותה בלא ברכותי' כל היום (שם) ואין להמתין על תפילין עד שיעבור זמן ק"ש (עיין סי' ס"ו ונ"ח בא"ר): ד אם לא קראה ביום בשוגג או בטעות קורא אותה בערבית אחר שקרא לשל לילה יקרא פעם ב' לתשלומי היום בלא ברכות וכן אם לא קראה בערבית ישלים בשחרית (שם) ודוקא בשוגג אבל לא במזיד ודינה כדין לא התפלל תפלה ויתבאר אי"ה לקמן בדיני תשלומי וספק וטעות בתפלה ותדרשנו לכאן: ה זמן תפלת השחר מצותה שיתחיל עם הנץ החמה וראוי ונכון ליזהר בזה אף בימי הסליחות (מ"א סי' פ"ט) ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני כל המזרח (ולא סגי במה שהבריק השחר כנקודה לבד) [א"ר] יצא ואם צריך להשכים לדרך ואין השיירא ממתנת לו מותר לקרות ק"ש ולהתפל מיד כשיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת בריחוק ד' אמות כמו שנתבאר לעיל בדיני ק"ש (שם) ובליל שבועות שניעורין כל הלילה מותר להתפלל מיד קודם הנץ (ע' פ"מ סי' תצ"ד): ו זמן תפלת השחר נמשך עד סוף ארבע שעות זמניות שהיא שליש היום לפי ערך השעות (דהיינו אם היום ארוך ח"י שעות הוי ו' שעות על היום זמנה וכשהיום ארוך ט' שעות הוי ג' שעות על היום זמנה) עד זמן זה צריך לגמור תפלתו ואם טעה או עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אע"פ שאין לו שכר תפלה בזמנה שכר תפלה מיהו איכא וה"ה לכתחילה אם לא התפלל מקודם יכול להתפלל אחר ד' שעות עד חצות רק שאין לו שכר כתפלה בזמנה כנ"ל (שם): ז אחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית לכן כששגג או נאנס ולא התפלל קודם חצות ימתין אחר חצות חצי שעה (דהיינו כדי שיגיע זמן תפלת מנחה) ויתפלל מנחה ואח"כ שחרית בתורת השלמה (ודוקא בטעה או נאנס אבל במזיד אין לו תקנה) ודוקא מנחה קודם כמו שיתבאר אי"ה דינים אלו בדיני תשלומי וספק וטעות בתפלה ע"ש ובדיעבד אם התפלל בחצי שעה זו שאחר חצות יצא ואין צריך להתפלל שנית אחר מנחה לפי שבחצי שעה זאת מחלוקת הפוסקים אם להתפלל שנית לכן נראה לי כמ"ש (ועיין בא"ר) אבל אחר החצי שעה הנ"ל אם התפלל קודם מנחה צריך לחזור ולהתפלל כמו שנתבאר (סי' פ"ט וע"ש בא"ר): שישתדל האדם להתפלל בצבור ובבהכ"נ ומתי פטור.

א ישתדל האדם להתפלל בציבור בבית הכנסת אע"פ שיכול להתפלל בביתו בעשרה משום דברוב עם הדרת מלך ואם הוא אונס כגון שתש כוחו אע"פ שאינו חולה ממש וגם טריחא ליה מילתא לאסוף אליו עשרה להתפלל עמהם יכוין עכ"פ להתפלל בשעה

שהציבור מתפללין מיהו אם חלש לבו ואפילו אינו חולה גמור מותר לו להתפלל קודם הציבור בביתו אבל אם הוא בביהכ"נ אסור לו להתפלל קודם הציבור אלא אם כן הוא אונס וכה"ג (א"ח סי' צ' וע"ש במ"א): ב לכן בני הישובים אם אין להם מנין להתפלל עמהם עכ"פ יראו להתפלל בשעה שהציבור מתפללין בעיירות אך אם הוא צריך ללמוד או לעסוק במלאכתו הנחוץ לו דכבר נתבאר לעיל שאסור קודם התפלה כשיגיע זמנה ובזמן הקיץ מאחרין הקהל התפלל יכול להקדים עצמו ולהתפלל מעת שתנן החמה ותו דבכמה קהילות מתפללין וותיקין (עיין א"ר שם): ג וכן אע"פ שעבר זמן תפלה בציבור אעפ"כ יתפלל בבהכ"נ: ד הא דכתבנו לעיל שצריך להשתדל להתפלל בבית הכנסת עם הציבור הנ"מ שהציבור אין מאחרין זמן התפלה וק"ש כפי שנתבאר לעיל זמנם אבל אם מאריכין בפיוטים ומאחרין זמנם או לסבה אחרת אין להמתין עליהם כלל ומותר לו להתפלל אפילו בביהכ"נ וא"צ לילך לביתו אפילו אם יש לו שהות לילך (שם מ"א וא"ר): ה לא ישכים אדם לילך מעיר שמתפללין בעשרה רק מקודם יתפלל בציבור ואח"כ ילך ודוקא אם יכול לבוא למחוז חפצו בעוד היום גדול ושלא יצטרך אחר התפלה לילך יחידי (שם): ו יקבע מקום לתפלתו ולא ישנהו אם לא לצורך ואין די במה שיקבע בהכ"נ להתפלל בה רק יקבע לו מקום בביהכ"נ ולא ישנהו וכל תוך ד' אמות כחד מקום חשוב ומותר לו לשנותו תוך ד' אמות (סי' צ') ז אם אין לו תפילין להתפלל מוטב שימתין עד לאחר שיתפללו הציבור וישאל מחבירו התפילין דתפלה בתפילין עדיף מתפלה בציבור (מ"א ס"ס ו' וא"ר סי' נ"ח): ממה שצריך להרחיק ושאר דברים שצריך למהר בשעת תפלתו וק"ש.

א היתה צואת אדם מאחריו צריך להרחיק ממקום שכלה הריח ד"א אפילו אם יש לו חולי שאינו יכול להריח מ"מ צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח לאדם המריח וכן אם אין להצואה ריח כלל מ"מ צריך להרחיק מהצואה עצמה ד"א ומלפניו צריך להרחיק כמלא עיניו ואפי' הוא סומא ובליילה צריך להרחיק שלא יראה הרואה אותה ביום (סימן ע"ט): ב היתה לצדדין שלפניו צריך להרחיק מהן כמלא עיניו ואם מצדו ממש יש לכתחילה להזהר גם מזה כמו מלפניו ולילך בכדי שתהא הצואה מלאחריו ואז סגי בד"א ואם א"א רק בטירחא יתירא סגי גם לצדדין בד' אמות כמו מלאחריו (שם ועיין ס"ס פ"א) ומכ"ש בדיעבד אם כבר התפלל שא"צ לחזור ולהתפלל: ג ש"ץ המתפלל בבית הכנסת וצואה בבית הכנסת או בבית שמתפללין אפי' היא לאחורי הש"ץ כשיעור הרחקה הנ"ל מ"מ צריך שישתוק עד שיוציאנה דמאחר שמוציא רבים ידי חובתן וצריכין לענות אמן אחר ברכותיו אין ראוי להיות צואה מפסקת ביניהם (שם) ובפסוקי דזמרה עד ישתבח שא"צ לענות אמן מותר הש"ץ להתפלל (שם במ"א) ואם אמר הש"ץ עד אחר ישתבח ושהה שם עד שהעבירו הצואה יאמר הש"ץ איזה פסוקים קודם הקדיש (עיין סי' נ"ד מ"א) ואם שהה בק"ש ובתפלה.

כדי לגמור כולה צריך חזור לראש ומשערין לפי הקורא (ס"ס ע"ח) וכפי שיתבאר אי"ה לקמן בדיני הפסקה בש"ע. ובפסוקי דזמרה אפי' שהה כדי לגמור את כולה מ"מ אינו חוזר רק למקום שפסק (עיין סימן ס"ה וסי' נ"ג מ"א ס"ק ה'): ד מן מי רגלים צריך להרחיק כמו שנתבאר בצואה (עיין ס"ס צ') עד שיבטל ברביעית מים ל"ש בקרקע ל"ש בכלי ובלבד שלא יהא עביט המיוחד להן.

ורביעית שאמרו הוא למי רגלים של פעם אחד בין מעט בין הרבה ולשני פעמים צריך שני רביעית וכן לעולם (סי' ע"ז) ומי שיש לו חולי האבן ב"מ שמי רגליו מטפטפין תמיד עיין ש"ע סי' ע"ח במ"א מאי תקנת' לתפלה: ה לפי מה שנתבאר לעיל סעיף ג' וסעיף ד' אם תינוק השתין מים בבית הכנסת צריך הש"ץ לשתוק ולהמתין ויחיד צריך לילך לפניו ד' אמות או מן הצדדים ד' אמות ואפילו עומד בתפלה טוב לילך למקום אחר מלהמתין ולשתוק פן ישהה כדי לגמור את כולה וכן בק"ש (סי' ע"ח בא"ר וס"ס צ') ומאיזה תינוק צריך להרחיק ממימי רגליו יתבאר אי"ה לקמן בסעיף ח': ו הא דנתבאר עד כמה שצריך להרחיק מצוא' אפי' אין לה ריח רע לפעמים היינו דוקא צואת אדם או צואת חמור הבא מן הדרך וצואת חתול ונמי' ונבילה מוסרחת אבל צואת חזיר וכלב אם לא נתן לתוכן עורות וצואת שאר בהמה חי' ועוף או אפי' תרנגולין ההולכין בבית אם אין בהם ריח רע א"צ להרחיק מהן ואם יש בהם ריח רע שדרך בני אדם להצטער מאותו ריח או לול של תרנגולין שיש בו סירחון דינם כצואת בני אדם וצריך להרחיק מהן כמו שנתבאר לעיל סעיף א' (שם) היינו ד"א ממקום שכלה הריח מיהו בדיעבד בק"ש צריך לחזור ולקרוא ובתפלה יתנה ויתפלל כמו שיתבאר אי"ה לקמן בדין ס' אם התפלל ע"ש: ז צואת עופות של ענגלישע הענער שקורין אינדיק דינה כצואת אדם ואפי' אם אינה מסרחה לפעמים (עמ"א ס"ק י"ב) ובדיעבד כבר נתבאר לעיל ס"ק ו' (תראנו משם): ח תינוק שאחרים בימיו אוכלין כזית פת או מתבשיל של חמשת מיני דגן מרחיקין מצואתו אבל אם ידוע שלא אכל מימיו כזית פת אין מרחיקין (מ"א סי' פ"א) אמנם טוב וישר להרחיק גם מצואת תינוק אפי' בן שמונה ימים (ע' מ"א שם) וכן אין נכון לקרות ק"ש אצל תינוקות דסתמן מטפחין באשפה מקום צואה (מ"א שם): ט ריח רע שאין לו עיקר כגון ריח הפחה בין ממנו בין מחבירו אסור לקרות עד שיכלה הריח ואם מרחיק עד שהפסיק הריח די בזה וא"צ ד"א (ס"ס ע"ט).

וכן אם העבירו צואה בביתו ונשאר ריח ג"כ סגי שירחיק עד מקום שיכלה הריח ואם יש לו חולי שאינו מריח אע"פ שיש שם ריח א"צ להרחיק רק שלא ריח די בזה (סי' ע"ט במ"א): י צואה יבשה שנפרכת ע"י גלילה בלי זריקה מותר לקרות כנגדה אם אין לה ריח ודוקא שנפרכת ולא מהני מה שנשברת לשנים וצואה קרושה מחמת הקור והיה כי יחם השמש ונמס אסור ובדיעבד צריך לחזור ולקרוא ק"ש ולהתפלל בתורת נדבה כמו שנתבאר לעיל סעיף ו' ע"ש (סי' פ"ב במ"א) [וע' בא"ר]: יא מי רגלים שנבלעו בקרקע א"צ להרחיק אם לא שיש טופח ע"מ להטפוח (שם ברמ"א ונ"פ הא"ר בשם הרבה פוסקים): יב היתה צואה על בשרו ומכ"ש בפי הטבעת אם נראה כשהוא יושב אע"פ שמכוסה בבגדו אסור לקרות (וש"ז דינו כצואה) ואם אין שם ממש רק ליכלוך בעלמא והלך הריח והוא כעין מילמולי זיעה מותר לקרית (ומי שיש לו חולי הטחורים ע' מ"א סי' ע"ו וא"ר סי' ע"ז): יג ואם היה על בגדיו ומכוסה יש להקל לעת הצורך (מ"א וא"ר): יד צואה בעששית אם אין מגיע לו ממנה ר"ר מותר לקרות כנגדה אע"פ שרואה אותה (סי' ע"ו): טו צואה בגומא מניח סנדלו עליו וקורא ק"ש דחשיבא כמכוסה וכיון שאין מגיע לו ריח רע מותר והוא שלא יהיה הסנדל נוגע בהצואה (שם): טז צואה במים צלולים אסור לקרות כנגדה אלא א"כ הוא במים עכורין שאינה נראית מתוכה (שם במ"א ס"ק ט'): יז העבירו לפניו צואה אסור לקרות כנגדה ופי חזיר כצואה דמי

ואפ"י עולה מן הנהר אין הרחיצה עולה לו דהוי כגרף של רעי (שם) ועמש"ל בסעיף ט' מזה ע"ש: יח היתה הצואה במקום גבוה י' טפחים או נמוך [י"ט] ורוחב ד' טפחים על ד' טפחים (ובדיעבד אף אם לא היה ד"ט על ד' טפחים א"צ לחזור ולהתפלל רק בתורת נדבה וכמו שנתבאר לעיל סעיף ו' כי פלוגתת אחרונים בזה) או שהיתה בבית אחר והפתח פתוח (כגון דהכתלים עודפות מהבית מצדדין ולא נפרץ כל הכותל דאם הפתח בכל הכותל הוי כבית אחד) ויושב אצל הפתח אם רואה אותה אע"פ שאין לה ריח יש להרחיק מלפניו כמלא עיניו אמנם מאחוריו או לצדדין א"צ להרחיק ד' אמות ובשעת הדחק יש להתיר ע"י שיעצים עיניו או בלילה שאינו רואה אותה הואיל וא"א להחזיר פניו ממנה ובלבד שלא יוציא ראשו חוץ לביתו למקום שיש שם הצואה (עמ"א רס"י ע"ד) ואם אינה נראה מחמת גובהה או מחמת עומקה מותר אפ"י לכתחילה (ועיין סי' ע"ט במ"א וא"ר שם) והנ"מ שאין לה ריח רע אבל אם יש לה ריח רע לא מהני הפסקה ולא שינוי רשות עד שירחק למקום שכלה הריח וא"צ יותר וכמו שנתבאר לעיל: יט קרא ק"ש במקום הראוי להסתפק בצואה ומצא אח"כ צריך לחזור ולקרות עם הברכות והנ"מ אם מצא הצואה תוך ד' אמותיו אבל אם מצא רחוק מד' אמות אפילו מצאה כנגדו אע"פ שצריך להרחיק כמלא עיניו לכתחילה מ"מ בדיעבד שלא היה יודע שיש שם צואה והוא יותר מד"א א"צ לחזור ולהתפלל אף שהיה מקום הראוי להסתפק (ע' ס"ס פ"א) וכן אם מצאה תוך ד' אמותיו ואין המקום ראוי להסתפק א"צ לחזור ולקרות (ע' ס"ס פ"א בא"ר וכן הדין בתפלה וע' פר"ח) וממי רגלים אפ"י במקום הראוי להסתפק א"צ לחזור ולקרות (ע"ש): כ ספק צואה בבית מותר ובאשפה אסור דחזקתו שיש שם צואה אבל ספק מי רגלים אפילו באשפה מותר דאינו אלא מדרבנן דלא אסרה תורה אלא כנגד העמוד של מי רגלים (עיין א"ר ומ"א שם): כא התפלל ומצא צואה בפי הטבעת חייב להתפלל פעם אחרת (א"ר ס"ק י'): כב מים סרוחים או מי משרה ששורין בהם פשתן או קנבוס צריך להרחיק מהן כמו מצואה (סי' פ"ו): כג לא ילך אדם במבואות המטונפות ויניח ידיו על פיו ויקרא ק"ש ואפ"י אם היה קורא צריך להפסיק ואם שהה כדי לגמור אל כולה כבר נתבאר שצריך לחזור ולקרות את כולה (סי' פ"ה): כד אסור לקרות נגד ביה"כ ואפ"י אין בו צואה אפ"י יש מחיצות ואם רק הזמינו לביה"כ מותר כנגדו ואסור בתוכו אבל אם יש נגד החלון ביה"כ והחלון פתוח לעת הדחק יש לסמוך ולהקל אם אין מגיע לו ריח רע (ועיין סי' ע"ט וסי' פ"ג דאיכא ס"ס להקל): כה אם סמך בית הכסא לכותל הבית ובאופן שכותל הבית הוא ג"כ כותל ביה"כ כיון דכותל זו אינו מיוחדת דוקא לביה"כ והוא ג"כ כותל הבית מותר (א"ר שם): כו ספסל העשוי עם נקב ושם מעמידין גרף ונפנין על זה אע"פ שהוציאו הגרף ושמו דף כ הנקב מ"מ הספסל דין בה"כ יש לה וצריך לכסות אותה דהיינו כל המפסל בבגד או בדבר אחר (שם סי' פ"ג) [ול"ד לעביט של מי רגלים דאם של נחושת מותר דכאן צורתן מוכחת עליהם] [וכ"כ הפ"מ סי' פ"ח] ונ"ל דאם הספסל מיוחד לשיבה כמו כסא שמיחזין לשיבה ומכוסה בכר וכשצריך להדבר מסיר הכר שעליו ונפנין על הכלי הנצבת שם שיש להתיר מבלי כיסוי כלל דהא בגרף של רעי נמי אם מיוחד לדבר אחר הסכימו האחרונים בסי' פ"ז ופ"ח דמותר ע"ש במ"א וא"ר וכן התיירו במחיצות ביה"כ אף שמחיצות ביה"כ דין ביה"כ יש להם כמ"ש הא"ר מכל מקום אם מיוחד נמי הכותל להבית מותר כמו שנתבאר לעיל

סעיף כ"ה ע"ש ה"נ מותר ועוד דאין צורתן מוכחת עליהן כ"כ ודמי לגרף של נחושת וכמש"ל ואין כאן מקום לקבל אריכות: כז גרף של רעי ועביט של מי רגלים של חרס ושל עץ צריך להרחיק מהן כמו מצואה ואפי' הטיל בהם מים ואין בהם ריח רע אבל אם הם של מתכת או של זכוכית או של חרס מצופה (שקורין גלאזירט) מותר אם הם רחוצין יפה ואין בהם ריח רע ונראה דהיינו כריח רע שאין לו עיקר דדינו שירחיק עד מקום שיכלה הריח (עיין סי' ע"ט וסי' פ"ז) וא"צ ד"א וכמו שנתבאר: כח אם הכלי מיוחד לדבר אחר ג"כ או בכל פעם שמשתיין נותן בתוכו רביעית מים מותר אם אין לו ריח רע (מ"א וא"ר סי' פ"ז): כט גרף ועביט של תרם שאינו מצופה או של עץ וכפאו על פיו אסור אבל של מתכת אפי' אינן רחוצין מהני כפי' ואם יש לה ריח רע צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח דהוי כריח רע שיש לו עיקר (כמו בצואה שכתב הרוקח והובא בא"ר סי' ע"ט ה"נ כן אבל אם הם רחוצין ויש להם ר"ר אינו מרחיק רק עד מקום שיכלה הריח כדין ר"ר שאין לו עיקר): ל אם העמידו תחת המטה ומחיצות המטה מגיעין פחות מג"ט לארץ מותר ואמרי' לבוד והוי כמכוסה וכן אם מכוסה בכלי והוא פתוח קצת למטה אמרינן לבוד כל שהוא פחות משלשה נוכחים (שם) ואם יש להם ר"ר דינו כמו בסעיף הנ"ל: לא הניחם תוך כלי שפתוחה למעלה צריך שיהא כלי החיצונה למעלה מהן עשרה טפחים (שם א"ר בשם הגדולים): לב טפח מגולה באשה אפי' באשתו במקום שצריכה לכסות אסור לקרות ק"ש כנגדה ושוקה אפי' פחות מטפח באשתו ג"כ אסור וכן אם לבושה דק ומתחזי בשרה אסור ואין חילוק בין פנוי לנשואה וכן שער של אשה ואפי' אשתו במקום שצריכה לכסות אסור לקרות ק"ש כנגדה אבל בתולות שזרכן לילך פרועי ראש וכ"ש שער נכרי' אפי' דרכה לכסות מותר וה"ה שערות של נשים שרגלין לצאת מחוץ לצמתן דמותר (סי' ע"ה שם ט"ז וא"ר): לג יש ליזהר משמיעת קול זמר אשה אפי' אשתו ואפי' פנויה בשעת ק"ש אבל קול הרגיל בו מותר (שם): לד צריך שלא יהא עיניו רואין את הערוה אפי' של חבירו (חוץ מערות קטן שאינו ראוי לביאה וכ"ש ערות בהמה מותר) ואפי' עצם עיניו אסור כיון דהוא נגד עיניו וכשמחזיר פניו וגופו מן הערוה מותר ובעד החלון ג"כ אסור להביט אבל אם עצם עיניו מותר הואיל ואינה עמו במחיצתו ואינו רואה אותה (סי' ע"ד באחרונים): לה וצריך שלא יהא לבו רואה את הערוה בשעת ק"ש וברכה אפי' אין ערותו מגולה (דאז בלא לבו רואה את הערוה אסור מטעם ערוה מגולה) דהיינו שהולך בבגדיו אם אין בגדיו מונחין דבוקים ממש על בטנו (מ"א צ"א) צריך שילך במכנסים או שיאזור באזור או שיחבק גופו בזרועותיו (אבל שיכסה בידיו לא מהני) דכיון דאין ערותו מגולה רק שלבו רואה את הערוה לכן אם מחבק בזרועותיו דשוב אין לבו רואה את הערוה מהני וכן ערות חבירו לא יראה לבו (דהיינו שלבו מגולה ואין הערוה אתו במחיצתו ועצם עיניו דאז אין אסור משום עינו רואה את הערוה רק משום לבו רואה אותה) (כה"ג שם): לו שאר אבריו רואין את הערוה מותר ובלבד שלא יהא נוגעת באבריו או בשל אחר וירכותיו שהאבר מונח עליהן צריך להפסיקו בבגד בענין שלא יגע הגיד בהן אבל בכיס אין איסור (שם) אמנם המדקדקין מדקדקין גם בזה (כיש חולקין): לז וכל זה לענין ק"ש אבל לתפלה צריך שיכסה לבו וה"ה כל גופו ויאזור מתניו אם רגיל לאזור אף שהולך במכנסים ואם הולך כל היום בלא אזור מותר בלא חגורה ומיהובדיעבד יצא בלא חגורה חוץ מהדברים

האסורים גם בק"ש הנ"ל שזה אף בדיעבד לא וצא (ועיין סו' צ"א וס"ס ע"ד בא"ר): לח היה עומד במום ורצה לברך אם ערותו תוך המים ולבו למעלה אפי' המים צלולין מותר אך לא יביט לערותו כיון דהמים צלולים הם ונראית בהם ערותו ואם גם לבו בתוך המים אם המים צלולין אסור לקרות עד שיחבק גופו בזרועותיו כנ"ל בסעי' ל"ה או שיכסה את לבו או למטה מלבו בבגד ובלבד שלא יסתכל בערותו ואם המים עכורין או שיכול לעכר' ברגליו שלא יהא אבריו נראין כגון שיש עפר וטיט מתחתיו מהני אך שלא יהא ריח רע (סי' ע"ד ובאחרונים): לט הא דכתבנו דמהני כיסוי למטה מלבו אף שלבו תוך המים ואינו מכוסה מ"מ כשלבו רואה את ערות חבירו אסור (וע' א"ר): מ אסור לקרות ק"ש בתוך ד"א של מת או בביה"ק אפי' לאחר ד"א של קברים ואם קרא תוך ד"א חוזר וקורא (סי' ע"א): דיני וסדר מי ראוי להיות ש"ץ ומי לא.

א אין לקטן להיות ש"ץ עד שיגיע לכלל שנותיו שהוא שלשה עשר שנים שלימות כגון אה נולד באחד דר"ח ניסן אין נעשה ב"מ שראוי להיות ש"ץ עד שיגיע לתחלת יום ראשון דראש חדש ניסן שנת ארבעה עשר וביום ההוא מותר לו להיות ש"ץ אבל אם התפלל ערבית שלפני ר"ח מבעוד יום אין לו להיות ש"ץ דעדיין לא נשלם שנת שלשה עשר עד הלילה של ראש חדש (סימן נ"ג ויתבאר דינים אלו לקמן אצל דיני קדיש בעשרה ע"ש): ב ביום שמתענין אין להיות ש"ץ אלא מי שמתענה ומשלים וקיבל עליו את התענית (במקום שצריך קבלה ויתבאר אי"ה לקמן בדיני תענית) מיהו אם אין שם אחר להתפלל יעבור הוא לפני התיבה.

והאיך שינהג בעננו יתבאר לקמן בעננו (סימן תקס"ו): ג סומא יורד לפני התיבה להתפלל (סימן נ"ג) גר יורד לפני התיבה (שם) מיהו אם יש שם אחר אחר עדיף (דאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע) (שם): ד אבל אין לירד לפני התיבה בשבת ויו"ט וכן בימים נוראים אם לא דליכא עדיף מיני' (יו"ד סי' שע"ו): ח אם יש אבל ומוהל נדחה המוהל בפני האבל אם לא שיש מנהג קבוע על פי חכמים שהאבל נדחה (עייין ש"ך יו"ד סי' רס"ה בשם מהר"ם מינ"ץ דלא כמ"א סי' נ"ג) ויארציט ודאי דוחה למוהל וכן דוחה לאבל (מ"א שם) וכל זה שאין הקהל מקפידין על זה אבל רשות ביד הקהל לבחור עליהם מי שירצו (שם): ו וכן בן השלשים דוחה למי שאחר שלשים וכן כל מי שנדחה בקדיש כמו שנתבאר סי' קל"ב ה"נ לענין תפלה ואם שניהם שווין כמו אם יש שנים שאומרים קדיש על אב ואם וכן כל כה"ג הדבר מסור להקהל את הנבחר יקריבו לתפלה ואם מרוצין לשניהם יטילו גורל וכמו בקדישין שנתבאר בסי' קל"ב הנ"ל: ז אמנם אם שניהם שווין ואחד כהן והשני לוי או א' לוי והב' ישראל או אחר ת"ח והשני ע"ה הת"ח קודם לע"ה אפי' הע"ה הוא כהן או לוי אבל אם שניהם ת"ח כהן קודם ללוי ולוי קודם לישראל (א"ר סי' נ"ג): ח מדבר ואינו שומע מותר להיות ש"ץ (עייין סי' נ"ה ובאשל אברהם) (ועיין לקמן בדיני קדיש בעשרה וה"ה הכא ע"ש): ט אף שאין ממנין ש"ץ מי שלא נתמלא זקנו אבל באקראי שרי להתפלל כל שבא לכלל שנותיו כנ"ל בסעיף א' (ואז און לבדקו אם הביא שתי שערות דמסתמא הביא אם לא שידועין שעדיין לא הביא) (עייין סימן נ"ג וסי' נ"ה) אך בימים נוראים אין להתפלל אלא מי שנתמלא זקנו ולא מהני מחילת הציבור (שם בא"ר בשם מחברים) ובן כ' שנים אף

שלא נתמלא זקנו עדיין או שיש לו זקן מעט והוא מבן י"ח ולמעלה מהני (שם) ובתענית יש לזוהר שירד לפני התיבה מי שיש לו זקן ממש (שם במ"א): דיני קדיש בעשרה.

ומי שמצטרף. ואם יצאו מקצתן.

א אין אומרים קדיש וקדושה וברכו וכל דבר שבקדושה פחות מעשרה זכרים גדולים בני י"ג שנים ויום א' (ויום א' לאו דוקא דאפי' שעה אחת ואפי' רגע אחת לשנת י"ד סגי) (מ"א סי' נ"ג) ואפי' נולד בסוף יום ר"ה נעשה בן י"ג שנה בתחלת ליל ר"ה של שנת י"ד (תומים בח"מ סי' ל"ה): ב אם בא לכלל שנותיו כמו שנתבאר לעיל בסעיף א' א"צ תו לבדקו אם הביא שתי שערות דמסתמא כיון שהגיע לכלל שנותיו כבר הביא (סי' נ"ה): ג אם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון בשנה מעוברת ונער אחד נולד באחד באדר שני ושנת י"ג אינו מעוברת אותו שנולד באחד באדר שני נעשה ב"מ באחד לאדר ואותו שנולד בכ"ט לאדר ראשון נעשה ב"מ בכ"ט לאדר (סי' נ"ה) וכן הנולד באדר בשנה פשוטה ושנת י"ג היא מעוברת אינו נעשה ב"מ עד אדר שני (שם) אבל הנולד באדר ראשון בשנה מעוברת ושנת י"ג היא ג"כ מעוברת נעשה ב"מ ג"כ באדר ראשון (אחרונים שם דלא כמ"א וכן העלה בת' מעיל צדקה סי' כ"א): ד מי שנולד ביום ראשון דר"ח כסליו שהיו אז ב' ימים ר"ח ובשנת י"ג היה חשון חסר וכסליו אינו אלא יום אחד ר"ח אע"פ כן אינו נעשה ב"מ עד ר"ח כסליו (מ"א וכו"ה) ומי שנולד בר"ח כסליו ולא היה רק יום אחד ר"ח ובשנת י"ג היו שני ימים ר"ח נעשה ב"מ ביום א' דר"ח (ב"ח וא"ר שם): ה אונן אין מצטרף למנין ואיזה נקרא אונן יתבאר אי"ה לקמן וכתב הפר"ח סי' ע"א באונן שחייב להתאבל אפילו אינו מוטל עליו לקברו אם הוא בעיר שהמת שם אין מצטרפין דדמי לישן להט"ז לקמן דלא מצטרף ואם אינו בעיר שהמת שם ויש שם מי שישתדל עבורו שדינו שאם רוצה לקרות רשאי וחין מוחין כידו מצטרפין (וע' פ"ח סי' נ"ה וע"א) אבל אם הוא בעיר אע"פ שאין מוטל עליו לקברו כגון שאינו יורש שלו ואפילו יש לו מי שיתעסק עבורו אפ"ה אינו מצטרף (ועיין פ"ח הנ"ל) אם לא שמסרו לכתפי' כמו שיתבאר בדיני אונן וכן ישן או שוטה כולם אין מצטרפין (ט"ז ופר"ח ושבות יעקב) וכן מנודה אין מצטרף אבל אם לא נדוהו אף שהוא עברייני מצטרף (שם): ו חרש השומע ואינו מדבר וה"ה מדבר ואינו שומע מצטרפין אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר אינו מצטרף (שם ודלא כט"ז סימן קכ"ד יע"ש בא"ר ס"ק ח'): ז אם התחילו מקצתן להתפלל ש"ע לבדם ואינם יכולין לעמת עמהם מצטרפים עמהם לעשרה ובלבד שישארו רובם שאינם מתפללין ש"ע ויכולין לענות עמהם (שם ועיין א"ר סי' כ"ה דלא כמ"א שם):.

ח היה עשרה בבית הכנסת ואומרים קדיש או קדושה אפילו מי שהוא בבית אחר יכול לענות עמהם ובלבד שלא יפסיק טינוף או ע"ז ביניהם או עובד כוכבים ומזלות (א"ר) ואם בא לבית הכנסת ומצא ציבור באמצע קדושה או ביהש"ר עד שלא השלימו יכול לעמת עמהם (שם נ"ה): ט לכתחילה אם אין בבית הכנסת רק מנין מצומצם אין לשום אחד מהם לצאת ואם יצאו עליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו אבל אם נשארו עשרה יכולין הנשארים לצאת אם כבר שמעו קדושה וברכו והקדישים עד אחר עלינו (סי' נ"ה ועי' סי' ק"ט במ"א): י אם התפללו בלא מנין ואח"כ בא מנין לא יאמרו מיד קדיש רק יאמרו

שלשה פסוקים או מזמור אחד ויאמרו קדיש וכן הדין בעלינו ובפסוקי דזמרה וכאשר אבאר אי"ה כל אחד ואחד במקומו (שם): יא אם התחילו לומר קדיש שלאחר ישתבח ויצאו מקצתן יאמרו ברכו (א"ר ופרישה שם) (וכן כתב הפר"מ בשם מהרי"ל): יב אם התחילו להתפלל יוצר בעשרה ויצאו מקצתן לא יתפללו תפלת י"ח בקול רם דכבר נשלם תפלת יוצר ואפילו התחילו תפלת ש"ע בלחש ויצאו אין אומרים הש"ע בקול רם בפחות מעשרה אבל אם יצאו לאחר שכבר התחיל הש"ץ הש"ע בקול רם יגמרו הש"ע וגם הקדושה וחצי קדיש וקדיש שלם שלאחר ובא לציון ודוקא אם נשתיירו רובן אבל אם לא נשתיירו רובן לא ואף אם נשתיירו רובן יקראו בתורה אמלא שהתחילו לקרות בתורה בעשרה ויצאו מקצתן וכמו שיתבאר אי"ה בה' קה"ת ואומרים או"א ברכנו בברכה כו' אבל הכהנים לא ישאו כפם אם לא התחילו בעשרה והקדיש שלאחר עלינו אפילו אם אמרו עלינו בעשרה אין אומרים הקדיש אם יצאו ומכ"ש לשיר ולמזמור (שם בסי' נ"ה): יג בערבית אם התחילו ברכו בעשרה אומרים הקדיש שקודם תפלת י"ח אפילו אם יצאו מקצתן אבל הקדיש שלאחר י"ח לא (שם) אבל התחילו להתפלל תפלת ש"ע בלחש בעשרה ויצאו אומרים הקדיש שלאחר ש"ע (שם): יד במנחה אם התחילו אשרי בי' ויצאו מקצתן א"א קדיש שקודם ש"ע ואם התחילו הש"ע הדין כמו בשחרית שנתבאר לעיל סעיף י"ב: דין אם איחר לבא לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין האיך יתנהג והאיך יתנהג כשהגיע לשירה חדשה אם ימתין מלהתפלל ש"ע כדי לשמוע דבר שבקדושה.

א אם בא לביהכ"נ ומצא ציבור בסוף פסוקי דזמרה אומר ב"ש עד מהולל בתשבחות ואח"כ תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה ואח"כ אומר ישתבח ומתפלל יוצר אור עד לאחר ש"ע כסדר עם הציבור (סי' נ"ב) ואם יש לו שהות יותר יאמר ג"כ הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה. יש לו שהות יותר יאמר ג"כ הללו את ה' מן השמים עד עם קרובו הללויה.

ואם עוד יש לו שהות יותר יאמר שאר הללויה. אם יש לו שהות יותר יאמר ויברך דוד עד וכרות ואם עוד יש לו שהות יותר יאמר הודו עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי ושם יתחיל (שם): ב ואם איחר לבא וכבר התחילו הציבור יוצר ואין לו שהות לומר פסוקי דזמרה יתפלל עם הציבור מיוצר אור עד אחר ש"ע ואח"כ יתפלל פסוקי דזמרה בלא ברכות ב"ש וישתבח אבל יברך ברכות שמחויב לברך בבוקר לבד מברכת אלהי נשמה דיצא בברכת מחיה מתים (שם וע' פר"ח): ג ואם בא סמוך לש"ע אם יוכל להתחיל ביוצר ויגיע לתפלת ש"ע בשעה שהציבור מתפללין בלחש יתחיל ואם לא יגיע לתפלת ציבור ש"ע אם יתחיל ביוצר אור לא יתחיל כלל רק יתפלל כסדר בלא הציבור ולא יתפלל הש"ע לבד עם הציבור (שם ועיין סי' קי"א): ד ואם בא לביהכ"נ והציבור מתפללין ישתבח אם לא יוכל להתחיל בב"ש ותהלה לדוד וישתבח כנ"ל בסעיף א' לא יאמר עמהם ישתבח כלל רק ישתוק וישמע מהש"ץ כשאומר ישתבח ויענה אמן על ברכותיו ואח"כ יתפלל עם הציבור מיוצר כנ"ל בסעיף ב' (סי' נ"ב במ"א): ה אם היה עומד בק"ש בשעה שהציבור התחילו תפלת ש"ע אם יוכל להתחיל ולגמור התפלה [עד אלהי נצור] קודם שיגיע הש"ץ לקדושה בכדי שיוכל לומר עם הציבור מתפלל ואם לא אל יתפלל רק ימתין בשירה חדשה ואם כבר שמע קדושה או שידוע שישמע אח"כ

אם יכול לגמור קודם אמן דהאל הקדוש מתפלל ואם לאו אל יתפלל רק ימתין כנ"ל ואם שמע גם אמן דהאל הקדוש או שיודע שישמע אותו אח"כ צריך שיוכל לגמור קודם אמן דברכת שומע תפלה בכדי שיוכל לשמוע הברכה ולענות אמן ואם כבר ענה גם אמן הזה צריך שיוכל לגמור קודם שיגיע הש"ץ למודים ואפי' כבר שמע מודים צריך שיגמור קודם מודים בכדי שישחה עם הציבור ואם יבוא בתפלתו למודים בשעה שהש"ץ אומר מודים או שמשער בעצמו שיבוא לא' משאר ברכות שמשחה בהן בעת שיגיע הש"ץ למודים ויוכל לשחות עמהם יכול להתחיל ולגמור תפלתו וכשיגיעו הקהל למודים והוא לברכות ששוחין בהם ישחה עמהם ויאמר ברכותיו והקהל מודים וישחו [סי' ק"ט ע"ש באחרונים] ואם השעה עוברת אם ימתין יתבאר אי"ה לקמן סעיף י"א: ו וה"ה אם יודע שהציבור יאמרו ברכו והוא לא שמע עדיין אם יוכל לגמור תפלתו עד אלהי נצור טרם שיאמרו הקהל ברכו מתפלל כדרכו ואם יודע שלא יוכל לגמור תפלתו קודם ברכו צריך להמתין בשירה חדשה עד שישמע ברכו.

וכן אם יודע שהציבור יאמרו קדיש צריך שידע שיוכל לגמור תפלתו קודם יהא שמיה רבא כנ"ל [שם] אמנם אם כבר שמע הקדיש וענה איש"ר א"צ להמתין שוב [דלא עדיף מקדושה וברכו ועוד דלא עדיף ממה שנתבאר לעיל בסי' נ"ה בהג"ה בשם מרדכי דאפי' לצאת מותר כשהתחיל הקדיש כשנשארו עשרה ולהוי הא דמתחיל ש"ע כיוצא לחוץ דלא כמ"א כאן וגם לפעמים ע"י שימתין על הקדיש ישהה בברכת אמת ויציב כדי לגמור כולה ויאחזו בסבך פלוגתת הפוסקים אם צריך לחזור לראש או לא לכן ינהג כנ"ל]: ז לכתחילה אין להתחיל ולהתפלל ש"ע עם הש"ץ בחזרתו התפלה בקול רם רק ימתין בשירה חדשה עד שיאמר הש"ץ קדושה וברכת האל הקדוש ויענה אמן ואח"כ יתפלל ש"ע וצריך שישער בעצמו שיוכל להגיע בתפלתו בברכת ש"ת עם הש"ץ בשוה ובשעה שיאמר הש"ץ מודים יאמר הוא ג"כ מודים או לברכת הטוב שמך כדי שישחה עם הציבור כנ"ל בסעיף ה' או שימהר לסיים התפלה עד אלהי נצור קודם שיגיע הש"ץ לברכת ש"ת (שם) ואם יודע שלא יוכל לבא לשם כנ"ל צריך להמתין בשירה חדשה עד מודים וכן אם לא יסיים קודם קדיש ימתין עד אחר קדיש (שם): ח ואם טעה ואמר גאל ישראל שאז צריך להתחיל התפלה בכדי להסמיך גאולה לתפלה וגם הש"ץ מתפלל בשעה זו וכן אם אין יכול להמתין לסבה מן הסבות או שיעבור זמן התפלה מתפלל עם הש"ץ בשוה ויאמר עמו מלה במלה כל הקדושה כמו שהוא אומר וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת האל הקדוש כמו שהוא אומר לדור ודור ויגיע עמו עד למודים ולברכת ש"ת בשוה וכמש"ל ואם יודע שיהיה יכול לסיים מן ברכת האל הקדוש עד לסוף קודם שיגיע הש"ץ לברכת ש"ת מתפלל (שם) וכמו שנתבאר: ט ואם מתפלל והגיע הש"ץ למודים והוא עומד באמצע התפלה אם הוא באמצע ברכה ישחה בה ולא יאמר מודים ואם הוא בתחלת הברכה או בסוף לא ישחה לכן יכוין להגיע באמצע הברכה בשעה שהש"ץ והציבור יאמרו מודים כדי שישחה עמהם (שם) ואם הש"ץ אומר קדיש (או קדושה) או ברכו באמצע תפלתו ימתין וישתוק ויכוין למה שאומר הש"ץ ויהא כעונה וכד יאמר יתברך הדר לצלותיה (סימן ק"ד): י יחיד העומד בתפלתו וכשהגיע למקום קדושה הציבור אומרים קדושה דסידרא או קדושת יוצר לא יאמר עמהם קדוש קדוש קדוש כו' שאין הקדושות שוות אבל קדושה דמוסף וקדושה דשחרית יאמר עמהם (סימן

ק"ט): יא כל זה שאמרנו עד כאן שצריך להמתין היינו אה אין השעה עוברת אם ימתין אבל אם יעבור השעה מזמן התפלה אם ימתין אין צריך להמתין ויתפלל מיד אמנם אם אין לו שהות להמתין עד אחר קדושה וקדיש רק על אחד מהן כמו אם ימתין עד אחר הקדושה לא יוכל לענות יהא שמי' רבא ועל שניהם אם ימתין יעבור זמן התפלה יהש"ר עדיף מקדושה (ועיין בסי' נ"ו וק"ט) וכן אם אירע לו במנחה שאם ימתין על יהא שמי' רבא לא יתפלל מעריב בציבור יהש"ר עדיף (א"ר סי' ק"ט דלא כמ"א) ומכ"ש דעדיף ממודים ואמן הנ"ל וקדושה עדיף ממודים דמוטב שיאמר קדושה עם הציבור ומודים אם יוכל לכוין ולהגיע באמצע ברכה יכוין וישחה כמו שנתבאר לעיל אך נראה דקדושה אם יכול לומר עם הש"ץ מלה במלה לא עדיף ממודים (ועיין ב"י וט"ז) ומודים עדיף מאמן הנ"ל ונראה דה"ה במנחה אם ימתין עד מודים לא ישמע ברכו דברכו עדיף ממודים דהא יכול לכוין ולהגיע באמצע ברכה ולשחות (דהא הקו' אמאי ימתין עד מודים יתפלל וישחה באמצע הברכה כמו שנתבאר ות"י הט"ז משום דהוי הפסקה באמצע תפלה ע"ש אמנם הכא דאם ימתין על מודים ולא ישמע ברכו קודם התפלה ודאי שיגיע לברכו באמצע התפלה ויצטרך להמתין באמצע התפלה דלהוי כעונה כמבואר בסי' ק"ה וזה יותר הפסקה דהא לדעת גדולי הרבנותא לא ימתין וישתוק כלל משום דהוי כהפסק ע"ש בב"י שהביאם וכאן לכ"ע אם כבר התפלל ימתין וישחה ואפי' לשאר תירוצים נראה כן ע"ש) ועיין בא"ר ובשאר אחרונים: דיני איזהו.

א יש נמנעין לומר איזהו בבית האבל ואינו נכון ויש לאמרו גם בבית האבל (מ"א סי' נ'): דיני פסוקי דזמרה. א פסוקי דזמרה צריך לומר קודם ש"ע לכן אם עבר זמן ש"ע או שהוצרך להתפלל ש"ע עם הציבור שוב לא יאמר ברכות פסוקי דזמרה דהיינו ב"ש וישתבח אבל שאר פסוקי דזמרה וכן ברכות השחר שמברך בבקר חייב לומר אחר התפלה (סימן נ"ב): ב אין לענות אמן אם סיים הברכה בשוה עם הש"ץ דנראה כעונה אמן אחר ברכותיו וה"ה בכל הברכות הזדין כך לבד בישתבח ויתבאר אי"ה לקמן ואם סיים הוא ברכה אחת וש"ץ ברכה אחרת מותר לענות אמן (סי' נ"א ועיין מ"א).

נכון לומר ב"ש בעמידה (שם). ידגיש הח' של נפשנו חכתה: ג מברוך שאמר עד ישתבח מותר לענות אמן ואפילו באמצע הברכה של ב"ש או באמצע הברכה של ישתבח מותר לענות על כל ברכה ששומע [כיון שברכת ב"ש וישתבח לא הוזכרו בגמרא] וכן כל ברכת הודאה מותר לברך כמו אשר יצר לאחר עשיית צרכיו וכיוצא בזה וכן לענות ק"ש עם הציבור שצריך שיקרא עמהם פסוק ראשון קורא ומכ"ש לקדיש ולקדושה ולברכו (עיין לקמן בדיני ק"ש ועיין ב"י בסימן נ"א): ד ברוך הוא וב"ש אסור לענות באמצע פסוקי דזמרה כיון שלא הוזכר בגמרא כלל (עיין מ"א סי' קכ"ד): ה אבל לדבר ולהפסיק שלא לדברי שבח והודאה כנ"ל אסור להפסיק אמנם אם מוכרח להפסיק יאמר קודם שיפסיק ברוך ה' לעולם אמן ואמן עד ויברך דוד וכשחוזר ומתחיל יאמר ג"כ אלו הפסוקים (סי' נ"א): ו ואפי' שהה כדי לגמור את כולה בפסוקי דזמרה אינו חוזר לראש (מ"א סי' נ"ג ע"ש): ז כשצריך להפסיק והוא עומד סמוך לפרק יש לו ליהדר ולמהר לסיים עד הפרק כי טוב יותר להפסיק בין הפרקים מבאמצע הפרק ואלו הן אמצע הפרקים של פסוקי דזמרה.

מהודו עד אמן והלל לה! מן תנו עוז כו' עד ברוך אלהים.

מן אל נקמות עד על גאים. מן נפשנו חכתה לה' עד כאשר יחלנו לך.

מן יהי שם עד על השמים כבודו. ובין הללויה להללויה.

ומן ברוך ה' לעולם עד אמן ואמן. ומן ויברך דוד עד לשם תפארתך.

ומן אתה הוא ה' לבדך עד במים עזים ומן ויושע עד ה' ימלוך לעולם ועד (א"ר סימן נ"א): ח לא יגע בשעת פסוקי דזמרה וכל שכן בק"ש ותפלה במקומות המכוסין או בראש במקום המכוסה אבל במקומות המגולין מותר ליגע (היינו ביד עד הפרק העליון שקורין עללענבאגען ובצוארו עד החזה) וכן בצואת האף והאוזן אסור ליגע כ"א ע"י בגד ואם נגע בפסוקי דזמרה וכן בק"ש די בנקיון צרור או חוכך ידו בכותל לבד כמו בתפלה ויתבאר שם (סי' צ"ב): ט אין אומרים מזמור לתודה רק בעמידה (סי' נ"א) וא"א מזמור לתודה לא בשבת ויו"ט ולא בחה"מ של פסח ולא בערב פסח ולא בערב יו"כ לפי שאין תודה בא בימים הללו (שם) ויש מקומות שנוהגין לומר מזמור לתודה בר"ה ויו"כ ואין למחות בידם (מ"א שם): י בהלל הגדול צריך להדגיש ולהתיז בטוב כי לעולם חסדו דלא לישתמע כלעולם וכן יתיז הסמ"ך של חסדו דלא לישתמע כשין לשון חשד ח"ו (א"ר סי' נ"א): יא בין ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד לא יפסיק כמו בין ה' אלהיכם אמת כמו שיתבאר להלן אי"ה (א"ר סי' נ"א בשם פסקי תוס'): יב צריך לכוין בפסוק פותח את ידיך ואם לא כיון צריך לחזור ולאמרו פעם אחר ואם נזכר אחר שכבר אמר הללויה אין צריך לחזור כל האשרי רק בפסוק פותח לבד סגי (סי' נ"א וע"ש בא"ר).

בין תהלת ה' ובין ידבר פי יפסיק וימתין מעט (א"ר שם): יג יש לעמוד כשאומר ויברך דוד עד אתה הוא ה' האלהים ועד בכלל (סי' נ"א וע' א"ר) לך ה' הגדולה והגבורה וגו' כי כל בשמים ובארץ הלשון תמוה מאד והנראה בזה דמלת כי פירושו מלשון אשר כי ידוע שאין ליחס להשם יתברך תואר עצמי דמה"ט אמרו בש"ס דהגדול הגבור והנורא אי לאו דאמר משה כו' דכל מה שאתה משבח אותה מגנהו וכו' רק עיקר הפי' הוא כמ"ש הרמב"ם שהוא רק תואר הפעולה שהוא הנותן הגדולה והגבורה לברואי וזה שאמר כאן לך ה' הגדולה כו' אשר כל הגדולה והגבורה שבעוה"ז והנצח וההוד שבעולם המלאכים הכל מאתך הוא: יד בבית הכנסת שמלין התינוק נוהגין שהסנדק והמוהל אומרים וכו' עד ישתבח פסוק אחר פסוק בניגון: טו כשיאמר ישתבח יש לעמוד (סי' נ"א): טז כל הט"ו שבחים שבישתבח שהם משיר ושבחה עד לאחר והודאות יש לאמרם בנשימה אחת (מ"א בשם של"ה סי' י"ג): יז אף אם סיים ברכת ישתבח בשוה עם הש"ץ יאמר אמן (סי' נ"א): יח באמצע ברכת ישתבח מותר לענות אמן (פ"מ סי' נ"א): יט אם לא היה לו טלית והביאו לו בין פסוקי דזמרה לישתבח ימתין עד לאחר ישתבח ויברך דהא אף לדבר מצוה אסור להפסיק (כמ"ש לעיל אצל דיני ב"ש): כ בד"א ביחיד אבל בש"ץ יתעטף מיד כשהביאו לו ויברך ולא יפסיק בין ישתבח לקדיש דגנאי לציבור להמתין עליו בין ישתבח לקדיש (סימן נ"ג): כא אך אם לא הביאו להש"ץ עד לאחר ישתבח קודם שאמר הקדיש יכול להניח שם ולברך והקהל ימתינו הואיל וא"א (שם) אבל לאחר שהתחיל הקדיש אין להפסיק שוב לטלית לברך עליו רק יתעטף בין קדיש לברכו ואחר תפלת י"ח ימשמש בציצית ויברך (שם ועיין סי' ס"ו): כב אם באו אנשים

וקבלו בבית הכנסת על איזה אנשים דלא צייטי דינא וכיוצא בין ישתבח לקדיש שמותר לדבר מצוה להפסיק אח"כ לא יאמרו הקדיש לבד רק יאמרו קצת פסוקי דזמרה מקודם דאין אומרים קדיש עד שיאמרו תחלה קצת פסוקי דזמרה (שם) וכאן כיון שהיה הפסק גדול צריך לומר עוד הפעם קצת פסוקי דזמרה וכן כל כיוצא בזה (סי' נ"ד): כג אם בא לבית הכנסת והקהל אומרים ישתבח נתבאר לעיל בדיני איחר לבא לבית הכנסת ע"ש: כד לדבר מצוה מותר להפסיק בין ישתבח לקדיש כגון לברך את החולה וכל דבר מצוה (סי' נ"ד): כה התפללו פסוקי דזמרה בלא עשרה ואח"כ באו עשרה קודם שאמרו ישתבח יאמרו המתפללים ישתבח והש"ץ אומר קדיש וברכו כי הקדיש שייך על שאמרו ישתבח במנין אבל אותן שלא התפללו פסוקי דזמרה לא יאמרו ישתבח כמו שנתבאר לעיל (סי' נ"ה בפ"מ): כו וכל זה שבאו קודם ישתבח אבל אם באו אחר ישתבח יאמרו ג"כ מפסוקי דזמרה ויאמרו קדיש (עיין בסי' הנ"ל וא"ר סי' תקפ"א) כי אין לומר קדיש כיון שלא אמרו קצת פסוקי דזמרה ב"י: כז דיני קדיש וצירוף מנין ויצאו מקצתן כבר נתבאר לעיל ע"ש: דיני ברכו וענייתו.

א אם החזן מאריך בניגון יאמרו הקהל יתברך בעת שהש"ץ מאריך בניגון אבל לא בשעה שאומר ברכו ואם אינו מנגן טוב שלא לומר כלל רק ישתוק וישמע מהש"ץ ברכו (סי' נ"ז): ב אם לא שמע אחד מהש"ץ כשאמר ברכו רק שמע מהקהל שאמרו ברוך י"י המבורך לעולם ועד עונה עמהם ג"כ ביהל"ו אבל אם שמע מהש"ץ לבד כשעונה ביהל"ו לא יענה עמו.

רק יענה אמן על דבריו (א"ר סי' קל"ט דלא כמ"א סי' נ"ז ועיין סימן קכ"ד ובמ"א סי' נ"ו ס"ק ה'): ג מי שמתפלל ביחידות והגיע לברכו אף שכבר שמע ברכו קודם התפלה מותר לפרוס על שמע ולומר ברכו או אחר בשבילו כיון שיאמר מיד אח"כ ברכת ק"ש אבל לאחר שכבר קרא ק"ש והברכות ושמע ברכו קודם התפלה או אח"כ או אפי' מהעולה לתורה לא יאמר עוד הפעם (סי' ס"ט): ד איחר לבוא לבהכ"נ נתבאר לעיל ע"ש: א שכח להניח טלית או שלא היה לו מקודם יכול להניח בין הפרקים בלא ברכה ולאחר התפלה ימשמש בטלית ויברך (סי' ס"ו): ב אבל אם שכח להניח תפילין או שלא היו לו יכול להניחם בין הפרקים ולברך עליהן והטעם דק"ש ותפלה צריך תפילין ולכך יכול להפסיק אפי' להברכה אבל באמצע הפרק יש חילוק שאם הביאו לו באמצע הפרק שלפני ק"ש כגון באמצע יוצר אור או באמצע אהבה רבה ימתין עד שיגיע בין הפרקים שיברך אז אבל אם הגיעו לו התפילין באמצע הפרק של ק"ש עצמה כגון באמצע שמע או באמצע והי' או באמצע ויאמר מברך עליהם מיד והטעם כי כל דבור שבק"ש צריך תפילין ולכך לא ימתין וכן כשהגיעו באמצע הפרק של אחר ק"ש כגון באמצע אמת ויציב ג"כ יברך מיד ולא ימתין דאם ימתין עד בין הפרק דהיינו שיאמר גאל ישראל שוב א"א להפסיק ולברך מחמת שבין גאולה לתפלה אסור להפסיק אבל בין י"י אלהיכם לאמת לא יפסיק כלל ובין גאולה לתפלה יניחם ולא יברך עד אחר התפלה כמבואר לקמן (פ"מ במ"ז סי' ס"ו: ג אלו הן בין הפרקים.

בין קדיש לברכו. ובין יוצר המאורות לאהבה רבה.

ובין אהבה לשמע. ובין שמע לוהיה.

ובין והיה לויאמר (שם): ד אין לענות ב"ה וב"ש בין הפרקים (מ"א סי' קכ"ד) אבל אמן יכול לענות בין הפרקים על כל ברכה וברכה שישמע (פ"מ סי' נ"א) [לבד בין אהבה רבה לשמע עיין לקמן]: ה באמצע הפרק וכן בין ברכו ליוצר שדינו כמו אמצע הפרק אין לענות אמן אמנה אחר האל הקדוש וש"ת וכן לאמן יהש"ר עד לאחר תיבת יתברך ואמן שלאחר יתברך עונה וכן לקדושה דהיינו שיאמר קק"ק כו' וברוך כו' אבל ימלוך לא יאמר וכן למודים ג"כ פוסק ולא יאמר רק מודים אנחנו לך ולברכו יאמר ביהל"ו ולא יאמר יתברך) בין אם שומע בתפלה ובין מברכת התורה (גם אמן יענה אחר ברה"ת) לכל אלו פוסק אפילו באמצע פרק היכא דסליק עניינא והטעם דדין זה נלמד מהאי דשואל מפני הכבוד וממילא דשוו להדדי ושם חילק המ"א בס"ק ג' בין סליק עניינא ואם הפסיק באמצע הפסוק היכא דלא סליק עניינא חוזר לראש הפסוק (סימן ס"ו): ו אפי' בין הפרקים לא יפסיק לקרות עם הצבור פסוק ראשון של שמע (סי' ס"ה): ז הטיל מים לא יברך אשר יצר רק יטול ידיו ולאחר התפלה יברך אשר יצר (הפסיק בברכות ק"ש ושהה כדי לגמור את כולה עיין בק"ש וה"ה הכא): ח אם התפלל ביחיד לא יאמר פיוטים באמצע ברכות קריאת שמע (סי' ס"ח מ"א): ט אם שכח לומר הפייט (כשמתפלל בציבור) באמצע ברכה לא יאמר בין ברכה לברכה (שם): י אם טעה בברכת יוצר אור והתחיל לומר אשר בדברו מעריב ערבים וטרם שסיים ברכת המעריב ערבים נזכר ואמר יוצר אור וכל סדר הברכה אף שלא אמר בא"י אמ"ה ואמר כסדר וסיים בא"י יוצר המאורות יצא (סי' נ"ט) אבל אם לא נזכר עד שסיים בא"י המעריב ערבים צריך לחזור לראש יוצר אור ולומר בא"י (כיון דאין בחתימה מלכות הוי הפסק בחתימה אחרת שאינה מעין הפתיחה (עי' ס"ס רי"ד וא"ר סי' ק"מ) לכן כשהתחיל לסיים החתימה ולומר בא"י ונזכר ימהר קודם שאמר המעריב ערבים ולומר אמ"ה יוצר אור) וכן אם אמר מעריב ערבים ולא אמר יוצר אור אפי' סיים יוצר המאורות לא יצא (סי' נ"ט) וצריך לחזור לראש בא"י אמ"ה כסדר עד אחר יוצר המאורות: יא וכן אם אמר יוצר אור וסיים יוצר המאורות רק באמצע הברכה אמר המעריב ערבים כגון שאמר יוצר אור המעריב ערבים וסיים בא"י יוצר המאורות יצא (סי' נ"ט): יב ואם התחיל יוצר אור וטעה בחתימה וסיים בא"י המעריב ערבים תחת יוצר המאורות אם תכ"ד נזכר ואמר יוצר המאורות יצא אבל אם שהה אחר שאמר המעריב כדי דיבור לא יצא אף שאמר יוצר המאורות לאחר כ"ד הואיל ושהה כ"ד ויאמר עוד הפעם מברכת יוצר אור מתחלתה (ע' ת' רשב"א סי' ל"ה ורמב"ן במלחמות ברכות פ"א): יג אם טעה ולא נזכר עד שהתחיל אהבה רבה לא יפסיק בנתיים רק יסיים כסדר ברכת אהבה רבה ואחר כך יאמר יוצר אור קודם קריאת שמע (רשב"א ברכות דף י"א דבור המתחיל אחת ארוכה דלא כמ"א): יד יוצר אור ובורא חושך פי' כי כוחות הקדושה והטוב מכונה בשם אור וכוחות הטומאה והרע מכונה בשם חושך והוא יוצר ובורא הכל ולעתיד שהוא עולם התיקון יתהפך כל רע לטוב וע"ז מכונה בשם עושה השלום שעכשיו הטוב והרע במחלוקת והם זה לעומת זה ובעולם התיקון נעשה הכל לטוב ולזה אמר שיהי' שלום בינותם ובורא את הכל כי יחשב הכל כבריאה חדשה כי אפי' מה שהי' עד עתה טוב ואור יהי' אח"כ שבעתים והכל יהי' כבריאה חדשה לעתיד הרע והטוב: טו ימהר לסיים יוצר המאורות קודם השליח צבור כדי לענות אמן אחר הברכה של השליח צבור דבאמצע אסור להפסיק כמו

שנתבאר לעיל: טז כשיאמר והביאנו לשלום יקבץ בידו השמאלית הד' ציצית ויחזיקם בין קמיצה לזרת וישימם נגד הלב בשעת קריאת שמע.

וכשיגיע לפרשת ציצית יקחם גם ביד ימין וכשיגיע לונחמדים לעד ינשק הציצית ויסירם: יז כשיאמר ובנו בחרת יכוין במעמד הר סיני שאז בחר בנו מכל עם וקרבונו לתת לנו תורתו. כשיאמר לשמך הגדול יכוין מעשה עמלק כי אין השם מלא עד שימחה זכר עמלק.

כשיאמר להודות לך יכוין כי הפה לא נברא רק להודות לך ולא לדבר לשון הרע וזהו זכירת מעשה מרים. כשיאמר באהבה יזכור כשהיו במדבר הקציפו ה' ולא היו אוהבין אותו (עיין מ"א וא"ר סי' ס'): יח שמע ברכה בין אהבה לשמע לא יענה אמן דהוי כהפסיק בין ברכה למצוה דאפילו באמן דהבוחר יש מחלוקת הפוסקים אם יענה אמן.

ואפילו מאן דס"ל דעונה אמן הוא משום דהוי השלמה לרמ"ח תיבות רק על אותן ברכות שדינם שיכול לענות באמצע הפרק יכול לענות בין אהבה לשמע כמו שנתבאר לעיל וכן יכול לענות אמן אחר ברכת הבוחר אחר שסיים הברכה (ע' ס"ס ס"א בהג"ה): יט ביחיד יאמר אמ"נ אבל בציבור לא יאמר (סי' ס"א): כ צריך להאריך בחי"ת של אחד כדי שימליך הקב"ה בשמים בז' רקיעים ובארץ ויארץ בדלי"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם ולא יאריך יותר משיעור זה (סי' ס"א) וידגיש היטב הד' של אחד ויטעימנו יפה אבל לא יותר מדאי (שם): כא צריך לכוין בקריאת שמע לצאת מ"ע של ק"ש וכן לכוין עכ"פ כוונת הענין של פסוק ראשון שהוא שמע ישראל ובשכמל"ו (סי' ס'): כב אם לא כיון כנ"ל אם נזכר מיד קודם שאמר ואהבת ימתין מעט ויאמר שמע ובשכמל"ו פעם שנית בכוונה ואם נזכר לאחר שגמר הפרשה או באמצע יאמר פעם שנית כל הפרשה כולה ואם נזכר לאחר שכבר התחיל והיה אם שמוע יגמור עד ויאמר ויתחיל ויקרא את שמע וגו' כל הפרשה עד והיה אם שמוע ויחזור לפ' ויאמר (ועיין סי' ס"ג וס"ד בא"ר ומ"א ועיין לקמן סעיף כ"ט ול'): כג הפסיק באמצע ק"ש ושהה כדי לגמור את כולה (דהיינו מראש ועד סוף אפי' הפסיק באמצע ק"ש משערין מתחלת ק"ש ועד סוף) חוזר לראש ודוקא מחמת אונס שהאיש אינו ראוי כגון מי רגלים שותתין על ברכיו או הוצרך לנקביו או המקום אינו ראוי כגון שהיה בו צואה אבל אונס אחר לא (מ"א סי' ס"ה) שהה כדי לגמור את כולה לפי הקורא משערין (שם): כד אבל במזיד או שהאונס אינו מחמת האיש או המקום שאינן ראויין בין שהה בדיבור בין שהה בלא דיבור אינו חוזר רק למקום שפסק [עין ט"ז ומ"א סי' ק"ד ונ"ל כדברי הט"ז ועיין לקמן דיני תפלה מ"ש בזה] רק אם פסק באמצע ענין חוזר לראש הפסוק שהפסיק בו (עיין סימן ס"ו): כה דינים אלו שייכים ג"כ בברכות ק"ש אם שהה כדי לגמור אותה ברכה (עיין תוס' ר"ה דל"ד): כו אם הוא במקום שאינו נקי שאינו יכול לקרות ק"ש וגם להרהר אסור כגון שהוא מקום מטונף יהרהר שחייב לקרות קריאת שמע ויצטער על זה (א"ר ושאר מפרשים ס"ס ס"ב): כז במקום אונס כגון שהוא חולה וכה"ג שאינו יכול לקרות בפיו יהרהרודי בזה ואח"כ כשיעבור האונס א"צ לקרות אבל בלא אונס לא יצא בהרהור וצריך לקרות פעם שנית (שם) כח היה הולך בדרך ורצה לקרות ק"ש צריך לעמוד בפסוק ראשון וכן כשאומר בשכמל"ו וה"ה רוכב כמהלך דמי

וצריך לעמוד אבל בעגלה או בספינה א"צ לעמוד (סי' ס"ג): כט קרא פרשה וטעה בה אם יודע היכן טעה כגון שקרא כולה אלא שדילג פסוק אחד או תיבה אחת באמצע חזור לראש אותו פסוק ואם אינו יודע היכן טעה חוזר לראש הפרשה (סימן ס"ד וע"ש וע' א"ר): ל קרא פ' שמע וטעה בה ודילג פסוק אחד או תיבה אחת דיחזור מאותו פסוק כמו שנתבאר אפילו אם נזכר לאחר שכבר קרא פרשת והיה אם שמוע מ"מ יקרא אח"כ מפסוק שטעה בה ולא מראש הפרשה אפילו שהיה כדי לגמור את כולה וכן באינך (סי' ס"ד וס"ה) וסדר הפרשיות אינן מעכבין: לא היה עומד בוכתבתם וא"י אם בוכתבתם של פרשה ראשונה או של פרשה שניה וכן אם סיים הפרשה וא"י אם ראשונה או שניה יחזור לשניה שהוא מוהיה אם שמוע ואם התחיל למען ירבו א"צ לחזור דסדרא נקט ואזיל (סי' ס"ד) וכן אם התחיל ויאמר חזקה שאמר כל מה שלפניו [פרישה] וה"ה אם יודע שאמר אמת ויציב (א"ר סי' ס"ז): לב ספק אם קרא ק"ש חוזר וקורא עם ברכותי ויברך לפניו ולאחריה אבל אם יודע שקרא ק"ש וא"י אם בירך הברכות א"צ לחזור הברכות כיון דחוב' ק"ש ודאי יצא (סי' ס"ז): לג ידגיש י' של ישראל שלא תבלע ולא תראה ישראל וכן היוד של והיו דלא לישתמע והאו (סי' ס"א): לד צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה ולא נהגו בזה רק המדקדקים (שם) יכוין כשאומר שמע ישראל פירושו שמע ישראל ה' שהוא אלקינו הוא ה' אחד וצריך שיפסיק בין אחר לברוך ובין ועד לוואהבת: לה כשאומר וקשרתם לאות על ידיך ימשמש בתפילין של יד וכשאומר ולטוטפות בין עיניך ימשמש בתפילין של ראש.

צריך להטעים יפה הע' של נשבע: לו כשיאמר וראיתם אותו ימשמש בשתי ציציזות שלפניו (שם): לז ידגיש ויתיו הזי"ן של תזכרו דלא לישתמע תשקרו או תשכרו (שם) וכן זי"ן של וזכרתם: לח כשאומר את כל מצות ה' יזכור שבת ששקולה ככל המצות וכנגד כל התורה כולה (שם): לט כשיאמר אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים יכוין לקיים מ"ע של זכירת יציאת מצרים (עיי' סימן ס"ז וסימן ס'): מ אין להפסיק בין ה' אלהיכם ובין אמת בשום דבר (סי' ס"א) וכן בין אמת לויציב (סי' ס"ו) ואפילו לדברים שמפסיקין באמצע קריאת שמע (שם): מא אם הוא מסופק אם אמר אמת ויציב אינו חוזר כיון שהזכיר יציאת מצרים בפ' ציצית אבל אם גם מסופק אם אמר פ' ציצית חוזר לראש כיון שזכירת יצ"מ דאורייתא (מ"א סי' ס"ז): דיני סמיכת גאולה לתפלה ותפלת ש"ע והברכות בכלל.

א אין להפסיק בין גאולה לתפלה אפילו לקדיש ולקדושה ודוקא בחול או ביו"ט אבל בשבת פוסק לקדיש ולקדושה וכן במעריב אפילו בחול פוסק אפילו לברכו (ע"ס קי"א וסי' רל"ו) וכן אין מפסיקין לענות אמן אחר הש"ץ זולת אמן של גאל ישראל אם שמע מהש"ץ פוסק ועונה (אמנם נכון לסיים בשוה עם הש"ץ דאז א"צ לענות מ"א סי' ס"ו ועי' סי' קי"א וראיה לדברי ממ"ש בתה"ד סי' י"א הובאו דבריו בסי' ק"ט ע"ש בב"י) ודוקא שכבר השלים הברכה של גאל ישראל וטרם שהתחיל להתפלל שמע הברכה גאל ישראל מהש"ץ אבל אם שמע הברכה הנ"ל קודם שסיים הוא גאל ישראל אסור לו לענות אמן של גאל ישראל (חוץ מאמן של האל הקדוש וש"ת) דקודם גאל ישראל דין אמצע הפרק יש לו וכמו שנתבאר לעיל (א"ר שם דלא כמ"א ועיי' פ"מ) לכן אם יודע שיאמרו קדיש או קדושה ימתין בשירה חדשה כדי לענות אם עדיין לא שמע (ועיי' לעיל

בדין איחר לבוא לביהכ"נ מ"ש מתי צריך להמתין תראנו משם ותדרשנו לכאן ועיין סי' קכ"ד) ובדיעבד אם התחיל שירה חדשה קודם שאמר בא"י גאל ישראל ג"כ עונה לקדיש ולקדושה רק לכתחילה ימתין בשירה חדשה (עיין ס"ס ס"ו ובא"ר) והש"ץ לאחר שהתפלל התפלה בלחש קודם חזרתו בקול רם מותר לו להפסיק (מ"א ס"ס קי"א) רק לא לדבר הרשות (עיין פ"מ שם): ב שכת להניח טלית אם לא היה לו מקודם והביאו לו בין גאולה לתפלה לא יתעטף ולא יברך ומכ"ש באמצע התפלה לא יניח ואפילו היה עומד בטליתו ונפל כולו לא יתעטף דהוי הפסק ואם עבר והתעטף לא יברך (סי' צ"ז) רק קודם שסיים בא"י גאל ישראל דהוי באמצע הפרק יניח בלא ברכה ולאחר התפלה ימשמש בטלית ויברך (סי' ס"ו): ג אם לא היו לו תפילין והביאו לו תפילין בין גאולה לתפלה יניחם ולא יברך עד אחר התפלה אבל אם הביאו לו באמצע הפרק של אמת ויציב קודם גאל ישראל יניחם ויברך עליהם והטעם דתפלה צריך תפילין (שם): ד לא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר דבר גדול שגבוה י' טפחים ורוחב ארבע אבל דבר קטן לית לן בה ודבר קבוע כגון תיבה או ארון או מטה אינן חוצצין וה"ה דבר שהוא לצורך תפלה בבית הכנסת כמו שלחן וכה"ג שצריך להניח ספר עליו לא הוי חציצה (סי' צ' בט"ז) והמדקדק ואפשר לו יזהר גם בדבר שהוא צורך תפלה (ע"ש במ"א וא"ר): ה ואף במידי דחציצה בינו ובין הכותל אם א"א להתפלל בקלות בענין אחר כגון לפעמים שמתפללים בעשרה באיזה חדר ואי אפשר לכל אדם לעמוד בלי חצוצה אל הכותל אל יעכב התפלה בשביל זה לילך לחדר אחר ומ"מ יעצים עיניו או יביט תוך הסידור שלא יבוא לידי ביטול כוונה (שם בט"ז): ו בעלי חיים חוצצין ואדם אינו חוצץ ואם אפשר גם בזה יזהר (שם): ז בגדים המצוירין אע"פ שאין בולטין אין נכון להתפלל נגדם ואם יקרה לו להתפלל נגד בגד מצויר או כותל מצויר יעצים עיניו ולכן אין לצור צורות בסידורים או בבהכ"נ ולמעלה מקומת איש מותר (שם): ח המתפלל לא יעמוד לא ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל ואפילו אינן גבוהים ג"ט הואיל והוא דבר המיטלטל ולא ע"ג מקום גבוה ג"ט אע"פ שהוא קבוע אא"כ היה זקן או חולה שקשה לירד משם או שהיה ש"ץ וכוונתו להשמיע לציבור (סי' צ') אמנם עכשיו נוהגין להיות מקום שהש"ץ עומד מקום נמוך משאר ביהכ"נ ע"ש ממעמקים קראתיך וגו' (שם): ט היה גבוה ג"ט ויש בו ד' אמות על ד' אמות הרי הוא כעליה ומותר לו להתפלל על גביו וכן אם היה מוקף מחיצות אע"פ שאין בו ד' על ד' ואין גובהם ניכר מותר הואיל שחלק רשות (שם): י כשעומד להתפלל לא יסמוך עצמו על העמוד או על חבירו ואפילו סמיכה כל דהוא שאם יטול אותו דבר שסומך עליו לא יפול אסור [לפי טעם ההגמ"י שצריך לעמוד באימה] (עיין א"ר סי' קמ"א): יא כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו שום דבר שאם יפול יש בו הפסד או יזיק לו מפני שלבו עליהם ויטרד והמדקדקים נוהגין מלאחוז בידיהם שום דבר וכן נכון אבל מחזור או סידור שמתפלל בתוכו הואיל ותופסו לצורך התפלה לא טריד (סי' צ"ו): יב יש ליזהר למי שמתפלל בתוך הסידור שירשום תחילה כל המקומות שצריך להתפלל באותה תפלה ולא יחפש אחריהם בשעה שמתפלל (שם): יג נפל ספר לפניו על הארץ ואינו יכול לכוין מפני זה מותר להגביהו כשסיים הברכה (מ"א שם): יד צריך להסיר מאתו כל דבר הטורדו מהתפלה כמו כיחו וניעו (סי' צ"ב): טו היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל [בין

גדולים בין קטנים] (א"ר סי' צ"ב בשם גדולי המחברים דלא כמ"א) וה"מ שאינו יכול לעמוד על עצמו שיעור שעה וחומש אבל אם יכול להעמיד שיעור זה יצא בדיעבד אבל לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו יפה יפה ואע"פ שיעבור תפלת צבור מ"מ יפנה מקודם מיהו אם יעבור זמן התפלה יש לסמוך על הרי"ף ולהתפלל הואיל ויכול לעמוד על עצמו שיעור הנ"ל (שם ועיין א"ר): טז אם באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה בין לגדולים בין לקטנים מעמיד עצמו עד שיגמור ולא יפסיק ודוקא שאינו מתאוה כ"כ שיהא.

משום בל תשקצו אבל אם יש משום בל תשקצו יכול להפסיק ואם השתין מים לא יתפלל עד שישהה כדי הילוך ד"א משום ניצוצות וכן המתפלל לא ישתין עד שישהה כדי הילוך ד"א (שם): יז היה עומד בתפלה וביקש לצאת ממנו רוח מלמטה ומצטער הרבה וא"י לעמוד על עצמו אם מתפלל בביתו הולך לאחוריו ד' אמות ואם אינו יכול לילך לאחוריו ילך לצדדין ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח ואומר רבון עולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתינו וכלימתינו חרפה וכלימה בחיינו רימה ותולעה במותינו וחוזר למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש (עיין א"ר) אמנם אם יכול לעמוד על עצמו אף ע"י דוחק רב ליכא משום בל תשקצו.

וכל זה כשמתפלל בביתו אבל בציבור דהוי ליה ביוש גדול א"צ כלל להרחיק לאחוריו וגם לא יאמר הרבון רק ימתין עד שיכלה הריח וחוזר למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש כנ"ל (סי' ק"ג דלא כמ"א): יח אפילו נטל ידיו שחרית אם הסיח דעתו צריך לחזור ולטול ידיו אם יש לו מים אע"פ שאין להם שום ליכלוך ולא יברך וכן אפי' ידיו מלוכלכים ונגע במקומות המכוסין מ"מ אם אין לו מים א"צ לחזור אחר מים רק ינקה ידיו בצרור או בקיסם וכן אם נזכר באמצע תפלה שנגע במקומות המכוסין יחכך ידו בכותל או בכל מידי דמנקה (סי' צ"ב): יט לא יגהק ולא יפהק בתוך התפלה ואם צריך מתוך אונס יניח ידו על פיו שלא יהא נראה פתיחתו (סי' צ"ז): כ וכן אסור לו לרוק בתוך התפלה ואפילו בתחנונים שאחר תפלתו אסור כ"ז שלא פסע ואם א"א שלא ירוק שמצטער הרבה ויהא טרוד בתפלתו מבליע בכסותו בענין שלא יהא נראה על הבגד ואם הוא איסטניס וא"י להבליע בכסותו שמאוס לו או שאינו יכול להשהותו בתוך פיו עד שיבליע בכסותו זורקו לאחוריו ואם א"א לאחוריו זורקו לשמאלו ואם א"א לו לשמאלו יזרוק לימינו ואם א"א לימינו יזרוק לפניו (שם וא"ר בשם הב"ח): כא אם כינה עוקצתו ימשמש בבגדיו להסירה שלא יתבטל כוונתו אבל לא יסירנה בידו (שם ועיין א"ר): כב היה עומד בתפלה והתחילו מי רגלים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו מימי רגליו וחוזר לקרות אפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח ע"מ להטפוח כיון שהם מכוסין בבגדיו אבל אם הם מגולין צריך להסירם אך בתפלה אסור לזוז ממקומו וא"צ להסיר המי רגלים אפילו הם מגולין ואם היו שותתין על גופו צריך לקנח את גופו ובאופן שהבגד המקונח לא יגע על בשרו ואם נפלו בארץ מרחיק ד' אמות (סי' ע"ו וע"ח): כג אם עמד להתפלל בצפון או בדרום יעמוד במקומו ויחזיר פניו למזרח ואם עמד למערב לא יחזיר פניו כלל רק יעמוד במקומו ויתפלל (סימן צ"ד בט"ז) ואם מתפלל בציבור ושכח והתחיל להתפלל לרוח אחרת ואוושא מילתא אם יכול לצדד פניו באופן שאין כל כך היכר שפיר דמי ואם לאו יהפוך עצמו לצד שהקהל

מתפללין (עיין פ"מ וע' סי' ק"ד דהליכה לא הוי הפסק כ"כ וע' מ"ש מ"א סי' קכ"ד): כד כשעומד עם הציבור ומתפלל אסור לו להקדים תפלתו לתפלת הציבור א"כ השעה עוברת ואין הציבור מתפללין כגון שמאריכין בפיוטים או לסיבה אחרת אז מותר להתפלל אפי' בבהכ"נ ואין צריך לילך לביתו אפי' יש לו שהות (סי' צ' ע"ש במ"א וא"ר): כה אינו פוסק בתפלתו לא לקדיש ולא לקדושה ולא לברכו אלא ישתוק ויכוין למה שאומר הש"ץ ויהא כעונה ובקדיש לאחר שאמרו יתברך הדר לצלותיה (סי' ק"ד): כו באבות תחלה וסוף כשאומר ברוך יכרע בברכיו מעט וכשיאמר אתה ישתחוה עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה וגם ראשו יכוף כאגמון ולא ישתחוה כ"כ עד שיגיע ראשו נגד חגורה של מתנים ויכרע במהירות בפעם אחת וכשיאמר השם יזקוף בנחת ראשו תחילה ואח"כ גופו דרך הכנעה (סי' קי"ג): כז זקן או חולה ואינו יכול לשחות עד שיתפקקו כל החוליות כיון שהרכין ראשו דיו הואיל וכבד עליו (שם): כח אם לא אמר זכרנו ונזכר לאחר שכבר אמר בא"י אינו חוזר אבל אם נזכר קודם שאמר השם אף שאמר ברוך אתה אומר זכרנו כו' מלך עוזר כסדר (סי' תקפ"ב): כט הטועה ומזכיר זכרנו בשאר ימות השנה אם נזכר קודם שאמר וכתבנו פוסק ומתחיל מלך עוזר וכו' אבל אם אמר וכתבנו חוזר לראש התפלה וטעמו יתבאר אי"ה לקמן בסעיף פ"ז בדיני יעלה ויבוא ע"ש: ל בתפלת מוסף של שמ"ע מתחילין לומר משיב הרוח כו' דהיינו שיכריז השמש קודם התפלה משיב הרוח ומוריד הגשם ואז יאמרו הציבור בתפלת מוסף של לחש ואם לא הכריז השמש לא יזכירו בתפלתן לא הציבור ולא הש"ץ בתפלת לחש אמנם אם בא לבית הכנסת וכבר התחילו הציבור להתפלל מוסף ולא שמע אם הכריז השמש מ"מ יאמר (סי' קי"ד): לא אפי' חולה או אונס שמתפלל בביתו לא יתפלל תפלת מוסף קודם שיתפללו הציבור לכן בני הישובים המתפללין בלא מנין ימתינו בשמיני עצרת מלהתפלל מוסף עד סמוך לסוף שש שעות ואז יתפללו מוסף ויאמרו משיב הרוח (שם): לב אם טעה והזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם במעריב של שמ"ע או בשחרית אינו חוזר (ב"ה שם): לג בימות הגשמים אם לא אמר מוריד הגשם ואמר מוריד הטל במקומו אם לא התחיל עדיין השם של ברכת מחיה מתים אומר מוריד הגשם במקום שנזכר אבל לאחר שכבר התחיל השם אינו אומר כלל ואינו חוזר הואיל ואמר מוריד הטל (שם): לד אבל אם לא אמר כלל לא מוריד הגשם ולא מוריד הטל אם לא התחיל עדיין ברכת אתה קדוש אומר במקום שנזכר אפי' כבר סיים הברכה אומר מוריד הגשם בלא חתימה אך נכון כשנזכר שיאמר מיד לבל ימתין לאחר כ"ד ואם נזכר כשאמר השם קודם שאמר מחיה מתים יאמר מקודם מחיה מתים ותוך כ"ד ימהר ויאמר מה"ר כו' וכן כל היכא שנזכר היכא דלא סליק עניינא יסיים לענין ואח"כ יאמר מה"ר כו' כגון שנזכר לאחר שאמר ומקיים אמונתו קודם שאמר לישני עפר יאמר קודם לישני עפר ואח"כ משיב הרוח כו' [עמ"א סי' ס"ו ס"ק ג' ומ"ש לעיל בטעה בברכת יוצר ועיין כאן בט"ז] וכל זה כשנזכר קודם שאמר אתה קדוש אבל אם נזכר לאחר שכבר התחיל אתה קדוש חוזר לראש התפלה (שם): לה פוסקין לומר משיב הרוח במנחה של יום טוב הראשון של פסח שכבר שמעו מהש"ץ שפסק מלומר בתפלתו בקול רם אבל במוסף בלחש גם הש"ץ יאמר (שם) אך אם אינו מתפלל רק לאחר שכבר התפלל הש"ץ בקול רם אינו אומר (מ"א סי' תפ"ח ס"ק ד'): לו בני הישובים שמתפללין בלא מנין יקדימו להתפלל

תפלת מוסף ביו"ט ראשון של פסח ולא יאחרו (עפ"מ): לז אם טעה במעריב של פסח או בשחרית ומוסף ולא הזכיר מה"ר אינו חוזר (דבאמת מדינא צריך להפסיק במעריב. וכן להתחיל במעריב של שמ"ע רק משום שלא יהא כאגודות אגודות ול"ש בדיעבד כ"כ האחרונים וכ"מ בכמה דוכתי עיין סי' קי"ד): לח אם אמר מוריד הגשם בימות החמה אפי' הזכיר גם טל מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה לאתה גבור ואם סיים הברכה אפי' לא התחיל עדיין אתה קדוש חוזר לראש התפלה (עיין א"ר שנסתפק בזה וכאשר כתבתי מסתבר וכ"נ להדיא מדברי הש"ע): לט אבל אם נזכר כשאמר משוב הרוח קודם שאמר מוריד הגשם אינו חוזר לראש רק פוסק וגומר התפלה (א"ר וב"ח): מ כל מקום שאמרנו חוזר לראש הברכה הנ"מ שוגג אבל במזיד ובמתכוין חוזר לראש התפלה (שם): מא אם נסתפק בימות החמה אם לא אמר מוריד הגשם וכן אם נסתפק בימות הגשמים כל שלשים יום חוזר דחזקתו שאמר כמו שרגיל לאחר שלשים יום אינו חוזר ודוקא שהתפלל צ' תפלות באותן הימים שאז הורגל לומר (ד"מ ושאר אחרונים וא"ר דלא כט"ז שדבריו צ"ע): מב אם אמר בשמ"ע צ' פעמים מן מחיה מתים עד לאחר מוריד הגשם אם נסתפק אח"כ חזקה שאמר וכן אם אמר בפסח צ' פעמים מן מחיה מתים עד לאחר מכלכל חיים.

גכ אינו חוזר אבל אין לעשות לכתחילה כן דיש חולקין (שם): מג ש"ץ שטעה בקו"ר הדין כמו יחיד ואם טעה הש"ץ בלחש ולא אמר משיב הרוח אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לראש כיון שהטעות היה בג' ראשונות אבל אחר שהשלים תפלתו אינו חוזר (סי' קכ"ו): מד אם שכח לומר מי כמוך דינו כמו בזכרנו.

ובשאר ימות השנה אם אמר אינו חוזר ויתבאר טעמו לקמן בסעיף פ"ז אצל יעלה ויבוא אי"ה: מה יחיד העומר בתפלתו וכשהגיע למקום קדושה היו הציבור אומרים קדושה דסידרא או קדושת יוצר אינו אומר עמהם אבל קדושה דשחרית ומוסף יענה עמהם (סי' ק"ט ועיין לעיל דין אם איחר לבא לבה"כ כו'): מו אם טעה וסיים האל הקדוש בעשיית אם תוך כ"ד נזכר ואמר המלך הקדוש יצא אבל אם שהה לאחר האל הקדוש כ"ד לא יצא ויחזור לראש התפלה דדין ברכות ראשונות כחד חשיבי (עיין סי' תקפ"ח וסי' קי"ד).

ואם אמר בשאר ימות השנה המה"ק אינו חוזר (ס"ס ק"ח באחרונים וע"ס קי"ט): מז אם שכח לומר הבדלה בחונן הדעת במ"ש ולא נזכר עד שאמר בא"י אינו חוזר ואינו אומר כלל אפילו בין ברכה לברכה וגם בשומע תפלה לא יאמר מפני שיבדיל על הכוס (סי' רצ"ד) ואם נזכר קודם שאמר השם אף שאמר ברוך אתה אומר במקומו וחוזר לומר עוד הפעם וחננו מאתך כו' (למען יהיה מעין החתימה סמוך לחתימה): מח טעה ולא הבדיל בתפלה וטעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהתפלל ולומר הבדלה דהיינו אתה חוננתנו ואח"כ יבדיל על הכוס ואם כבר הבדיל על הכוס חוזר להתפלל וא"צ להבדיל על הכוס וה"ה אם עשה מלאכה קודם הבדלה ולא אמר קודם עשיית מלאכה המבדיל בין קודש לחול (שם וע' א"ר) ודוקא מלאכה גמורה כמו כותב ואורג אבל טילטול דבר מוקצה או הדלקת הנר לא (וע' סי' רצ"ז ולקמן מה שאכתוב אי"ה בסדר הבדלה).

טעה ולא אמר אתה חוננתנו בברכת אתה חונן ואין לו כוס וסובר שגם למחר לא יהיה לו כוס (ולא מהני מה שיהיה לו למחר בלילה) צריך לחזור ולהתפלל אך אם נזכר קודם שומע תפלה יאמרנה בש"ת (שם): מט תשעה באב שחל להיות באחד בשבת וטעה ולא הבדיל בתפלה במ"ש א"צ לחזור ולהתפלל כיון שיבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב ואם טעה ועשה מלאכה גמורה קודם דינו כדלעיל בסעיף מ"ח (שם) (ויתבאר לקמן אי"ה בדיני הבדלה ע"ש): נא אם שכח להתפלל מעריב במ"ש ומתפלל ביום יתפלל ויאמר אתה חוננתנו אף שהבדיל על הכוס בלילה (שם): נא אם טעה באמצע השבוע ואמר אתה חוננתנו א"צ לחזור ולהתפלל ויתבאר טעמו לקמן אי"ה אצל דיני יעלה ויבוא סעיף פ"ז (ועיין ס"ס ק"ח בט"ז) וע"ש: נב בתענית צבור כשיש עשרה שמתענין ומשלימין עד צאת הכוכבים או עד שהלכנה זורחת בכח ומאירה על הארץ (סי' תקס"ב) אומר הש"ץ בחזרת התפלה בקו"ר עננו בין גואל לרופא וחותרם בא"י העונה בעת צרה בין בשחרית בין במנחה (סי' תקס"ו) וה"ה בת"ב יש לאמרו אף בשחרית (א"ר סי' תקנ"ט דלא כט"ז סי' תקנ"ז) מיהו אף כשאין עשרה שמתענין או שאינן משלימין יאמר עכ"פ בש"ת בלא חתימה כדלקמן סעיף נ"ד (א"ר סו' תקס"ו ע"ש): נג אם שכח מלומר עננו ונזכר קודם שחתם ברכת רפאנו אפ"ל אמר ברוך אתה הואיל ולא אמר השם חוזר ואומר עננו עם חתימה ואח"כ חוזר ואומר רפאנו ואם לא נזכר עד לאחר שאמר השם בחתימה של רפאנו לא יאמר עוד רק בשומע תפלה כיחיד בלי חתימה רק יחתום בשומע תפלה לבד (א"ר ואחרונים דלא כמ"א סי' קי"ט) ואם שכח גם בש"ת עיין בסעיף הסמוך: נד וכן אם לא היו עשרה בבהכ"נ שמתענין ובאו אחר ברכת רפאנו יאמר בש"ת כנ"ל (מ"א שם) ואם שכח גם בש"ת יאמר ברכה בפ"ע אחר הש"ע בלא חתימה קודם אלהי נצור (שם ועיין א"ר) ולא יאמר בין ש"ת לרצה (ט"ז דלא כחולקין): נה ואם אמר עננו קודם ראה נא יאמר ראה נא ואח"כ יחזור ויאמר עננו כדי שיהא בין גואל לרופא (א"ר ועיין מ"א שם סי' קי"ט): נו בת"צ לא יתפלל ש"ץ שאינו מתענה אבל אם כבר אירע ועמד לפני התיבה או שאין ש"ץ אחר ואמר עננו בש"ת כיחיד ולא בין גואל לרופא (מ"א סי' תקס"ו) ויאמר עננו ביום צום התענית הזה (שם) ואם טעה ואמר ביום צום תעניתנו ואפ"ל בין גואל לרופא מ"מ א"צ להתענות (עיין סי' תקס"ה פ"מ ומ"א): נז ש"ץ שמתפלל מנחה שמתענה תענית יחיד יאמר בלחש במנחה עננו בש"ת ולא בחזרתו בקו"ר ואפילו אם לא התפלל בלחש כגון ששכח לומר טל ומטר דקיי"ל דא"צ לחזור ולהתפלל וסומך על חזרתו בקול רם מ"מ אינו אומר עננו בקול רם רק אחר תפלתו בקול רם כשאומר בלחש אלהי נצור יאמר ג"כ עננו (א"ר וא"ז סי' תקס"ו בשם רש"ל דלא כשכנה"ג): נח אם התחיל הש"ץ להתפלל בקול רם והיו אז עשרה שמתענין ואח"כ הלכו מקצתן קודם שהתחיל הש"ץ עננו לא יאמר עננו ואם כבר התחיל עננו ויצאו גומר (עיין סי' ק"ה ודו"ק שם כי הוא עיקר שכיון שהתחיל גומר אותו הדבר): נט והיכא שגזרו להתענות שלא לשום צורך רק כדי לשוב בתשובה וכה"ג שיש עשרה שמתענין ומשלימין כנ"ל בסעיף נ"ב אם יש להש"ץ לומר עננו בין גואל לרופא כדי ת"צ תליא במנהגא ונהרא נהרא ופשטא (סי' תקס"ו): ס יחיד החוזר תפלתו עם הש"ץ והוא ת"צ לא יאמר עמו עננו בין גואל לרופא רק בש"ת כיחיד אף שאומר עמו בשוב שאר דברים כמו לדור ודור (עיין מ"א סי' ק"ט ס"ק ז'): סא מתחילין לומר טל ומטר בתפלת ערבית

של יום ס' לאחר תקופת תשרי ויום התקופה הוא בכלל כגון אם התקופה הוא ביום א' חל יום ס' ביום ד' ומתחילין לומר בלילה השייך ליום ד' ולעולם הוא שני ימים בין התקופה לשאלה ואז יכריז השמש בתפלת ערבית לאחר הקדיש קודם התפלה טל ומטר בכדי שידעו לומר ותן טל ומטר ואם לא הכריזו אעפ"כ יאמרו (סי' קי"ז ועיין סי' רל"ו): סב אם שכח לומר טל ומטר ונזכר קודם שהתחיל תקע אומרו במקום שנזכר התחיל לומר תקע יאמרנו בש"ת (ואם היה לו תענית יאמר עננו לאחר שאמר ותן טל ומטר) ואם לא נזכר בשומע תפלה יאמר בין שו"ת לרצה שכח גם שם אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת השנים ויתחיל ברך עלינו ויתפלל כסדר ואם כבר עקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אע"פ שלא עקר רגליו כעקורין דמי.

אבל אנו שרגילין לומר אלהי נצור לאחר התפלה והוא הדין אם רגיל לומר שאר תחנונים לא הוי כעקר רגליו עד שיגמור כל תחנונות שרגיל לומר תמיד. ואם הסיח דעתו עוד מלומר תחנונים ואמר יהיו לרצון כו' הוי כהסיח דעתו מלהתפלל וכעקורין דמי וחוזר לראש התפלה (שם ועיין מ"א סי' תכ"ב) וכל זה אם לא שאל מטר אף ששאל טל אבל אם לא שאל טל ושאל מטר א"צ לחזור (שם): סג פוסקים מלומר טל ומטר במעריב של מוצאי יום טוב הראשון של פסח (שם): סד ואם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו לראש הברכה: סה מיהו אם נעצר המטר בימות החמה וצריכין למטר אם טעה ושאל מטר אין מחזירין אותו ודוקא יחיד אבל ש"ץ בקול רם חוזר (שם): סו אם טעה הש"ץ ולא הזכיר טל ומטר בלחש או שאמר בקיץ אפי' נזכר קודם שגמר תפלתו ואף שנזכר באמצע התפלה ודומין לברכות לבטלות כיון שזכר טל ומטר מ"מ אינו חוזר להתפלל מפני טורח הציבור כיון שהוא בברכות אמצעיות אלא סומך על תפלתו בקול רם דהא תפלת לחש לא נתקן לש"ץ רק התפלה של קול רם ולאחר שהשלים תפלתו בקו"ר יאמר בלחש אלהי נצור ויפסע ג' פסיעות כדי יחיד (ע' סי' קכ"ו וסי' קכ"ג וס"ס קי"ט): סז ש"ץ שטעה בחזרתו בקו"ר דינו כמו ביחיד בלי הבדל רק בנעצר המטר יש חילוק בין יחיד לש"ץ כמבואר לעיל בסעיף ס"ה: סח לאחר שלשים יום דהיינו צ' תפלות או אם אמר צ' פעמים ביום אחד אם נסתפק אח"כ אינו חוזר דחזקה שאמר כמו שהרגיל עצמו ע"ל בדיני משיב הרוח ותדרשנו לכאן (ע"ש בסעיף מ' ומ"א): סט אם התפלל מנחה ואמר טל ומטר לפני יום שמתחילין לומר טל ומטר האיך יתנהג בהשלמתה במעריב ע' לקמן אצל דיני תשלומי תפלה: ע כשצריך לחזור ולהתפלל כל התפלה צריך להשהות בין תפלה לתפלה כדי הילוך ד' אמות (סי' ק"ה): עא יאמר בעשי"ת המלך המשפט בההי"ן כי לי"א לא יצא אבל בדיעבד לא יחזור (א"ר סי' קי"ח ושאר אחרונים שם וסי' תקפ"ח): עב בכל השנה אם אמר המלו המשפט יצא וא"צ לחזור ובעשי"ת אם טעה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט אם נזכר תכ"ד מעת אמירתו ומשפט אומר המלך המשפט ג"כ ואם לאחר כ"ד לא יאמר ואין מחזירין אותו (שם): עג בתשעה באב אומר בתפלת מנחה נחם בבונה ירושלים ואם שכח יאמר אצל ועל כולם בלא חתימה.

שכח ולא אמר אין מחזירין אותו (סי' תקנ"ז): עד מי שמתענה בעשירי יאמר נחם בעשירי בערבית ושחרית ומנחה (מ"א שם): עה יחיד המתענה אפי' ת"צ אומר במנחה עננו בש"ת בין מתפלל ביחידות בין עם הציבור בין לא קיבל התענית או אינו משלים

בין שמתענה עד המנחה וכן חתן וכל מי שמתענה עד מנחה גדולה אומרים עננו קודם כי אתה שומע תפלת עמך ולא יחתום העונה בעת צרה אלא כשמגיע לכל עת צרה וצוקה יתחיל כי אתה שומע כסדר וכן ש"ץ שמתפלל בלחש יאמר עננו בש"ת (סי' תקס"ב ותקס"ה) אך כשאנו מתענה רק עד אחר חצות ואכל קודם מנחה אף שלא אכל עד זמן מנחה גדולה מ"מ לא יאמר עננו (מ"א סי' תקס"ב) ואם לא קיבל התענית אף שמשלים באופן שיתב' אי"ה לקמן לא יאמר צום תעניתנו רק עננו כי בצרה גדולה וכו' (ט"ז שם): עו אפ"י יחיד שמתענה ומשלים וקיבל התענית כפי שיתבאר להלן אי"ה בסדר תענית לא ישנה ממטבע שטבעו חכמים ואומר עננו ביום צום תעניתנו (סי' תקס"ה): עז אם שכח מלומר עננו אם לא נזכר עד שאמר בא"י מברכת ש"ת לא יאמר שוב בתוך התפלה רק אם נזכר קודם שעקר רגליו יאמר לאחר אלהי נצור עננו בלא חתימה אבל אם לא נזכר עד לאחר שעקר רגליו לא יאמר (שם ועיין מ"א): עח אם אמר עננו ביום שאינו מתענה דינו כשח באמצע התפלה וכמה שיתבאר אי"ה בסמוך אצל דיני יעלה ויבא בסעיף פ"ז: עט אם שכח לומר בר"ח יעלה ויבא בערבית אפ"י אם ר"ח שני ימים ושכח בלילה השניה ג"כ א"צ לחזור התפלה אבל בשחרית ובמנחה אם נזכר קודם שאמר מודים אחר שסיים הברכה אומר במקום שנזכר ואם נזכר קודם שאמר השם מברכת המחזיר יאמר יעלה ויבא וגם ותחזינה והטעם כי צריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה ואם התחיל מודים אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לרצה ואם נזכר לאחר שעקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם רגיל לומר תחנונים אחר התפלה כמו אלהי נצור וכדומה אם לא אמר עדיין יהיו לרצון או שלא הסיח דעתו עדיין מתפלתו חוזר לרצה ואם לאו חוזר לראש התפלה דכיון שאמר יהיו לרצון והסיח דעתו הוי כעקורין אף שלא עקר עדיין (סי' תכ"ב): פ אם שכח לומר בחוה"מ יעלה ויבא אפילו בערבית צריך לחזור כמו בשחרית ר"ח (סי' ת"צ): פא בערבית ר"ח יכריז השמש קודם ש"ע לאחר קדיש יעלה ויבא כדי שידעו הקהל לומר יעו"י (אבל בשחרית לא יכריז השמש אם לא שכבר התפלל ש"ע או שלא התפלל עדיין כלל) אבל לא יפסיק באמצע ברכות וק"ש (סי' רל"ו במ"א): פב אם מסופק אם אמר יעלה ויבא חוזר ומתפלל דמסתמא לא אמר (מ"א סי' תכ"ב ועיין א"ר): פג שכח לומר יעלה ויבא בשחרית והתפלל מוסף לא יחזור להתפלל עוד תפלת שחרית (מ"א סי' קכ"ו): פד ש"ץ שטעה בקו"ר ולא הזכיר בתפלתו בקו"ר לא יתפלל עוד הפעם מפני טורח הציבור ויסמוך על הפלת המוספין (שם) ודוקא שהשלים תפלתו אבל אם לא השלים מחזירין אותו לרצה: פה ש"ץ שטעה בתפלתו בלחש ולא הזכיר יעלה ויבא לא יתפלל עוד הפעם ויסמוך על תפלתו בקול רם (שם) לכן יאמר אלהי נצור ויפסע ג' פסיעות אחר תפלתו בקול רם (סי' קי"ט וסי' קכ"ג): פו דין אם שכח יעלה ויבא שחרית או במנחה ועבר זמנה של תפלה זו היאך להתנהג בתפלה שלאחריה אם ישלימנה או לא יתבאר אי"ה לקמן וכן אם שכח במנחה של ער"ח היאך יתנהג בערבית יתבאר אי"ה לקמן: פז הטועה ומזכיר מאורע של שאר תפלה שלא בזמנה, אם הזכיר דבר שלא שייך באותו יום כגון שאמר זכרנו כו' וכתבנו כו' דאין זמן כתיבה היום או שאמר יעלה ויבא עד לאחר ר"ח הזה שהוא שקר מוחלט דהיום אינו ר"ח דינו כשח באמצע התפלה שחוזר לראש הברכה ובג' ראשונות ואחרונות חוזר לתחלת הג' כמו שית' דינו לקמן אצל דיני הפסק בתפלה ע"ש בס"ג.

אך אם לא אמר שקר כמו אם אמר זכרנו לחיים ולא אמר וכתבנו או הבדלה בחונן הדעת שמזכיר מה שחנן לו השי"ת לב להבין ולהבדיל וזה שייך בכל השנה לתת תודה להשי"ת שחלק לו לב להבין ומדע לידע או שאמר יעלה ויבא עד ביום ר"ח הזה דלא הוי שקר רק כמו שמוסיף בתפלתו ואף שאסור להוסיף בג' ראשונות ואחרונות מ"מ כשח לא הוי (ס"ס ק"ח והגלפ"ענ"ד כתבתי): פח כשאומר מודים כורע ראשו וגופו כאגמון בב"א (עי' א"ר בשם רש"ל סי' קי"ג) עד שיתפקקו כל קוליות שבשדרה.

(וזקן וחולה שאינו יכול לשחות כ"כ כיון שהרכין ראשו דיו) וכשהוא זוקף יזקוף בנחת ראשו תחלה ואח"כ כל גופו שלא תהא עליו כמשא (שם): פט בחנוכה ופורים אומרים על הנסים. שכח לומר על הנסים ונזכר קודם שאמר השם מברכת הטוב שמך אפי' אמר ברוך אתה חוזר ואומר על הנסים אבל אם כבר סיים הברכה או שאמר בא"י אינו חוזר (סי' תרפ"ב ותרצ"ג): צ ובשאר ימים אם אמר על הנסים פשיטא דהוי שקר גמור דאמר בימים ההם בזמן הזה אך אם בשושן פורים אמר על הנסים אף שאין לאומרו מ"מ אינו חוזר (ט"ז סי' תרצ"ג): צא אם שכח לומר וכתוב אם נזכר קודם שאמר השם מברכת הטוב חוזר ואם לא נזכר עד לאחר שאמר השם אינו חוזר כמש"ל אצל זכרנו ומי כמוך (סי' תקפ"ב): צב כשאומר ברוך יכרע בברכיו וכשאומר אתה ישתחוה וכשאומר השם יזקוף וכמש"ל אצל אבות ע"ש: צג אין אומרים ברכנו בברכה רק בשחרית ובמוסף אבל לא במנחה (סי' קכ"ז): צד אין הצבור עונין אחריו אמן אלא כן יהי רצון (שם): צה בת"צ אומרים או"א גם במנחה ואומרים שים שלום אבל בתענית יחיד אין לו לשנות ולומר שים שלום וכל זמן שאומרים או"א אומרים שים שלום (לבוש וא"ר סי' קכ"ז): צו אין אומרים או"א ברכנו בבית האבל (א"ר בשם שכה"ג ס"ס קכ"ח): צז יש נוהגין כשהש"ץ אומר שים שלום אומרים רבש"ע הכתובה אצל ברכת כהנים יש לזוהר שלא לומר הרבון רק מי שראה חלום רע באותו לילה יאמר הרבון בשחרית בשעה שאומר הש"ץ ברכת כהנים: צח במדינתנו שנוהגין לומר אלהי נצור קודם יהיו לרצון יכול להפסיק לקדיש ולקדושה ולברכו לאחר שהתפלל י"ח ברכות עד אלהי נצור כמו שפוסקין באמצע ברכות ק"ש בתוך הפרק וכמש"ל אצל דיני ק"ש וברכות' קודם יוצר אור וכן לאמן אינו פוסק זולת לאמן שלאחר האל הקדוש ושומע תפלה כמו שנתב' שם ודוקא בתוך אלהי נצור שרגיל לומר אבל בתוך שאר תחנונים שאינו רגיל תמיד לאמרן רק באקראי פוסק אפילו לכל אמן (סי' קכ"ב וקכ"ד בט"ז ע"ש).

אמנם זה דוקא כשבא הש"ץ לקדיש או לכל אלו כשהוא באמצע תחנונים או אלהי נצור אבל לכתחלה כששמע שהש"ץ התחיל לסדר תפלתו בקו"ר מתחלת ש"ע יקצר בתחנונים ויאמר יהיו לרצון ופוסע ג' פסיעות בכדי שיענה קדיש או קדושה או ברכו ואם אין לו שהות לפסוע אומר מיד יהיו לרצון (שם).

וכן הדין בקראוהו לס"ת בתוך אלהי נצור (עיין ס"ס ק"ד ומ"ש לעיל): צט מיהו יש נוהגין לומר יהיו לרצון מיד לאחר התפלה קודם אלהי נצור ואותן הנוהגים כן אסור להם לענות קדיש וקדושה או ברכו קודם יהיו לרצון רק אח"כ מותר כמש"ל (שם) וכן יש לעשות: ק אחר יהיו לרצון כורע ופוסע שלש פסיעות לאחריו בכריעה אחת ואחר

שפסע שלש פסיעות בעודו בכריעה קודם שיזקוף כשיאמר עושה שלום במרומיו יהפוך פניו לצד שמאלו וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו יהפוך פניו לצד ימינו.

ואח"כ ישתחוה לפניו ויאמר ועל כל ישראל כעבד הנפטר מרבו ויאמר יהי רצון כו' (סי' קנ"ג ע"ש בא"ר): קא במקום שכלו הפסיעות יעמוד (ויכוין רגליוכמו בתפלה) ולא יחזור למקומו עד שיגיע הש"ץ לקדושה ואם המקום צר ודחוק לא יחזור לפחות עד שיתחיל הש"ץ להתפלל התפלה בקו"ר והש"ץ עצמו יעמוד כדי הילוך ד"א קודם שיחזור למקומו להתפלל וכן כשמתפלל ביחיד יש להמתין כשיעור הנ"ל אבל בעת הדחק ישהה עכ"פ כדי הילוך ד"א (שם) קב כשפוסע עוקר רגל שמאל תחלה ושיעור פסיעות אלו כדי ליתן גודל בצד עקב ולא יפסע פסיעות גסות יותר מזה (שם): קג אם השלים תפלתו והיה אדם מתפלל אחריו אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו שאם לא ימתין ויפסע מיד הרי הוא כעובר לפני המתפלל וצריך לדקדק בזה אפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו (סי' ק"ב): קד יחיד המתפלל בציבור וסיים תפלתו קודם לש"ץ אסור להחזיר פניו לציבור (היינו לצד מערב) עד שיסיים ש"ץ תפלתו בלחש ויפסיע ולענין לחזור למקום שעמד כבר נתבאר בסעיף ק"א (סי' קכ"ג): דין חולה ורוכב אם צריכין לעמוד בתפלה א היה רוכב א"צ לעמוד ולירד להתפלל אפי' יש לו מי שתופס בהמתו אלא מתפלל דרך הלוכו וכן אם היה בספינה או בקרון אם יכול לעמוד שם בספינה או בקרון אע"פ שמהלכין צריך לעמוד ואם לא יושב במקומו ומתפלל או אם היה הולך ברגליו מתפלל כדרכו והולך אף אם אין פניו נגד ירושלים אפי' שלא במקום סכנה כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו וישוב דעתו ויש מחמירין לעמוד באבות וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה וברוכב יעמיד הבהמה והוא יושב וסגי בהכי (סי' צ"ד): ב היה יושב בספינה או בעגלה אע"פ שיושב בכל התפלה משום ביעתותא אע"כ אם יכול לעמוד במקום הכריעות עומד כדי שיהא כורע מעומד ופוסע ג' פסיעות ואם א"א לו כגון שרוכב על הבהמה יחזיר הבהמה ג' פסיעות לאחוריה או יחזיר עצמו ע"ג הבהמה (שם): ג חולה מתפלל אפי' שוכב על צדו והוא שיכול לכוין דעתו ואם א"א לו להתפלל מ"מ יהרהר בלבו (שם): דין אימת יכול להפסיק בתוך התפלה ואם הפסיק מה דינו.

א אסור להפסיק בתפלתו אלא מפני הסכנה כגון שבא שר כנגדו וירא שיכהו ואם אפשר לו לקצר דהיינו שיאמר תחלת הברכה וסוף הברכה קודם שיגיע השר אליו מקצר או אם אפשר לו שיטה מן הדרך יטה ולא יפסיק בדיבור ואם א"א יפסיק אפי' בדיבור (סי' ק"ד) ואם בא בהמה או קרון כנגדו יטה מן הדרך (שם): ב אף שהליכה לא הוי הפסק כ"כ מ"מ בלי אונס אסור לכתחלה (שם): ג ואם שהה כדי לגמור את כולה מתחלה ועד סוף אפי' בשתיקה (עי' סי' ס"ה ושם בב"י) צריך לחזור לראש ואף שבק"ש בעינן אונס באופן שגברא או המקום לא חזו מ"מ בתפלה אפי' באונס אחר חוזר לראש דתפלה שאני (מ"א ועמ"א סי' ס"ה): ד ואם לא שהה כדי לגמור את כולה ופסק בדיבור חוזר לתחלת הברכה שפסק בה ואם פסק בג' ראשונות בדיבור חוזר לראש ואם בג' אחרונות חוזר לרצה והשיעור כדי לגמור את כולה משערין לפי הקורא הזה (שם) והא דחוזר לתחלת הברכה או לג' ראשונות ואחרונות כשלא שהה כדי לגמור את כולה כנ"ל דוקא שהפסיק

בדיבור אבל בשתיקה לא אפי' באונס כל שלא שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק אפי' בג' ראשונות (וראיה לזה מהא דאיתא בש"ס ברכות כ"ב ע"ב היה עומר בתפלה ומים שותתים על ברכיו דחוזר למקום שפסק בדלא שהה לגמור את כולה ע"כ וכ"כ הרי"ף והרא"ש והתוס' והרא"ש בדף ל"ג לא כתבו גבי עקרב שפוסק דחוזר לראש הברכה רק כשפסק בדיבור כמבואר שם להדיא ע"ש בהרא"ש ופוסקים לכך דימו אותו לטעה דמבואר בדף ל"ד ע"ש.

הוצרכתי לכתבו משום דסתמו הטור וש"ע ויש מקום לטעות מהלשון. עיין סי' ק"ד ס"ה דכ"ל שם ובשהה כדי לגמור את כולה באמת אין חילוק בין שח לשתיקה ובאינו שהה כ"כ יש חילוק בין הפסיק בדיבור הפסיק בשתיקה): ה אם שהה כדי לגמור את כולה דנתבאר לעיל דצריך לחזור לראש אם התפלל ממקום שפסק ולא חזר לראש צריך לחזור ולהתפלל מראש (פר"ח ופשוט): ו אם שח בתפלה אפי' במזיד דינו לענין חזרה כדין ההפסקות האמורות לעיל (שם בדברי הרב ט"ז ודלא כמ"א שהפריז על המדה וחלק על הב"י ועיין בהרא"ש רפ"ב דמגילה שכ' גבי היה דורשה אע"פ שאסור להפסיק מ"מ בדיעבד יצא ועיין בהרא"ש ברכות פ' מי שמתו סי' כ"ג דיליף לענין שהה כדי לגמור את כולה תפלה ממגילה וה"ה דיש ללמוד לענין זה וכן נראין הדברים ושאינו בסי' קי"ד דמחלק בין מזיד לאונס דחכמים תיקנו מבלי להזכיר גשם דקללה הוא והבו דלא להוסיף עלה על דברי הראבי"ה.

גם תי' המ"א לחלק בין דברי תורה לחול אינם נראין דבכ"מ קי"ל דאין חילוק כלל וכמ"ש הפוסקים בקה"ת ובהרבה מקומות): דין שלא לישב בצד המתפלל. א אסור לישב בתוך ד' אמות של המתפלל בין מלפניו בין מלאחריו ובין מן הצדדים אמנם אם עוסק בדברים שהם מתיקוני התפלה ואפי' בפרק איזהו מקומן א"צ להרחיק ומי שאינו מרחיק אפי' כשעוסק בתורה ולומד אע"פ שאינו מתיקוני התפלה אין מוחזן בידו ומיהו אין די בהרהור לבד רק צריך שילמוד בפיו והירא את השם אינו יושב מלפניו כמלא עיניו ואפי' יושב ועוסק בק"ש ומיהו מן הצדדין שלפניו אין לדקדק (סי' ק"ב) אבל לעמוד מותר אפי' לפניו (וע' א"ר ובסמוך): ב אם היושב בצד המתפלל חלוש אין למחות בידו (שם): ג אם היושב ישב כבר ועמד זה להתפלל בצדו ומכ"ש לפניו דאז הוא לאחריו א"צ לעמוד שהרי זה בא בגבולו אבל עמד לאחריו דאז הוא לפניו יש ליזהר ולעמוד ואפי' בצדו מנהג חסידות הוא לקום מיהו כל זה בבית שלא יחזוהו לתפלה אבל בבהכ"נ הקבוע לכל אחד להתפלל צריך לקום אפי' ישב מקודם דמקום מיוחד לכל הוא (שם): ד אסור לעבור נגד המתפללים בתוך ד"א ודוקא לפנייהם אבל בצדיהם מותר (שם) ולענין לעמוד עיין בסעיף א': דיני תחנון א אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים ודוקא כשמפסיק ועוסק לדבר דברים אחרים אבל שיחה בעלמא לית לן בה (סי' קל"א) ומיהו אם עבר ודיבר פשיטא דצריך ליפול על פניו (א"ר ס"ק ח' ודלא כט"ז שם) ופשוט דלדבר קדושה מותר להפסיק ומותר להתפלל במקום אחר וליפול במקום אחר (שם): ב כשנופל על פניו בשחרית אם יש תפילין בזרועו נהגו להטות על צד ימין משום כבוד תפילין ובמנחה או כשאין תפילין בזרועו יטה על צד שמאלו (שם): ג כשנופל על פניו לא יטה פניו על ידו ממש בלי הפסק דבר בין ידו לפניו רק יפסיק או בטליתו או בדבר אחר (מ"א שם וא"ר): ד נפילת אפים יש להיות מיושב אך בשעת הדחק או כגון שסיים

תפלתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי הילוך ד"א וקודם שיעור הנ"ל התחיל הש"ץ לומר תחנון יעמוד שם ויפול על פניו מעומד וכן אם א' עומד נגדו ומתפלל ש"ע דאסור ליי"א לישב נגדו אפי' כמלא עיניו וא"א לו לילך לצדדין יפול על פניו מעומד וכן כל כה"ג (שם ואחרונים): ה אין נפילת אפים רק במקום שיש שם ס"ת אבל אם אין שם ס"ת אף שיש שם שאר ספרים לא יפול על פניו רק יאמר המזמור בלא נפילת אפים (א"ר דלא כשכנה"ג) אם מתפלל בחצר הפתוח לבהכ"נ כשהוא פתוח ולא כשהוא נעול או בעזרת נשים או שמתפלל ביחיד אפי' בביתו בשעה שהציבור מתפללין ובשעה שהציבור נופלין על פניהם יכול גם הוא ליפול על פניו אם אין טינוף מפסיק ביניהם (א"ר) אף שאין לו ס"ת בביתו אבל יחיד בביתו ואין במחיצתו ס"ת לא יפול על פניו (שם) רק יאמר המזמור בלי נפילת אפים ויכול לאמרו מעומד ואין קפידא (א"ר): ו אין נפילת אפים בלילה לכן אם תפלת מנחה נמשכה עד הלילה אין נופלין על פניהם (מ"א וא"ר) אבל בלילי אשמורות נוהגין ליפול על פניהם מפני שהוא קרוב ליום וכן בין השמשות של לילה נוהגין ליפול (שם בט"ז) מיהו לומר המזמור בלא נ"א אין חשש אפי' בלילה (א"ר): ז אין נופלין על פניהם בבית האבל כל שבעת ימים של אבלות ואפילו במנחה של יום ז ואפי' היתום קטן (אבל אם האבל בבהכ"נ אומרים אבל האבל עצמו לא יאמר) ואחר שבאו הציבור לביתם יאמרו (כמ"ש בסעיף א' דלא איתמר הפסקה לענין דיעבד ודלא כט"ז וע' א"ר) וכן הדין בזהו רחום (שם): ח א"א תחנון ביום שיש בו מילה בבהכ"נ שמלין בו התינוק או שבעל ברית או הסנדק והמוהל מתפללין שם אף שהמילה בבית אחר (א"ר ושכנה"ג) ואף לאחר שיצא משם א"צ לאמרו (ט"ז) ויש נוהגין שאין נופלין על פניהם אפי' אם המילה בבית אחרת ודוקא בשחרית אבל לא במנחה שלפניו ושלאחריו ומיהו אם מתפללין מנחה ביום שמלו התינוק אצל התינוק הנימול (כגון על סעודת הברית) לא יאמרו (אחרונים וע' א"ר) ומיהו כשכבר ברכו ברהמ"ז על סעודת המילה יאמרו (א"ר שם) וכן הדין בבן שפחה או בן ממזר (אחרונים ע' א"ר): ט נוהגין שאין נופלין על פניהם בבית או בבית הכנסת שיש שם חתן כל ז' ימי המשתה שלו ואפי' אם יום ז הוא יום ח' של החופה אם מתפללין קודם שהיה החופה כגון אם ה' החופה מעט קודם לערב ביום א' א"א תחנון עד יום א' הב' מעט קודם לערב (שם אחרונים ומ"א) אבל ביום שנכנס לחופה אומרים עד שיכנס לחופה (שם ב"ה) ודוקא אם היה החתן בחור או הכלה בתולה אבל אלמן שנשא אלמנה אין זה נוהג רק ג' ימים וכן הדין בזהו רחום לכן יש לזהר שלא יכנס החתן לבהכ"נ כל ז' ימי המשתה שנמנעין לומר תחנון בעבורו (ט"ז ומ"א שם): י אין נופלין על פניהם לא בט"ו באב ולא בט"ו בשבט ולא בר"ח אפי' במנחה שלפניהם ולא בחנוכה אפי' במנחה שלפניו וכן בפורים קטן בשנה מעוברת (סי' תרצ"ז) וכן בפורים גדול ב' ימים ובל"ב בעומר ובעי"כ אבל במנחה שלפניו אומרים ובער"ה אפילו שחרית א"א רק באשמורת בסליחות אפי' כשמתאחרין עד היום גדול וכן המנהג שלא ליפול על פניהם כל חודש ניסן ולא בט"ב ולא בין יוה"כ לסוכות ולא מתחלת ר"ח סיון עד אחר אסרו חג ויש נוהגין עד ז' ימים אחר שבועות (שם) וכל אלו א"א במנחה שלפניהם זולת עי"כ (אחרונים שם): יא ראוי לומר ואנחנו לא נדע בישיבה.

מה נעשה בעמידה (מ"א סי' קל"א): יב לאחר תחנון אומרים ח"ק (ובב' וה' אומרים א"א וע"ל בסמוך מתי א"א אותו) ובזמן שיש מוסף אומרים ק"ש אחר התפלה של שחרית. ואשרי ובא לציון (טור וש"ע סי' קל"א): דיני אשרי ולמנצח וקדושה דסדרא.

א כשמכריזין דבר יש להכריז קודם שיתחיל החזן אשרי ולא בין אשרי ללמנצח וכ"ש בשעה שאומרים אשרי (מ"א סי' קל"ב): ב אלו ימים שא"א בהם למנצח וא"א ר"ח חנוכה ופורים ע"פ ועי"כ וט"ב (סי' קל"א) וה"ה בשנה מעוברת ביום י"ד וט"ו באדר א' (סי' תרצ"ז) גם א"א אותו בבית האבל (ב"ה סי' קל"א) דכללא הוא דא"א ולמנצח דינה שוה (פ"מ סימן תרצ"ז): ג א"א פסוק ואני זאת בריתי בבית האבל (א"ר בשם אבודרהם דלא כמ"א): ד כשהציבור אומרים קדושה דסידרא (דהיינו ואתה קדוש כו') אף שהיחיד עדיין לא אמר אשרי ובא לציון יש לו לאמרו עמהם ואח"כ יאמר אשרי ולמנצח וגם הב' פסוקים שקודם ואתה קדוש דהיינו ובא לציון ואני זאת בריתי כו' (מ"א סי' קל"ב): ה כל ל' התרגום שיש בובא לציון יש לאמרו בקול נמוך ולא בקו"ר (שם): ו אסור לאדם לצאת מביהכ"נ קודם קדושה דסידרא (שם): דיני קדיש ועניית אמן גם אחר שאר ברכות.

א אומרים קדיש שלם תתקבל כו' אחר ובא לציון וא"א קדיש בפחות מעשרה וכל דיני צירוף נתבארו אצל דיני קדיש בי' וכו' ע"ש: וכן אם יצאו מקצתן ונשארו רובן דגומר הקדיש וע' לעיל: ב אומרים ועתה יגדל נא כת וגו' קודם שאומר החזן יתגדל אבל משעה שהתחיל החזן לומר קדיש אין לאמרו (סי' נ"ו מ"א) ובין יוצר לישתבח ובין גאולה לתפלה שבערבית ובכל מקום שאסור להפסיק אין לאמרו (א"ר): ג כשאומר הש"ץ יתגדל וביהש"ר וביתברך ובכריך הוא וכן בואמרו אמן כורע ולאחר שסיים פוסע ג' פסיעות ואח"כ יאמר עושה שלום כו' (סי' נ"ו): ד אין להפסיק בין שמייה לרבא ובין רבא למברך (שם) וכן לא יפסיק הש"ץ בין בריך הוא ללעילא מן כל ברכתא ובין בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן (א"ר שם): ה הש"ץ חוזר ואומר יהא שמייה רבא.

אבל לא יאמר אמן יהא שמייה רבא דכבר אמר קודם שאמרו הציבור ויהיה כעונה אמן ב"פ (שם): ו נוהגין שלא לענות אמן רק אחר ואמרו אמן (שה): ז ואם לא שמע מהש"ץ כשאמר הקדיש רק שומע מהציבור אמן אם יודע על איזה ברכה קאי מותר לענות אמן אבל אם אינו יודע על איזה ברכה קאי לא יענה עמהם ואפילו אם יודע על איזה ברכה קאי דמותר לענות אמן הנ"מ כששומע מפי הציבור אמן אבל אם אינו שומע מפי הש"ץ הקדיש ואינו שומע מפי הציבור אמן רק מיחיד לבד אינו עונה עמהם (עיי' בס' קכ"ד ובא"ר סי' קל"ט וברמ"א שם דלא כמ"א סי' נ"ז וע' במ"א סי' נ"ו סק"ה ע"ש): ח לא ימתינו מלענות אמן רק מיד שכלה מפי הש"ץ הברכה יאמרו אמן ואם הש"ץ מאריך בניגון של ואמרו אמן יאמרו הקהל אמן מיד כי הניגון הוי הפסק ודוקא אם מאריך הרבה בניגון (ועיי' סי' קכ"ד במ"א וא"ר): ט לא יענה אמן חטופה דהיינו האלף נקודה בחטף שו"א וכן לא ימהר לענות קודם שסיים הש"ץ הברכה וכן לא יענה אמן קטופה דהיינו שמחסר הנו"ן וגם לא יפסיק באמצע המלה ולא יענה אמן קצרה אלא ארוכה קצת כשיעור שיוכל לומר אל מלך נאמן ויכוין בכל אמן מענין הדבר שעליו קאי האמן (שם) ולא יאריך יותר מדאי לפי שאין קריאת התיבה ניכר כשמאריך יותר מדאי וכן לא יגביה

קולו יותר מהמברך (שם) אבל יגביה קולו לענות בקול רם (סי' נ"ו): י אם יש קצת מהעונין שמאריכין יותר מדאי א"צ להמתין עליהם [אמנם יש ליזהר בזה בדלא אתי לאנצויי] דאיכא טירחא דצבורא (שם ועיין א"ר סי' קכ"ח וצ"ע): יא יש לעמוד כשאומרים קדיש [וכן כל דבר שבקדושה] ויעמוד עד אמן של אחר יתברך כו' ואמרן אמן (סימן נ"ו ועיין א"ר): דיני עלינו וקדיש יתום.

א כשאומר ואנחנו כורעים צריך לכרוע מעט בברכים שלו וכשאומר ומשתחוים צריך להשתחות בראשו ובאם שאינו עושה כן הרי הוא כדובר שקרים ח"ו שאומר בפיו ואנחנו כורעים ומשתחוים למלך מלכי המלכים הקב"ה ואינו עושה כן: ב אף כשאמרו עלינו בי' ויצאו מקצתן אין לומר קדיש אא"כ התחילו הקדיש בי' ויצאו (סי' נ"ה) וכן כשאמרו עלינו בלי מנין ובאואח"כ י' בלי הפסק רב יאמרו שלשה פסוקים או מזמור אחד ויאמרו קדיש ועיין שם וסי' רל"ד וא"ד סי' תקפ"א דלא כט"ז סי' נ"ה): ג בן שבעה גדול שהולד בשבת לביהכ"נ אפי' עושה מנין בביתו בחול מ"מ יש לו כל הקדישים ומדחה לבן שלשים וליא"צ מכל הקדישים: ד אם נתבטל ממנו אבילות של ז' מחמת הרגל מ"מ כל ז' ימים מיום הקבורה יש לו דין ז' לענין קדיש ומ"מ אין לו רק דין בן ז' קטן כיון שהולך כל ז' לבהכ"נ: ה וכן אם מת אביו ברגל יש לו דין בן ז' קטן לענין קדיש ברגל ואחר הרגל אף שנוהג אבילות מ"מ אין לו דין ז' לענין קדיש רק ז' ימים מיום הקבורה ואח"כ אין לו דין בן ל': ו מי שלא שמע שמת אביו רק אחר כמה ימים אין לו דין ז' לענין קדיש רק ז' ימים מיום הקבורה: ז לענין קדיש לא אמרינן מקצת היום ככולו ואף במנחה של יום הז' יש לו כל הקדישים כמו כל ז': ח בן ז' קטן שהולך כל ז' לבהכ"נ יש לו כל הקדישין תמידין אפי' נגד בן ל' רק ליא"צ יש לו קדיש אחד ואם יש הרבה יא"צ נגד כל הקדישים נדחה הבן ז' קטן לגמרי: ט בן ז' קטן ובן ז' גדול שניהם שווים ואם יש בן ז' גדול ובן ז' קטן ויא"צ ויש ג' קדישים אין היא"צ נוטל כלום ונוטל הבן ז' גדול ב' קדישים והקטן קדיש אחד דהגדול אומר להקטן הקדיש הב' לא ממך קא שקילנא אלא מן היא"צ: י לענין קדיש בתוך ז' אורח ותושב שווין בכל הקדישים: יא בן ל' יש לו כל הקדישים של חיוב שאומרים תמיד נגד שאר אבלים של י"ב חודש: יב בן ל' ויא"צ יש ליא"צ קדיש אחד בכל התפלות של יום זה ואם יש כמה יא"צ נגד כל הקדישים נדחה הבן ל' לגמרי: יג אם יש שני אבלים שווים כגון של ז' או של ל' או י"ב חודש או יא"צ יטילו גורל ביניהם ומי שעלה הגורל עליו לומר ערבית יש לשני קדיש אחד שחרית בלא גורל ועל הקדיש הג' יטילו גורל וכן אם יש הרבה ג"כ מטילין גורל ומי שיאמר ערבית מחמת הגורל לא יונח בגורל עד שיאמרו השאר אבלים כל אחד קדיש אחד וכשיחזור חלילה יטילו כולם יחדיו: דין אורח ותושב.

א בן למ"ד תושב ויא"צ יש ליא"צ קדיש אחר כנ"ל ויא"צ אורח ובן למ"ד תושב או בן י"ב חודש יש ליא"צ אורח ג"כ קדיש אחד ויא"צ אורח ויא"צ תושב היא"צ תושב מדחה ליא"צ אורח ואם יש בן למ"ד תושב ויא"צ תושב ויא"צ אורח יש ליא"צ אורח ג"כ קדיש אחד וא"י היא"צ תושב לומר ליא"צ אורח אני קודם שיכול לומר היא"צ אורח לא ממך קא שקילנא אלא מבן ל' ויאמר היא"צ תושב קדיש ראשון ויא"צ אורח קדיש שני והבן ל' קדיש ג': ב אורח בן ל' ותושב י"ב חודש שוין ויחלוקו בכל התפלה בקדישים: ג יא"צ תושב ובן ל' אורח האורח יאמר קדיש ג' והתושב יאמר קדיש א' וב':

ד אורח בן י"ב חודש יש לו קדיש בין אבלים תושבים של יב"ח: ה מי שמתפלל בבית הכנסת או בביהמ"ד תמיד אם בא לומר קדיש בבית הכנסת אחרת האבלים של ביהכ"נ האחרת יכולים לעכב עליו ואפי' הוא בתוך ז' ולמ"ד דגרע מאורח דאורח אין לו מקום להתפלל ולומר קדיש במקום אחר אבל זה יכול להתפלל ולומר קדיש בבהכ"נ שמתפלל בה תמיד: ו מי שיש לו זכות בקדישים יותר כגון בן ז' ולמ"ד יש לו זכות לענין התפלה שיתפלל: ז אם שניהם שוין לענין קדיש ושניהם יכולין להתפלל ושניהם מרוצין בשוה להקהל יטילו ביניהם גורל שהאחד יתפלל עד אשרי ובא לציון והשני יתפלל אשרי ובל"ג ואם האחד אין יכול להתפלל והב' יכול להתפלל מ"מ לא הפסיד זכותו בקדישים זה שמתפלל כיון שהב' אין יכול להתפלל וכן אם אחד מרוצה והב' אינו מרוצה הוי כמו שאין יכול להתפלל: דיני נטילת ידים לסעודה א אם אוכל כביצה פת שמברכין עליו המוציא צריך ליטול ידיו אפילו אינו יודע להם שום טומאה ויברך ענט"י אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא (כגון לחמניות או פת הבאה בכיסנין שיתבאר לקמן בעז"ה) א"צ ליטול ידיו אבל אם קובע סעודתו עליו שצריך לברך עליו המוציא צריכין נט"י ומברך ענט"י (מ"א סי' קנ"ח ס"ק ב'): ב אם אוכל פת שמברכין עליו המוציא פחות מכביצה או אפילו פחות מכזית צריך ליטול ידיו ואין מברך ענט"י (שם א"ר ופ"מ): ג אם אוכל פת למתק השתיה באופן שיתבאר לקמן שא"צ לברך המוציא מ"מ צריך ליטול ידיו (א"ר בשם של"ה): ד אם אוכל שום דבר אפי' פירות וירקות או בשר שטיבולו באחד מז' משקין והם [יין, דבש דבורים, שמן, חלב, טל, דם, מים] אם דרכן של אותן דברים לאכול בלא כף ומזלג אפי' אין נוגע בידו המשקין או אפי' שאוכל ע"י כף ומזלג צריך ליטול ידיו בלא ברכה ואפילו אין מטביל במשקין רק ראש הפרק אעפ"כ צריך נטילה בלא ברכה אבל דבר שאין דרכו לאכול בשום פעם רק ע"י כף כגון [לאקשי"ן או טייגליך] ואין דרך לאכול וליגע בידיו א"צ נטילה (ט"ז): ה האוכל דבר מטוגן בחמאה כשהיא לחה ע"ג או שמטביל בחמאה צריך ליטול ידיו דחמאה כשנמוח הוי משקה אבל האוכל דבר המטוגן כמו ביצים וכיוצא בזה דלא הוי מז' משקין וטובל בחמאה קרושה א"צ ליטול ידיו כיון דהחמאה קרושה לכ"ע הוי כאוכל (ט"ז ופ"מ שם): ו האוכל מרקחת מטוגן בצוקר א"צ ליטול ידיו דלא הוי טיבולו במשקה אבל האוכל מרקחת מטוגן בדבש אם אוכל ע"י מזלג ואינו נוגע בידו א"צ נטילה אבל אם אוכל בידו שלא ע"י מזלג צריך נטילה (שם א"ר בשם של"ה ופ"מ שם) כל משקה קרוש שאין בו טופח ע"מ להטפוח אינו משקה לענין נטילה זולת יין או מים (שם): ז האוכל פירות מבושלים במים אם משקה טופח עליהם צריך ליטול ידיו וכן האוכל פירות כבושים כגון אוגרק"ס צריך ליטול ידיו אבל אם הם נגובים א"צ ליטול ידיו (א"ר שם ס"ק ה'): ח האוכל לעקי"ך למתק השתיה וטובל הלעקי"ך בי"ש לא הוי דבר שטיבולו במשקה משום דזיעה היא מהתבואה והוי מי פירות ומה שיש מים ושמרים הוי מועט נגד הזיעה ועוד שנשתנה טעמו לגמרי [פ"מ שם] ואף אם הי"ש מזוג הוא במים מ"מ מועט הוא ואין צריך נטילה: ט מלח העשוי ממים הוי משקה.

ולכן אם אוכל צנון במלח הוי דבר שטיבולו במשקה וצריך ליטול ידיו (פ"מ שם): י נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רוצה לאכול פת אותה נטילה שנטל לא עלתה לו וצריך ליטול פעם אחרת בלא ברכה ואצ"ל אם נטל ידיו שלא בשביל אכילה כלל

אלא בשביל שהיו מלוכלכות ואח"כ נמלך לאכול שצריך ליטול ידיו בשביל אכילה ואין צריך לברך ואם נגע בנתיים במקומות המטונפים יחזור ויטול ידיו בברכה (שם ועיין מ"א): יא צריך ליהרהר בנט"י שכל המזלזל בנט"י חייב נידוי ובא לידי עניות ונעקר מן העולם ואע"פ ששיעורו ברביעית יוסיף ליטול ידיו בשפע דאמר ר"ח אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבי לי מלא חפנאי טיבותא (שם): יב מברך אחר נטילה קודם שמנגבם ואם שכח לברך קודם הניגוב מברך אח"כ אבל אם בירך המוציא שוב לא יברך על הנטילה (מ"א בשם תניא וא"ר שם): יג ספק אם בירך על נט"י אינו מברך: יד צריך לנגבם היטב קודם שיבצע כי האוכל בלי ניגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא.

ולא ינגב ידיו בחלוקו כי קשה לשכחה (מ"א): דין מי שאין מצוים לפניו מים לנטילה א אם אין מצוים לפניו מים לנטילה אם הוא בביתו אפילו שומרי גנות ופרדסים צריכין לחזור אחר מים שיעור מיל אם ודאי לו שימצא בתוך מיל (וכן הוא משמעות הגמרא ופוסקים ומה שנקט הירושלמי שומרי גנות לרבנותא נקטאפילו שומרי גנות) ואם הולך בדרך אם ודאי לו שימצא מים תוך ד' מילין בדרך שרוצה לילך לשם צריך להמתין עד שיגיע לשם וכן אם יחזור לאחוריו עד מיל וימצא שם מים לנטילה צריך לחזור לאחוריו ואסור לו לאכול בלא נטילה [אפילו] דבר שטיבולו במשקה אפילו ע"י מפה אבל אם ספק אם ימצא מים בתוך שיעורין הנ"ל יכול לאכול בלא נטילה רק יכרוך ידיו במפה ויאכל או ע"י כף ומזלג (סי' קס"ג): ב המאכיל לאחרים א"צ נטילה והאוכל צריך נט"י אף שהאוכל לא נגע כלל במאכל ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום לפני עור (שם): ג אף שמדינא מהני ליטול ידיו שחרית ולהתנות עליהם כל היום כולו מ"מ נהגו האידינא שלא להתנות משום שצריך זריזות יתירה שלא יסיח דעתו ולא יטנף את ידיו וא"א ליהרהר בזה (א"ר בשם כמה פוסקים): ד מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע בירך ושוק או שאר מקומות המכוסים באדם או שחיכך בראשו וכל כיוצא בזה במקומות המטונפים שיש בהם מלמולי זיעה וכן אם הסיח דעתו משמירתן בכל אלו צריך לחזור וליטול ידיו בלא ברכה משום שהוא מחלוקת הפוסקים אם צריך ליטול מחמת נקיות בלא טומאה ולכן צריך נטילה בלא ברכה וכן אפילו אם עשה צרכיו או הפליג הרבה והסיח דעתו בכל אלו נוטל ידיו בלא ברכה (פ"מ סימן ק"ע): דין העושה צרכיו ורוצה לאכול.

א העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול ידיו שני פעמים פעם ראשון שלא כדינו ומברך אשר יצר כו' ואח"כ נוטל ידיו כדינו ומברך ענט"י (סי' קס"ה): דין כלי הראוי לנטילה ודבעינן כח גברא. א אין נוטלין לידיים אלא בכלי שמחזיק רביעית שלא מסומך [לאפוקי כשהוא מסומך מחזיק רביעית ואם לאו אינו מחזיק פסול] וכל הכלים כשרים לנט"י אפילו כלי אבנים כלי גללים כלי אדמה ואם יש בהכלי נקב ככונס משקה [פי' שהנקב גדול כ"כ שכשמושיבין אותו על המים יכנסו המים לתוכו דרך אותו נקב] אפילו מחזיק רביעית מהנקב ולמטה אפילו מיוחד לאוכלין אין נוטלין מהם לידיים ואפי' דרך הנקב וכ"ש דרך פיו ואם ניקב רק כמוציא משקה נוטלין בו לידיים אפילו דרך פיו (מ"א בשם רי"ו סי' קנ"ט): ב קניק"ן שקורין שאני"ק שיש בו דד בולט ויוצא מאמצע דופני הכלי והדד שוה לדופני הכלי ואינו ארוך יותר מותר ליטול בו הן דרך גוף הכלי הן דרך הדד ואם גבוה יותר מדופני הכלי פסול ליטול בו דרך הדד וכן קניק"ן שקורין קרו"ג שיש

לו אצל פיו כמו חצי עגולה אם הוא גבוה מפי הכלי כמו צינור לא נעשה לקבלה ופסול ליטול דרך אותו חצי עגולה רק דרך גוף הכלי ששוה אבל אה הוא שוה לפי הכלי מותר ליטול אפי' דרך אותו חצי עגולה (כן משמע מא"ר שם): ג אם הכנים ידיו לתוך כלי של מים ושכשך ידיו בהם לא עלתה לו נטילה כלל וצריך לחזור וליטול ידיו בלא ברכה (שם): ד חבית שיש בה ברזא והסירה וקיבל המים על ידו חשיב שפיר כח גברא וצריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה (שם): ה הכל כשרים ליתן מים לידיים אפי' חש"ו חוץ מעכו"ם או נדה.

וקטן פחות מבן שש יש ליזהר לכתחילה (שם): ו הנוטל צריך לכוין לנטילה המכשרת לאכילה ואם נטל ולא כיון עיין לעיל: ז המטביל ידיו במי מעין אפילו אין בו ארבעים סאה רק כ"כ מים שמתכסים בהם ידיו בפעם אחת עלתה לו כמו נטילה אבל אם הטביל ידיו במי מקוה שאינן שאובים שאין בהם מ' סאה בדיעבד עלתה לו לנטילה אבל לכתחילה יש להחמיר (שם): ח כשמטביל ידיו בנהר או במי מעין לא יטול בידו אחת וישפכם על חברתה שאין כאן לא נטילה ולא טבילה אלא יטבול שניהם במים (שם): ט אותן בארות שעושין עם פלומפין יכול לשאוב בידו אחת המים עם הפלומפין וידו השניה יניח תחת המים היוצאים מהפלומפין סמוך לארץ ואח"כ גם לידו השניה יעשה כך וממ"נ עלתה לו נטילה אם המים שבהפלומפין נשאבין ע"י כלי שלם הוי נטילה ואם לאו עלתה לו טבילה [כי לא ידעתי מלאכת הפלומפין] משום ניצוק חיבור והוי כמו מעין עצמו אבל אין להניח הידים גבוה מן הארץ דאז הוי כטובל בכיפין דלא הוי טבילה (עייין פ"מ בא"א): י השלג אם ארבעים סאה מחובר על הארץ במקום א' מותר להטביל בו את הידים אפילו לא ריסק את השלג ומ"מ נ"ל שצריך לרסק קצת השלג במקום שתוחב שם הידים כדי שיהיו נקיות (ט"ז שם): יא כשמטביל ידיו אעפ"כ מברך ענט"י ולא על טבילת ידים (שם): דין איזה מים כשרים לנטילה ואיזה פסולים.

א מים שנשתנו מראיהן בין מחמת דבר שנפל לתוכו בין מחמת מקומן פסולין ואם חזרו לברייתן כשרין (סי' ק"ס): ב עשה במים מלאכה פסולים לנטילת ידים מחמת שנעשו כשופכין שעומדין לשפיכה (מ"א שם) ואלו מלאכות שפוסלין במים אם שרה בהן פתו אפי' אם נתכוין לשרות בכלי אחר ונפל לכלי זה (אבל אם לא נתכוין לשרותו כלל ונפל בכלי של מים לא חשיבי מלאכה) וכן אם צינן בהם יין פסולין ואם הדיח בהם כלים פסולים ואם היו הכלים מודחים או חדשים לא נפסלו וכן אם הדיח בהם ירקות פסולים ואם היו מודחים לא נפסלו ואם שרה בהן הירקות שלא יכמשו אף שהיו מודחים נפסלו המים וכן אם נתן בהם כלים שנתבקעו כדי שיכווצו מיקרי נעשה בהם מלאכה ופסולים אבל אם נתן בהם דגים חיים שלא ימותו לא מיקרי נעשה בהם מלאכה (שם במ"א): ג מים שהנחתום מטביל בהם גלוסקין או שהנחתום מדיח בהם ידיו מהבצק הדבוק בהם פסולים (ט"ז א"ר דלא כרמ"א) אבל אם מטביל ידיו וטח פני הגלוסקא או שחפן בהם בחפניו המים שנשארו לא מיקרי נעשה בהם מלאכה וכשרים אם לא נשתנו מראיהן (שם): ד אם המים בכלי שיש בה שנתות ונותן לתוכה בשר ועולין המים עד השנתות ובוזה יודע משקלו וכן מים שמדיח בהם המדות שלא ישאר הריח מדבר המדוד בהם פסולים דחשוב כנעשה בהן מלאכה (שם במ"א): ה אם נתן למים דבר המריח כדי שיריחו כשרים לנט"י דנתכוין להשביחן (שם במ"א): ו מים ששתו מהם בהמה או עוף

או חיה כשרים לנטילה אבל אם שתה מהם חזיר או כלב נמאסין ונעשו כשופכין ופסולין (שם): ז מים שלפני הנפח אף שלא נשתנו מראיהן פסולין מפני שבודאי נעשה בהם מלאכה היינו שכיבה בהן הברזל (שם): ח מים הפסולים שנתערבו במים כשרין בטלין במיעוטן ומשלימין אפילו לרביעית אם לא נשתנו מראיהן (מ"א א"ר ופ"מ): ט בגד שנפל למים ואח"כ הוציאו משם המים כשרים לנט"י משום שלא נתכוין לעשות בהם מלאכה ואם מיצה המים מהבגד אותן המים שמיצה פסולים ואם מיצה אותן לתוך המים שבכלי דינו כמו מים פסולין שנתערבו במים כשרים בסעיף ח': י אין המלאכה פוסלת אלא במים שאובין בין שהם בכלי בין שהם בקרקע אבל לא במי מקוה ומעין בעודן מחוברין.

אבל פסול בשינוי מראה מחמת דבר אחר אין חילוק בין שאובין למקוה (ט"ז שם): יא חמי האור שאין היד סולדת בו מותר ליטול בהם לידיים [שם]: יב מים מלוחים או סרוחים או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהן פסולין: יג מי דבש שקורין מע"ד או שכר מוטלין מהם לידיים בשעת הדחק משום דעיקרן מים (ומה שנשתנו מראיהן לא איכפת לן משום דאישתנו למעליותא) (שם במ"א): יד לכתחילה צריך ליזהר ליטול כל היד עד הקנה של זרוע ויתנה מתחילה שלא יהיה עליו כנדר משום שלפעמים לא יהיה לו כ"כ מים (מ"א בסי' קס"א): טו צריך ליזהר ליטול מים בשפע ועכ"פ לא יפחות מרביעית ויזהר שלא יגע יד שלא נטל אותה עדיין ביד שנטל אותה וכן כשמשפשף היד בחברתה יזהר שלא יגע במקוה שלא הלכו המים כדי שלא יטמאו זו את זו ואם נגע צריך ליטול שנית אבל א"צ לנגב אותם קודם נטילה שנית אבל אם נגע בו אחר שלא נטל ידיו צריך לנגבם וליטול פעם שנית (ע' פ"מ): דיני חציצה בנטילה.

א צריך ליזהר מחציצה בנטילה כגון צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר כגון שהציפורן גדול ועונה עד למעלה מבשר האצבע וצואה שם דמאיס ובצק וטיט שתחת הציפורן אפי' כנגד הבשר אם מקפיד עליו חוצץ ואם אינו מקפיד עליו אינו חוצץ ודוקא בבצק וטיט שכנגד הבשר אבל שלא כנגד הבשר אף שהוא אינו מקפיד כיון דרוב בני אדם מקפידין חוצץ (מ"א בסי' קס"א) ובשבת ג"כ מותר לגרר הטיט שתחת הציפורן בצפרנו רק שלא יגרר את הציפורן (א"ר שם): ב כל דבר שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ.

היה דרכו של זה להקפיד וזה אין דרכו להקפיד למי שדרכו להקפיד חולץ ולמי שאין דרכו להקפיד אינו חוצץ. כיצד היה צבע וידיו צבועות אין הצבע חוצץ על ידיו אע"פ שיש לו ממשות הצבע על ידיו וכן אם הוא טבח ויש דם על ידיו אינו חוצץ וכן אם היה מוכר שומן ויש שומן על ידיו אינו חוצץ אבל אחר שהיה ממשות דברים אלו על ידיו חוצץ ואם היה טבח ומוכר שומן והי' דם ושומן על ידיו איבעיא בגמרא סוף פ' י"א דזבחים ולא איפשטא ובנט"י אזלינין לקולא ואינו חוצץ.

הדיו היבש חוצץ והלא אינו חוצץ. גילדי מכה על ידיו אם אינו מקפיד עליו או שמצטער בנטילתו אינו חוצץ (שם במ"א): ג כל הדברים שאינן מקפידין עליהם אם היה רוב היד מכוסה מהם חוצץ ורוב היד היינו רוב שיעור מהיד שצריך נטילה (שם) ולכן אף מי שנוהג ליטול ידיו עד הקנה של זרוע מ"מ אם מכוסה עד רוב קישור אצבעותיו לכף בדברים שאין מקפידין ג"כ חוצץ דהלכה כדיעה זו שא"צ רק עד מקום חיבור האצבעות

לכף היד: ד אם יש לו מיחוש ביד ונותן עליו רטי' חוצץ וצריך להסירה אבל אם יש לו מכה על היד וא"א להסיר הרטיה אז א"צ ליטול כלל מקום הרטיה (שם): ה טבעת שעל ידו צריך להסיר בשעת נטילה ודוקא אשה שדרכה להקפיד להסיר הטבעת בשעת מלאכה אבל איש שאין דרכו להקפיד להסיר בשעת מלאכה א"צ להסיר אותו בשעת נטילה רק אם יש בו אבן שגם איש דרכו להקפיד ולכן אותן טבעות שקורין קרא"ם פינגרי"ל א"צ להסיר בשעת נטילה (שם): דין הפסק בין בציעה לנטילה.

א טוב ליזהר שלא להפסיק בין נטילה להמוציא אפילו בשתיקה יותר משיעור הלוח כ"ב אמה וכ"ש שטוב ליזהר שלא להפסיק בדיבור ולכן אותן האומרים מזמור י"י רועי וגו' קודם הסעודה יש לאמרו קודם הנטילה ואם שכח לומר קודה נטילה יכול לאמרו בין נטילה להמוציא אבל לעשות איזה דבר שצריך דקדוק גדול בעשייתו בין נטילה להמוציא איסור הוא משום היסח הדעת וחייב ליזהר בזה (סי' קס"ו): ב בוצע בפת במקום שנאפה היטיב היינו בצד שכנגד לד המתבקע כי בזה הצד התחיל לאפות ונדחקה העיסה עד שנתבקע צד שכנגדו ומתחיל לבצוע מצד הפת כדי שיחתוך מעט מצד העליון ומצד התחתון בפעם אחת ויחתוך סביב הפת ויניח פרוסת המוציא מחוברת באמצע וצריכה להיות מחוברת כ"כ שאם יאחז בפרוסה יעלה שאר הככר עמה ויברך המוציא ואחר שסיים הברכה מפרידה כדי שתכלה הברכה בעוד הפת שלם (סי' קס"ז): ג בפרוסה יכול לבצוע ממקום שנפרס וא"צ לבצוע במקום השלם רק שצריך לחתוך מצד העליון והתחתון (פ"מ שם): [ד בשבת לא יחתוך הככר עד אחר הברכה כדי שיהיו הככרות שלימות בידו]: ה בשעת ברכת המוציא יתפוס הלחם (שמברך עליו) בידו דבעינן שתהא הברכה סמוך לעשייה ויתן שתי ידיו עליהם בשעת ברכה שיש בהן עשרה אצבעות כנגד עשרה מצות התלויין בפת.

ואם היה לבוש בית יד על ידו צריך להסירה בשעה שאוחז הפת לברך עליו המוציא (שם): ו לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח ואם המסובין רבים צריך להמתין עד שיביאו לפני כ"א ואחד ואם אוכל פת נקי' או שהוא מתובל בתבלין כמו שאנו עושין א"צ להמתין ומ"מ אם רוצה להמתין הרשות בידו ומצוה להביא על כל שלחן מלח קודם שיבצע אף שהפת מלוח במלח מפני שהשלחן כמזבח והאכילה כקרבן ונאמר על כל קרבן תקריב מלח והוא מגין מן הפורעניות והמקובלים כתבו שחייב לטבל פרוסת המוציא במלח (שם): ז יאכל מיד אחר הברכה ולא ישיח בין ברכה לאכילה ואם שק צריך לחזור ולברך אא"כ היתה השיחה מעין דברים שהן צורך סעודה כגון שבירך וקודם שאכל אמר הביאו מלח אף לדידן שאין חיוב גדול כ"כ במלח דהפת שלנו הוא עם מלח מ"מ כיון שמצוה הוא לא הוי הפסק וא"צ לברך שנית וכן אם אמר תנו מאכל לבהמה דאסור לטעום קודם שיתן לבהמתו והוי מצרכי הסעודה לא הוי הפסק וא"צ לברך שנית ומ"מ לכתחילה לא יפסיק כלל אבל אם אמר תנו לשתות לבהמה הוי הפסק משום דלשתות אדם קודם (שם במ"א): ח שכח ואכל ולא בירך המוציא אם נזכר בתוך הסעודה או אפילו אחר שגמר סעודתו רק שלא בירך עדיין בהמ"ז מברך המוציא ואוכל פת (שם במ"א): ט אם הוא מסופק אם בירך ברכת המוציא אם לאו אינו חוזר ומברך (שם): י אם במקום ברכת המוציא בירך שהכל נהיה בדברו או שאמר בריך רחמנא מלכא מארי' דהאי פיתא יצא

(שם): יא מי שאינו אוכל יכול לברך לקטנים ברכת המוציא והקטנים יאכלו כדי לחנכם במצות (שם) וה"ה כל ברכות הנהנין (שם): קצת דינים הנוהגים בסעודה.

א היו מסובין בסעודה ויצא אחד מהם להטיל מים נוטל ידו אחת ששפשף בה הניצוצות שנתזו על רגליו וכשנוטל אינו נוטל אלא בפני כולם שלא יחשדוהו שלא נטל ודוקא שאין רוצה לאכול עוד רק שמסובין עדיין לשתות אבל אם רוצה לאכול עדיין נוטל בחוץ דמידע ידיע דאנינא דעתו ואינו אוכל בלא נטילה ואם לא שפשף כלל ג"כ יש ליטול ידיו לשתות כדי שלא יחשדוהו ששפשף ואינו נוטל ידיו ואם יושב לבדו והלך להטיל מים באמצע הסעודה ולא שפשף א"צ ליטול כלל אפילו לאכילה אבל אם עשה צרכיו אף אם לא קינח ודאי צריך ליטול ידיו (סי' ק"ע): ב אם יצא לדבר עם חבירו והפליג ורוצה לשתות נוטל ידו אחת ואם רוצה לאכול יטול שתי ידיו וצריך ליטול בפני המסובין אפ"ל לאכילה כדי שלא יחשדוהו שלא נטל ידיו דבהפליג ליכא אנינות דעת וצריך ליטול ידיו משום היסח הדעת ולענין ברכת ענט"י אם צריך לברך כשנוטל ידיו ע"ל בה' נט"י ולענין ברכת המוציא אם צריך לברך שנית כשהפסיק עיין לקמן בדין הפסק בסעודה (שם): דין אם שכח והכניס אוכלין או משקין לפיו בלא ברכה.

א אם שכח והכניס אוכלין לפיו בלא ברכה אם הוא דבר שאינו נמאס אם יפליטנו יפליט אותו ויברך עליו ואם הוא דבר שנמאס מסלקו לצד אחד ומברך (סימן קע"ב): ב שכח והכניס משקין לתוך פיו בלא ברכה אם א"צ לאותן משקין דוקא כגון שיש לו עוד מאותן משקים צריך לפלוט אותן המשקים שבתוך פיו וישתה משקים אחרים ויברך עליהם ואם אין לו עוד מאותן משקים בולע המשקים שבפיו ואינו מברך ברכה ראשונה רק ברכה אחרונה ומ"מ כשהמשקים בפיו עדיין יהרהר בברכה ראשונה דהרהור כדיבור דמי במקום הדחק (שם): דין איזה מין פת מצוה להקדימו לבצוע עליו.

א היו לפניו שתי לחמים ממין א' מברך על היותר גדולה ואם האחד שלם והשני פרוסה אף שהפרוסה יש לה מעלות יותר דהיינו שהיא גדולה ולבנה והשלם קטן וקיבר ג"כ מברך על השלם ואם שניהם שלימים או שניהם פרוסים רק שהאחת נקי' והאחת פת קיבר מברך על הפת שהוא נקי' ואם שתיהן נקיות רק שהאחת לבנה ביותר מברך על הלבנה ביותר אף שהב' גדולה יותר (א"ר סי' קס"ח): ב פת חיטין ופת שעורין מברך על של חיטין ואם הי' של חיטין פרוסה ושל שעורים שלימה מניח הפרוסה תחת השלימה ובוצע משניהם יחד (שם): ג פת חיטין ופת דגן אפ"ל הי' של חיטין פרוסה ושל דגן שלם מברך על של חיטין כיון דחיטין מפורש בקרא וכן אפ"ל פרוסה של שעורים ושל דגן שלימה מברך על של שעוריה כיון דמפורש בקרא (שם בפ"מ): ד כל החילוקים הנ"ל היינו דוקא אם רוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא אחד מברך על אותו שרוצה לאכול אף שהב' מין ז' וחשוב (שם): איזה דברים נקרא הפסק בסעודה.

א אם אכל פת והלך למקום אחר באמצע הסעודה כשחוזר למקומו ורוצה לאכול א"צ לברך המוציא כיון שפת צריך ברכה במקומו לא חשוב עקירתו הפסק והיסח הדעת וכשרוצה לאכול במקום אחר כזית פת ג"כ אין צריך לברך המוציא ויברך בהמ"ז במקום השני אבל אם לא אכל במקום הב' רק פחות מכזית פת אפילו אכל הרבה פירות צריך לחזור למקומו הראשון ולברך שם בהמ"ז אבל לכתחילה אסור לעקור ממקומו בלי

שיברך תחילה בהמ"ז שמא ישכח את"כ לאכול עוד אם לא לצורך מצוה עוברת כגון ללוות המת וכיוצא בזה אבל לילך להתפלל בבהכ"נ אסור ובדיעבד כשהלך וחזר א"צ לברך המוציא (ולענין נט"י ע"ל בה' נט"י) ודוקא אם לא הסיח דעתו אבל אם הסיח דעתו יתבאר לקמן (קע"ח בט"ז): ב אם היה דעתו בשעת ברכת המוציא לילך באמצע סעודתו לבית חבירו לאכול שם מותר אח"כ אפי' לכתחילה לילך שם (שם): ג בשבעת המינים יש בהם פלוגתא אם צריכין ברכה אחריהן במקומן לכן לכתחילה יש להחמיר לברך במקומו ובדיעבד אם שינה מקומו ג"כ דינן שוה לפת (שם במ"א) וא"צ לברך שנית דספק ברכות להקל: ד אם אכל פירות או שתה משקין שא"צ ברכה במקומן ושינה מקומו הוי היסח הדעת אפי' לא הלך רק לעשות צרכיו לקטנים כשחוזר לאכול או לשתות בין במקום הראשון בין במקום אחר צריך לברך שנית ברכה ראשונה אם לא שהיה יושב עם כמה אנשים שאכלו עמו או שתו עמו והניח מקצת חברים שם ושינה מקומו ואח"כ חזר אצלם לא הוי היסח הדעת וא"צ לברך אח"כ ברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול ולשתות (שם במ"א וא"ר): ה אם היה בגן המוקף מחיצות ובירך על פירות אילן אחד אם היה בדעתו בשעת ברכה לאכול מכולן אם הלך אח"כ לאכול מאחרים אף שאין רואה מקומו הראשון א"צ לברך על האחרים כיון שהוא בגן אחד אבל מגן נגן לא מהני דעתו אף שסמוכין (שם): ו מחדר לחדר תחת גג אחד דינו כמאילן לאילן בגן אחד (פ"מ): ז מאילן לאילן העומדים ביער ולא בגן המוקף מחיצות לא מהני דעתו ואפי' רואה מקומו והוי כמגן לגן (ט"ז) ובאילן אחד שאוכל במזרח של אילן ואח"כ אוכל במערב של אילן אם רואה מקומו הראשון א"צ לברך שנית אף שלא היה בדעתו בשעת ברכה (פ"מ שם): ח שינת עראי באמצע סעודה אפי' בדברים שא"צ ברכה במקומן הוי היסח הדעת ואם רוצה לאכול אח"כ עוד פת יטול ידיו ולא יברך (פ"מ שם):

דין איזה דברים הוי היסח הדעת בסעודה.

א גמר סעודתו ואמר הב לן ונברך ואח"כ רוצה לאכול עוד קודם ברהמ"ז אסור לו לאכול עוד מחמת שיש מחלוקת הפוסקים אי הוי היסח הדעת וצריך לברך המוציא אם לאו ולכן אין להכניס עצמו בספק ברכה אבל אם רוצה לשתות עוד מותר לו לשתות בברכה דבזה כ"ע מודים דלענין שתיה הוי הב לן ונברך היסח הדעת ויברך ברכה ראשונה על מה שרוצה לשתות (סי' קע"ט): ב אם נטל ידיו במים אחרונים ואח"כ רוצה להפסיק בדיבור לכתחילה יחמיר על עצמו שלא להסיח שום דיבור אחר שנטל ידיו אבל אם צריך להפסיק בדבר נחוץ או בדיעבד אם הפסיק יטול ידיו שנית כדי להיות תכף לנטילת מים אחרונים ברכה וכ"ש שאסור לאכול ולשתות לכתחילה כי תיכף לנט"י ברכה (שם בפ"מ): ג אם נטל הכוס לברך (אף שלא נטל ידיו וגם לא אמר עדיין הב לן ונברך) אם רוצה אח"כ לאכול ולשתות יכול לאכול ולשתות עוד רק שצריך לברך ברכה ראשונה (ומה שכ' המ"א שם ס"ק ה' שדין זה דומה לנטילת ידים כוונתו לענין ברכה שצריך לברך ברכה ראשונה אם רוצה לאכול אבל לענין אכילה ושתיה לא דמי לנט"י דשם אסור לאכול ולשתות אף בברכה משום תיכף לנט"י ברכה אבל כאן לא שייך האי טעמא ע"כ מותר לאכול ולשתות בברכה כנ"ל): ד מי שסמוך על שלחן אחרים אפי' אמר הב לן ונברך לא הוי היסח הדעת עד שיאמר בעה"ב דוודאי דעתו של אורח אם ירצה עוד בעה"ב לאכול ולשתות שיאכל וישתה עמו ולכן אם בשעת אמירתו גמר בלבו

בפירוש אף שירצה בעה"ב לאכול ולשתות לא יאכל וישתה עמו ונמלך אחר כך דינו כדלעיל בסעיף א' ואם אמר בעל הבית הב לך ונברך והאורחים שתקו הוי כאלו הם גם כן אמרו הב לך ונברך אם לא שאמרו בפירוש שהם רוצים לאכול ולשתות עוד (שם): קצת מנהגי סעודה ודין מים אחרונים.

א אין להסיר המפה והלחם עד אחר בהמ"ז. כל מי שאינו משיור חתיכות פת על השלחן אינו רואה סימן ברכה לעולם אבל פת שלימה אסור להניח על השלחן בשעת בהמ"ז משום דמיחזי כעורכים לגד שלחן (סי' ק"פ): ב פרורים שאין בהם כזית יכול להטיל אותם למים אבל צריך ליזהר שלא יפזרם על הארץ וידרסו עליהם משום שקשה לעניות אבל פרוסה שיש בה כזית אסור לאבדה במים (שם): ג נוהגין לכסות הסכין בשעת בהמ"ז (שם): ד האידנא דליכא חשש מלח סדומית מ"מ יש ליזהר שיטול מים אחרונים וכל המים וכל המשקין כשרים לנטילת מים אחרונים אף אותן הפסולין למים ראשונים.

ואין נוטלין ע"ג קרקע במקום הילוך ב"א ולכן יש ליטול תחת השלחן ויש לנגב הידים (סימן קפ"א): דיני כוס בהמ"ז ושלא יהא פגום. א מצוה מן המובחר לברך בהמ"ז על הכוס ואפי' שהוא אוכל ביחיד יש לברך על הכוס וכשהוא אוכל ביחיד ומברך על הכוס אין לאחוז הכוס בידו בשעת בהמ"ז רק מניחו לפניו על השלחן ונכון מנהג זה ע"ד הקבלה (סי' קפ"ב): ב כוס של בהמ"ז צריך לברך על היין אם יש לו ואם לאו מברך על השכר כיון שרוב שתיית ההמון הוא שכר הוי חמר מדינה ואם רוב שתייתו הוא מי דבש יותר טוב לברך על מי דבש אבל אם אין שותין מי דבש רק לפרקים שכר עדיף (שם): ג צריך שלא יהא פגום שאם שתה ממנו פגמו ואפי' שתה מן הכד או מן החבית פגמו ואפי' מים פגומים אסור למזוג בהם כוס של ברכה (שם) ויכולין לתקן כוס פגום ע"י שיוסיפו מעט יין או מים (שם): ד אם החזיר כים פגום של יין לתוך הקנקן היין שבקנקן כשר ובלבד שיהא היין שבקנקן יותר מהיין פגום (מ"א שם): ה כוס של ברכה טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ ואם הוא נקי שאין בו שיורי פת א"צ וה"ה אם מקנחו במפה דיו וצריך למלאות אותו שיהיה מלא על כל גדותיו אף שישפוך ממנו קצת אין בכך כלום (סימן קפ"ג): ו כוס של ברכה צריך להיות שלם שלא יהא נסדק וכן אם יש בו חסרון כדי חגירת ציפורן פסול וכן אם נשבר בסיס התחתון פסול (בא"ר שם): ז מקבל הכוס בשתי ידיו וכשמתחיל לברך נוטלו בימינו ולא יסייע בשמאל אבל אם נותן השמאל תחת הימין לסייעה ואין נוגע בכוס מותר ומגביהו מעל השלחן טפח ונותן בו עיניו כדי שלא יסיח דעתו ואין לוקחין כוס שפיו צר לברך עליו.

ומשגרו לאשתו שתשתה ממנו ואפילו לא אכלה עמהם (שם): ח איטר אוחז הכוס בימינו שהוא שמאל כל דם (שם): ט אסור להפסיק בשום הפסק בברכת המזון (שם): י יקדים לסיים קצת קודם המברך כדי שיענה אמן אחר המברך (שם): יא צריך לישב בשעה שהוא מברך ואפילו אם היה הולך כשאכל צריך לישב לברך כדי לכוין דעתו וגם לא יהא מיסב ושוכב על צדו כשהוא מברך שהוא דרך גאוה אלא ישב באימה וביראה אבל בדיעבד אפילו בירך כשהוא מהלך יצא ואסור לברך כשהוא עסוק במלאכתו (שם): לקבוע ברכה במקום סעודה ועד כמה יכול לברך מי ששכח ולא בירך.

א מי שאכל במקום אחד צריך לברך קודם שיעקר ממקומו ואם יצא ממקומו אפי' בשוגג ולא בירך בהמ"ז ונזכר במקום שהוא שם שלא בירך אם יש לו פת אפילו פחות מכזית יאכל במקום הב' ויברך ברכת המזון ואם לאו יחזור למקומו שאכל ויברך שם ובדיעבד אם בירך במקום שנזכר יצא אפילו עקר ממקומו במזיד וכן אם א"א לחזור למקומו כגון שהולך עם שיירא ואין בני השיירא רוצין להמתין עליו עד שיחזור או שהרחיק ממקומו כ"כ שאם יחזור יתעכל המזון שבמעיו בכל אלו יברך במקום שנזכר (סי' קפ"ד): ב אכל ואינו יודע אם בירך בהמ"ז אם לאו אם אכל כדי שביעה שחייב מדאורייתא בבהמ"ז הוי ספק דאורייתא וחייב לברך שנית ואפילו ברכה רביעית שהיא מדרבנן צריך לברך כדי דלא לזלזולי בה ואם אינו שבע אף שאכל כביצה פת א"צ לברך מספק (מ"א שם): ג עד אימת יכול לברך עד כדי שיתעכל המזון והשיעור כ"ז שאינו רעב מאכילה ראשונה לא נתעכל עדיין ומשעה שהתחיל להיות רעב הוי נתעכל ושוב אסור ברך ובסעודות גדולות שיושבין לפעמים ד' או ה' שעות קודם שמברכין בהמ"ז אין המנהג נכון כ"כ ויש לנהוג לברך בהמ"ז מיד ומ"מ אם יושבין ושותין ואוכלים פרפראות ואין תאבים לאכול מחמת הפרפראות שאכלו יכולין לברך ברכת המזון (מ"א שם): ד מי שאכל מעט ולא שבע ממנו דמחויב לברך בהמ"ז מדרבנן ושהה קודם שבירך בהמ"ז ואח"כ אינו יודע לשער אם נתעכל המזון במעיו שמקודם ג"כ היה רעב קצת יאכל כזית פת קודם בהמ"ז [מ"א שם] וא"צ לברך המוציא על מה שרוצה לאכול דאף אם נתעכל המזון במעיו א"צ לברך המוציא קודם שבירך אם לא הסיח דעתו (אה"ע דלא כמ"א): ה מי שאכל פירות ושהה קודם שבירך ברכה אחרונה ג"כ השיעור אם אינו תאב לאכילת שום פירות יכול לברך ברכה אחרונה (שם): דיני בהמ"ז בג' או בי' ואם טעה בברכת המזון.

א ג' שאכלו כאחד חייבין בזימון שיאמר אחד נברך שאכלנו כו' (סי' קצ"ב): ב אין המסובין עונין אמן אחר ברכת הזימון אבל אדם אחר שבא לשם שלא נצטרף עמהן יתבאר דינו בסימן שאחר זה (א"ר שם): ג המברך אומר ב"ה וב"ש קודם שמתחיל ברכת המזון והאחרים אין אומרים וה"ה יחוד כשמברך אין אומר (א"ר שם): ד בעשרה אפי' עד ריבוא מזמנין בשם ואומר המברך נברך אלהינו וכו' והם עונין ברוך אלהינו כו'.

אם טעה המברך בעשרה והעונין ולא הזכירו השם ואפילו אם המזמן אמר השם והעונין לא הזכירו את השם אין יכולין לחזור ולהזכיר השם דהוי כזימון למפרע ואפילו המברך שחוזר ועונה אחר העונים ברוך אלהינו כו' הפסיד ואינו מזכיר השם ואינו אומר רק ברוך שאכלנו משלו כו' [שירי ברכה בשם תשו' הרשב"א כת"י].

ואם טעה המזמן ולא הזכיר השם אם לא ענו העונין אחריו עדיין חוזר המזמן ומברך בשם ואם כבר ענו אחריו בשם כשחוזר המזמן לומר אחר העונים צ"ל ברוך אלהינו בשם כיון דהעונים ענו בשם (באר היטב): דין מי שלא אכל ושמע ברכת הזימון היאך עונה אחריהם. א שלשה שאכלו והן מברכין בזימון והיו שם אחרים שלא אכלו עמהם כששומעים שאומר המברך נברך שאכלנו כו' צריכין לענות ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם באו לשם כשהמסובין עונין אחר המברך ברוך שאכלנו כו' עונים

אחריהם אמן וכן אחר שחוזר המברך ואומר ברוך שאכלנו כו' עונים האחרים שלא אכלו אמן ואם היו האוכלין עשויה שמזמנים בשם עונין אותם שלא אכלו אחר המברך ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד (סי' קצ"ח): דין צירוף לזימון ומתי אינן רשאים לחלק.

א משלשה ועד חמשה וחמשה בכלל וכן מעשרה עד י"ט וי"ט בכלל שקבעו עצמן לאכול כאחד אין רשאים לחלק אם לא באופנים שיתבאר בסעיפים דלקמן דמותרים לחלק אבל מו' עד ט' וט' בכלל וכן מעשרים ולמעלה יכולין תמיד לחלק אם ירצו ובאופן שלא יפסידו הזימון בשם (סימן קצ"ג): ב שלשה שאכלו על שלחן אחד או על מפה אחת אפילו לא אכלו בפ"א רק אחר שאכלו השנים וגמרו מלאכול אלא שלא אמרו עדיין הב לן ונברך בא השלישי וישב אצלם לאכול ואפילו כ"א אוכל מככרו ואפי' לא אכלו רק שנים פת והשלישי אכל כזית ירק או שתה רביעית משקה הרי אלו מצטרפין לזימון (סימן קצ"ג קצ"ז) ואם כבר בירך ברכה אחרונה על הירק או על המשקה שוב אינו מצטרף (מ"א שם): ג אם אחד יש לו דבר נחוץ מאוד וא"י להמתין עד שיגמרו חבריו שיברכו בזימון אף שהתחילו לאכול כא' יכול לגמור סעודתו קודם חבריו ולברך בפ"ע אבל אם גמרו כולן סעודתן אסורין לחלק אפילו לדבר נחוץ (סי' ר' בט"ז): ד לדבר מצוה שהוא נחוץ מאוד אפילו התחילו כא' וגמרו כולן והאחרים אין רוצין לברך עדיין מותר לחלק (שם): ה בכל אלו החילוקים שנתבאר בסעיף דלעיל לענין שלשה במקום שמצטרפין לענין זימון ובמקום שאון רשאים לחלק כן הדין לענין עשרה כדי לזמן בשם [שם] רק בעשרה אם שבעה אכלו פת ושלשה אכלו ירק או שתו רביעית משקה מצטרפין לזמן בשם אבל אם ששה אכלו פת וארבעה אכלו ירק אין מצטרפין לזמן בשם (סי' קצ"ז): ו שתי חבורות שאוכלין על שתי שלחנות או אפילו בשני חדרים בבית אחד ואין בכל אחד ג' כדי לזמן ורוצים לברך בזימון או שאין בכל אחת עשרה ורוצים להצטרף כדי לזמן בשם אם ישבו מתחלה ע"ד להצטרף ומקצתם רואים אלו את אלו או ששמש אחד משמש לשניהם אע"פ שאין רואין אלו את אלו מצטרפים אבל אם יש בכל אחת זימון שלשה בפני עצמן ורוצים לזמן ביחד דהיינו שאחד מהחבורות יברך בזימון לשתי החבורות אם מקצתן רואין אלו את אלו או ששמש אחד משמש לשניהם אף שלא ישבו ע"ד להצטרף יחד מצטרפין (פ"מ סי' קצ"ה) וצריך שיהיו כולן יכולין לשמוע כל בהמ"ז מפי המברך כדי שיענו אמן על כל ברכה וברכה ולכן יש ליתן לברך למי שקולו חזק ואם אינן יכולין לשמוע יתבאר דינו לקמן ז שלשה שאכלו כאחד ושכחו שנים מהם וברכו בפני עצמן בטל מהם הזימון ואין יכולין לחזור ולזמן למפרע אבל אם שכח א' מהם ובירך לעצמו יכולין השנים לזמן עם השלישי אף שכבר בירך (סימן קצ"ד) ויכול לומר שאכלנו משלו והם יוצאין ידי זימון והוא אינו יוצא (פ"מ שם): ח שלשה שאכלו ויצא אחד מהן לשוק בלא בהמ"ז כשרוצין לברך קוראין אותו ומוזיעין לו שרוצין לזמן כדי שיצטרף עמהם וכן הדין אם היה צריך אחד מהם לילך לדבר מצוה ובירך לעצמו וקיים המצוה קודם שברכו השנים צריך לבוא אצלם ויכולין לברך בזימון אף שהג' כבר בירך כמו בשכח ובירך שנתבאר לעיל וכן הדין בעשרה שהוצרכו שלשה לילך לדבר מצוה וזימנו לעצמן וקודם שברכו האחרים גמרו המצוה צריכין לבוא אצלם ולצרף עמהם ולברך בשם ובעשרה אף שזימנו שלשה מהם מצטרפין אח"כ לזמן בשם כמו

שיתבאר לקמן (שם): ט שלשה שאכלו כאחד ורוצים השנים לברך ואחד רוצה עדיין לאכול צריך האחד להפסיק על כרחו להשנים ועונה עמהם ברכת הזימון וצריך שימתין עד אחר שיאמרו ברכת הזון את הכל ואח"כ גומר סעודתו וצריך לאכול כזית פת כדי שיוכל לברך ברכת הזון ובעשרה אין צריך להפסיק רק עד שאומרים ברוך אלהינו כו' ואח"כ גומר סעודתו בלא ברכה ואם לא רצה להפסיק מזמנין עליו בין עונה בין לא עונה אבל השנים א"צ להפסיק לאחד אא"כ שנתרצו ברצון הטוב בשבילו ואם לא רצו וזימן הוא בע"כ לא עשה כלום (סימן ר'): י חמשה שאכלו על שלחן אחד ורצו שנים לברך והפסיק השלישי להם כמו שנתבאר לעיל אין יכולין אח"כ השנים הנותרים לזמן אפילו אם רוצים לצרף עמהם אחר דכבר פרח זימון מינייהו אבל מי שהפסיק לשנים ואח"כ באו שנים אחרים וישבו על שלחנו ואכלו שם אם אכל המפסיק אחר שהפסיק אפילו רק כזית ירק או שתה רביעית משקה מצטרף עמהן לזימון וכן אם היו ששה או שבעה וברכו שנים מהם והפסיק השלישי להם ואח"כ רוצים עוד שנים מהם לברך אה אכל השלישי אחר שהפסיק להשנים הראשונים אפילו רק כזית ירק יכול להפסיק להשנים האחרים ולענות אחריהם ברכת הזימון וכן יכול להפסיק בענין זה כמה פעמים וגם לא שייך כאן לומר פרח זימון מהנותרים כיון דהנשארים שלא זימנו הם כדי זימון (שם): יא שלשה או ארבעה שהפסיקו לחבריהם לזמן בשם אם אכלו ביחד אחר כך לאחור שהפסיקו יכולין לברך בזימון ולא פרח זימון מינייהו כי לא נצטרפו רק להזכרת השה (מ"א בשם הטור) וכן יכולין אח"כ להצטרף לו' אחרים שאכלו אצלם לזמן בשם אפי' לא אכלו אחר שהפסיקו אפי' כזית ירק וגם לא שתו רביעית משקה וכן אם יש אפילו חמשה שהפסיקו לששה אחרים מצטרפין אח"כ לה' אחרים לברכת אלהינו (שם פ"מ וא"ר): יב אם רבים הם המסובין ורחוקין מן המברך ואינן יכולין לשמוע כל בהמ"ז מפי המברך כדי שיוכלו לענות אמן מוטב שהרחוקים יזמנו לעצמן אפילו בשלשה כדי שישמעו ויוכלו לענות אמן משיזמנו עם חבורתם בשם ולא יוכלו לענות אמן על כל ברכה וברכה סימן קצ"ה וא"ר): יג שלשה שבאו משלשה חבורות של זימון ונתחברו השלשה יחד אף שלא אכלו השלשה ביחד רק כ"א אכל שם בפ"ע חייבין בזימון כיון דכבר נתחייבו אצל חבורתם וצריכין לברך קודם שזימנו חבורתם דאם זימנו חבורתם קודם פרח זימון מינייהו ואף שנפרדו דכיון שזימנו הרוב פרח זימון מן המיעוט אבל אם זימנו אלו שלשה הנפרדים קודם אפילו לא נשאר בכל חבורה רק ב' כיון דהם הרוב לא פרח זימון מינייהו ויכולין כל חבורה לצרף עמהן אחר שיאכל אפילו רק כזית ירק ולזמן (סי' קצ"ג): יד קטן שהוא בן י"ג שנים אף דלא ידעינן אם הביא שתי שערות מצטרף לזימון (סי' קצ"ט: טו ג' שאכלו כא' וא' אוכל בשר והשנים אוכלים מאכלי חלב או להיפוך כיון דהאוכל חלב אם ירצה יכול אח"כ לאכול עם חבירו בשר מצטרפין לזימון אבל אם האוכל חלב א"י לאכול בשר כגון שהוא בין המצרים והוא נזהר מלאכול בשר או שאוכל גבינה קשה שאסור לאכול בשר אחר גבינה קשה אין מצטרפין (א"ר ומ"א סימן קצ"ו): דין בהמ"ז ודיני יעלה ויבוא ודיני על הנסים בבהמ"ז.

א צריך להשמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו אבל בדיעבד אם בירך ולא השמיע לאזניו ובלבד שהוציא בשפתיו יצא (סי' קפ"ה): ב בחנוכה ופורים צריך לומר על הנסים בבהמ"ז בברכת נודה לך קודם ועל הכל ואם שכח אין מחזירין אותו [ואם נזכר אחר

שאמר השם שוב א"צ לחזור אפילו בסעודה ראשונה של יום פורים] (א"ר פ"מ) ויכול לאמרו בתוך שאר הרחמן הוא ויאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי כו' (סי' קפ"ז) ובשבת של חנוכה והזכיר של חנוכה בבהמ"ז ולא הזכיר של שבת ולא נזכר עד אחר שהתחיל הטוב והמטיב דדינו שיחזור לראש א"צ להזכיר של חנוכה בבהמ"ז הב' (סי' קפ"ח מ"א סקי"ב): ג אם בירך והיתה צואה כנגדו צריך לחזור ולברך אבל מי רגלים כנגדו א"צ לברך שנית (סי' קפ"ה): ד בברכת רחם נא יאמר הנוסח רענו בשו"א תחת הרי"ש זונינו במלאפום שהוא לשון בקשה שמתפלל להקב"ה על מזונו שיזון אותו ואפילו בשבת שאסור לשאול צרכיו יכול לומר נוסח זה משום דנוסח הברכה כך הוא (מ"א בסי' קפ"ח): ה בשבת ויו"ט וחזה"מ ור"ח צריך להזכיר בבהמ"ז מעין המאורע בשבת אומר רצה כו' ביו"ט וחזה"מ ור"ח אומר יעלה ויבוא קודם ובנה ירושלים ואם שכח רצה ונזכר קודם שגמר ברכת בונה ירושלים היינו שאמר ברוך אתה ולא אמר עדיין השה אומרו שם אבל אם אמר השם הוי כגמר הברכה ואם נזכר קודם שאמר הטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית.

ברוך אתה יי מקדש השבת (סימן קפ"ח): ו ביו"ט וחזה"מ ור"ח אומר יעלה ויבוא קודם ובנה ירושלים ואם הוא בשבת אומר רצה קודם ואח"כ יעלה ויבוא ואם טעה ולא הזכיר יעלה ויבא ביו"ט אל נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג (הפלוני) הזה.

ברוך אתה יי מקדש ישראל והזמנים. ואם חל יו"ט בשבת ושכח לומר של שבת או של יו"ט אומר אותו ששכח ואינו כולל השני עמו משום שכבר הזכירו.

ואם שכח להזכיר שניהם אומר נוסח זה ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג (הפלוני) הזה. ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל והזמנים.

אבל אם לא נזכר בכל אלו עד שהתחיל הטוב והמטיב חוזר לראש בהמ"ז (שם סי' קפ"ח) ואם חל יו"ט בשבת ולא שכח רק של שבת או של יו"ט ולא נזכר עד אחר שהתחיל הטוב והמטיב שצריך לחזור לראש צריך אח"כ להזכיר בחזרה של שבת ושל יו"ט (שם): ז בראש השנה אם טעה ולא הזכיר יעלה ויבוא אם נזכר קודם הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל את יום הזכרון הזה ואינו חותם בה ואין אומר שם ומלכות בפתיחה [פ"מ במ"ז סק"ו] ואינו אומר בנוסח הברכה לששון ולשמחה [א"ר שם] ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר לראש רק יאמר אחר בהמ"ז כל הנוסח יעלה ויבא [גלמד ממ"ש הפ"מ סימן קפ"ח סק"ו] ואם חל ר"ה בשבת ושכח שניהם אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים את יום הזכרון הזה.

ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל ויום הזכרון. ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל הטוב והמטיב אף שהזכיר של ר"ה רק שלא הזכיר של שבת חוזר לראש וצריך להזכיר בחזרה של שבת ושל ר"ה אבל אם הזכיר של שבת ולא הזכיר של ר"ה דינו כמו אם חל ר"ה בחול ולא הזכיר של ר"ה ח בחזה"מ דינו כמו בר"ח רק שאומר בנוסח הברכה

ברוך שנתן ימים קדושים לעמו ישראל לששון ולשמחה (פ"מ): ט בר"ח אם שכח יעלה ויבוא בבהמ"ז בין ביום בין בלילה ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון בלא פתיחה ובלא חתימה ואם חל בשבת אם שכח של שבת ונזכר קודם הטוב והמטיב אומר של שבת לבד (והנוסח נכתב לעיל) וא"צ לכלול של ר"ח ואם שכח שניהם אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה עמו ישראל באהבה וראשי חדשים הזכרון.

ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל הטוב והמטיב אפילו לא שכח רק של שבת לבד צריך לחזור לראש וצריך לומר בחזרה רצה ויעלה ויבא אבל אם שכח של ר"ח לבד דינו כמו אם חל ר"ח בחול (שם): י סעודה שלישית בשבת דינו כמו בר"ח וכ"ש אם אוכל עוד סעודה רביעית בשבת וכן ב"ט סעודה שלישית דינו כמו בר"ח (שם): יא שלשה שאכלו בשבת וי"ט ושכחו להזכיר מעין המאורע שצריכין לחזור לראש בהמ"ז א"צ לברך בזימון כי ידי זימון כבר יצאו בפעם ראשון (שם): דין מי שאכל בשבת וי"ט בחנוכה ובפורים ונמשכה סעודתו עד הלילה היאך יזכיר בבהמ"ז.

א היה אוכל סעודה שלישית בשבת ויצא שבת אעפ"כ מזכיר של שבת בבהמ"ז ואם היה ביום א' ר"ח אם אכל גם בלילה כזית פת מזכיר של ר"ח בבהמ"ז ולא של שבת ואם לא אכל בלילה כזית פת מזכיר של שבת ולא של ר"ח (מ"א סי' קפ"ח): ב במ"ש לחנוכה או לפורים אף שאוכל גם בלילה כזית פת מזכור של שבת לבד ולא של חנוכה ופורים (שם סי' קפ"ח): ג היה אוכל ב"ט או בר"ח וחשכה אם לא התפלל ערבית אף שהתפללו הציבור ערבית כיון שהוא לא התפלל עדיין מזכיר של יו"ט או של ר"ח בבהמ"ז אבל אם התפלל ערבית אפילו מבע"י שוב אינו מזכיר ואם התחיל לאכול אחר שהתפללו הקהל ערבית מבע"י אם לא התפלל מנחה עדיין מזכיר של י"ט או של ר"ח בבהמ"ז אבל אם התפלל מנחה והתחיל לאכול אחר שהתפללו הקהל ערבית מבע"י שוב אינו מזכיר (א"ר שם): ד אחר שבירך בהמ"ז מברך על הכוס שמברך עליו בהמ"ז וצריך לשתות רביעית שלם כדי שיוכל לברך עליו ברכה אחרונה משום שספק אם לברך ברכה אחרונה די בכזית ששתה או אם צריך רביעית שלם לכן כוס אחר שאינו של ברכה יכול לשתות פחות מכזית אם ירצה ולא יתחייב בברכה אחרונה אבל כוס של ברכה שצריך לשתות מלא לוגמיו דהוא יותר מכזית יש ספק אם נתחייב בברכה ע"כ לצאת מידי ספק צריך לשתות רביעית שלם [סי' ק"ץ] ובכל המשקין הדין כן שאין לברך ברכה אחרונה על פחות מרביעית (א"ר שם): דיני ברכת הטוב והמטיב על היין.

א שנים שהיו יושבין ושותין יין בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך הסעודה או בעה"ב שיושב עם אשתו ובניו ושותין יין והביאו לפניהם יין אחר שלא מן היין הראשון שאינו יודע אם טוב מן הראשון רק בסתם צריך לברך עליו הטוב והמטיב ואם הובא לו יין לאחר בהמ"ז א"צ לברך ברכת הטוב והמטיב כיון שכבר אמר הטוב והמטיב בבהמ"ז (מ"א סי' קע"ה) וזה דוקא אם לא היו לפניו הב' יינות בשעת ברכת בפה"ג אבל אם היו לפניו אז ביחד מברך רק על הטוב ופותר את הרע (שם) ואם רוצה לברך על כמה יינות יסירם עכ"פ מהשלחן בשעת ברכה ראשונה ואח"כ כששותה אפילו כמה יינות מברך

על כ"א ברכת הטוב (א"ר שם): ב בד"א כשהיה לו עוד מן היין הראשון רק שאינו רוצה לשתות ממנו והביאו לו אחר אז צריך לברך משא"כ כשאין לו כלל מהראשון אין מברך ברה"ט (מ"א בשם הרדב"ז ע"ש): ג בלילות הראשוני של פסח מהנכון שלא לשתות מב' מינים אבל אם רוצה לשתות ממין אחר צריך לברך ברה"ט (מ"א בשם מהרי"ל): ד אם הראשון אדום והשני לבן אף שהוא גרוע קצת צריך לברך שהלבן בריא לגוף ולהיפר א"צ לברך אם לא שהוא טוב ביותר (שם): ה ברכת הטוב צריך לברך אף שכבר שתה ונזכר כשהוא עדיין בפיו (א"ר) שבולעו ומברך אח"כ: ו אין לברך ברה"ט רק כשיש עוד אחר עמו וגם יש לו שותפות עמו בהיין גם שישתו שניהם משני היינות וגם דוקא בחבורה ביחד ולא זה בחדר זה וזה בחדר זה ואדם עם אשתו וב"ב הוי כשותפות ואם הבעה"ב העמיד הקנקן על השלחן הוי כשותפות ויכול אף האורח לברך משא"כ בנותן רק כוס אחד לכ"א אין מברכין ברה"ט (שם): ז אם שתו בחבורה יחד בסעודה כ"א מברך לעצמו ואם נתחברו רק לשתות יחד ולא בסעודה אחד מברך לכולן.

ואם אחד מהם לא שתה מיין זה תוך למ"ד יום מוטב שהוא יברך ברה"ט (א"ר): ח אם שני היינות הם ממין א' רק שהם משתי חביות אם חלקוהו תוך מ' יום לבצירה חשובין כב' יינות וצריך לברך ברה"ט ואם לאחר מ' יום חלקוהו אין לברך ברה"ט (שם): ט הא דאמרינן לעיל אם יש לו ב' יינות אחד טוב ואחד גרוע דמברך על הטוב ופוטר את הגרוע מ"מ אם עבר ובירך בפה"ג ושתה את הגרוע תחילה מברך אח"כ ברה"ט על הטוב (שם בט"ז): דיני ברכת הנהנין על פירות האילן בורא פרי העץ.

ועל פירות האדמה בורא פרי האדמה. ויש בזה הרבה כללים ואלו הן.

א אם בחורף מתקלקל העץ שעל גבי קרקע ולא נשאר רק השורש שתחת הקרקע לא מיקרי אילן וברכ' הפירותשגדל על כגון זה בפה"א ויאגדע"ס שחורים הנקראים אפעני"ס ברכתן בפה"ע (מג"א סי' ר"ג ס"ק א'): ב פירות הגדילין מאליהן בלא זריעה ונטיעה ואינן ראויין לאכלן חייין רק ע"י בישול וטיגון הן בכלל עשבי דזברא וברכתן אחר בישול וטיגון שהכל (מג"א סי' ר"ג ס"ק ב' וט"ז סי' ר"ד ס"ק א') לכן שוועמלי"ך או גריפק"ס מבושלים ופטי"ר זעל"י מטוגן וקוואסניצע"ס של יער כבושים שאינן ראויים לאכלן חיים כל אלו ברכתן שהכל: ג אבל פירות הגדילים מאליהן וטובים לאכלן חייין כגון יאגדע"ס ומאלינע"ס ותפוחי יער וכן פירות שאינן טובים לאכול חייין וגדלין ע"י זריעה ונטיעה מברך על של עץ בפה"ע ועל של אדמה בפה"א (מ"א וט"ז שם): ד דברים שלא היה עיקר נטיעת האילן בשבילם וטובים לאכול חייין כגון גרעינין מתוקים וקליפות שטובין לאכול חייין ועיקר נטיע' האילן לא היה רק בשביל גוף הפרי ולא בשבילם מברך עליהם בפה"א (באר היטב סי' ר"ב ס"ק י') ואם בירך בפה"ע יצא כיון דלרוב פוסקים עיקר הברכה כך: ה ואם אותן הדברים אינן ראויין לאכול חייין רק ע"י טיגון או מיתוק ע"י האור כגון גרעינין מרי' וקליפות מראנצי"ן וכיוצא שאינן ראויין לאכול חייין רק ע"י טיגון שהכל ואם בירך בפה"א או בפה"ע יצא (ועיין קונטרס אחרון): ו ענבים קודם שנגמרו שקורין אום צייטיג ואינן גדולים כפול בפה"א ושאר כל הפירות כשהן ראויין לאכול חייין ע"י הדחק בפה"ע ואם אינן ראויין לאכלן חייין אפי' ע"י הדחק רק ע"י טיגון שהכל (סי' ר"ב סעיף ב'): ז אם ריסק פירות עד שאינו ניכר ממשן כלל

מפסיד ברכתו ומברך שהכל אבל אותן שדרכן תמיד לרסק כמו בשמים מברך ברכה הראוי' להן (עקו"א): ח פירות שטובין חיין יותר ממבושלין במים.
כשהן חיים מברך ברכה הראוי' להן. בישלן במים שהכל.

בישלן עם דבר אחר ונשבחו אם אותן הדברים הן רק טפל בבישול זה כעין שומין ובצלילן שטובין לאכול חיין יותר ממבושל במים לבד ובישלן עם בשר ונשבחו כיון שהן רק טפל בבישול זה שהכל (עקו"א). אבל אם נשבחו כשבישלן עם בשר או עם דבר אחר והן עיקר בבישול זה כגון מערי"ן וריבי"ן שמבשלין עם בשר ומשביחין או אגוזים ושאר פירות שטיגנן בדבש אף שאם היה מבשלן במים לבד היו נשתנו לגריעותא מ"מ כיון שמשביחין בבישול שהן עיקר בבישול זה בישלן מברך על של עץ בפה"ע ועל של אדמה בפה"א (ועקו"א): ט דברים שאינן נאכלין חיין לרוב ב"א רק ע"י בישול ובישול במים לבד יותר טובין או אפילו שמשביחין על ידי בישול עם דבר אחר והן עיקר בבישול זה כמו מערי"ן וריבי"ן קרוי"ט בוריקע"ס וקטניות יבשים חיין שהכל.

בישלן בפה"א (עקו"א). אבל קטניות רטובין או של גינות שנזרעין ע"ד לאכול חיין מברך בפה"א אפי' על השרביטין אבל של שדות שדרכן להניחן עד שיתייבשו ולאכלן מבושלים מברך כשהן חיין שהכל.

בישלן בפה"א (ט"ז סי' ר"ד ס"ק ד'). שומין ובצלים שהזקינו ואינן ראויין לאכול חיין רק ע"י פת שהכל (ט"ז סי' ר"ה): י אוכל שמזיק כגון ששותה שמן זית בלא תערובות או שאוכל פלפלין וזנגביל בלא תערובות אינו מברך כלל: יא אוכל שנתקלקל עד שאינו ראוי לאכול רק ע"י הדחק מברך שהכל אבל אם אינו ראוי לאכילה כלל אינו מברך כלל.

ויין שריחו וטעמו חומץ מברך שהכל אבל אם טעמו יין רק שריחו חומץ מברך בפה"ג וכן יין מבושל אפי' שמו בו דבש ופלפלים כיון שלא נשתנה לגריעותא מברך בפה"ג: דין דברים המטוגנין. יב א'.

אם מטגנין פרי העץ בפה"ע. ופה"א בפה"א.

ואפי' אותן שטובין חיין יותר ממבושלין. לכן קריי"ן (עקו"א) וצנון ומערי"ן שטיגנן וכן אפילו ירקות הגדלין מאליהן וטובים לאכול ג"כ חיין וטיגנן בפה"א: ב' אום צייטיגע פירות שטיגנן כגון גרינע פלוימע"ן וכיוצא אם היו נאכלין חיין ע"י הדחק בפה"ע.

ואם לא היו נאכלין חיין אפי' ע"י הדחק וטיגנן שהכל: ג' פירות וירקות שגדלין מאליהן בלא זריעה ונטיעה כגון פטי"ר זעל"י וקלמסין שהכל (וקלמסין או שאר מרקחת שאינן נאכלין חיין שלוקחים מעכו"ם אסורים משום בישולי עכו"ם) קליפות וגרעינין מתוקין שנאכלין חיין בפה"א ואם בירך בפה"ע יצא.

קליפות וגרעינין שאינן נאכלין חיין כגון מראנצין שיילכ"ץ וכיוצא בהן שהכל ואם בירך בפה"ע או בפה"א יצא: ד' פלפלין וזנגביל או וורדין מטוגנין בפה"א: יג בשמים שחוקין עם צוקע"ר מברך כברכת הבשמים שהן עיקר: יד מי סחיטת פירות וכן פרי שאין עומד רק למוצצו כגון קאלינע"ס וכן צוקע"ר או המוצץ קנים מתוקין שהכל

(עקו"א): טו מי בישולי פירות שלא בישלן רק למימיהן שהכל אבל אם בישל ג"כ לצורך הפירות ועיקר נטיעת הפירות היה אדעתא לצורך בישול הפירות והמשקה עשוי לטבל בו.

ברכת המשקה כברכת הפרי. וכשנחסר דבר אחד מאלו התנאים מחלוקת הפוסקים ע"כ יש לברך שהכל.

לפיכך אם בישל ה' מיני דגן או פירות מז' מינין דאז יש ספק בברכה אחרונה ע"כ יאכל גם הפירות וישתה מים לצאת כל הדיעות (מג"א סי' ר"ה סק"ו וסי' ר"ב ס"ק כ"ב וע' בקו"א): טז פת ממיני קמחים שאינן מה' מינים כגון רעטשניק"ס שהכל. ותבשיל שעושה מהן כגון רעטשיני גרויפין אם נתמעכו על ידי כלי מנוקב או תבשיל מקמח שלהן שהכל.

אבל כשממשן בעין אפילו מיעכן בכף בפה"א (מג"א סימן ר"ה ס"ק י"ג וכ"כ אבן העוזר שם) וכן הדין באורז ודוחן אף שיש דין אחר באורז מ"מ כיון שאנו מסופקין מה נקרא אורז לכן דין אורז ודוחן שוה: יז עירב קמח של ה' מינים עם שאר קמחים ואפה פת אם יש מהקמח של ה' מינים כזית בכדי אכילת פרס ואכל כל הפרס מברך המוציא וברכת המזון.

ואם לאו מברך המוציא ועל המחיה אפילו לא אכל רק כזית. ואם עשה תבשיל אם יש כזית בכא"פ במ"מ ועל המחיה.

ואם לאו במ"מ ובורא נפשות (סימן ר"ח סעיף ט') ואם לא עירבו עם קמחים רק שעירב קמח של ה' מינים עם שאר מינים שאינן מיני קמחים מברך במ"מ ועל המחיה ואפי' אין בו כזית בכא"פ אם לא שלא נתן הקמח רק לדבק בעלמא (מג"א שם ס"ק ט"ו) וקמח אורז יש לו דין קמח קטניות (אף שהמ"א הביא בסי' ר"ח שיש חולקין דבאורז אפי' בפחות מכזית בכא"פ מברך בהמ"ז מ"מ בסי' תנ"ג הכריע לחומרא דבעינן כזית בכא"פ אפילו באורז וגם אנו מסופקים אם אורז הוא מה שנקרא רייז או מה שנקרא הירז): יח אם אוכל שני מאכלין שהן מעורבין בקערה אחת אם עיקר כוונתו על אחד מברך עליו ופותר השני אפי' הוא המועט ובסתם מה שהוא הרוב הוא העיקר ופותר הב' שהעיקר פותר הטפל.

אבל אם יש בתערובת אפי' מעט מה' מינין שעירב בתוכו כדי לאכלו מברך במ"מ ופותר השני. וכן כששורה דובשנין ביי"ש אף שעיקר כוונתו על היי"ש רק שאוכל עמו הדובשנין כדי שיהיה מוטעם נפטר היי"ש הבלוע בברכת הדובשנין.

אבל כשלא נתן הקמח של ה' מינין רק לדבק בטל להתבשיל (סי' ר"ד סעיף י"ב ור"ז סעיף ז' ורי"ב סעיף א'): יט אם אוכל שני מאכלים זה אחר זה ואין כוונתו בהשני רק למתק חריפות הראשון והיה דעתו עליו כשבירך על הראשון נפטר השני כדין טפל. ואם לא היה דעתו עליו מברך שהכל.

דהטפל מפסיד ברכתו העיקרית ומברך שהכל (מ"א סי' רי"ב סק"ב). ויש למנוע מלאכול פת למיתוק השתיה ואם אכלו למיתוק א"צ נטילה ולא ברכה.

ודוקא שהיה דעתו מתחלה לאכול פת למיתוק. פלאדין במדינתנו שהדובשנין טובים מברך במ"מ ופוטור המילוי אבל אם אוכל אח"כ המילוי לבד בלא הדובשנין הן ג"כ עיקר ומברך עליהן ברכה הראויה להן (נלמד מהא שכתב הט"ז סי' רי"ב ס"ק ח' ברקיקין דקין שהן טפלים למרקחת ומ"מ אם אוכל הרקיקין לבד הן גם כן עיקר וכו' וה"נ דכוותיה וגם הא"ר הביא פוסקים דס"ל שהמרקחת עיקר אפי' בדובשנין ע"ש) אבל דבר שאוכל לטפילה קודם אכילת העיקר יש מחלוקת בברכתו לכן לא יאכל הטפילה קודם העיקר ואין הטפל נפטר בברכת העיקר שאכל קודם רק כשהיה דעתו עליו בשעת אכילת העיקר וגם כשלא שינה מקומו מחדר לחדר בין העיקר לטפל אם לא שהעיקר הוא מדבר שטעון ברכה במקומו: כ יין פוטור כל מיני משקין שהיו לפניו בשעת ברכה שכל המשקין טפלין לו [סימן קע"ד]: כא אם בירד על פירות האילן בפה"א יצא ועל כולם אפי' על פת ויין אם אמר שהכל יצא לפיכך כשהוא ספק לו אם הוא פה"א או פה"ע מברך בפה"א וכן כשהוא ספק לו מצד הדין ואם הוא מסופק אם ברכתו שהכל יברך שהכל אבל אם הוא ספק לו מחמת שלא למד לא יאכל עד שילמוד.

ואם היה לפניו פה"א ופה"ע ובירך על של האדמה ונתכוין לפטור של העץ יצא (סימן ר"ו): כב אם בירך על פירות שהיו לפניו ואח"כ הביאו לו עוד פירות שהם מעין הברכה שבירך אם היה דעתו בשעת ברכה שיביאו לו פירות א"צ לחזור ולברך. ואם היה נמלך ושלח עוד אחר פירות צריך לברך.

ובסתם אם כשהביאו היה לו עוד מהראשונות א"צ לברך מספק אבל אם לא היה לו צריך לברך ואם שתה שכר והביאו לו אוכל שברכתו שהכל או להיפך כיון שהוא מין אחר לגמרי צריך לברך (סי' ר"ו מ"א): כג בירך על אוכל ונאבד או על משקה ונשפך והיה לפניו עוד בשעת ברכה והיה דעתו עליו בשעת ברכה א"צ לברך.

ואם לאו צריך לברך (סי' ר"ו): כד אם נקט כוס שכר וסבר שהוא יין ופתח לברך בא"י אדעתא דיינ וסיים שהכל ואפי' סיים בפה"ג ובתוך כדי דיבור נזכר ואמר שהכל יצא. ואם לא נזכר תוך כדי דיבור ויש עוד יין לפניו והיה דעתו בשעת ברכה לשתות ממנו יכול לשתות על סמך ברכה זו ואפי' טעם כבר מהשכר דטעימה לא הוי הפסק וא"צ לברך מספק (שהמג"א בסי' ר"ט ס"ק ה' סיים בצ"ע): כה מסתפק בברכה אם בירך א"צ לחזור ולברך רק בברכת המזון וברכת התורה צריך לחזור ולברך (סי' ר"ט): כו ברכה אחרונה אין מחויב אלא בכזית.

ועל משקין אינו מחויב ברכה אחרונה רק ברביעית ואפי' על יין שרף וביין יש מסתפקין שחייב לברך על כזית כן לא ישתה פחות מרביעית ואכילה מצטרף גם כן אם אוכל כזית ולא שהה יותר מכדי אכילת פרס שהוא שיעור ג' ביצים מלחם חטין ואוכל בליפתן מהר אפילו שינה מקומו בנתיים וצירוף שתיה ג"כ כשיעור אכילת פרס ואף שיש חולקין מ"מ ספק ברכות להקל.

וכל האוכלין מצטרפין לכזית אפילו פת לפירות לברכת בנ"ר. ואם אוכל חצי זית פת וחצי זית מז' מינים מברך אחריהן מעין ג' כי הצירוף הוא להקל שבשניהם.

וכל המשקין מצטרפין לרביעית. ואוכל ומשקה אין מצטרף.

אם לא משקה שעל האוכל שמכשירו מצטרף להאוכל (סי' ר"י). וברכה ראשונה א"צ שיעור ואפי' בכל שהוא אסור ליהנות בלא ברכה: כז אם רוצה לאכול הרבה דברים את שברכתו חשובה יקדמו.

וזה סדרן המוציא קודם לבמ"מ על חטין אפי' שהן לחמניות שאין הפת פוטרן. בפה"ג קודם לבפה"ע.

בפה"ע ובפה"א קודם לשהכל. ובכל אלו אין משגיחין על חביב כלל.

בפה"ע ובפה"א יקדים המין הרגיל להיות חביב אצלו אפי' השני הוא חביב לו עתה. ואם שניהן רגילין להיות חביבין בשוה יקדים מה שחביב לו עתה ואפי' אם אחד הוא מין ז' מקדים החביב.

ואם שניהן חביבין בשוה מקדים מין ז' ואם שניהן אינן מין ז' וחביבין בשוה בפה"ע קודם לבפה"א ואין פה"ע נפטר בברכת פה"א. אמנם אם האחד שלם מקדים השלם ואפי' השני חביב ומין ז' (ואף שהמ"א בסימן רי"א ס"ק א' כתב דמקדים המין ז' ואפי' הוא חצי והב' שלם זהו לדעת הרא"ש דפוסק כר"י דמין ז' עדיף אפי' משלם אבל למאי דקיי"ל כרבנן דחביב עדיף ממין ז' ממילא שלם עדיף מחביב כמ"ש המ"א שם) ודוקא כשהשני אינו מין ז' כלל אבל אם שניהם מין ז' והא' מוקדם בקרא צריך להקדימו אפילו השני הוא חביב (פ"מ במ"א ס"ק י') וזה סדרן.

זיתים.

תמרים.

ענבים.

תאנים.

רמונים.

(והטעם שזיתים ותמרים סמוכין לארץ בתרא יותר). וברכת במ"מ אפי' מתבשיל של שעורים קודם לכל ברכת הפירות ואפי' לברכת היין ואפי' לזיתים (אליה רבה ואבן העזר שם).

ואם איחר מה שראוי להקדים אינו נפטר השני אפילו כשברכותיהן שוות אם לא שנתכווין לפטרו (מ"א שם ס"ק י"א) ולא שייך קדימה כי אם כשמונחין שניהם לפניו ורוצה לאכול משניהם: כח טועם ופולט לועס ופולט א"צ ברכה (סימן ר"י): כט בין ברכה לאכילה אם הפסיק בדיבור כדי שאילת שלום צריך לחזור ולברך.

ושתיקה ל"ה הפסק. ואם בירך קודם שהביאו לפניו צריך לברך פעם אחרת (סי' ר"ו): דיני ברכת בורא מיני מזונות.

א כל שהוא מחמשת המינין היינו חטה. שעורה.

כוסמין.

שבולת שועל. שיפון.

ולא עשאו פת רק תבשיל ממיני קמחי' כגון דייסא וכן אם בישל דגן וחטין שלימות שהוסרו קליפתן כגון הריפות של שעורין ואפילו לא הוסרו קליפתן ונתבשל עד שנתמעך ונדבקו הגרעינין זה לזה מברך במ"מ ואחריו מעין ג' אבל אם לא הוסרו קליפתן וגם לא נתמעכו מברך בפה"א. ולאחריו יש מחלוקת אי מברך בנ"ר או מעין ג' ע"כ לא יאכל כשיעור רק תוך הסעודה ואם אירע שאכל שלא בתוך הסעודה מברך בנ"ר (מ"א סי' ר"ח סק"ב): ב קמח ששלקו עד שנעשה רך וראוי לשתי' מברכין שהכל ובנ"ר אבל אם הוא עב אף שאינו ראוי ללעסו מברך במ"מ ומעין ג': ג פת שאין דרך העולם לקבוע עליו סעודה ולא לאכול ממנו שיעור שביעה נקרא פת הבאה בכסנין כמו לעקי"ך שנילוש ברוב דבש ומיעוט מים.

או עיסה שנילושה במי פירות או בביצים. או פת שנילוש במים וממולא בפירות כמו שעושין בפורים.

או קיכלי"ך יבשים אף שנילושו במים מברך במ"מ. ודוקא שאינו אוכל שיעור שביעה דהיינו ג' או ד' ביצים.

אבל אם אוכל שיעור שאחרים רגילין לקבוע סעודה דהיינו ג' או ד' ביצים ואפילו אם בזה לבדו ליכא שיעור רק שאכל עם פת זה דברים המלפתין כגון בשר וכיוצא בו ועם כולן היה שיעור שביעה מברך המוציא ובהמ"ז. אבל דבר שהוא אוכל בפ"ע ולא ללפת לא מצטרף.

ואם אכל פת כסנין והיה דעתו לאכול מעט ובירך במ"מ ונמלך לאכול שיעור שביעה מברך ברהמ"ז ואם איכא בהמותר שיעור שביעה מברך גם כן המוציא (ועיין קו"א): ד פירגי"ש ופשטיד"א אפויין הממולאין בבשר וגבינה וכיוצא בו מה שדרך העולם לקבוע עליו סעודה ולאכול ממנו שיעור שביעה לא נקרא פת כסנין ומברך המוציא וברהמ"ז בכזית (ועקו"א): ה עיסה שאין מגבלין אותה רק שופכין אותה על עלי ירקות ואופין בתנור שקורין נאליסנ"ק מברך בורא מיני מזונות ואם אוכל שיעור שביעה דהיינו ג' או ד' ביצים מברך המוציא ובהמ"ז ואותן שאין אופין בתנור רק בין שני ברזילים שקורין ואפלטק"י לא יאכל שיעור ג' או ד' ביצים רק בתוך הסעודה (קס"ח): ו עיסה שנילושה במים ובישלה מברך במ"מ אפילו בשיעור שביעה.

ועיסה שטיגנה נהגו לברך במ"מ. וירא שמים לא יאכל רק תוך הסעודה.

ודוקא כעין קיכלי"ך המטוגנין שיש בהן תואר לחם. אבל לאקשי"ן המטוגנים או עיסה שבלילתה רכה שטיגנה מברך במ"מ לכ"ע: ז אם פירר פת ובישלו אם היה בכל פירור כזית מברך המוציא.

ואם לאו מברך במ"מ. לכן בפסח שעושין חרעמזלי"ך יש להן דין עיסה שבלילתה רכה שטיגנה.

וכן לעקי"ך שעושין בפסח יש לו דין כסנין כיון שבשעת העירוב נתקלקל התואר לחם (וע' קו"א): ח דברים הבאים בתוך הסעודה אם הן דברים שדרכן לאכול תמיד בתוך הסעודה למזון ולשובע א"צ ברכה אפי' נשלחו ממקום אחר. אבל פירות שדרכן לאכול חיינ בלא סעודה ואכלן חיינ בתוך הסעודה צריך ברכה.

ואם בישלן עם בשר ואכלן עם פת יש מחלוקת בין הפוסקים ע"כ יאכל מעט בלא פת ויברך עליהם. אבל כשעיקר קביעות הסעודה היה על פירות שלא היה לו דברים אחרים בסעודה יאכל מעט עם פת תחלה ושוב א"צ ברכה.

ומשקין ששותה בתוך הסעודה א"צ ברכה. ויין צריך ברכה אפילו בתוך הסעודה אם לא ששתה יין לפני הסעודה.

וכן הדין בפת כסנין ולחמניות אותן שזרכו לאכול בתוך הסעודה למזון ולשובע ודעתו לכך כמו פירג"ש וקרעפלי"ך פטור. אבל דברים שזרכן לאכול בלא סעודה כמו לעקי"ך וקיכלי"ך ודעתו הוא לקינוח חייב בברכה לפניו ולא לאחריו אם לא שדעתו לאכול מהן שיעור שביעה דהיינו ג' או ד' ביצים ברכת המוציא פוטרן: ט על פירות מז' מינין שנשתבחה בהן ארץ ישראל מברך ברכה אחרונה על העץ.

ועל היין מברך ברכה אחרונה על הגפן. ומזכירין בה מעין המאורע בשבת ויום טוב וראש חודש ואם לא הזכיר יצא [מ"א סימן ר"ח ס"ק י"ח].

ואם אכל מיני מזונות וגם פירות מז' מינים יכללם בברכה אחת ויקדים המחיה ואח"כ הגפן ואח"כ פרי העץ ומסיים ונודה לך על המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות בא"י על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות: י אכל פירות מז' המינים ואכל תפוחים וכיוצא בהם א"צ לברך בנ"ר על התפוחים לפי שהם בכלל ברכת על העץ ועל פרי העץ אבל אם אכל תפוחים ושתה יין צריך לברך בנ"ר על התפוחים ואפילו חתם על הארץ ועל הפירות.

אבל אם אכל ענבים או צמוקים ושתה יין ובירך על הגפן ועל פרי הגפן נפטר מברכת העץ של ענבים או הצמוקים לפי שגם הם פרי הגפן והוא שנתכוין לפוטרם אבל בסתם אינו פוטרם הואיל וברכתם המיוחדת להם אינה פרי הגפן אלא פרי העץ לפיכך לכתחלה לא יתכוין לפוטרם בברכת הגפן אלא יכלול אותם בפירות כמש"ל.

וכן בברכה ראשונה לא יתכוין בברכת היין לפטור גם הענבים או הצמוקים אלא יברך עליהם ברכה המיוחדת להם. ואם נתכוין לפטרם או שטעה ובירך על הענבים או צמוקים בפה"ג יצא: יא ברכת שלשה אינה פוטרת מעין ג' שאם אכל פירות מז' המינים וטעה ובירך בהמ"ז לא יצא חוץ מתמרים ויין הואיל והם סועדים את הלב ואפי' לא אמר עליהם אלא ברכת הזן לבדה בין על התמרים בין על היין יצא אע"פ שלא אמר מעין ברכת הארץ וירושלים וא"צ לחזור ולברך מעין ג' מ"מ אם נזכר עד שלא חתם בברכת הזן לא יחתום אלא יתחיל מיד ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה וכו' ויסיים בברכת מעין ג' וברכת הזן שבירך הוא במקום על הגפן או על העץ של תמרים וכ"ז בדיעבד אבל לכתחלה צריך לברך על כל דבר ברכה המיוחדת לו ולא יפטור תמרים ויין בברכת המזון.

ואפילו כבר אכל פת ורוצה לברך ברכת המזון צריך לברך תחלה מעין ג' על התמרים שאכל קודם אכילת הפת: יב ברכת בנ"ר אינה פוטרת מעין ג' לפיכך כל דבר שנסתפק בברכתו אם ברכתו מעין ג' או בנ"ר ורוצה לאכול שלא בתוך הסעודה יאכל עמו דבר שברכתו בנ"ר ודבר שברכתו מעין ג' מאותו המין שמסתפק כגון אם מסתפק בתבשיל

אם ראוי לברך אחריו על המחיה או בנ"ר יאכל מיני מזומת ודבר אחר שברכתו בנ"ר בודאי ויברך על המחיה ובנ"ר ופותר תבשיל זה ממ"נ ואם מסתפק בפרי אם הוא מז' מינים יאכל פרי אחר מז' המינים בודאי ויברך על העץ ועל פרי העץ ויוצא גם על פרי זה ממ"נ וא"צ דבר אחר לברך עליו בנ"ר.

אבל אם אין לו פרי אחר אין לו תקנה ע"י שישתה יין ויברך על הגפן או לאכול תבשיל מחמשת המינים ויברך על המחיה ולכלול על העץ ועל פרי העץ בעל הגפן או בעל המחיה על הספק. ואם כבר אכל יברך על העץ ועל פרי העץ שהוא יוצא בה ממ"נ אבל לא בנ"ר שהוא ספק ברכה לבטלה.

ואם הוא תבשיל שברכתו ספק אם היא על המחיה או בנ"ר לא יברך אחריו כלל לא מעין ג' ולא בנ"ר אא"כ יש לו דבר אחר לברך אחריו בנ"ר (מ"א סי' ר"ח ס"ק כ"ו): יג כל מה שאוכל ושותה לרפואה ואין החיך נהנה ממנו א"צ ברכה. אבל שתה משקה טוב לרפואה שהחיך נהנה ממנה מברך ברכה הראוי' לו: דיני ברכת הריח.

א אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך עליו קודם שיריח. דבר דעבידא לריחא יכול לברך עליו אפי' כשהניחו ע"ג שולחן ומריח בו ונהנה ואף שלא נתכוין להריח בו ואם לא עבידא לריחא א"צ לברך עליהם אפי' נתכוין להריח בהם ואם נטלם בידו להריח בהם הוי כעבידי לריחא וצריך לברך עליהם (פ"מ במ"ז סי' רי"ז): ב צריך לברך על כל מיני בשמים ברכה הראוי' לו כמו שיתבאר לקמן ובדיעבד אם בירך על כל מיני בשמים בורא מיני בשמים [שהיא ברכה כוללת כמו שברכת שהכל כוללת כל מיני מאכל] יצא (סי' רט"ז): ג על מין עץ שאינו מין מאכל שמריח מברך בורא עצי בשמים ואם הוא מין עשב שאינו ראוי לאכילה מברך בורא עשבי בשמים (ט"ז) ואם הוא לא מין עץ ולא מין עשב כגון המוסק שקורין פיז"ם מברך בורא מיני בשמים (שם): ד על פרי המריח שראוי לאכילה אפי' רק ע"י תערובות בין אם הוא מין עץ או פרי אדמה נטלו להריח בו מברך הנותן ריח טוב בפירות ואם נטלו לאכלו ולהריח בו לא יתכוין להנות מן הריח ער שיאכל ויברך תחלה על האכילה ויאכל מיד ואח"כ יברך על הריח הנותן ריח טוב בפירות ומריח בו ואם נטלו רק לאכלו ולא נתכוין להריח בו אף שמעלה ריח טוב אינו מברך על הריח (שם ובפ"מ שם): ה על צימרינד ונעגליך יש מחלוקת מה לברך עליהם לכן יש לברך עליהם בורא מ"ב (שם בט"ז): ו היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים מברך על כ"א ברכה הראויה לו וצריך להקדים עצי בשמים לעשבי בשמים [שם].

ואם נתערבו כמה מינים יחד או שהם באגודה אחת וא"א להריח מכל מין בפ"ע מברך עליהם במ"ב (א"ר שם): ז אין להריח בפת חם משום דיש פלוגתא אם מברך עליו לכן אין להריח בו שלא יכניס א"ע בספק ברכה (שם): ח הנכנס לחנותו של בושם והריח שם ריח בשמים אף שהנכנס לא נתכוין להריח רק שנכנס שם לצרכו לקנות לו שם איזה דבר מ"מ כיון שעשוי להריח שהבושם מתכוין שיריחו בו ומריח בו ונהנה צריך לברך במב"ש אבל אם מונח בשמים בחדר שלא אצל הבושם בחנות דהתם לא עבידא לריחא אף שנתכוין הנכנס שם להריח בהם א"צ לברך אם לא שנטלו בידו להריח בו אותה נטילה משוי ליה עבידא לריחא וצריך לברך (סי' רי"ז ופ"מ שם): ט אם בירך בחנות של בושם א' ואח"כ הלך לחנות של בושם אחר צריך לברך בחנות האחר פעם אחרת

(שם) ואם יוצא ונכנס בחנות האחד אפ"ל כל היום כולו או כשיצא היה דעתו לחזור שם לאלתר כשחוזר א"צ לברך שני' (שם): י אגודות בשמים שמונחים על השלחן להריח בהם אם נטלו פעם אחד להריח בו ומברך עליו וחוזר ומניחו על השולחן אם היה דעתו לחזור ולהריח בו אצ"ל עליהן כשחוזר ומריח בהם ואפ"ל יצא מביתו ודעתו לחזור מיד א"צ לברך עליהם כיון שהיה דעתו מתחלה להריח בהם בכל שעה ואם הלך לעסקיו או להתפלל בבהכ"נ אז הוי הפסק וצריך לברך שנית (פ"מ שם במ"ז): דיני ברכות פרטיות.

א היוצא ביומי ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרח אומר בא"י אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהן בני אדם ואינו מברך אלא פעם א' בכל שנה ושנה ואם איחר לברך עד שגדלו הפירות לא יברך עוד (סי' רכ"ו): ב על הברקים מברך עושה מעשה בראשית ועל הרעמים מברך שכחו וגבורתו כו' ואם ראה ברק ושמע רעם בפעם אחד אינו מברך אלא עושה מעשה בראשית (פ"מ סי' רכ"ז) כל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת על כל ברקים שרואה ורעמים ששומע נתפזרו העבים עד שנעשו כל השמים זכו בעיניו ואח"כ נתקשרו העבים פעם ב' אפ"ל באותו יום צריך לברך שנית (שם): ג היה יושב בביה"כ או במקום שיש שם טינופות כגון בחנות שמקצצין שם בשר (א"ר) או שהיו ידיו מטונפת אם יכול לצאת ממקום המטונף או ליטול ידיו ולברך תכ"ד יברך ואם לאו לא יברך אחר כ"ד [הר"ן ספ"ק דפסחים].

עשה צרכיו ונטל ידיו ושמע רעם או ראה ברק יברך בתחלה על הרעם או על הברק ואח"כ יברך אשר יצר (שם): ד על כוכב הנראה לעתים שנמשך אורו כשרביט באורך השמים מברך עושה מעשה בראשית: ה הרואה קשת מברך זוכר הברית וכו' ואסור להסתכל בו ביותר (פ"מ שי' רכ"ט) אם בשעה שחוזר הש"ץ התפלה אומרים לו שנראה קשת יכול לצאת מבהכ"נ לברך על הקשת אחר עניית אמן של האל הקדוש אף שצריך לעמת אמן אחר שאר הברכות מ"מ ברכת קשת עדיף דהיא ברכה עוברת (שם א"ר בשם ס"ח): ו הרואה תמה בתקופתה [מחזור גדול מכ"ח שנים לכ"ח שנים] והתקופה בתחילת ליל ד' כשרואה אותה ביום ד' בבוקר מברך עושה מעשה בראשית ואם השמים זכו בעיניו יכולין להמתין ער שיצאו בשחרית מבית הכנסת ומתאספים כולם ומברכין בקהל אבל אם רואה עננים ברקיע אין להמתין עד אחר שיצאו מבהכ"נ דשמא יתקשרו בעננים ולא יהא נראה אח"כ ויש להכריז בערבית ליל רביעי שלמחר יברכו על החמה ואין מברכין ברכה זו רק עד ג' שעות זמניות על היום ואח"כ עד חצות מברכין בלא שם ומלכות (פ"מ שם): דיני ברכת שהחיינו.

א הרואה פרי חדשה מתחדש משנה לשנה מברך שהחיינו בשעת אכילה ומברך תחלה ברכת הפרי ואח"כ שהחיינו ואם בירך שהחיינו בשעת ראיית הפרי א"צ לברך אח"כ בשעת אכילה ואם לא בירך פעם ראשון בשעת אכילה שוב אין לברך כשאוכל פעם שנית רק אם רוצה יקח פרי חדשה שלא אכל אותה עם פרי זו ויברך שהחיינו על שתיהן (סימן רכ"ה): ב על שני מיני גודגניות כגון וויינקסעל וקירשען וכל כיוצא בזה צריך לברך שהחיינו על כל א' וא' וכן על תאנים לבנים ותאנים שחורים דב' מינים הם (מ"א ולבוש) וכן ב' מיני אגסים או אגוזים או תפוחים כגון אותן שקורין עפפע"ל ובירני"ן:

ג אם בירך שהחיינו על ענבים כשישתה אח"כ יין חדש אינו מברך שהחיינו ואם שותה תירוש יש ליקח פרי חדשה שלא בירך עליה עדיין שהחיינו ויברך ויכוין לפטור התירוש (פ"מ שם): ד פרי שמתחדש אפי' ב"פ בשנה מברכין שהחיינו בכל פעם שנתחדש: ה על צנון ומיני ליפתן כגון מעערי"ן וריב"ן (א"ר בשם הפרישה ופ"מ) וכן אוגורקו"ס נראה דמברכין עליהם שהחיינו: ו בנה בית חדש או קנה כלים אפילו ישנים רק שהם חדשים אצלו שלא היו שלו מעולם והם חשובים אצלו אפי' היה לו כיוצא באלו תחלה מברך שהחיינו אבל על ספרים חדשים אין לברך שהחיינו כיון דמצות לאו ליהנות נתנו ומ"מ כיון די"א לברך על ספרים שהחיינו יטול פרי חדשה ויברך שהחיינו ויכוין גם על הספרים או שיברך בלא שם ומלכות (סי' רכ"ג ופ"מ): ז אם קנה בגד שראוי ללבושו תכף מברך שהחיינו ואח"כ כשלובשו מברך מלביש ערומים אבל אם קנה שום דבר שאינו ראוי ללבושו או להשתמש בו כמו שהוא רק שצריך ליתן לאומן לתקן מברך שהחיינו בשעה שמשתמש בו או בשעה שלובשו ואז מברך מלביש ערומים קודם ואח"כ שהחיינו וכשלובשו שחרית יכול לצאת בברכת מלביש ערומים שמברך בברכת השחר (א"ר ופ"מ): ח קנה כלים חשובים שמשתמש בהם הוא וב"ב מברך בא"י אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב ואינו מברך שהחיינו (א"ר) ואם קנה כלים לו וכלים לב"ב על שלו מברך שהחיינו ועל של ב"ב הטוב והמטיב (מ"א א"ר) אבל הקונה לעבדו או לשפחתו אינו מברך כלום (מ"א): ט על דבריה שאין חשובין כ"כ כגון חלוק ומנעליה אפי' הוא עני ושמח בהן אינו מברך עליהם וכן עשיר גדול שקנה כלים חשובים ואין נחשבים אצלו שאינו שמח בהם אינו מברך שהחיינו (שם): י עני המקבל מלבוש מעשיר במתנה מברך הטוב והמטיב שיש ג"כ שמחה לנותן שנותן צדקה אבל אם מקבל מעות וקונה בהם מלבושים אינו מברך לפי שמתבייש בהן וכן עשיר המקבל מלבוש מחבירו במתנה מברך הטוב והמטיב (א"ר שם): דיני וסדר תפלת הדרך.

א היוצא לדרך אפילו רק עד פרסה צריך להתפלל תפלת הדרך אבל אם אינו צריך לילך רק פחות מפרסה מתפלל בלא חתימה אבל אם הוא מקום סכנה אפילו בפחות מפרסה צריך להתפלל בחתימה (סי' ק"י): ב תיכף כשיוצא מעיבורה של עיר צריך להתפלל תפלה זו ואם שכח להתפלל תיכף מברך אותה כ"ז שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע עדיין בדרך תוך פרסה הסמוכה לעירו או לעיר שרוצה ללון בה דמשם ואילך יאמר אותה בלא חתימה ואם אמרה בעיר יצא וא"צ לאומרה רק פעם אחת בכל יום שהוא בדרך אפילו אם ינוח באמצע היום בעיר והולך משם אח"כ א"צ לברך שנית אבל אם דעתו ללון בהעיר ואח"כ נמלך ויצא משם לעבור חוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת (שם): ג יש להסמיך תפלת הדרך לברכה אחרת כדי שתהא ברכה הסמוכה לחברתה לכן כשיוצא לדרך בשחרית קודם התפלה כגון שהוא נחוץ י"ל ברכת השחר על הדרך ולהסמיך ת"ה לברכת גומל חס"ט לעמו ישראל וביום יאכל איזה פרי להסמיך ת"ה לברכה אחרונה או כשמטיל מים יסמך אותה לברכת אשר יצר (שם): ד כשרוצה ליכנס לדרך שיש שם מושלים אפילו דרים שם יהודים יאמר יהי רצון מלפניך ה' או"א שתכניסני לדרך הזה לשלום.

נכנס לשם אומר מודה אני לפניך שהכנסתני לדרך הזה לשלום ביקש לצאת אומר יהי רצון מלפניך ה' או"א שתוציאני מדרך הזה לשלום. יצא משם אומר מודה אני לפניך

שהוצאתני מכרך הזה לשלום וכולל עמה תפלת הדרך יהי רצון כו' ואם לא אמר עדיין באותו יום תפלת הדרך חותם בברוך ואם כבר אמר באותו יום ת"ה אינו חותם בברוך (סי' ר"ל): סדר תפלת מנחה.

א אשרי וחצי קדיש ותפלת י"ח וחזרת הש"ץ בקו"ר ואומרים תחנון (חוץ מבע"ש שאין נופלין על פניהם במנחה ועי"ל בדיני תחנון באיזה ימים שא"א תחנון במנחה וע' סי' רס"ז) וק"ש עם תקבל ועלינו וק"י ויש נוהגין לומר פ' התמיד ופטום הקטורת קודם מנחה וכן נכון (סי' רל"ז): ב סדר תפלת מנחה של ת"צ אשרי ות"ק ומוציאין ס"ת וקורין ויחל וקורין ג' גברי והשלישי קורא ההפטרה ומגביהין וגוללין הס"ת וא"א קדיש אחר הקריאה ומכניסין הס"ת להיכל ואומרים ח"ק לפני התיבה קודם תפלת י"ח ומתפללין וחוזר הש"ץ בקו"ר תחנון ק"ש עלינו ק"י: זמן תפלת המנחה א זמן תפלת מנחה לכתחלה מט' שעות ומחצה ולמעלה ומחשבין שעות אלו לפי ערך היום לחלק י"ב שעות והיינו שעות זמניות דאם היום ארוך ט"ו שעות נחשב שעה ורביע לשעה אחת (וע' בזה במ"א סי' רל"ג ורס"ז כיצד מחשבין בזה כי יש בזה פלוגתא) אמנם בדיעבד אם התפלל לאחר ששה שעות ומחצה יצא (אבל קודם לכן אפי' בדיעבד לא יצא) מיהו אם צריך לאכול או לצאת לדרך מותר להתפלל לכתחלה מו' שעות ומחצה כנ"ל (סי' רל"ג ועסי' פ"ט): ב ולענין עד מתי המשך זמנה הוא כך.

אם מתפלל מנחה לאחר י"א שעות פחות רביע על היום אין לו להתפלל שוב מעריב אפי' ביום אחר עד צאת הכוכבים ואם מתפלל מעריב ביום לאחר י"א שעות פחות רביע על היום לא יתפלל שוב אפי' ביום אחר מנחה לאחר י"א שעות פחות רביע (דהוא פלוגתא בגמ' מתי מתחיל זמן מעריב והפסק זמן מנחה לכן לא יעשה תרתי דסתרי אהדדי להתפלל מנחה ומעריב בזמן אחד שהוא זמן מנחה או מעריב (שם) ועיין מ"א סי' רס"ז) מיהו בצבור הואיל וטירחא לילך ולאספם הקילו בזה ונהגו להתפלל שניהם יחד אבל יחיד יזהר בזה אם לא בשעת הדחק ומכ"ש שבדיעבד יצא (שם) ואם טעה ביום המעונן והתפלל מעריב מפלג המנחה עד הלילה שסבר שכבר הגיע הלילה ואח"כ זרחה החמה אם אירע זה ביחיד חוזר ומתפלל בלילה (סי' רס"ג סעיף י"ד וע' בא"ר דה"ה בחול) אבל בציבור אם אירע זה א"צ להתפלל שנית בלילה (שם): ג נהגו האידינא לאכול סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה (היינו מו' שעות כנ"ל) וסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה (והיינו מט' שעות כנ"ל) והיינו משום שקורין לבהכ"נ להתפלל והוא הולך לשם להתפלל בציבור (אבל אם מתפלל בביתו אף שקורין לבהכ"נ לא מהני) (עי' מ"א סימן רצ"ט) ליכא למיחש שמא ממשך אמנם מיד שקורין לבהכ"נ צריך להפסיק ולהתפלל (וזה מוכרח דאם לא כן מאי תקנתיה) אבל סעודה גדולה כמו סעודת נשואין או מילה להתחיל סמוך למנחה קטנה אין להתיר בזה (ט"ז ומ"א סי' רל"ב) והיינו חצי שעה קודם הזמן (והוא ג' שעות זמניות קודם הלילה) וכן יש באמת להחמיר בסעודה גדולה אפי' סמוך למנחה גדולה חצי שעה קודם (שם) דלא כמנהג: ד וכן מותר לילך למרחץ אפי' בכל מידי דמרחץ אפי' סמוך למנחה קטנה מטעם שנתבאר הואיל וקורין לבהכ"נ ואף שסעודה גדולה אסורה אפי' למנהג סמוך למנחה קטנה כו' ובגמ' מדמי' להו להדדי אמנם היינו טעמא דסעודה גדולה דכיון דשכיח שכרות לא נהגו כמו שצוות רמ"א גם סמוך למנחה גדולה וע' מ"א משא"כ מרחץ לדעת ר"ת ור"י ורא"ש דליכא משום יתעלף רק

דאתי לאמשוכי מותר וכמו שנוהגין לדון אפ"י תחלת דין אפ"י במנחה קטנה (ע"י אורים ותומים ס"ס ה' וע' א"ר): ה וכל זה בעיר שקורין לבהכ"נ אבל כשאין קורין לבהכ"נ כמו בכפר וכה"ג אפ"י בעיר רק שהוא מתפלל ביחיד בביתו (עיין מ"א סי' רצ"ט ס"ק ב') אסור לאכול סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה וכן סעודת נשואין או מילה אפ"י סמוך למנחה גדולה דהיינו מחצות ואילך אסור.

ואם התחיל (דהיינו משנטל ידיו או התיר חגורו אפ"י לא נטל ידיו מי שנוהג להתיר חגורו קודם אכילה) אם קודם ג' שעות זמניות קודם הלילה התחיל אפ"י סעודה גדולה אין מפסיקין (ואפ"י כשיש מנין ואין קורין לבהכ"נ ויעבור זמן תפלה בציבור אין מפסיקין) (א"ר בשם פסקי תוס') אבל אם התחיל לאחר ג' שעות אפ"י עדיין יש שהות הרבה אלא שיודע שימשוך סעודתו עד הלילה פוסק מיד (שם) ובשתייה שלאחר הסעודה לאחר בהמ"ז או שתייה בלא אכילה פוסק (ע"י סי' רצ"ט ובמ"א סי' פ"ט): ו וכן תספורת אסור סמוך למנחה קטנה כנ"ל בסעיף ה' (והתחלת תספורת הוא משיניח סודר המספרים על ברכיו) וכן בספר אסור ללמוד כשהגיע זמן מנחה רק יתפלל מקודם (שם) אבל חצי שעה קודם מותר ללמוד ואם התחיל ללמוד בחצי שעה אינו פוסק אם יש עוד שהות ואם התחיל משהגיע הזמן פוסק ומתפלל (ע"י סי' תל"א בח"י ומ"ש לעיל בדיני תפלה ע"ש): ז זה דאסור לאכול סעודה קטנה היינו כשקובע לסעודה אבל אכילת פירות מותר וכן לאכול פת כביצה וכן בשתייה יותר מכביצה מותר (שם) וכן תבשיל העשוי מה' מיני' אם אינו קובע עליהו וכן בבשר וגבינה דינו כתבשיל הנ"ל (סי' תרל"ט): דיני תפלת מנחה.

א אם יש לו מים צריך ליטול ידיו לתפלה ואפ"י עומד מלימודו ואינו יודע להם שום ליכלוך אבל לא יברך ואם אין לו מים א"צ לחזור אפ"י פחות ממיל (סי' רל"ג): ב אין לומר אשרי שקודם מנחה א"כ שיש מנין בבכה"נ כדי שיאמר עליו הקדיש שלפני תפלת מנחה ואם אמרו בלי מנין ואח"כ בא מנין יאמרו מזמור אחר ואח"כ יאמרו קדיש (סי' רל"ד) ואם התחיל להתפלל ויצאו מקצתן נתבאר אצל דיני קדיש בי' וכו': ג אין להתעטף בטלית בין אשרי לקדיש רק קודם אשרי אם לא שלא היה לו מקודם (עיין בסימן נ"ג ובט"ז סימן רל"ד ס"ק א'): ד אם התחיל השליח צבור להתפלל בקול רם קודם שהציבור מתפללין בלחש מחמת שהשעה דחוקה אין להקל להתחיל עם הש"צ רק לאחר שסיים ברכת האל הקדוש ויענו אמן אז יתחילו אם לא שהשעה עוברת ועיין סימן ק"ט וסימן רל"ב) וע"ל אצל אם איחר לבא לבהכ"נ וכו' דינים כיוצא באלו: ה מי שבא לבהכ"נ ומצא ציבור מתפללין תפלת ש"ע של מנחה מתפלל עמהם ש"ע ואינו אומר אשרי רק אחר שהתפלל (מ"א סימן ק"ח סק"ה) מיהו כשכבר הגיע הלילה אחר תפלת מנחה א"צ לומר אשרי (ע"ש בא"ר וס"ס רל"ד): ו אם בא לביהכ"נ בשעה שהציבור מתפללין מעריב והוא לא התפלל עדיין מנחה מותר לו להתפלל מנחה באותו בהכ"נ הואיל והתפלות שוות אבל ע"ש וערב י"ט לא יתפלל מנחה באותו בהכ"נ שהציבור כבר אמרו ברכו או מזמור שיר ליום השבת הכל כפי המנהג (עיין סי' רס"א) דהוי כקבלת שבת (עיין סי' רכ"ג סעיף ט"ו וסי' ק"ח במ"א ס"ק י') אלא ילך חוץ לבהכ"נ ויתפלל מיהו אם בא סמוך לקבלת שבת מותר לו להתחיל להתפלל וא"צ להפסיק אח"כ הואיל והתחיל בהיתר ואפ"י יודע שלא יוכל לגמור התפלה קודם ברכו

מותר (דהולכין בזה לקולא ועיין א"ר וט"ז) וכל זה שלא ענה ברכו עם הקהל אבל ענה עם הקהל ברכו לא יתפלל מנחה של חול רק ערבית שתיים של שבת הראשונה לחובה והשניה לתשלומין של מנחה לכן אין נכון לענות ברכו דשוב לא יוכל להתפלל מנחה רק ילך חוץ לבהכ"נ (עיין ב"י בשם מהרא"י ועיין א"ר בשם אגודה דלא יענה והכי מסתבר בפשיטות ועיין סי' רס"ג בט"ז ומ"א וא"ר): ז מי ששכח להתפלל מנחה האריך יתנהג בתשלומין וכן במזיד וכה"ג הכל נתבאר לקמן בדיני תשלומי תפלה וכו' תדרשנו לכאן: ח כל דיני הש"ע ודיני תחנון ועלינו הכל באר היטיב נתבאר בשחרית ע"ש וכן אם התחיל להתפלל בעשרה ויצאו מקצתן ע"ל אצל דיני קדיש בי' וכו': דיני תפלת ערבית.

א זמן תפלת ערבית מאימתי מתחיל כבר נתבאר לעיל אצל מנחה שהיחיד שנהג להתפלל מנחה לאחר י"א שעות פחות רביע זמניות על היום לא יתפלל מעריב עד צאת הכוכבים דהיינו שלשה כוכבים קטנים ובציבור הואיל וטריחא מילתא נהגו להתפלל מנחה ומעריב ביחד אמנם יש ליזהר מאוד לבלי יתפלל מעריב קודם י"א שעות פחות רביע זמניות דאז צריך לחזור ולהתפלל (עיין סי' רל"ג ורל"ה): ב מותר להתפלל ולקרות ק"ש עם הציבור מבעוד יום (ובלבד שיהא אחר י"א שעות פחות רביע כנ"ל): רק נכון לנהוג שיקרא כל הג' פרשיות בלי ברכות ק"ש טרם ישכב ויתכוין בזה לצאת ידי חובת ק"ש ובעת אמרו אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים יכוין לצאת מצות זכירת י"מ וזה דרך הנכוןישרים ילכו בה (הסכמות הט"ז ומ"א ושאר אחרונים ר"ס רל"ה): ג מי שרגיל לקרות ק"ש ולהתפלל תפלת ערבית עם הציבור בלילה וטעה והתחיל בברכת ק"ש עם הציבור מבעוד יום יגמור הברכות כולן עם הק"ש כסדר ובלילה יחזור ויקרא ק"ש עם הציבור (שם מ"א) אמנם אם אין לו עשרה בלילה להתפלל עמהם נכון להתפלל עם הציבור גם לכתחילה מבעוד יום (ע' מ"א סי' רל"ו ובטור סי' רל"ה וע' סי' רל"ב): ד לכתחילה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים כנ"ל וזמנה עד חצי הלילה ואם עבר אפ"ל במזיד ואיחר עד חצי הלילה יקרא אח"כ עד עלות השחר וכן הדין בתפלה וברכות ק"ש אבל לאחר ע"ה לא יקרא ק"ש אא"כ היה אונס במה שלא התפלל בלילה כגון שהיה קולה או שיכור דהיינו שהתחיל לשתות קודם התחלת האיסור כפי שיתבאר אי"ה למטה אז יקרא ק"ש עם שתי הברכות לפניו וברכת אמת ואמונה עד השכיבנו ויפסיק ולא יאמר השכיבנו ודוקא קודם הנץ החמה אבל לאחר הנץ החמה לא (אבל לאחר שכבר התחיל זמן האיסור אם שתה ונשתכר הוי כמזיד לענין זה עיין ט"ז שם ולבוש סי' צ"ט ומ"א חולק בסי' צ"ט לענין השלמה וסובר חשיב אונס ונראה דמודה לענין זה לקרות ק"ש אחר ע"ה דבעינן אונס דוקא וכל שעבר על דברי חכמים אינו מקרי אונס ושאני התם דעכ"פ דין מזיד אין לו ועמ"ש סעיף שחח"ז ועיין נדה י"ז דאם בא על הנדה סמוך לווסתה הואיל ועבר אדרבנן לא מקרי אונס אבל מזיד נמי לא מיקרי וה"נ) [סי' רל"ה וצ"ט במ"א ועיין בס"ק שאח"ז]: ה אם היה נזכר מתחלת עת בא הזמן וסבר שעוד הזמן גדול ואח"כ שכח ולא התפלל אינו מתפלל לאחר ע"ה וכן אם טרוד בממונו ולא התפלל אין לעשות כן ופושע מיקרי (דאף שנתבאר סי' ק"ח סעיף ז' דאם שכח כה"ג משלימה היינו דוקא שם דלענין השלמה דתליא במזיד שלא יהיה אבל שוגג משלים ול"ד אונס לכך משלים דעכ"פ מזיד לא מיקרי אבל הכא דדקדקו רוב גדולי המחברים

אונס דוקא (וע' ט"ז) זה לא מיקרי אונס כיון שהיה לו שהות ולא התפלל ובוזה מיושב מה שהביא רמ"א לענין שבועה ביו"ד סי' רל"ב ב' דעות ובסי' ק"ח סתם ועמ"א שם שהרגיש בזה ולהנ"ל א"ש דשאני התם לענין שבועה דנדרי אונסין פטרו חכמים ולא שוגג ופושע וכן מוכח לפי דברי הט"ז כאן במעשה דר"ג וכן משמע מלשון המחבר והפוסקים דדוקא חולה או שיכור דהוי אונס ולא שכח ומכ"ש מחמת ממון דלכתחלה אסור כמו שנתבאר בק"ח ע"ש העובר על זה לא מיקרי אונס וע' סעיף הנ"ל ויש עוד מקום להאריך ואכ"מ): ו אסור לעשות מלאכות המבוארות לעיל אצל מנחה ה"ה הכא דאסור סמוך למעריב חצי שעה ואם התחיל קודם החצי שעה אפי' כשהגיע הזמן תפלת מעריב ואפי' יעבור זמן תפלה בציבור א"צ להפסיק (א"ר סי' רל"ב בשם פסקי תוס' ע"ש וע"ל) אבל אם התחיל לאחר חצי שעה צריך להפסיק לק"ש ויקרא ק"ש בלא הברכות וחוזר לעסקיו וגומר העסק וקורא ק"ש עם הברכות ומתפלל (שם ועמ"א ס"ק ע') ובמקום שמתפללין מעריב בזמנה לא עם מנחה ביחד ובעת תפלת מעריב קורין לביהכ"נ ודרכו לילך מותר לעשותם ולעסוק בהם אפילו בא זמנה אם לא שאין דרכו לילך וכאשר נתבאר לעיל אצל מנחה (ועיין מ"א כאן וסימן רצ"ט ס"ק ב'): ז אסור להתחיל לאכול חצי שעה קודם זמן מעריב אבל טעימה מותר) אבל קודם חצי שעה מותר וצריך ליזהר בימי הקיץ שלא לאכול בסעודה גדולה שיודע שתמשך עד הלילה רק יקרא ק"ש ויתפלל קודם ואפי' התחיל מבעוד יום צריך להפסיק (מ"א שם ועמ"ש"ל) ואם התחיל לאחר שהגיע זמנה מפסיק וקורא ק"ש בלא הברכות וגומר סעודתו וקורא עוד הפעם עם הברכות ומתפלל ש"ע ודוקא אם התחיל לאכול אבל לא התחיל לאכול רק נטל ידיו לבד ל"ה התחלה ומתפלל קודם שיאכל אפי' בירך ענט"י ול"ד למנחה הנ"ל דגם אחר נט"י א"צ להפסיק דבמנחה כיון דזמנה קבוע מירתת ולא פשע משא"כ מעריב (עיין אחרונים בזה) ואם אין שהות להתפלל מפסוק אף לתפלה (שם ועיין סעיף הקודם) ואם נוהגין לקרות לביהכ"נ מותר (ועיין סימן רל"ב במ"א ס"ק ח' בשם מהרי"ו וכמו שנתבאר בסעיף הקודם): ח משהגיע זמן ק"ש של ערבית אסור ללמוד (כשאין קורין לבהכ"נ או אפי' קורין והוא מתפלל בביתו ביחיד) ואם התחיל פוסק לק"ש ולא לתפלה (עיין סי' ק"ו ודלא כח"י סי' תל"א ועמ"ש"ל אצל שחרית מזה) אבל חצי שעה קודם מותר (ע' סי' רל"ב וסי' תל"א בח"י ודלא כמ"א שם) ואם אמר לחבירו שאינו לומד שיזכירנו שיתפלל מותר (ע' ב"ה סי' תל"א ומ"ש בשחרית ע"ש): ט מצא ציבור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלת י"ח יתפלל עמהם ואח"כ יקרא ק"ש עם ברכותיה אפי' הם מתפללים מבעוד יום ואם יש לו שהות מעט ויודע שיוכל לקרות ק"ש עם הברכות בדילוג ברוך ה' לעולם אמן ואמן וגם יראו עינינו טרם שיתפללו הציבור תפלת ש"ע יקרא כנ"ל (שם): י בא לבהכ"נ ומצא ציבור שאמרו ברכו והוא לא התפלל מנחה יתפלל מנחה בעוד שקורין ק"ש והברכות ואח"כ תפלה שניה של ערבית עם הקהל ואחר התפלה יקרא ק"ש והברכות אבל לא ימתין מלהתפלל מנחה עד שהציבור יתפללו ש"ע של ערבית (שם): (נשמטו כאן ד' סעיפים ותמצאם לקמן אצל דיני תפלת ערבית של שבת) פי' על ברכת מעריב ערבים.

יש בכאן מלות כפולות וקשה להולמם ונראה לפרש דלשון מעריב ערבים היא כינוי לצרות הבאים על ישראל. בחכמה פותח שערים כענין שנאמר פותח שערי דדופקי

בתשובה ובתבונה משנה עתים הוא כמו לעתות בצרה כענין שאמר החכם (קהלת ג')
עת ללדת ועת למות כו'.

ומחליף את הזמנים כענין שארז"ל בשבת דף קנ"ו ע"ב מאי דעתך דקאי צדק במערב
מהדרנא ומוקמי לי' במזרח. גולל אור מפני חושך ביאור הדברים כמ"ש המחקרים
כשבא יום לצד זה נעשה לילה בצד השני.

מעביר יום ומביא לילה ומבדיל וכו' דהיינו דאף דתיכף כשמעביר את היום מביא את
הלילה מ"מ יש הפרש קצת בין יום ולילה כדי שלא יתעורר עין הרואה כשיבוא חושך
תיכף אחר היום: דיני תשלומי תפלה ודיני ספק וטעות בתפלה. א ספק אם התפלל חוזר
ומתפלל וא"צ לחדש בה דבר ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי
תהא לנדבתי לבד משבת וי"ט אפי' שחרית אינו חוזר ומתפלל רק אם בודאי לא התפלל
(דאין מתפללין בשבת ובי"ט נדבה וא"כ היאך יתנה) ותפלת מוסף אפי' ר"ח וחזה"מ
(מפני שהיא במקום חטאת ואינה באה בנדבה) וערבית כל השנה ג"כ אינו חוזר מספק
(עיין פ"מ) דלא קבעוה חובה רק בודאי לא בספק (סי' ק"ז): ב ואם התחיל להתפלל על
דעת שלא התפלל ונזכר שכבר התפלל פוסק אפי' באמצע הברכה (שם) אבל התחיל על
דעת ספק והתנה כנ"ל בסעיף א' ואח"כ נזכר שהתפלל גומר תפלתו בתורת נדבה ואם
יש לחדש דבר בברכה מן הברכות של ש"ע יחדש וכן נכון לעשות (לבוש וא"ר): ג טעה
או נאנס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים הראשונה מנחה ויאמר תחנון ואשרי
ומתפלל השני לתשלומין (סי' ק"ח) וכשהוא ש"ץ במנחה יוצא במה שהוא מחזיר
התפלה בקול רם (שם) ויכוין לתשלומין ולהוציא את מי שאינו בקי (א"ר) ואם היפך
שנתכוין במחשבתו הראשונה לתשלומין לא יצא ידי תפלת תשלומין וחיוב להתפלל עוד
הפעם לתשלומין וכן הדין בכ"מ שחייב להתפלל שתיה (סי' ק"ח) ואם נתכוין הראשונה
לחובה והשניה להשלמה ולא הזכיר טל ומטר בראשונה וכדומה ולא נזכר עד אחר תפלה
שניה א"צ לחזור ולהתפלל רק תפלה אחת וכן כל כיוצא בזה שהתפלל תפלה הא'
לחיובא וטעה בה ששכח או הוסיף באופן שצריך לחזור ולהתפלל אותה (פר"ח): ד טעה
ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים הראשונה ערבית וישהה כדי הילוך ד"א ולא
יאמר אשרי ואח"כ יתפללהשניה לתשלומין ויש נוהגים לומר אשרי וכל אחד יש לו על
מי לסמוך.

טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים הראשונה שחרית ויאמר תחנון ואשרי
ואח"כ יתפלל השניה לתשלומין (מ"א) והכי מסתבר דאין להפסיק בין תפלת חובה
לנפילת אפים ואחר תפלת ההשלמה יאמר למנצח ובא לציון וא"צ לומר אשרי ואם היפך
והתפלל הראשונה לתשלומין דינו כמו בטעה בשחרית ע"ל (שם וע' א"ר): ה הא
דמשלים התפלה שהפסיד היינו דוקא בזמן תפלה אבל בשעה שאין זמן תפלה לא כגון
אם לא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתים רק עד ד' שעות שהוא זמן הראוי (ונוטל
שכר תפלה בזמנה) אבל אח"כ כשעבר הד' שעות שוב ל"ה זמן תפלה (דהא אינו נוטל
שכר תפלה בזמנה) אמנם אם גם שחרית לא התפלל עד אחר ד' שעות יתפלל אז שתים
כיון שעוסק בתפלה וה"ה אם שכח להתפלל מנחה מתפלל מעריב ק' עד חצות דהוא זמן
הראוי שקבעו חכמים אבל אחר חצות לא ישלים אך אם לא התפלל מעריב קודם חצות

דאז קי"ל דבדיעבד יתפלל אחר חצות לכן כיון שעוסק בתפלה יתפלל ג"כ תפלת תשלומין וכן בשחרית אם שכח מלהתפלל אסור להתפלל בחצי שעה של אחר חצות דאז אין זמן מנחה וכמו שנת' זה לעיל טעמו של דבר כמ"ש לכן לא יתפלל תפלת השלמה (דהנה הרשב"א כתב וז"ל ומיהו דוקא בזמן תפלה לפי שהוא זמן תפלה ועוסק בתפלה חוזר ומשלים כו' אבל שלא בזמן תפלה לא שא"כ מאי מתפלל ערבית ב' ומנחה ב' דקאמר לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות יתפלל לאחר חצות א"נ טעה ולא התפלל מנחה משלימה כל הלילה עכ"ל ע"ש והובא בב"י ויש להבין מאי בא הרשב"א אי נימא דבא למעט דאם שכח מנחה דלא יתפלל אחר חצות דאז אין זמן תפלת מעריב הראוי כמבואר בסי' רל"ה דא"כ עדיין קשה ליתני אם לא התפלל מנחה יתפלל עד חצות הלילה וכן קשה בלא התפלל מעריב דקתני יתפלל שחרית שתים ליתני יתפלל עד חצות ואם לאחר ד' שעות לא מיקרי זמן תפלת שחרית דאז אינו נוטל שכר תפלה בזמנה כמבואר בגמרא ליתני יתפלל עד ד' שעות ועוד הא כתבו הגהת סמ"ק ותשובת תשב"ץ סי' רכ"ג הובא באחרונים דאם קן התפלל מנחה מתפלל עד הבוקר ע"ש (ודוחק לומר דהרשב"א חולק).

אמנם בירורן של דברים לפענ"ד כמש"ל דודאי אין זמן הראוי מתפלת שחרית רק עד ד' שעות דהא לאחר ד' שעות שוב אין לו שכר תפלה בזמנה וא"כ בשכבר התפלל שחרית קודם ד' שעות אין לו להתפלל אחר ד' שעות דהא אין זמן תפלה כלל לא של שחרית ולא של מנחה וכן קה לא התפלל מנחה אין לו להתפלל מנחה אחר חצות בשכבר התפלל מעריב קודם חצות דאז לא הוי שוב זמן תפלה דחכמים עשו כן וקבעו לכתחלה זמן מעריב קודם חצות וא"כ לא מיקרי לאחר חצות זמן תפלה אך כשלא התפלל שחרית קודם ד' שעות או מעריב קודם חצות ומתפלל אח"כ א"כ כיון שעוסק בתפלה עכ"פ לאח"ז הקבוע לכתחילה שוב הוי אז זמן תפלת שחרית ומעריב ומתפלל אז ג"כ תפלת התשלומין והרשב"א דנקיט שכיון שהוא זמן תפלה ועוסק בתפלה או קאמר והיא וא"ו המחלקת ובזה שפיר מיישב הרשב"א קושייתו הנ"ל ויש להאריך עוד בזה ועפ"ז נתבאר כל מ"ש לעיל וע' באחרונים בזה דעות מחולקות והנלענ"ד הכרעתי ביניהם כאשר כתבתי): ו אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לחברתה בלבד כגון אם טעה ולא התפלל שחרית ולא מנחה יתפלל מעריב שתים אחת למעריב ואחת לתשלומי מנחה אבל שחרית אין לו תשלומין אבל במנחה יש לשחרית תשלומין אפי' ביום שיש בו מוסף כיון שתפלת שחרית ומוסף חד תפלה מיקרי סמוכה (שם): ז הזיד ולא התפלל תפלה אחת אין לה תשלומין אפי' בתפלה הסמוכה לה (שם): ח מי שלא התפלל בעוד שהי' לו שהות להתפלל מפני שהי' סבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך וכך עברה לו השעה וכן מי שהי' ערוך לצורך ממונו שלא יבוא לידי הפסד ועי"כ הפסיד להתפלל אף שלכתחלה אין להעביר זמן תפלה משום הפסד ממון מ"מ אונס מיקרי ויש לו תשלומין וכן מי שהיה שיכור ולא התפלל (שם): ט מי שהתפלל במקום הראוי להסתפק בצואה ומצא אח"כ צואה דנתבאר לעיל שצריך לחזור ולהתפלל אם עבר זמנו בין כך מזיד מיקרי ואין לו תשלומין (פר"ח): י אם הזיד והתפלל מעריב קודם מנחה ועדיין זמן מנחה הוא אף שנתבאר לעיל דבמיד אין לה תשלומין הנ"מ

כשעבר כל זמן תפלה אבל בכה"ג יכול להתפלל אחר מעריב כיון שעדיין זמן מנחה הוא.

אך אם אירע זה בערבית ר"ח יזכיר ר"ח בתפלת מנחה הואיל וכבר התפלל מעריב ועשאו לילה (מ"א שם): יא הטועה בדין וסובר שמותר להתפלל תפלה שלא בזמנה לא מיקרי מזיד ויש לה תשלומין (מ"א ס"ק י"א וע' ס"ס ק"ד בא"ר ודוק): יב טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל ערבית שתיים של שבת הראשונה לערבית והשניה לתשלומין ואם טעה והתפלל השניה של חול פטור מלהתפלל (כי פלוגתא דרבוותא היא ע' ט"ז ומ"א ופר"ח).

וא"ר פוסק דיתפלל בתורת נדבה אמנם בשבת קיימא לן דאין מתפלל נדבה וכאשר כתבתי לעיל לכן לא יתפלל כלל): יג טעה ולא התפלל שחרית של שבת אע"פ שהתפלל מוסף אם עדיין קודם חצות יכול להתפלל שחרית ואם הוא לאחר חצות שוב אינו יכול להתפלל שחרית עד שיתפלל מנחה מקודם ואח"כ שחרית להשלמה ואם התפלל קודם מנחה לא יצא (וחצי שעה לאחר חצות ע"ל אצל דיני זמן תפלת שחרית בסעיף ז' ע"ש) (א"ר שם): יד מוסף אין לו תשלומין כלל שאם עבר כל היום ולא התפלל הוי מעוות לא יוכל לתקון (שם): טו טעה ולא התפלל מנחה של שבת מתפלל במ"ש ב' של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה.

והבדיל בשניה לא יצא ידי תשלומין אך אם כיון במחשבתו שהראשונה לחיובא והשניה לתשלומין ומה שהיפך ההבדלה היה בטעות ושגג ולא נתכוין כלל א"צ לחזור (שם): טז טעה והתפלל של חול במנחה של שבת ולא הזכיר של שבת מתפלל במ"ש שתיים ואינו מבדיל בשניה ומתפלל אותה בתורת נדבה וא"צ לחדש דבר (שם) והטעם דאיכא מרבנותא דאמרו דלא יתפלל כלל במ"ש דאין מרויח כלל דתפלת חול כבר התפלל ויש חולקין לכן יתפלל בתורת נדבה: יז אם שכח להתפלל מנחה בער"ח יתפלל בר"ח בלילה ב' של ר"ח ואם לא הזכיר יעלה ויבוא בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור ולהתפלל דגלי אדעתיה דהראשונה לתשלומין של ער"ח דהוי חול (אמנם אם היה דעתו בראשונה לחיובא ובשניה להשלמה יצא) אבל אם לא הזכיר גם בשניה או הזכיר בראשונה ולא בשניה יצא (סי' ק"ח): יח אם לא הזכיר יעלה ויבוא במנחה של ר"ח לא יתפלל ערבית עוד הפעם בתורת חיוב רק בתורת נדבה וא"צ לחדש דבר אבל אם בלילה השניה ג"כ ר"ח יתפלל בתורת חיוב ואם שכח גם בלילה בתפלה שניה שהתפלל א"צ תו להתפלל אפי' נזכר בלילה תיכף (שם): יט אם לא התפלל ערבית של ר"ח וצריך להתפלל ביום שתיים ולא הזכיר יעלה ויבוא בשניה א"צ לחזור (עיי' סי' ק"ח דיש פלוגתא בזה ועיין בסי' תכ"ד ובא"ר הכריע להתפלל בתורת נדבה ע"י חידוש אמנם נראה בזה כיון דקיי"ל התפלל מוסף אף דלא הזכיר בשחרית יעלה ויבוא א"צ לחזור ולהתפלל א"כ כאן בפלוגתא דרבוותא י"ל כן דיסמוך על תפלת מוסף כמו בש"ץ אם לא הזכיר יעלה ויבוא יסמוך על מוסף לכתחלה ה"נ מוטב שיסמוך על תפלת מוסף משיתפלל בתורת נדבה ע"י חידוש דלדעת הרא"ש צריך חידוש שיחדש איזה דבר ולכמה פוסקים פטור מכל התפלה ומכ"ש הכא דכבר הזכיר ר"ח בראשונה ודו"ק): כ כל מקום שמתפלל ש"ע לתשלומין אחר תפלת החיוב יאמר אשרי בנתיים ואח"כ יתפלל רק כשמתפלל מעריב

שתים בשביל ששכח במנחה לא יאמר אשרי רק ישהה כדי הילוך ד"א (סימן ק"ח בא"ר וע' סי' ק"ה): כא אם לא התפלל שחרית ר"ח יתפלל במנחה שתיים כמו בשבת: כב מי שלא התפלל מנחה ביום שלפני יום שמתחילין לומר טל ומטר יתפלל מעריב שתיים ומזכיר בשתיים ואם לא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה דינו כמש"ל אצל יעלה ויבוא אם שכח בערב ר"ח ע"ש ותדרשנו לכאן ואם לא הזכיר בשניה יחזור ויתפלל בתורת נדבה ויתנה אם חייב אני להתפלל תהא לחובתי ואם לאו תהא לנדבתי (וכמ"ש בשם הרשב"א בסי' ק"ח ע"ב באחרונים) ובא"ר שם כ' דיתפלל בתורת נדבה ע"י חידוש היינו דהיה נראה לו יותר שלא להתפלל משום דאזלי בתר תפלה העיקרית (אמנם נראה דהא באמת לדעת הרא"ש שם דבמדינתנו שצריכין למים מקדימין לשאול מז' במרחשון כמ"ש הא"ר ס"ק ג' ומ"א בסי' קי"ז וע"ש והרא"ש צווה ככרוכיא ושאר גדולים כמבואר שם בטור ובת' הרא"ש ונהי דלא אשגחינן בי' מ"מ לענין זה דאיכא מחלוקת בזה א"צ חידוש כלל): דיני קריאת שמע שעל מטתו.

א מי שאינו מדקדק לקרות ק"ש בבהכ"נ בזמנה צריך לקרות על מטתו שני פרשיות שמע והיה אם שמוע אבל פ' ויאמר שהוא משום הזכרת י"מ א"צ לחזור ולקרות על מטתו כיון שכבר הזכיר בבהכ"נ אבל מי שקורא ק"ש בזמנה א"צ לקרות על מטתו רק פ' ראשונה לבד ורי"ו כתב ע"פ המדרש לומר כל שלשה פ' על מטתו משום שהוא רמ"ח תיבות לשמור רמ"ח אבריו (מ"א): ב ברכת המפיל יאמר אחר ק"ש ואין אוכלים ולא שותים ולא מדברים אחר ברכת המפיל אלא יישן מיד ואם לא יוכל לישן מיד קורא וחוזר וקורא עד שתחטפנו שינה.

ואם צריך לשמש מטתו יקרא ק"ש אח"כ ולפחות יקרא פ' ראשונה והמפיל אחר התשמיש (מ"א): ג מי שעומד קודם השחר ללמוד אם רוצה לישן אח"כ עוד יאמר קודם שישן ברכת המפיל בלא שם ומלכות (מ"א סי' ו' סק"ח): הלכות שבת דיני קריאת הפרשה שמו"ת. אע"פ שכל התורה היינו הסדרה כולה שומע כל אדם בציבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פ' אותו השבוע שמו"ת אפי' עטרות ודיבון וכ"ש ראובן ושמעון ואם למד הפרשה ב' פעמים עם פי' רש"י חשוב כמו תרגום וירא שמים יש לנהוג שיקרא הפרשה שמו"ת וגם פי' רש"י.

ומי שאין בידו תרגום כגון שהוא בדרך ואין בידו אלא מקרא לחוד יקרא שני פעמים מקרא ואח"כ כשיבא למקום שיהיה לו תרגום יקרא התרגום: מצוה מן המובחר שיקרא אותה בכל ערב שבת אחר חצות [של"ה] ויטבול אחר הקריאה [מ"א והכוונת] ויקוץ הצפרנים קודם הקריאה [של"ה] אבל אם רוצה לקרות מיום ראשון ואילך קורא וצריך לקרות כל פסוק שנים מקרא ואחד תרגום ולא יקרא כל הפרשה כולה או כל הסדרה כולה שני פעמים ויאמר התרגום ואם היה אונס גדול בע"ש לכל הפחות ישלימנה בשבת קודם אכילה ואם השלים אותה כל יום השבת אעפ"כ יש לו תשלומין כל השנה עד ש"ע דהיינו שיקרא בש"ע כל הפרשיות שלא השלים עדיין שמו"ת [סי' רפ"ה] ואחר הקריאה שמו"ת יקרא הפטרה של אותה פרשה ובארבע פרשיות או בשבת ר"ח או כשחל ר"ח ביום א' והוי הפטרה מחר חודש יאמר הפטרה שקורין בציבור: זמן הדלקת הגר וקבלת שבת.

א רביע שעה קודם צאת הכוכבים אסור במלאכה מדאורייתא והיינו שיעור בין השמשות הוא ג' רביע מיל דהיינו י"ג מינוטען וחצי ***(הג"ה זהו שיטת הב"י לפסוק כדעת ר"ת דב' שקיעות לשמש ואחר שקיעה הראשונה עדיין הוא יום גמור ואמר שקיעה השני' הוא ביה"ש עד ציה"כ אבל הרי"ף והרמב"ם לא הזכירו חילוק זה ואף שהב"י רגיל לפסוק כהרי"ף והרמב"ם אף ששאר הפוסקים חולקין מ"מ כיון שלא נתבאר בפ"י בדברי הרי"ף והרמב"ם להיפך רק שסתמו דבריהם נוכל לפרש דבריהם כדעת ר"ת לפי שהם העתיקו ל' הגמ' וכמו שיתפרש ד' הגמ' כן יתפרש גם דבריהם כ"נ ד' הב"י (וכן משמע מדברי הה"מ כמ"ש המ"כ בס' א' מ"א פ"י) וע"פ הדברים האלה סתם בש"ע כדעת ר"ת אכן הרבה אחרונים חולקין ע"ז בין על עיקר שיטתו שהיא כשיטת ר"ת ובין על דעתו בדעת הרי"ף והרמב"ם שאם הי' דעתם כדעת ר"ת לא הי' למסתם כ"כ ובפרט שמצינו שהגאונים רבינו נסים ורבינו שרירא ורבינו האי כ' בביאור שמיד אחר שקיעת השמש תחת האופק ונסתרת מן העין מתחיל זמן ביה"ש וכמו שהביא לשונם בשו"ת מהר"מ אלאשקר פ"י צ"ו ע"ש בודאי יותר מסתבר לומר שדעת הרי"ף והרמב"ם כהגאונים שזרכם להמשך תמיד אחריהם מלומר שכיוונו לחילוקו של ר"ת שאין לו זכר כלל בדברי הראשונים שלפני הר"ת ואפשר שאם הי' רואה הב"י ד' הגאונים הנ"ל לא הי' מסכים ד' הרי"ף והרמב"ם לד' ר"ת וכן תפס בפשיטות בשו"ת הנ"ל שדעת הרי"ף והרמב"ם.

והרא"ש כהגאונים דלא כר"ת (עם שהרא"ש הביא ד' ר"ת לענין תענית לחומרא מ"מ לענין שבת סתם דבריו והשמיט ד' ר"ת וכן הטור השמיט ד' ר"ת) וא"כ למעשה לענין הדלקת נרות וקבלת שבת החמורה מאד בודאי ראוי להחמיר כדעת הגאונים להוסיף מעט מחול על הקודש קודם שקיעת החמה שהוא זמן ביה"ש לדעתם וכ"כ המ"כ עם שדעתו כדעת ר"ת והאריך בראיות שדעת ר"ת היא אמיתית עכ"ז כ' שלענין קבלת שבת אין לסמוך ע"ז רק להחמיר כד' הגאונים.

(והנה תימה לי על המ"א שהביא בס"י רס"א בשם הב"ח להחמיר כדעת הרא"ם דג' רביעי מיל קודם תחלת השקיעה הוי ב"ה והוא חומרא יתירה רק למי שנוהג בתוספת פרישות (כמו שנראה מלשונו שם ובס"י של"א) כי באמת דעת הרא"ם יחידאה כמו שהאריך המ"כ לסתור הדעת הזו מן הסברא ומן הש"ס וכל הפוסקים ע' בע"ז דף ט"ו משום נסיוני זמנין דזבנא כו') ***(וצריכין להוסיף איזה זמן שהוא בודאי יום מחול על הקודש (א"ח סי' רס"א): ב שמונה וחמשים וחצי מינוטען קודם זמן זה הוא תוס' שבת שתלוי ברצונו אם רוצה לקבל שבת רשאי ואשה כשמדלקת בזמן שיעור התוספת זה מן הסתם מקבלת שבת בהדלקה ולכך מתפללת מנחה תחלה ואסורה בכל המלאכות אחר ההדלקה ואיש שמדליק בשיעור תוס' זה מן הסתם אין מקבל שבת עד שיקבל בפירוש ומ"מ טוב שיתנה בפירוש שאינו מקבל שבת בהדלקה ואם צריכה האשה לילך לטבילה או אם יש חופה בעיר ורוצה לילך לחופה יכולה להדליק בתוך שיעור תוספת זה ותברך ותתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה (עיי' סי' רס"א ורס"ג ועיי' פ"מ שם): ג ואם תרצה להקדים ולהדליק מפלג המנחה ואילך יכולה להדליק ובלבד שתקבל שבת תיכף ואז אינה יכולה להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה אפ"ל לאיזה צורך גדול ואם הדליקה מפלג המנחה ואילך קודם שיעור תוס' שבת הנזכר בסעיף ב' והתנית שאינה

מקבלת שבת בהדלקה צריכה קודם הלילה לכבותם ולהדליק פעם שנית ולברך (וראיה מהתוס' שבת דכ"ה ע"ב ד"ה חובה שהזכירו בשם ר"ת דאם היה הנר דלוק מבע"י צריך לכבותו ולהדליק שנית מהא דאיתא התם ובלבד שלא יקדים ובתוס' ברכות דף כ"ג ד"ה רב צלי מוכח דאם הדליק תיכף מפלג המנחה ולא קיבל עליו שבת הוי בכלל לא יקדים) ושיעור פלג המנחה הוא שעה ורביע קודם צ"ה וחשבינן אותה שעה ורביע זמניות דרך משל אם היום ארוך י"ח** (סמוך לשקיעת החמה כו' מחמר אחר בהמתו בשבת ע"ש ברש"י ובמהרש"א ודוק) ביותר הי"ל להביא ד' הגאונים שמוטל על כל איש מישראל להתמיר כדעתם ועל הב"ח אין תימה כי לא ראה כלל ד' הגאונים רק ד' הראב"ן שהיא כד' הגאונים וד' הרא"ם הנ"ל אבל על המג"א קשה) ובל"ז אף לד' ר"ת הנ"ל מי שאינו בקי בשיעור ביה"ש צריך לקבל שבת ולהדליק נרות כשהשמש בראשי האילנות כדאיתא בגמ' ובש"ע להלכה פסוקה והנה לחשבון ביה"ש של ר"ת צריך בקיאות הרבה כמו שהאריך בזה המ"כ להוכיח בראיות ברורות שמשנתנה לפי זמני השנה ולפי מדינות הישוב וא"כ חלילה להקל להדליק בע"ש אחר שקיעת החמה וכ"כ הגאון בעל התניא דלא כהגאון המחבר:**) שעות הוי פלג המנחה שעה ונ"ב מינוטען וחצי ומהתחלת שיעור תוס' שבת ועד צ"ה יש שעה וי"ב מינוטען **) (הג"ה ע' לעיל שהבאתי בשם המ"כ ששעה זו היא ג"כ זמניות).

וקו' הלבוש תירץ שם המ"כ בטוב טעם ע"ש. ודע דגם הגאון המחבר לא סמך ע"ז למעשה לחשוב תמיד שיעור ג' מילין ורביע אחר השקיעה ליום גמור דא"כ הי' נפיק מיני' ח"ו חורבא בימים הקצרים שאין בין השקיעה לצ"ה רק לערך חצי שעה כנראה בחוש היו עושים מלאכה ומדליקין את הנר בלילה ממש ולכן לעיל בסק"א השכיל המחבר בלשונו לומר שג' רביעי מיל קודם צ"ה הוא ב"ה דהיינו לפי העת מתי שיהי' צ"ה שלו צריך לפרוש רביע שעה קודם ממלאכה ולא אמר החשבון מן השקיעה מטעם הנ"ל ולפי שספר ד"ח מצוי ביד הכל ויכולין לטעות בו להקל ח"ו באיסור סקילה נזקקתי לבאר זאת כדי להרים מכשול חוץ ממה שבארתי לעיל בהג"ה שאין להורות כן למעשה:**) והשעה ההוא הוא שעה שוה נמצא ביום שהוא ארוך ח"י שעות יש מפלג המנחה עד התחלת שיעור תוספת שבת יותר מארבעים מינוטען ובתוך הארבעים מינוטען אינה רשאי להדליק בתנאי ועל דרך זה תוכל לחשוב תמיד ואם היום הוא ארוך ט"ו שעות יש פחות משיעור זה וכן לעולם (ולפ"ז מיושב הקושיא שהביא בעט"ז בסי' רס"א בשם הלבוש): ד ואם הדליקה קודם פלג המנחה אף שקיבלה עליה שבת בשעת הדלקה בפירוש צריכה לכבותה קודם הלילה ולהדליק שנית בברכה כי קודה פלג המנחה אינה כלום (א"ח סי' רס"ג ס"ד וכדמוכח בתוס' ברכות הנ"ל): ה מדינא א"צ להדליק על שבת רק נו אחד רק נוהגין להדליק שתי נרות אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור ויכולין להוסיף כמה שירצה (א"ח סי' רס"ג) אשה ששכחה פעם אחת ולא הדליקה ואפילו לא חיסרה רק נר אחד ממה שהיתה רגילה להדליק צריכה להוסיף כל ימיה נר אחד יותר על מה שהיתה רגילה להדליק (א"ר פ"מ שם) ואם מחמת אונס לא הדליקה א"צ להוסיף כי הטעם שצריכה להוסיף מחמת קנס שתהא זהירה שלא תשכח ובאונס לא שייך זה (מ"א שם) ואם שכחה כמה פעמים צריכה להוסיף עבור כל שבת נר אחד (מ"א שם) ואם היא אשה עניה די לה שתדליק כל ימיה בכל שבת נר גדול קצת יותר

ממה שהיתה רגילה (א"ר פ"מ שם): ווצרין להדליק בכל החדרים שהולך שם בשבת (מ"א שם) אחד נשים ואחד אנשים חייבי בהדלקת הנר (א"ח שם) והנשים מוזהרות ביותר וטוב שהבעל יתקן את הנרות (שם) ואפילו אם רוצה להדליק האשה קודמת והיולדת בשבת ראשונה מדליק הבעל ומברך אבל בימי נדותה מדלקת ומברכת (מ"א שם): זכשתדליק צריכה לברך בא"י אמ"ה אקבמ"ו להדליק נר של שבת ובי"ט להדליק נר של י"ט ומקודם תדליק ותשים ידה כנגד הנרות כדי שלא תהנה מהאור שלהם ותברך וזה מיקרי עובר לעשייתן ובין בי"ט ובין בשבת תעשה כן (מ"א שם) ואם האיש מדליק צריך ג"כ להדליק מקודם ולשים ידיו כנגד הנרות ולברך אף שהאיש מן הסתם אינו מקבל שבת בהדלקה והיה מותר להדליק אחר הברכה משום דלא פלוג רבנן כמו ביו"ט: ח ואם שכחה ולא הדליקה נרות עד ביה"ש יכולה כל ביה"ש לצוות לעכו"ם להדליק אבל לא תברך עליהם (כי לא גזרו על שבות ביה"ש במקום מצוה דלא כמ"א סי' רס"ג סקי"א) דמה שמדליק העכו"ם דמי להדליק קוף כיון שאין שליחות לעכו"ם (ועיין בט"ז בי"ד סי' ק"כ ס"ק י"ד לענין טבילת כלים ע"י עכו"ם שסתם בהדיא כן) ויותר נראה דאפי' אם מצווה לישראל חבירו להדליק אינו מברך המצווה רק המדליק כמו שכתב הט"ז בי"ד סי' א' ודמי למילה ובדיקת חמץ ע"י שליח (וע' בח"י בסי' תל"ב ומה שתמה על הלבוש שם): ט אם נסתפקה אם בירכה על הנרות אם לאו א"צ לברך כי ספק ברכות להקל ועוד דסירכא נקיט ואתיא (נחלת שבעה): י אם נסתפקה אם הדליקה קודם פלג המנחה או אחר פלג המנחה היא אינה רשאית להדליק משום דאם הדליקה אחר פלג המנחה כבר קיבלה שבת עליה אלא תצוה לבעלה להדליק עוד לכבוד שבת ואם אין בעלה בביתו תצוה לאחר להדליק עוד לכבוד שבת בלא ברכה: יא הרבה בעלי בתים הדרים בבית אחד המנהג שכ"א מברכת ומדלקת ואפילו בשכולם מדליקים במנורה אחת מדלקת כל אחת ומברכת (א"ר סי' רס"ג ודלא כמ"א שם בשם השל"ה): יב אשה סומא מדלקת ומברכת שיש לה ג"כ הנאה ממאורות (כמבואר בא"ח סי' ס"ט) ואם דרה עם אחרים בבית אחד ואותן אחרים מדליקין מדלקת הסומא בלא ברכה מפני שאין לה הנאה מה שיש נרות יותר ואם יש לה בעל אף שדרי' עם אחרים בבית א' מדליק הבעל בברכה מפני שהוא יש לו הנאה מה שיש נרות יותר (מ"א ס"ק י"ט): יג הנרות צריכין להיות דולקים עד סוף זמן אכילה אף שאוכל מבע"י ואין דולקות עד הלילה סגי ולא הוי ברכה לבטלה שאף שעדיין יום יש לו הנאה ושמחה בשעת אכילה מן הנרות ומצוה מן המובחר שיעשו נרות ארוכות שיהיו דולקות עד הלילה אף שרוצה לאכול מבע"י (מ"א סי' רס"ג) אבל אם הדליק בבית ואוכל בחצר צריכין הנרות להיות ארוכים שידלקו עד הלילה ואם לא היו ארוכות שידלקו עד הלילה הוי ברכה לבטלה ואם בבית שהדליק היה קצת חושך ומשתמש שם שום דבר לאור הנרות לצורך סעודה ליכא איסורא אף שאין דולקות עד הלילה ואף שאוכל בחצר (מ"א שם) ומזה נראה שאותן נשים שנהגו כשהולכין לטבילה בע"ש שמדליקין נרות בבהכ"נ ומברכין עליהם משום דמשתמשים שם לאור הנר קצת לצורך שבת דאם יש נרות בלא"ה הוי ברכה לבטלה ובלא"ה אין מנהג זה טוב רק יש לנהוג כמש"ל ס"ק ב': יד בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם ויש להם חדר מיוחד ללון שם ואוכלים בבית אחר צריכין להדליק נר בחדרם ולברך עליו שגם בזה יש שלום בית שלא יכשל בעץ או באבן וצריך להיות הנרות ארוכים שידלקו עד שיבואו לביתם

בלילה ובלא"ה הוי ברכה לבטלה (שם) [משום דדמי למדליק בבית ואוכל בחצר] אבל מי שיש לו אשה ומדלקת עליו בביתו מדליק בחדר המיוחד לו ואינו מברך שאשתו מברכת בשבילו (שם סי' רס"ג): טו אורח שאין לו חדר מיוחד וגם אין מדליקין עליו בביתו צריך להשתתף בפרוטה אבל אם מדליקין עליו בביתו ואין לו חדר מיוחד אין צריך להשתתף בפרוטה (שם): טז כשמדליקין הרבה נרות הברכה צריכה להיות על אותן נרות שמדליק על השלחן וצריך להניחם תחלה על השלחן שישארו שם וידליקם ויברך עליהם ולא יברך על שלחן זה ויניחם אח"כ על שלחן אחר ואם האשה יולדת כשאין הבעל בביתו וצריכה בעצמה להדליק וטירחא גדולה להוליכה לשלחן או השלחן אצלה יעמדו הנרות אצלה על שלחן קטן או ספסל ותדליקם ותברך עליהם ויעמדו שם שעה מועטת ואח"כ יכול ליטלם ויניחם על השלחן שרוצה שיעמדו שם אבל אינו רשאי לאחוז אחר הנרות בידו והיא תדליק אותם כי אינו נראה שהוא לכבוד שבת כי הרואה יאמר לצרכו הוא דנקיט להם: יז מי שאין ידו משגת שואל על הפתחים ולוקח לו נר לכבוד שבת שהנר בכלל עונג שבת וע"ז לא אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות ודי לו בנר אחד.

אכילת פת של שלש סעודות כדי שביעה ולחם משנה של שני סעודות קודמות לנר ונר שבת קודם לקידוש היום וקודם ג"כ לנר חנוכה וממ"נ בנר אחד סגי ואם יש לו מעות יותר ממה שצריך לנר אחד יקנה יין לקידוש היום (סי' רס"ג ע' במ"א): יח נהגו להדליק הנר ולכבותו כדי שתהא מוחרכת ותאחז בו האור יפה והבעל צריך ליזהר לעשותו (מ"א שם בשם כתבים): יט המדליק צריך שידליק ברוב היוצא מהפתילה חוץ לנר (רפ"ד): דין אימת מתחיל איסור מלאכה בערב שבת.

א ציבור שהתפללו מפלג המנחה ולמעלה תיכף כשמתחילין מזמור שיר ליום השבת נאסרין במלאכה (פ"מ סי' רס"א) והמיעוט אף שלא התפללו נגררין אחר הרוב ואם יש הרבה בתי כנסיות אין אחת נגררת בתר חברתה (מ"א סי' רס"ג) ונ"ל דאם יש מנין בבית אצל היחיד אף שהוא קבוע נגררת אחר הרוב.

אדם שבא לעיר בע"ש וכבר קיבלו אנשי העיר שבת אע"פ שעדיין עוד היום גדול אם היה עליו שום חפץ או מעות הולך לחדר ומניחו ליפול (מ"א שם): ב יחיד שמתפלל בפ"ע אע"פ שעדיין לא התפללו הקהל אם כבר התחיל ש"ע של שבת חל עליו קבלת שבת ואסור בעשיית מלאכה ואפי' אם התנה שאינו רוצה לקבל שבת חל עליו שבת בע"כ ואם לא התנה שאינו רוצה לקבל שבת מיד שהתחיל מזמור שיר ליום השבת הוי קבלה כדין ציבור המבואר לעיל מיהו גם תנאי בלב סגי [ע' סי' רס"ג סעיף י' וי"א ובב"י שם וא"ר] מיהו יש ליזהר להתנות בפירוש: ג אם ביום המעונן טעו ציבור וחשבו שחשיכה והתפללו ערבית של שבת ואח"כ נתפזרו העבים וזרחה השמש אינם צריכין לחזור ולהתפלל אם היה מפלג המנחה ולמעלה [היינו שעה ורביע קודם הלילה] ואסורין במלאכה אך המיעוט שלא היו בבהכ"נ אין נמשכים אחר הרוב שקבלו שבת בטעות (ע"ש סעיף י"ד ובא"ר שהביא גדולי המחברים כמ"ש): ד יחיד המתפלל תמיד מעריב בזמנו שטעה והתפלל תפלה של שבת וקבל שבת עליו מפלג המנחה ואילך משום שהיה יום המעונן שסבר שחשיכה ואח"כ נודע שעדיין הוא יום כנ"ל בסעיף הקודם חייב

להתפלל בלילה פעם שנית דשאני רבים דטריחא [וכמו שנתבאר לעיל אצל מנחה] ומותר בעשיית מלאכה (ע' פ"מ ס"ק כ"ז וכ"ח) מיהו אם הדליק נר של שבת וקיבל עליו שבת בהדלקה מחמת שסבר שסמוך לחשיכה ונדע אח"כ שעדיין יום גדול רק שהוא מפלג המנחה ולמעלה כיון שעשה מעשה הדלקה אף שהיה בטעות מ"מ אסור בעשיית מלאכה [דשאני תפלה מהדלקה שהוא מעשה וע' פ"מ] ודוקא לאתר פלג המנחה [היינו לאחר י"א שעות, פחות רביע זמניות] אבל קודם פלג המנחה לא מהני קבלה ע"ש וסי' רס"א בב"י ויש מחמירין שאותו נר שהודלק לשבת אסור ליגע בו ולטלטלו אם לא לצורך מצוה (סי' רס"ג): ה יחיד שקבל עליו שבת קודם שחשיכה מותר לומר לחברו לעשות לו מלאכה ומותר להניח מאותו מלאכה אפילו בשבת (ס"ס רס"ג).

מיהו אם רוב הצבור קבלו עליהם שבת דאז הכל נגררים בתרייהו בע"כ כנ"ל יש חילוק דאם בעוד היום גדול כמו שעה או יותר סמוך לחשיכה קבלו עליהם מותר לומר לעכו"ם לעשות לו מלאכה וכל מה שצריך אבל אם קבלו עליהם חצי שעה סמוך לחשיכה אסור לומר לעכו"ם לעשות מלאכה אם לא לצורך מצוה כגון לומר לנכרי [עיין רס"א רס"א ובמ"א] להדליק נר יא"צ [א"ר בשם רש"ל וט"ז סי' שמ"ב] אבל לעשות בעצמו שבות אפי' לדבר מצוה כמו לערוב ערובי חצירות או לעלות באילן ליטול לולב או שופר וכי"ב כמו שמבואר בסי' שמ"ב ע"ש בע"ז לענין ביה"ש דמותר לעשות בעצמו ביה"ש שבות לצורך מצוה אבל בקיבלו שבת עליהם חמירא טפי ואסור לעשות בעצמו שבות אפי' לדבר מצוה (מ"א פ"ק ז' וי"ב ע"ש בפ"מ) וכן ליכנס למרחץ אפי' להזיע [שם] כללו של דבר דוקא אמירה של מצוה מותר [כמו ביה"ש בלא קיבל ע' א"ר ומ"א] אמנם לפענ"ד אפי' אם צבור קבלו עליהם אחר חצי שעה סמוך ללילה לא חמיר מביה"ש דמותר לעשות מלאכה לצורך מצוה דקבלת צבור הוא רק שיהיה לו דין תוס' שבת כמבואר סי' רפ"א סעיף ב' שתוס' שבת היא מתחלת השקיעה וכו' ובזה"ז רוצה לעשות כולו תוס' עושה רוצה לעשות מקצת עושה ולפ"ז בודאי כשמקדימין כוונתן שעושין אותו לתוס' וכיון שאפי' אין מקבלין שבת חייבין בתוס' שבת שהוא קודם ביה"ש וכיון דחז"ל לא גזרו על שבות ביה"ש שמותר לעשות שבות [כמבואר סי' שמ"ב] כשהוא אחר התוס' מכ"ש שלא גזרו על התוס' שקודם ביה"ש אפי' קיבלו שבת בודאי לא היה כוונתן רק שיהיה לו כדין תוס' שבת שהוא דאורייתא והראיה מהפוסקים שכ' שלא גזרו על שבות ביה"ש לצורך מצוה ולא חילקו אם התפלל קודם: דיני חלה והפרשתה ומינים החייבין בחלה.

א עכשיו המנהג הפשוט שמפרישין חלה ושורפין אותה ונוהגין להשליך לתנור ***(צ"ל קודם שאופין כו' כ"ה ברמ"א שם). ***(שאופין בו את הפת [סי' שכ"ב]: ב אין חייבין בחלה אלא ה' מיני תבואה ואלו הן.

חיטין.

שעורין.

כוסמין.

ושבולת שועל. ושיפון [היינו דגן].

ועכשיו אין ידוע לנו מה הוא המין כוסמין (סי' שכ"ד) ואותן חמשת המינים מצטרפין זה עם זה אם לש מהן עיסה ביחד אפ"ל בשלא לשן ביחד רק שעירב העיסות עד שנעשו גוף אחד ג"כ מצטרפין זה עם זה לכשיעור (שם) ואם לא לשן ולא עירבן רק שצירפן בכלי או ע"י נשיכה יתבאר לקמן בעזה"י: ג אין חייב בחלה אלא עיסה מה' רבעים קמח אבל פחות מזה פטור והשיעור של ה' רבעים הוא מדה שמחזקת מ"ג ביצים וחומש ביצה וכיצד משערין לוקחין מדה גדולה וממלאים אותה מים שתהא מלאה ונותנין לתוכה מ"ג ביצים וחומש ביצה והמדה המחזקת המים היוצאין מאותו כלי לחוץ מחמת הביצים הוא השיעור לחלה (שם): ד ה' רבעים קמח הללו השאור והסובין והמורסנין מצטרפין להשלים אם לשן בלא הרקדה אבל אם ריקד מהקמח וחזר ועירבן אין מצטרפין (שם): ה הנוטל קמח מא' מחמשת מיני דגן המתבארים לעיל שחייבין בחלה ומשאר מינים שאין חייבין ולש מהן עיסה ביחד אם אין בעיסה כשיעור חלה ממין שחייב בחלה פטורה מחלה אפ"ל אם הרוב ממין שחייב בחלה לפי שאין מצטרפין אפ"ל בלש יחד רק ה' מינים ואם יש בעיסה כשיעור חלה ממין החייב בחלה אם אותו המין שחייב בחלה הוא הרוב חייב בחלה וצריך לברך עליה אבל אם המין שאינו חייב בחלה הוא הרוב רק שיש בהמין שחיוב בחלה כדי ליתן טעם בעיסה יש בזה מחלוקת הפוסקים אם חייבת בחלה ומפרישין ממנה חלה בלא ברכה ואם הוא המועט עד שאין נותנת טעם בעיסה פטורה מחלה (שם): דין צירוף העיסות לענין חלה.

א שתי עיסות שאין בשום א' מהן שיעור חלה ויש בשתיהן שיעור חלה או שבאחת יש בה כשיעור ובאחת אין בה כשיעור אם אין מקפיד על תערובתן כמו שיתבאר לקמן אם נוגעות זו בזו עד שנדבק מזו לזו [וזה נקרא נשיכה] היינו שנושכין כ"כ שאם תנטל עיסה אחת ינטל מחברתה עמה מצטרפין וחייבין בחלה וכן אפ"ל אם אין נדבקין זו בזו שנתחלקה לעיסות מ"מ אם מתכוין בפירוש שלא יפטור רק העיסה זו ולא האחרת אף אותה שנילוש עמה אינה פוטרת דחלה כמו תרומה שניטלת במחשבה וכשמחשב שלא לפטור אינה פוטרת והא דאסרו שם הוא מטעם דהוי ברכה שאינה צריכה כיון שיכול לכוין ולפטור בברכה אחת] ואם נתן שאור שהורמה חלתה לתוך עיסה גדולה שלא הורמה חלתה אם יש לו עיסה אחרת שלא הורמה חלתה ויש בה כשיעור חלה מרים ממנה על העיסה הגדולה ע"י הקפה ואם אין בה כשיעור חלה מצרפה בכלי או ע"י נשיכה לאותה עיסה גדולה ואם אין לו עיסה אחרת מפריש מן העיסה גדולה מינה ובה דבדיעבד יגן על הפוסקים שסוברים יש בילה בדבר לח ומפרישין מן החיוב על החיוב וכן מותר לכתחילה ליטול מעיסה זו שאור קודם שמפרישין ממנה חלה לחמץ בו עיסות אחרות דכולי האי לא חיישינן דמתרמי תרי זימני אותה של פטור (סי' שכ"ד): ד האופה פשטיד"א מעיסה שלא הורמה חלתה ובתוכו בשר מותר להפריש אח"כ מינה ובה ונפטר אף הטעם של העיפה שנבלע בבשר ולא אמרי' דהוי כמפריש מן החיוב על הפטור כיון דטעם כעיקר דאורייתא [ש"ך בשם מ"כ] ועיין בסוף הלכות חלה והט"ז אוסר להפריש מינה ובה כיון שיש בעיסת הפשטיד"א טעם בשר אמנם הוא תמוה דטעם בשר הנבלע בעיסת הפשטיד"א אינו מזיק להעיסה לענין חלה דהטעם אין מבטל הממש וע"ל בסוף הלכות חלה: ה עיסה שאין בה כשיעור ובעת אפייתה תפחה עד שגדלה ונראה כאלו יש בה כשיעור פטורה והוא הדין אם תפחה קודם אפייה (שם): ו אסור

לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע מחיוב חלה אבל בפסח מותר לעשות פחות מכשיעור מחמת חשש חימוץ ואח"כ יצרפן לחייבן בחלה (שם): דין אם מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה.

א אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה מיהו היכא דבעל העיסה אינו בביתו ואם ימתינו עליו מלאפות עד שיבא לביתו ויפריש חלה יש חשש קלקול העיסה יכולה המשרתת בעצמה להפריש חלה בלא רשות בעלת העיסה ואשה אחרת שאינה משרתת אינה יכולה להפריש חלה בלא רשות אלא א"כ כשימתינו על בעלת העיסה עד שתבוא לביתה בודאי תתקלקל דאז בודאי ניחא לה (ש"ך סי' שכ"ח): ב שני שותפין א"צ ליטול רשות זה מזה אבל אחר אינו יכול להפריש עד שנוטל רשות משניהם (עם): ג אם נתן רשות לאחד בעודו קמח שיפריש לאחר שיעשה עיסה מועיל [ולא אמרי' כיון דהמפריש חלתו קמח לא עשה ולא כלום וא"כ הא מאי דאיהו בעצמו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח מ"מ כיון דיכול להביא עיסה ולומר עיסה זו תהא חלה על קמח זה לכשיהיה נילוש מש"ה מהני] (שם): דין איזה פת חייב בחלה.

א אין חיוב חלה אלא בעיסה שראויה לבא לידי לחם שיהא קרוי לחם דכתיב ראשית עריסותיכם וגו' באכלכם מלחם הארץ וגו' (סי' שכ"ט): ב עיסה שבלילתה רכה היינו שאין מגבלין אותה רק שמערבין מים עם קמח ושופכין אותה לתוך המחבת ואופין אותה במחבת שלא ע"י משקה חייבת בחלה אבל אם טגנה במשקה פטורה מחלה (שם): ג עיסה שבלילתה עבה וגלגלה ע"ד לבשלה או לטגנה ועשה כן אם היה בה שיעור חלה יפריש חלה בלא ברכה ואם היה בדעתו לישא לאפות מעט אפי' פחות משיעור חלה מפריש חלה בעודו בצק בברכה ואם לא היה בדעתו לישא לאפות מעט ממנו רק אח"כ נמלך לאפות מעט צריך מקודם לאפות אותו מעט ואח"כ יפריש חלה בברכה (שם): ד העושה עיסה במי ביצים או בשאר מי פירות אם עושה אותה כדי לאפות קיכלי"ך וכי"ב אם אין בה תערובת כלל מז' משקים [והן.

יין.

דבש דבורים. שמן.

חלב.

טל.

דם.

מים] המכשירין יש פלוגתא אם חייבת בחלה לכן יפריש חלה בלא ברכה או אם יש לו עיסה שלא הורמה חלתה יניח עיסה זו שנלושה במי ביצים או במי פירות אצל העיסה שלא הורמה חלתה ויפריש מזו על העיסה שנלושה במי פירות (ש"ך שם) אבל אם יש בה תערובת משאר משקין אפי' מעט משעת לישא חייבת בחלה בברכה: ה העושה עיסה במי ביצים לבשל כמו לאקשי"ן או קרעפלי"ך וכיוצא אם אין בו תערובת כלל מן המשקים המכשירין א"צ להפריש חלה ממנה אפי' בלא ברכה ואם רוצה לאפות מעט יפריש מכל העיסה חלה בלא ברכה ואם יש בו מעט מים או שאר משקים דינו כמו בסעיף ד': ו יש ליזהר מללוש עיסה במי ביצים או בשאר מי פירות לבדם אא"כ יערב

עמהם ממשקים המכשירים מחמת דעיסה שנלושה במי פירות לבדה אינה מוכשרת לקבל טומאה וא"כ חלה זו טהורה ולאכלה ג"כ א"א דאנו רובן טמאים (שם): ז הדובשנין שבלילתן עבה כגון לעקי"ך חייב בחלה לכ"ע לכן כשעושין לעקי"ך שיעור חלה צריך להפריש חלה וכן במקום שהמנהג כשעושין חתונה או ברית מילה שולחין לו אוהביו כ"א לעקי"ך וכ"א אין מפריש חלה ממנו בביתו מפני שהוא פחות מכשיעור אח"כ כשנצטרפו יחד בכלי אצל מי שנשתלחו לו חייבין בחלה וצריך להפריש מהן חלה והיינו לבצוע מכ"א מעט בלא ברכה והטעם שמא א' נטל בביתו בהצטרפו עם שאר עיסות שלו ויהי' מהפטור על החיוב כשיבוא בידו זה לכן יבצע מכ"א מעט: דיני חלה בעיסת נכרי.

א הקונה בצק מנחתום עכו"ם אף שיש בה כשיעור חלה א"צ להפריש ממנה חלה וכן אם לקח מן הנחתום פחות מכשיעור והוסיף עליו הישראל עד שהיה בו כשיעור פטור אם לא שהוסיף עליו הישראל כשיעור מעיסה שלו וכ"ש הקונה פת מנחתום עכו"ם שא"ל להפריש ממנה חלה (סי' ש"ל): הב"י בסי' ש"ל הביא בשם מ"כ וז"ל כשלקח עיסה מן הגוי שהיא פטורה מחלה ועירב' עם העיסה של ישראל שחייבת בחלה א"א להפריש עליו ממקום אחר דהוי כמפריש מן החיוב על הפטור אם העיסה שלקח מן הגוי היא הרוב שהרי המעורב בטל מן התורה ברוב ואותה עיסה שלא נתערבה חייבת אע"ג דתרווייהו מדרבנן מ"מ כיון שבעיסה שנתערבה יש תרי דרבנן חזא דחלה בזמה"ז דרבנן שנית שנתבטלה ברוב ואותה עיסה שלא נתערבה אין בה אלא חד דרבנן ואין מפרישין מזו ע"ז דהוי מחיוב על הפטור והביא ראייה ממנחות דל"א דר"ש שזורי שנתערב לו טבל בחולין וכו' ע"ש והד"מ בסי' שכ"ז סתר זה מהא שכתב הטור דאם נתערב לו פת שהופרש ממנו חלה עם פת שלא הופרש ממנו חלה וכן בנטל שאור מן עיסה שלא הורמה חלתה עם עיסה שהורמה חלתה דיכול להפריש עליו ממקום אחר ע"ש ואין להקשות על הד"מ דמאי מייתי ראייה מהך דשאור הא על השאור הטעם משום דטעם כעיקר דאורייתא דז"א דכל מב"מ אין בו משום טכ"ע אף שהשאור הוא מחמיץ ידוע הוא שהמחמיץ ומעמיד אינו אלא מדרבנן כמבואר בפר"ח יו"ד סי' צ"ח.

והנה הב"י בש"ע העתיק דינו של הטור ונראה דחזר ממה שהעתיק בהב"י בשם מ"כ ופוסק דמותר להפריש בכה"ג ממ"א. אך מ"מ צריך ליישב הך דמנחות דף ל"א דצוה דוקא לקנות דמאי להפריש ממנו דמשמע דאסור להפריש מחיוב גמור וכדברי המ"כ שהביא הב"י והנה אפשר לחלק בין מעשר לחלה דהנה הא דאסור להפריש מן החיוב מדאור' לחיוב מדרבנן אינו משום הדבר דחייב מדרבנן דהא התוס' ביבמות [פ"ט ע"ב] בד"ה לא תאכל כתבו בהדיא דמן הנקוב על שאינו נקוב דפוטרת הנקוב וגם הוי תרומה דרבנן ואסורה לזרים רק שהאיסור הוא משום הדבר דחייב מדאורייתא דהוי כמרבה במעשרות דפירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים כמבואר בקידושין דף נ"א.

וא"כ יש לחלק דבמעשר כיון דצריך שיעור והמרבה במעשר חשוב אותו הרבוי כטבל מדאורייתא וכשיתנם לכהן ויאכל ה"ז כאוכל טבלי' מש"ה אסור להפריש מן החיוב אפי' על החיוב ועל הפטור דאתי לידי קלקול כשיתנם לכהן וכן בתרומה אע"פ שאין בה שיעור אפי' בזמה"ז דעומד לשריפה מ"מ יש חשש תקלה כיון דהחלק שאמר שיהיה תרומה על חיוב דרבנן מדאורייתא דין טבל יש לו כיון שהופרש על הפטור דאורייתא

ובטבל טמא אסור להסיק וכשנותנה לכהן [דאף בזמה"ז מחויב ליתן תרומה לכהן כמבואר סי' של"א] בתורת תרומה טמאה מותר להסיקו וממילא כשמתנה לכהן בתורת תרומה אתי לידי תקלה כמ"ש התוס' ביבמות (דף פ"ט) בד"ה לר' נתן ומש"ה אסור משא"כ בחלה כשמפריש מן החיוב דאורייתא ועל החיוב דרבנן ודאי מתוקן כמ"ש התוס' ביבמות שם כנ"ל ומשום תקלה שיבוא ליד כהן ויסיק בטבל ג"כ ליכא למיחש דהא חלה בזמה"ז לא תקנו רק לשריפה ולא ליתנה לכהן משום שלא ישתכח תורת חלה.

ונראה דמותר להסיק בעיסת טבל. עוד נלענ"ד לחלק דדוקא כשמפריש מן החיוב על הפטור כגון שיש ט' קבין טבל שאינו חייב אלא מדרבנן ויש לו קב טבל שחייב מדאורייתא ומפריש הקב של חיוב מדאורייתא על הט' קבין שאינן חייבין אלא מדרבנן נמצא דאותו הקב הוא טבל גמור מדאורייתא דהא בתרומה בעינן שישאיר שיריים שנתקנו באותה התרומה ואם עשה כל הדגן תרומה ולא השאיר שיריים לא חשיב תרומה כלל ודין טבל ממש יש לו וא"כ ה"נ כשהפריש קב החייב מדאורייתא על הט' קבין שחייבין מדרבנן הרי מדאורייתא לא היה לתרומה זו שיריים ודין טבל גמור יש לה ולכך חיישינן לתקלה שיעבור הכהן על דאורייתא משא"כ כשנתערב הקב אחד של חיוב בט' קבין של פטור ויש לו ג"כ עשרה קבין במ"א שחייבין מדאור' אז מפריש מאותן י' קבין שחייבין מדאורייתא קב לפטור אותן הקבין החייבין מדאורייתא ועשירית הקב על אותן שאין חייבין רק מדרבנן מחמת התערבות דהוי כמפריש מן וחיוב על החיוב ופטור דאין בזה נגד החיוב דאורייתא רק משום דהוי כמרבה במעשרות דמעשרותיו מקולקלין משום דעשירית הקב שהוא טבל מדאורייתא מעורב באותו הקב שהוא תרומה גמורה דמדאורייתא ברובא בטיל ואף אם יבוא לידי תקלה לא יבוא רק לעבור איסור דרבנן לא חיישינן שוב לתקלה כזו ועוד נראה כיון דהוא רק מדרבנן הם אמרו והם אמרו וכיון שנתנו ע"ז שם תרומה לפטור את התערובת שהוא מדרבנן ה"נ נתנו עליו שם תרומה להתיר א"ע מחמת שזה עצמו גם כן רק איסור דרבנן ולפ"ז ל"ק כלל ממנחות דשם מיירי דלא ציוה כלל רק לקמת שיעור שצריך לפטור את החיוב דהוי כמפריש מן החיוב על הפטור משא"כ הטור מיירי באופן שמפריש מן החיוב על החיוב ועל הפטור ויש בזה שמפריש על החיוב רוב נגד מה שמפריש על הפטור דמהני כמש"ל וא"ש ג"כ מה שהוצרך בי"ד סי' שכ"ד סעיף י"ב גבי האופה פשטיד"א שיכול להפריש ממ"א מטעם דטכ"ע דאו' ובהא דשאור דמחמיץ אינו רק מדרבנן מ"מ מהני נפרוש ממ"א ולפי הנ"ל א"ש דבאופה פשטיד"א אשמועינן דאף דאין לו רק כזית ממ"א ורוצה להפריש כולו על הטעם הבלוע ולכן הוצרך לטעם זה דטכ"ע מדאורייתא: כללי דיני מוקצה דין מוקצה באוכלין.

א אין שום אוכל הראוי לאכילה מוקצה לשבת אפי' פירות העומרין לסחורה אפי' חטין שזרען בקרקע ולא השרישו וביצה שתחת התרנגולת מותר לטלטלן [סי' ש"י סעיף ב'] ואפי' שצא לצורך כלל. וכן כתבי קודש שניתן לקרות בהן מותר לטלטלן שלא לצורך כלל [סי' ש"ח סעיף ד'] ובי"ט כמאן דאוסר מוקצה בפירות שנתנן לאוצר לסחורה צריך שירשום ולומר מכאן ועד כאן אני נוטל ומכ"ש בפירות דחזי ולא חזי (מ"א סי' תצ"ה ס"ק י'): ב אוכל שעשה בו מעשה בידים בע"ש שלא יהי' ראוי לאכילה כלל בשבת כגון גרוגרות וצמוקים שמניחין אותם לייבשם והן מסריחות קודם שיתייבשו כיון שיודע

שיסריחו הסיח דעתו מהן ואפי' נעשו ראויין לאכילה בשבת כיון דאיכא תרתי בבין השמשות היינו דחינהו בידים ולא חזו הוי מוקצה לכל השבת אבל אם כבר נתייבשו ביה"ש והיו ראויין ביה"ש רק שהבעלים לא ידעו מזה ואח"כ נודע להם שהיו ראויין ביה"ש מותר וכן תמרים הלקוטין קודם בישולן וכונסין אותן בסלים והן מתבשלין מאליהן מותר לאכול מהן בשבת קודם בישולן כיון דלא דחינהו בידים ואנן תרתי בעינן.

וגרוגרות וצמוקים של עכו"ם מותרים דאין הכנה שייך בשל עכו"ם (ש"י סעיף ב'): ג גרוגרות וצמוקים דחזו ולא חזו דאיכא אינשי דאכלי ואיכא אינשי דלא אכלי אי אזמני' נפיק ליה מתורת מוקצה ואי לא לא אבל באינן ראויין כלל לא מהני הזמנה (שם סעיף ה'): ד אוכל שהיה עליו איסור ביה"ש לאכילה ובשבת נסתלק האיסור אם עשה האיסור בידים קודם שבת כגון נר שהדליקו בשבת וכבתה אסור להסתפק מהשמן בשבת כיון דביה"ש בשעה שהי' דולק היה אסור להסתפק משוה כיבוי והוא דחאו לאיסורו בידים בע"ש אסור משום מוקצה וכן אפי' איסור שהוא ממילא רק שהיה בידו לסלק האיסור ולא סילק הוי כדחוי בידים כגון פירות שהיו מחוברין ביה"ש שהיה בידו ללקטן בעצמו בע"ש ולא לקטן וכן דבר המחוסר צידה אסור מה"ט בשבת ובי"ט משום מגו דאתקצי ביה"ש אתקצי לכולי יומא ועוד יש טעם לאסור במחובר וצידה גזירה שמא יעלה ויתלוש ושמא יצוד.

אבל דבר שהיה אסור ביה"ש ולא היה יכול לסלק האיסור בעצמו כגון שוחט לחולה בשבת שאפשר שלא נזדמן לו שוחט או סכין בדוק לא הוי כדחינהו בידים ומותר בשבת [ב"י בטור סי' שי"ח] ובמחובר וצידה אפילו בשל נכרי דלא שייך הכנה בשל נכרי אפי"ה אסורין משום גזירה דיעלה ויתלוש וכיון דהן אסורין באכילה משום איסור היום הוי מוקצה לטילטול ועוד דאסרי להו רבנן משום נולד ומשום גזירה דיעלה ויתלוש [מ"א סי' שכ"ה ס"ק י"ב] אבל שאר דברים שהיה בו משום איסור שבת והוא של נכרי והנכרי עשה האיסור בשבת כגון פת שאפה נכרי בשבת מותר באכילה בשעת הדחק או לצורך מצוה (שכ"ה סעיף ד') ויתבאר עוד לקמן: ה משקין שזבו מזתים וענבים אסורין משום גזירה שמא יסחוט [ואין מקומו כאן] וחלב שנחלב מבהמה בשבת אסור ג"כ בטלטול (סי' ש"ה סעיף כ' ועיין במ"א סי' תק"ה ס"ק ג' דהטעם משום משקין שזבו) וחלב שנחלב מבהמה בי"ט יתבאר לקמן: ו מאכל בהמה כל שהוא ראוי למאכל בהמה חיה ועוף המצויין מותר לטלטלן ואם אינן ראויין אלא למאכל חיה ועוף שאינן מצויין אם יש לו מאותו מין מותר ואם לאו אסור.

קש ותבן שלנו סתמא עומד למאכל בהמה או לשכיבה ומטלטלין (ש"ח סעיף כ"ח וכ"ט ובמג"א שם): ז דבר שהוא ראוי לכלבים ואינו עומד לכלבים רק לאדם כגון שומן צונן ובשר חי שאינו ראוי לאכול באומצא ודג חי שאינו מלוח אסור לטלטל (מ"א סי' ש"ח ס"ק נ"ו דלא כט"ז שם) בשבת אבל בי"ט דראוי לבשלו שרי: ח דבר שהיה ביה"ש עומד לאדם ובשבת נתקלקל מאכילת אדם ונעשה ראוי לכלבים כגון בהמה שמתה בשבת אפי' בריאה מותר לטלטל דמוכן לאדם הוי מוכן לכלבים (סי' שכ"ד סעיף ז') ובי"ט למאן דס"ל דמוקצה אסור ביו"ט אסור בבהמה בריאה שמתה רק כשהיתה מסוכנת מערב יו"ט מותר (סי' תקי"ח מ"א ס"ק ח'): ט אוכלין ומשקין הראויין למאכל נכרי כגון

טריפה ויין נסך המותר בהנאה אם הוא דבר שראוי לכבד בו נכרי כמות שהוא כגון בשר טרפה מבושל מותר לטלטל בשבת ובי"ט כמו אוכלים הראויין לבהמה אבל אם אין עומד לכבד בו נכרי כמות שהוא כגון בשר טריפה חי וכן אם ליכא נכרי כלל במקום זה או דבר טריפה של נכרי המופקד ביד ישראל והמפקיר הנכרי אין כאן דא"א לכבד בו נכרים אחרים וכן טבל שאסור ליתנו לנכרי אסור לטלטל (עמ"ש בחידושי לסי' ש"ק ובסי' תמ"ו): י כל שגמרו בידי אדם לא הוי מוקצה ולכן קדירות אף שהן רותחות ביה"ש כיון שביד אדם לקררן לא הוי מוקצה אכן אם הקצה אותו בידיים בכיון לצורך ביה"ש כגון כפה הסל לפני אפרוחים אף שבידו להפריחן כיון שהקצה בכיון לצורכן ביה"ש ל"ה כגמרו בידי אדם והא דאין מוקצה בשל נכרים אפילו במוקצה מחמת איסור הוא ג"כ מטעם זה כיון דביד הנכרים לסלק האיסור הוי כגמרו בידי אדם רק במחובר ומחוסר צידה אסור בשל נכרים מטעם שכתבתי לעיל ומטעם זה מנורה של נכרי שהדליק בו נכרי בשבת וכבה מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור אבל הנר עצמן שכבה אסור בשבת דהוי כשברי כלים כמו שיתבאר ונולד אסור אפי' בשל נכרי (מ"א סי' תק"ה ס"ק ג'): דין מוקצה בכלים.

יא כלי שמלאכתו להיתר אפי' הוא גדול וכבד הרבה (ש"ח סעי' ב') מותר לטלטלו אפילו לצורך הכלי שלא ישבר ושלא יגנב אבל שלא לצורך כלל אסור. אמנם דבר שראוי להשתמש בו היום והוא נושא אצלו כדי שיהי' מוכן לו בשעתו כגון סכין מותר לטלטלו אצלו כל היום (שם ט"ז סק"ב): יב כלי שמלאכתו לדבר שאסור לעשות בו בשבת הוי כלי שמלאכתו לאיסור וכלי שמיוחד לדבר שאסור לעשות בי"ט הוא מוקצה אף בי"ט כגון מנורה שלא הדליקו בה ביה"ש בשבת (דכשהדליקו בה ביה"ש יתבאר לקמן) וכן קורנס של בשמים ומחט מותר לטלטלו לצורך גופו כגון קורנס וגרזן לפצוע בו אגוזים ומחט ליטול בו את הקוץ וכן לצורך מקומו כגון שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם וכשנטולו בידו לצורך מקומו רשאי לטלטלו להניחו באיזה מקום שירצה כמו שיתבאר אח"כ אבל לצורך הכלי שלא ישבר ויגנב אסור וכשמחשב עליו לתשמיש אפי' עיקר כוונתו לצורך הכלי מותר (ש"ח סעיף ג' ובמ"א סק"ח): יג קדירה שרוב מלאכתו לבשל בו הוי כלי שמלאכתו לאיסור.

אמנם בשעה שהמאכל בתוכו מותר לטלטלו אגב המאכל וכן מדוכה שיש בתוכה בשמים. ודוקא בכה"ג שיש בתוכו המאכל שהכלי מיוחד למאכל זה אבל להניח שאר דבר היתר בכלי שמלאכתו לאיסור כדי לטלטלו אגב ההיתר אסור (שם ט"ז סק"ד וב"י בטור בסי' ש"ח): יד מותר לשמוט דפוס מן המנעל כי הדפוס הוי כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטל לצורך גופו וכן מותר לשמוט הקנה מהחלוק שתולין עליו לייבשו (סי' ש"ח מ"א ס"ק ל"א): טו מכבדת שמכבדין בו הבית הואיל ואסור לכבד הבית הוי כלי שמלאכתו לאיסור (שם ס"ק ע"ה) וכן בגד שעטנז דאסור ללבשו ומקפיד לשמש בו תשמיש אחר הוי מלאכתו לאיסור (שם ס"ק ע"ד) כיס המיוחד למעות הוי כלי שמלאכתו לאיסור אם לא שפתחו למטה וביטלו מן היחוד למעות ויש להחמיר בכיס של מעות אפי' אין בו מעות שלא לטלטל אפילו לצורך גופו ומקומו כיון דקפיד עליה שלא להשתמש בו תשמיש אחר הוי כמוקצה מחמת חסרון כיס דאסור אפילו לצורך גופו ומקומו כמו שיתבאר לקמן.

אמנם בכיס התפור בבגד ודאי לא קפיד עליה להניח בו דברים אחרים ומותר לצורך גופו ולכן מותר ללבשו או להניח דבר בתוכו וליטול ממנו ואפ"ל לצאת בבגד לר"ה שרי דהכיס בטל אגב הבגד (מ"א סי' ש"י ס"ק ה' ו') תפילין כיון שאסור ללובשן בשבת וי"ט הוי כלי שמלאכתו לאיסור וכן שופר: טז נר שלם של חלב או של שעוה מיקרי כלי שמלאכתו לאיסור ומותר כשצריך לו לדבר היתר דהוי כלצורך גופו.

וכן מותר לטלטל נר או תיבה שמונחים בו נרות שלמים לצורך מקומו. אבל כשהנר אינו שלם מיקרי צרורות ואינו כלי ואסור אפ"ל לצורך גופו ומקומו (ש"ח מ"א ס"ק י"ח): יז כלי שמקפידין שלא להשתמש בו תשמיש אחר בחול משום הפסד שלא יופסד בתשמיש מקרי מוקצה מחמת חסרון כיס כגון סכין של סופרים או של שחיטה ושל מילה וכן כלים המיוחדין לסחורה.

ואם אין דמיו יקרים דוקא כשנתנן לאוצר לסחורה. וכן נייר חלק העומד לכתוב עליו וכן שטרי חובות וכתבי חשבונות כל שמקפיד עליו שלא להשתמש בו לצור על פי צלוחיתו ושאר תשמישים מיקרי מוקצה מחמת ח"כ ואסור לטלטלו אפ"ל לצורך גופו ומקומו (שם סעי' א'): יח לבנים המונחין בבית ולא סידרן לצורך בנין הואיל וחזיין להעמיד עליהן איזה דבר הוי כלי שמלאכתו להיתר אבל סידרן לבנין מוקצין הן ואסורין.

וכן עורות של בהמה גסה שלא ייחדן לסחורה בין של אומן בין של בעה"ב מותר לטלטלן דחזו לישב עליהן. אבל מבהמה דקה אסור אא"כ חשב לישב עליהן.

וכן נסרים שלא ייחדן לסחורה אם הן של בעה"ב מותר אבל של אומן דקפיד עליהן אסור. וכן פשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנין על המכה שלא יסרטו בגדים המכה [דאלו לרפואה בלא"ה אסור בשבת] אם חשב עליהן לתתן על המכה מותר ומכל שכן כשצבען בשמן אבל לצאת בהן לר"ה י"א דלא מהני מחשבה (סי' ש"ח סעיף כ"ד כ"ה כ"ו): יט כלי שהוא מאוס להשתמש בו מותר לטלטל דקיי"ל במוקצה מחמת מיאוס דמותר (סי' רע"ט סעיף ו'): דין שברי כלים.

כ כלי שנשבר בשבת ומכל שכן אם נשבר מבעוד יום אם הוא עדיין ראוי לשום מלאכה כגון לכסות בו כלי מותר לטלטלו אפ"ל למאן דאוסר נולד [סי' ש"ח בט"ז ס"ק ה'] ואם זרקו לאשפה מבע"י כיון שביטלה בע"ש מלהיות כלי אסור אבל זרקו לאשפה בשבת שרי [שם מ"א ס"ק י"ז] והא דמותר לטלטל שברי כלים כשראוין לשום מלאכה דוקא כשראו למלאכה שרגילין לייחד למלאכה כזו אבל כשראו אחר השבירה למלאכה שאין מדרך העולם לייחד למלאכה כזו אסור.

ולכן אסור לטלטל מחט שנשבר ליטול בו את הקוץ או לשום בצעיפי נשים שדרך העולם לזרוק מחט שנשבר בין הגרוטאות אא"כ יחדה לכך בפ"ל מע"ש (מ"א שם ס"ק כ"ד וסי' ש"ג סעיף י"ט). אבל מחט חדשה שלא תיקנה עדיין מותר ליטול בו את הקוץ או לשום בצעיפי נשים דזימנין דמשוי ליה מנא לזה: כא דלתות הכלים שנתפרקו בין בחול בין בשבת מותר לטלטלן אפ"ל אינן ראויין למלאכה אחרת כיון שראויין להתחבר עם הכלי אחר שבת לא נתבטל שם כלי מהן (שם סעיף ח'): כב דלתות הבית שנתפרקו אפ"ל בשבת אסור לטלטלן ואפ"ל ראויין למלאכה אחרת שלא הוכנו ביה"ש לטלטל אף שהוכנו

ביה"ש ע"י פתיחה ונעילה מ"מ למלאכה כזו שרוצה לטלטלו עכשיו היה אסור ביה"ש
דהא היה אסור לפורקו בשבת ומגו דאיתקצי ביה"ש למלאכה זו איתקצי לכולי יומא
ומינה דכלי שהיה מוקצה מחמת חסרון כיס ונשבר בשבת וראוי לתשמיש אסור כיון
שהיה אסור ביה"ש וכן כלי שמלאכתו לאיסור בשבת וראוי למלאכת היתר אסור
לטלטלו מחמה לצל הואיל והיה אסור ביה"ש לזה (שם מ"א ס"ק י"ט): כג שיורי
מחצלאות מותר לטלטל דחזי לכסות ביה טינופא ושירי מטלניות שאינן מטליות של
מצוה אפי' אין בהם ג' על ג' מותר לטלטל דחזי לקנח בו מידי: כד עוקצה לבעלי' הוי
מוקצה לכל העולם ולכן בגד שאין בו ג' על ג' אצל בעה"ב עשיר דדרך העשיר
לזרקו והוא מוקצה אצלו וכיון שהוא מוקצה לבעה"ב העשיר הוי מוקצה לכל העולם
אפי' לעניים שחוץ לבית העשיר אבל בגד שאין בו ג' על ג' של עני אף העשור שבבית
העני מותר לטלטלו שנגרר אחר בעה"ב אבל עשירים שחוץ לבית העני אסורים לטלטלו
והא דמוקצה לבעלים הוי מוקצה לכל העולם דוקא בכה"ג שאתקצי מחמת גריעותא
להבעל הבית אבל מוקצה מחמת איסור לבעלים כגון שנדר מככר או תרומה ביד ישראל
כיון שהוא מותר לאדם אחר אף לבעלים לא הוי מוקצה (סי' ש"ח סעיף נ"ב בט"ז ובמ"א
שם): כה ספסל שנשמט רגל ממנה אסור לטלטלו ואפי' לסומכו ע"ג ספסל אסור גזירה
שמה יתקע הרגל לתוכו ומשוי ליה מנא אבל אם כבר נאבד הרגל ואינו כאן או שנשבר
הרגל דלא שייך גזירה צו מותר לסומכו על ספסל אחר (שם ט"ז ס"ק י"ד): דיני מוקצה
בדבר שאינו כלי כלל.

כו העצים שלנו (מ"א ש"ח ס"ק מ') ואבנים אסור לטלטלן אפי' לצורך גופן ומקומן אם
לא שייחדן למלאכה זו מע"ש. ובי"ט עצים הראויין להסקה לא הוו מוקצה ומותרין לכל
התשמישים אבל עצים לחין שאינן ראויין להסקה הוו מוקצה אף לשאר תשמישין (סי'
תק"א) ועצים ואבנים המוקצין שייחדן למלאכה שדרך לייחד אותן כגון לכסות פי
החבית או לסגור בו הדלת או להכות בברזא (מ"א ש"ח ס"ק מ"ד) בעינן דוקא שייחד
אותו מע"ש לכך לעולם (שם ש"ע סעיף כ"ב) ושרביט ממכבדת להכות בו תינוק מהני
יחוד לשבת אחד אבל אסור לומר לנכרי ליטול שרביט ממכבדת (שם סעיף כ"ג ובט"ז
שם) ומכל שכן קופת עפר או חול שהכניס לעשות בו צרכיו דלאו בר מיעבד מעשה הוא
מותר לטלטלו ולכן מותר ליקח פירות הטמונים בחול שאין החול מוקצה (שם סעיף
ל"ח) וכן אסור לפרוף על המטבע אלא א"כ כבר פרף עליה מע"ש או שניקבה לתלות
בצואר בתו דאיכא מעשה אבל נקיבה בעלמא לא מהני: כז אם נכרי עשה כלי בשבת
אם עשה מדבר שהוא של ישראל אסור להאוסרים נולד בשבת (שם מ"א ס"ק ט"ו) ואם
עשה מדבר שהוא של נכרי וכן פת שאפה נכרי בשבת משלו מותר לצורך מצוה או
בשעת הדחק (שכ"ה סעיף ד' וסי' תקפ"ו מ"א ס"ק כ"ה) ואם הנכרי התחיל במלאכה
קודם שבת וגמרו בשבת שרי (מ"א סי' שכ"ה ס"ק י') ואם ידוע שעשאו לישראל כגון
בעיר שרובה ישראל או ששכרו ישראל אפי' קצץ עמו אסור ליהנות ממנו אם לא שצריך
לו בשבת יש להקל.

ואם יש ספק שגמרו קודם שבת מותר. (סי' רנ"ב ובמ"א שם) אבל להביא מבית האומן
בשבת אסור (מ"א שם): כח קמיע שאינו מומחה אף שאין יוצאין בו לכרמלית מ"מ

מטלטלין אותו דהוי כלי רק שאינו תכשיט כל זמן שלא נתמחי (מ"א ש"ח ס"ק נ"ז):
דין בסיס לדבר אסור.

כט דבר היתר שהניח עליו דבר איסור בכיון שיהיה מונח עליו בין השמשות של שבת
נעשה בסיס לאיסור אבל בשוכח איסור על דבר המותר לא נעשה בסיס לכן אם הניח
אבן ע"פ החבית שיהיה מונח עליו בכניסת שבת בכוונה אפי' הי' דעתו לסלקו ביום
השבת מיקרי בסיס ואפי' יש יין בתוך החבית לא מיקרי בסיס לאיסור ולהיתר כיון
שמונח למעלה רק האבן מיקרי בסיס לאיסור לבד ואסור לטלטל החבית אף אחר שניטל
האבן.

ואם הניח באקראי כמו שרגילין להניח חפצים אלו על אלו מפני שאין לו ריוח לפנות
לכל חפץ מקום בשולי התיבה המ"א מתיר דלא חשיב בסיס לכך והט"ז אסור. ויש
לסמוך על המ"א במקום שהיה דעתו לסלק המוקצה בשבת.

והרבה פוסקים סוברים דלא נעשה בסיס רק כשהיה דעתו שיהיה מונח המוקצה על
הדבר ההיתר כל השבת אבל כשהיה דעתו לסלקו בשבת אף שהי' מונח עליה ביה"ש
לא נעשה בסיס ובמקום פסידא יש לסמוך אדעה זו (מ"א סי' ש"ט ס"ק ז') לכן המנורה
שהדליקו בה בלילה והיה בדעתו לסלקה מותר לטלטל מנורה זו בשבת ע"י נכרי לצורך
גופה ומקומה כשאר כלי שמלאכתו לאיסור כשהוא במקום פסידא אבל הנר עצמו שכבה
הוא מוקצה מצד עצמו דאתקצי לאיסורו ולמצותו וגם הוא מיקרי שבר כלי וצורות
כמ"ש המ"א סי' ש"ח ס"ק י"ח.

ואפי' תנאי שהתנה קודם שבת לטלטלו כשיכבה לא מהני אבל דבר שנעשה בסיס בשבת
ונסתלק המוקצה ממנו בשבת מותר לטלטלו לכ"ע דאין מוקצה לחצי שבת (סי' רע"ט
סעיף ד' וה'): ל אם הניח מוקצה על דבר המותר שהוא של חבירו לא נעשה בסיס דאין
אדם אסור את של חבירו ומותר אחר שניטל המוקצה ממנו וכן מותר לנער המוקצה
ממנו כמו שיתבאר אבל במקום שידעינן דבודאי ניהא ליה לחבריה במה שהניח עליו
המוקצה כגון שהניח כלי של חבירו תחת הנר שלא ישרף צ"ע אם נעשה בסיס לכן אם
היה דעתו ליטלו ממנו בשבת דבלא"ה יש מתירין כדלעיל מותר לטלטלו אחר שניטל
המוקצה ממנו (ש"ט סעיף ד' ט"ז ומ"א שם): לא במקום שלא נעשה בסיס כגון בשוכח
מעות על הכר מותר לנער את הכר שיפול המעות אכן אם עושה כן בשביל המעות שלא
יגב אסור רק לצורך הכר מותר לנער.

ואם הוא במקום שאין יכול לנער אותה במקומו כגון שכח אבן ע"פ החבית ועומד בין
החביות שא"א לנערה שם מגביה אותה עם האבן למקום אחר לנער שם וכן הדין
כשצריך למקום החבית והכר ולא הספיק לו הטיה והניעור יכול לטלטלם עם האבן
והמעות לפנות מקומם (שם סעיף ד' וה'): לב אם נעשה בסיס לאיסור ולהיתר כגון
שמונח על היתר דבר איסור ודבר היתר מותר.

ודוקא שהדבר ההיתר חשוב לו עכשיו יותר מן האיסור אבל אם אין ההיתר חשוב יותר
מן האיסור לא מיקרי בסיס להיתר ולאיסור רק לאיסור לחוד. וכן בנר שהוא דולק
במנורה לא מהני מה שמונח עליו לחם שיהיה בסיס להיתר ולאיסור דכיון שהוא צריך

עכשיו להנר שיהיה במנורה חשוב לו יותר מן ההיתר ומקרי בסיס לאיסור לחוד כיון שאין צריך להלחם שיהיה מונח במנורה רק כשהיתר חשוב בעיניו יותר מן האיסור מקרי בסיס לאיסור ולהיתר ואז אם אפשר לנער שלא יהיה הפסד בניעור ינער ההיתר והאיסור אבל אם יש הפסד בניעור כגון סל מלא פירות רטובים ואבן בתוכה שאם ינער הפירות יפסדו יטול אותו כמו שהוא כיון שנעשה בסיס לאיסור ולהיתר ואין מטריחין אותו ליטול הפירות מתוך הסל בידו אבל אם הפירות מונחים בסלים קטנים נוטל הסלים בידו.

ואם צריך למקום הכלכלה נוטל הכלכלה כמו שהיא למקום אחר (סי' ש"ט): לג במקום שהאבן הוא מהודק בסל לצורך סתימת נקב וכן דלעת שקושרין אבן בתוכה כדי למלאות בה מים בטל אגב הכלי ומותר לטלטלו (שם): לד קינה של תרנגולים ויש שם ביצת אפרוח. אף שלא ידע ביה"ש שיהיה שם הביצה מ"מ כיון שדרך הוא בכך הוי כמניח ולא הוי כשוכח.

וכן בכל מקום כיוצא בזה בדבר שדרכו להיות המוקצה עליו בודאי הוי כמניח (מ"א שם ס"ק ו'): לה השלחן והמפה שהמנורה והנרות עומדין עליו אם היה מונח על השלחן ביה"ש ג"כ ככרות ושאר דברים שצריך להן ג"כ שיהיו מונחין על השלחן בשבת פשיטא שהן חשובין יותר מהנר ונעשו בסיס לאיסור ולהיתר והדין כמש"ל אות ל"ב.

ואם לא היה מונח ביה"ש רק הנרות הוי השלחן והמפה בסיס לאיסור לחוד ומכל מקום במקום פסידא כגון שנפל נר על השלחן או על המפה יש לסמוך על הפוסקים דס"ל דלא מיקרי מניח כיון שדעתו לסלק אותן בשבת מעל השלחן ומותר לנער השלחן רק שלא יכוין לכבותה ואם יכבה הוי דבר שאינו מתכוין ומותר וטוב לעשות ע"י נכרי במקום שא"צ כל כך אבל בנר של שמן שא"א שלא יקרב אותו אל הפתילה ונמצא מבעיר אסור לעשות כי אם ע"י נכרי דפסיק רישא מותר ע"י נכרי ויש ליזהר שיניח החלות ג"כ על השלחן ביה"ש כדי שיהיה השלחן והמפה בסיס לאיסור ולהיתר (סי' רע"ז סעיף ג'): לו לא מיקרי בסיס רק המקום שמונח עליו המוקצה אבל שאר המפה לא מיקרי בסיס ומותר לכפול שאר המפה שהוא חוץ למקום עמידת הנרות ואם נפל שם נר מותר לנערה לכולי עלמא לז לא מיקרי בסיס רק במקום שההיתר משמש להאיסור כגון שהניח נר על השלחן שהשלחן משמש להנר.

וכן בהניח מעות על הכר. אבל כשהמוקצה משמש לההיתר לא מיקרי ההיתר בסיס לאיסור כגון פירות שטמן בעפר ומקצתן מגולין ולא השרישו יכול ליטול הפירות אע"פ שבנטילתו מזיז עפר ממקומו דהוי טילטול מן הצד לצורך דבר המותר דמותר כמו שיתבאר.

ואע"פ שהוסיפו מחמת לחות הקרקע לא מיקרי זריעה כיון שלא השרישו ואפי' הניחו מבע"י שיהיו שם כל השבת לא מיקרי הפירות בסיס לאיסור כיון דאין הפירות משמשין להעפר אדרבה העפר משמש להפירות. וכן אם כיסה קדירה בדברים המוקצין וקצתו מגולה יכול ליטל' ואין בו משום בסיס דאדרבה המוקצה משמש לההיתר ואם אינו מגולה כלל יכול לתחוב כוש לנער המוקצה כדי ליטול הקדרה דהוי טילטול מן הצד (סי' רנ"ט במ"א ס"ק ו' וסי' שי"א סעיף ח' מ"א ס"ק כ"ג): לח לא מיקרי בסיס כי אם כשהיה

מונח עליו בין השמשות אבל כשלא הונח עליו ביה"ש רק בשבת לא מיקרי ההיתר בסיס אפי' בשעה שהאיסור מונח עליו ולכן אם יש על השלחן עצמות וקליפין אם הן ראויין למאכל בהמה מותר ליטול אותן בידו ולהעבירן מעל השלחן.

אכן בי"ט אמור דנולד אסור בי"ט (סי' תצ"ה במ"א ס"ק ז') ואם אינן ראויין לכלבים ולבהמה מותר להגביה השלחן ולנערן דלא נעשה השלחן בסיס אפי' בשעה שהאיסור עליו כיון שלא נעשה ביה"ש. ואם יש פת על השלחן מותר להגביה הטבלא ולטלטלה עם הקליפין אע"ג דבכ"מ שהוא בסיס לאיסור ולהיתר ואפשר לנער צריך לנער דוקא הכא שאני שאותן הדברים בטלין לגבי פת.

ואם צריך למקום השלחן אפילו אין על השלחן כי אם אותן הדברים שאינן ראויין למאכל בהמה מותר להגביה ולטלטלם כיון דלא נעשה בסיס לאיסור ביה"ש. ואם רצה לגרר אותן ע"י סכין מן המפה מותר כיון שלא נגע בהן הוי טלטול מן הצד דמותר כמו שיתבאר לקמן (עי' ש"ח סעיף כ"ז ובט"ז ובמ"א שם): לט לא נקרא בסיס אם האיסור אינו על עיקר הבגד כגון כיס התפור בבגד והניח בתוכו מעות מותר לטלטל הבגד אף שיש מעות בכיס רק שאסור ללובשו בשבת מחשש דשמא יצא בו וכן אסור להניח לכתחילה בע"ש מעות מחשש זה.

ודוקא כשפיה לבד תפור בבגד אבל אם הכיס תפור לארכו בבגד ומעות בכיס חשוב כמונח על עיקר הבגד. וכן אם כיס מלא מעות קשור בבגד ואינו תפור כיון דהכיס הוא כלי בפ"ע וקשור בבגד נעשה בסיס לכיס במניח ואם שכחו הדין כמו שמבואר באות ל"א ע"ש.

וכן הדין בתיבה שבתוך השלחן כשיש מעות בתיבה הוי השלחן בסיס לתיבה כיון דהתיבה הוא כלי בפ"ע לא בטל להשלחן ואסור לטלטל השלחן אא"כ יש על השלחן דבר היתר החשוב לו עכשיו יותר הוי השלחן בסיס לאיסור ולהיתר ודינו מבואר לעיל אות ל"ב: דין טלטול מוקצה בכל פרטיו. מ במקום שמותר לטלטל בצריך למקומו כגון כלי שמלאכתו לאיסור ונטלו בידו בין שהי' צריך למקומו ובין ששכחו ונטלו בידו מותר לטלטלו ולהניחו באיזה מקום שירצה ולכן מי ששכח כיסו עליו בשבת והוא בביתו כיון שהכיס לא נעשה בסיס להמעות כיון שהניחו בשכחה ומותר לטלטלו לצורך מקומו לכן מותר ג"כ לילך עמו להחזר ולהתיר חגורו שם כדי ליפול שם במקום המשתמר.

וכן אם היה בידו יכול להוליכו לתיבה. אכן אם הוא בשוק אסור להביאו לביתו משום הוצאה רק מתיר חגורו בשוק והוא נופל ואומר לנכרי לשמרו ואם הנכרי מביאו אין לחוש.

אכן אם מתירא שלא יקחהו הנכרי לעצמו ונזכר בעודו מהלך ולא עמד לפוש ברה"ר שלא עשה עקירה כלל בר"ה בשבת יכול לרוץ עמו לביתו שלא לעמוד כלל כדי שלא יעשה עקירה. ודברים המוקצים בגופן כגון מעות ואבנים שאין להם שום היתר טלטול אפי' לצורך גופו ומקומו ושכחו ונטלו בידיו אסור לילך עמהן למקום אחר רק יזרק אותן תיכף (סי' רס"ו ועתו"ש ואבן העוזר שם) מלבד איזמל של מילה אף שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלו אפי' לצורך גופו מ"מ כשהוא בידו יכול להניחו באותו

חדר במקום שירצה דאי יצטרך להשליך האיזמל מידו וישבר מימנע ולא מהיל (ט"ז בי"ד סי' רס"ו ס"ק א'): מא במקום פסידא מותר לטלטל מעות ודברים המוקצים כגון להצילם מפני הדליקה ואפי' בבית שהדליקה בו יש לסמוך על הט"ז שמתיר או מפני גזלנים הבאים לגזול.

ונכון להניח בתוך דסקיא של מעות דבר היתר כגון ככר או תינוק לטלטל על ידן ודוקא בדליקה או גזלנים שהדבר בהול מותר מחשש שלא יבא לידי איסור דאורייתא. אבל אסור להציל סחורה המוקצה הנפסדת מן הגשמים על ידי ישראל רק ע"י נכרי.

ואפילו מפני הדליקה לא התירו רק טלטול מוקצה ולא הוצאה אפילו לחצר שאינה מעורבת (סי' של"ד סעיף ב' וסעיף י"ז). ואם נתאכסן בבית נכרי ומתירא שאם ירגישו ממעותיו יגזלוהו ממנו וכיוצא בזה במקום פסידא שירא מגזלנים מותר לטלטלן אם הן צרורין בסדינו ואם הן מנוקבין שראוי לתלותן בצואר בתו ואינו מוקצה כ"כ אפי' נושאן אצלו מותר בשעת הדחק ולטלטלן בידו אסור אפילו במנוקבין כיון שלא ייחדן לכך לתלותן בצואר בתו אבל אם מחפשיין אחריו ויש הפסד ברור מותר אפי' לטלטלו בידו אפי' אינו מנוקבין ואם צריך להוציאן חוץ לעירוב אז הדין כך כשמחפשיין אחריו מותר אפילו משאן אצלו רק שאין נושא אותן בידו אבל כשאין מחפשיין אחריו רק שירא שיגזלוהו ממנו אם ירגישו במעותיו לא שרי רק כשהן תפורין בבגדו שבטלין קצת לגבי בגד וגם הוי טלטול כלאחר יד.

ובזה"ז דלית לן ר"ה מש"ה מותר. והט"ז מתיר אפילו כשמחזיק אותן בין בגדו לבשרו להוציאן.

ואם יכול להיות יושב בביתו ולא לצאת לא יצא: מב טלטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר במוקצה כגון לגרר המוקצה בסכין או בד"א מותר. וכן לנער המוקצה ע"י דבר אחר.

אבל אם עושה כן לצורך דבר המוקצה שלא יגנב או לדחוף חמץ בקנה מן הבית בי"ט וכיוצא בזה אסור. אבל לטלטל דבר היתר שהמוקצה מונח עליו אפי' במקום שלא נעשה בסיים לא מיקרי טילטול מן הצד ואפי' לשאת תינוק שהמוקצה בידו אסור כ"א בתינוק שיש לו געגועין עליו משום סכנת חולי מותר.

(סי' שי"א סעיף ח' ושי"ט סעיף א') ולא התירו ביש לו געגועין רק באבן בידו אבל דינר בידו אסור דחיישינן דילמא נפיל ואתי לאתויי אבל לאחוז התינוק בידו כשהוא מהלך ודינר בידו מותר מג אמירה לנכרי לטלטל מוקצה או אפי' לטלטל נר לצורך דבר המותר כיון שיש היתר בטילטול מן הצד מותר ג"כ לומר לנכרי אבל לצורך דבר המוקצה שלא יגנב כיון שאין היתר בטילטול מן הצד אסור לומר לנכרי מלבד במנורה שהדליקו בו בין השמשות אף לצורך דבר המוקצה מותר לומר לנכרי כיון שהמנהג כך הוי כאלו התנה ולהי"א מהני תנאי שלא יהיה בסיים מש"ה מותר (סי' רע"ו סעיף ג' ורע"ט ס"ד): מד אסור להניח כלי שיפול לתוכו דבר המוקצה דהוי מבטל כלי מהיכנו.

מא ליגע בדבר המוקצה אפי' לצורך דבר האסור מותר (מוהר"א מוילנא ומוכיח מהא דסכין ומדיחין המת) אבל במנורה התלוי ומתנדנד אסור ליגע דשמא יתנדנד מנגיעתו.

וכן בכל דבר עגול המתנדנד אסור ליגע אבל אם תלוי על המנורה דבר היתר מותר ליקח הדבר היתר ממנו אע"פ שמתנדנד דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר (סי' ש"ח וסי' רס"ה מ"א ס"ק ד'): מו טלטול בגופו או ברגליו מותר במוקצה ולכן מותר לישב על אבנים אע"פ שמזיזן ואפי' לצורך דבר המוקצה מותר לטלטל בגופו (סי' שי"א סעיף ח' וסי' ש"ח מ"א ס"ק ז' ועמ"ש בהגהות למ"א ס"ק מ"א): מז מותר לטלטל מוקצה במקום הזיקא דרבים כגון קוץ או גחלת המונח בכרמלית אבל במקום שהיה אפשר לסלקו מע"ש כגון שהיה מונח מאתמול אסור אלא א"כ בטלטול מן הצד וכן שברי זכוכית מותר לסלק מן השולחן כדי שלא יוזק בהן (סי' ש"ח סעיף ו' וסעיף י"ח): מח אסור לטלטל מוקצה אפילו במקום צער ב"ח כגון בהמה שנפלה לאמת המים אסור להעלותה בידים אבל לומר לנכרי מותר וכן ביטול כלי מהיכנו כגון להניח תחתי' כלים מותר מפני צער ב"ח (סי' ש"ה סעיף י"ט): מט מותר לטלטל מוקצה לצורך חולה שאין בו סכנה וכן משום כבוד הבריות כגון לקנח עצמו ואפילו לטלטל מכרמלית לרה"י מותר לטלטל כדי לקנח משום כבוד הבריות: נ מותר לטלטל מוקצה בי"ט משום צורך אוכל נפש כגון לטלטל העפר כדי לאפות במקומו או לטלטל האבנים המונחים על הפירות כדי לאכול הפירות אבל לאכול או ליהנות מדבר המוקצה כגון להסיק במוקצה אסור.

נא חלב שנחלב מבהמה בי"ט כיון דרוב בהמות שלנו עומדין לחלב ולגדל הוי מוקצה ואסור. ואף דהט"ז מתיר נראה דלית הלכתא כוותיה בהא.

ועוד דאפילו בבהמה העומדת לאכילה אינו מותר כ"א כשנחלב לתוך הרבה אוכלין שהאוכלין יהיו הרוב לכן אינו מותר רק בב' י"ט של גליות כשנחלב ביום א' או בשבת שלפניו מותר בי"ט ב' אבל י"ט של ר"ה אסור וכן נחלב בשבת אסור בי"ט א' אפילו בי"ט של גליות: נב נולד אף שמותר בשבת מ"מ ביצה שנולדה בשבת אסורה משום הרבה טעמים אחרים.

ולכן אין היתר כי אם כשנולדה בי"ט א' של גליות מותר ביום ב' כדלעיל אות נ"א. ונולד דלא היה בעולם כלל כגון אפר שהוסק בשבת אסור אפי' בשבת.

ואפר כירה שהוסק מעי"ט חשוב מוכן בי"ט דחזי לכיסוי דם אבל אפר שהוסק בי"ט בעודו חם שראוי לצלות בו ביצה חשוב מוכן ואם נתקרר הוי מוקצה חזר ונתחמם חזר להתירו: נג מוקצה דבע"ח אסור בשבת לכן אפילו התרנגולים שבבית שברחו אסור לטלטלן אלא רודף אותן למקום שמשמרתין ושאר בעלי חיים מותר לאחוז בהם שידדו אבל תרנגולת אסור שמגביה עצמה.

ואין מדדין ברה"ר אבל תינוק שרי כל שיכול לדדות קצת. ובהמות שיוצאות ורועות ולנות חוץ לתחום בי"ט הן מוקצין.

ודוקא בבהמת ישראל אבל בהמת נכרי מותר אא"כ באו בשביל ישראל אסורים לזה שהובאו בשבילו מחוץ לתחום ובספק יש להקל. ותרנגולת העומדת לגדל ושור העומד לחרישה מוקצה.

מיהו מהני זימון מי"ט א' לי"ט ב' אבל יונים ואווזין ותרנגולין שבבית וחצר העומדין לאכילה ובאין לכלובן לערב א"צ זימון וירא שמים יזמין מעי"ט אבל יוני שובך ויוני

עליה וציפריין שקיננו בטפיחין אפילו באין לכלובן בערב אפילו זימון לא מהני. אם לא בקטנים שא"י לפרוח רק שמדדין.

וצריך שירשום ולומר זה וזה אני נוטל למחר ואם זימן כל השובך אם אפשר שיצטרך כל השובך רשאי ונוטל למחר מה שהוא צריך אבל אם אין צריך רק לזוג וזימן כל השובך לא מהני. זימן ב' ומצא ג' ושאר שנויים הואיל ואינו מצוי לא כתבתים.

ונכרי שהביא יונים מדדין מותרין דשל נכרי אין צריך הכנה. אבל יונים מפריחין שמחוסרין צידה אסורין אפילו בי"ט ב' ואין נותנין מזונות לפני דגים וחיה ועוף המוקצין ודוקא לפנייהם ממש אבל בריחוק קצת מהן מותר אבל אין נותנין מזונות לפני אותן שאין מזונותן עליך ואסור להעמיד בהמה בידים ע"ג מוקצה כדי לאכול אלא עומד בפניה בענין שלא תוכל לנטות אלא דרך שם ואסור לסלק תבן מלפני שור של פטם שנמאס ברירין שלו והוי מוקצה: נד בהמה ועוף שנשחטו בי"ט מותר לטלטל העור והנוצה להצניען דהתירו סופן משום תחילתן דאל"כ לא ישחוט: נה עצים המונחים בחדר לצורך ימות החורף אסור להתחיל מהם בי"ט ותבן שעומד למאכל בהמה מותר דמסיקין באוכלין: נו לפתות הטמונים בבור ופותחן נכרי בשבת וי"ט אף שהוא מלאכה דאורייתא מותר כיון שאין הפירות מוקצין מחמת עצמן אבל אם פותחן נכרי בשביל ישראל אסור עד למוצאי שבת וי"ט בכדי שיעשה (סי' תקי"ח מ"א ס"ק י"ד): נו מוקצה מחמת מצוה כיצד עצי סוכה ומיה אסורים כל ז' כמבואר בהלכות סוכה וכן אשה שהדליקה נר של שבת וקבלה עליה שבת אפי' מבעוד יום אסור הנר לכל אדם בטלטול ומ"מ מותר להדליק ממנה נר חנוכה ובמוקצה מחמת מצוה מהני תנאי קודם בין השמשות הראשון ולומר איני בודל מהן כל בין השמשות או לומר אימתי שארצה אוכלן (סי' תרל"ח מ"א ס"ק ח'): נח מוקצה משום לתא דמלאכה כיצד כל כיסוי הכלים אפי' אין להם בית אחיזה ואפילו הכלים מחוברים לקרקע בטיט מותרים והוא שתיקן הכיסוי להכלי מערב שבת ויעשה בו מעשה או שנשתמש בו מבעוד יום לכך אבל כיסוי בור ודות או כיסוי חבית הקבוע בקרקע לגמרי אסור לטלטלה אלא א"כ יש להם בית אחיזה ובלאו הכי אסור לכסות בו משום בנין וממילא אסור לטלטלה אפי' אינו מונח על הבור דהוי ככלי שמלאכתו לאיסור וגרע מיניה.

מנורה של פרקים או שאר כלי של פרקים אסור לטלטל גזירה שמא תפול ויתפרק ויהדק ואסרו עוד אפי' מנורה שיש בה חריצין שדומה לשל פרקים אבל מנורה או כלי שדרכן בכך להיות תמיד רפוין מותר ולא גזרו אטו מיהדק כיון שכלי הזה דרך להיות רפוי (מ"א סי' רע"ט ס"ק ד') ובי"ט מותר להעמיד מנורה ושלחן של פרקים אע"ג שאינן רפוין והוא שלא יהדק: נט גרף של רעי או דבר מוקצה המאוס עליו אם הוא במקום דריסת רגל מותר להוציאו לאשפה אפי' בלא כלי וכשהכלי עדיין בידו מותר ג"כ להחזירו ובלא"ה אסור להחזירו אם לא שיתן לתוכו מים וראויין לשתיית בהמה בהגרף אז מותר להחזירה אגב המים אם צריך לפנות עליו או להוציא בו צואה מותר.

מנורה שהדליק בה ביה"ש אפי' היא מאוס יש להחמיר. ואין עושין גרף של רעי לכתחלה כיצד אסור להביא דבר לידי מיאוס אפילו אינו מתכוין כדי להוציאו ואם עבר ועשה

מותר להוציאו ובמקום פסידא אפילו הגרף מונח בחצר מותר להכניס מטתו או שולחנו אצל הגרף כדי להוציאו.

מותר ליתן כלי תחת הדלף שהוא ראוי לרחיצה וכשיתמלא שופכו ומחזירו למקומו אבל דלף שאינו ראוי לרחיצה אסור להעמיד תחתיו כלי כשאין דעתו לשפכו משום ביטול כלי מהיכנו. ואם דעתו לשפכו כשימאס עליו אסור משום שאין עושין גרף של רעי לכתחילה שלא במקום פסידא ובדיעבד אם נתן ומאוס עליו והוא במקום דריסת רגל מותר להוציאו ולשפכו: דין ערבית של שבת.

א אף במקום שנהגו להתפלל מעריב בזמנה אפילו בציבור מקדימין אותה להתפלל בע"ש יותר מימות החול ולהתפלל אותה מפלג המנחה ואילך קודם הלילה ומותרין להתפלל מנחה ומעריב אחר פלג המנחה (עיין סי' רס"ז) (ואף שכ' המ"א שם להתפלל מנחה קודם פלג המנחה כדי שלא יהא תרתי דסתרי אך כיון דשאר מקומות נוהגין להקל בזה גם בחול וכמ"ש המ"א סי' רל"ה מטעם שטירחא לאספם ולקבצם פעמים עכ"פ יש להם לסמוך על האי טעמא בע"ש ע"ש): ב בד"א בציבור אבל ביחיד כיון שמקדים להתפלל מעריב בע"ש יש לו להקדים ולהתפלל מנחה קודם פלג המנחה [שהוא י"א שעות פחות רביע על היום] (שם סי' רס"ז): ג לאחר שהתפלל מעריב קודם הלילה אם אין עד הלילה חצי שעה יש לירא שמים ליזהר ולהמתין עד הערב ויקרא ק"ש בלא הברכות [הואיל ולי"א לא יצא ידיחובת ק"ש קודם הלילה] ואח"כ יאכל אך אין למחות במי שנוהג לאכול מיד אחר שהתפלל ואינו ממתין עד הלילה לקרות ק"ש מקודם (דיש לסמוך עמ"ש הט"ז בסי' רל"ה ס"ק ב' או עמ"ש בס"ק ג' ע"ש ומי שנוהג תמיד לקרות על מטתו ג' פרשיות כדי להתכוין לצאת בו מותר לאכול אף קודם דאז לא שייך כלל למיחש שלא יקרא ק"ש (וכמ"ש הט"ז שם בס"ק ג' ושאר אחרונים שם): ד ומי שמתפלל קודם הלילה ואוכל יזהר עכ"פ שימשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית בלילה (שם במ"א וע' א"ר מ"ש): השמטה מדיני תפלת ערבית לעיל בדי"ז ע"א.

יא בין הפרקים ובאמצע הפרקים של ערבית דינם כשל שחרית עיין עליהם לעיל (וע' מ"א סי' רל"ו): במקום שנוהגין לומר אמן אחר ברכותיו כמו בישתבח או יהללך בהלל יענה ג"כ אמן אחר ברכתו בשומר עמו ישראל לעד ולא יענה אמן אחר המלך בכבודו (סוף סי' רל"ו) אבל אחר הש"ץ בודאי יענה אחר כל ברכותיו (חוץ מברכת אוהב עמו ישראל) כשהקדים לסיים קודם הש"ץ: יב נהגו לעמוד בשעה שאומרים הח"י פסוקים של ברוך ה' לעולם או"א ויש נוהגים לישב ויש להם על מי שיסמוכו (שם): יג אין להפסיק בדבור בין גאולה דערבית לתפלה ומיהו מה שמכריז הש"ץ יעו"י בר"ח בין קדיש לתפלת ערבית או טל ומטר בזמן שמתחילין לאמרו או עה"נ בחנוכה ופורים ל"ה הפסק (שם): יד מי ששכח להתפלל מעריב וכן כל דיני הש"ע וכמה דינים נתבארו אצל דיני תשלומי תפלה וכן אם יצאו מקצתן ומדברים הצריכין ליזהר בעת התפלה הכל באר היטב נתבאר לעיל בדף ה' ו' ח' עיין עליהם ושומר אותם: דיני תפלת ערבית של שבת.

א אם שכח בשבת ואמר שומר עמו ישראל חלף הפורס סוכת שלום עלינו וכו' אם מכר תוך כדי דבור יאמר מיד אחר תיבת לעד הפורס כו' ואם שהה כ"ד [הוא כדי שיאמר שלום עליך רבי ומורי] מעת שסיים תיבת לעד אין צריך לאמרו ולא יחזור עוד הפעם

(אלי' רב' סי' רס"ז): ב אם טעה והתחיל תפלת חול גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה ולאחר שסיים אותה ברכה מתחיל בשל שבת ל"ש מכר בברכת אתה חונן ל"ש נזכר בשאר ברכות (סי' רס"ח) ואם נזכר באמצע ברכות אחרונות פוסק באמצע הברכה ומתחיל בשל שבת וגומר של שבת רצה ומודים כו' ואם עקר רגליו חוזר לראש ואם לא עקר רגליו אפילו גמר תפלתו אינו חוזר אלא לשל שבת ומתחיל אתה קדשת (שם) והנ"מ שנזכר קודם אלהי נצור או לפני שאר תחנונים שרגיל לומר אבל אם כבר השלים תפלתו והסיח דעתו מהתפלה ואמר יהיו לרצון כו' כעקורין דמי אע"פ שלא עקר רגליו עדיין (מ"א שם וע' בסדר שחרית): ג אם היה סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול ומיד כשאמר אתה קודם שאמר חונן נזכר ששבת היום אין צריך לסיים אותה ברכה רק באתה קדשת כסדר (שם): ד אם טעה והתפלל תפלה אחת של שבת במקום שצריך להתפלל תפלה אחרת של שבת כגון ישמח משה במקום אתה קדשת יצא בדיעבד אך אם נזכר באמצע הברכה פוסק ומתחיל התפלה הצריכה (שם) אבל אם התפלל תפלת מוסף חלף תפלה אחרת לא יצא [ע"ש] שהוא שקר מוחלט [ע' מש"ל אצל דיני תפלה ביעלה ויבוא ע"ש] וכן אפילו אם נזכר באמצע תפלת מוסף צריך לחזור לראש התפלה ולא מהני שיחזור לישמח משה (שם): ה אם התפלל של חול במעריב של שבת ולא הזכיר של שבת או שלא התפלל כלל ושמע מהש"ץ ברכת מעין שבע מהראש ועד סוף יצא ולכתחילה יש לזוהר לומר עם הש"ץ מלה במלה מן הברכה עד סוף בא"י מקדש השבת ואם כבר אמרה הש"ץ צריך לחזור ולהתפלל ולא יאמר ביחיד ברכת מעין שבע ואם אמרה ביחיד יצא וא"צ להתפלל שנית (שם) ונכון הדבר שאם נזכר קודם ששמע מהש"ץ הברכה הנ"ל שלא יסמוך על זה רק יתפלל עוד הפעם תפלת שבע כסדר [כי יש חולקין בזה ע' בטור] וכ"ז מהני בשבת לחודא אבל בי"ט שחל להיות בשבת אין יוצא בברכת מעין שבע הואיל ואין מזכיר של יו"ט בברכת מעין שבע (א"ר): ו לאחר התפלה חוזרים ואומרים ויכולו ואומרים אותו בקו"ר ומעומד ואין לדבר בשעה שאומרים ויכולו ויחיד המתפלל אין אומר אותו כלל והטעם לזה משום דבזה אנו מעידין להקב"ה במעשה בראשית ואין עדות ליחיד ודוקא עדה שלימה ויחיד אם ירצה לומר לא יתכוין לשום עדות אלא כקורא בתורה (סי' רס"ח בט"ז) וכן נכון ליחיד לאמרו (ע' א"ר סי' ר"ס) ואפילו בי"ט ראשון של פסח שחל בשבת שאין אומרים ברכת מעין שבע אבל ויכולו אומרים (עיין סי' תפ"ז): דיני ברכת מעין שבע.

א הש"ץ אומר ברכה זו ולא הקהל והקהל מתחילין מגן אבות עד זכר למעשה בראשית אם לא שטעה ולא הזכיר של שבת כלל רק התפלל של חול שדינו שצריך ג"כ לאמרה עם הש"ץ כנ"ל אצל תפלת ערבית (ע"ש) ויש להקהל לשתוק ולא לדבר בשעה שאומר הש"ץ ברכת מעין שבע ולהאזין דבריו (שם) וכן יש להקהל לעמוד (עיין א"ר): ב א"א ברכת מעין שבע הנ"ל (היינו מבא"י כו' מגן אבות כו' אלהינו כו' עד בא"י מקדש השבת) בבית חתנים או בבית האבל שמתפללין שם כל ז' במנין וכ"ש אותם המתפללים בביתם במנין לפרקים ואין הולכין לביהכ"נ כיון דאין שיה מנין קבוע אין אומרים [אבל במקום שנהגו שקובעין להתפלל על איזה ימים כמו שרגילין לעשות בירידים ויש שם ס"ת אומרים] אך כל מי שנוהג לומר ברכה הנ"ל במקומות הנ"ל אין למחות בידם (שם בא"ר): ג א"א ברכת מעין שבע אם חל י"ט ראשון של פסח בשבת סי' תפ"ז] אבל

ויכולו אומרים אבל בשאר י"ט שחל בשבת אומרים רק שאינו מזכיר של י"ט באמצע (סי' רס"ח) וכן בשבת שחל לאחר י"ט אומרים (שם): ד יוה"כ שחל בשבת אין לומר בברכה זו רצה במנוחתינו רק יתחיל או"א קדשנו במצותיך ויאמר כסדר (כ"כ לבוש וא"ר בסי' תרי"ט וע"ש בעט"ז) וכן בכל התפלות אין לומר ביה"כ רצה במנוחתינו (ע"ש במחברים הנ"ל): ה בשבת של עשי"ת או ר"ה שחל בשבת ויה"כ שחל בשבת אומרים המלך הקדוש ואם שכח הש"ץ ואמר האל הקדוש אם חתם הברכה אינו חוזר לראש ואם לא חתם חוזר להמלך הקדוש (סי' תקפ"ב ופר"ח ופ"מ שם): דיני קידוש בבהכ"נ ומשנת כמה מדליקין: א נוהגין לקדש על היין בביהכ"נ בשבת ויום טוב ומהדרין אחר יין לקדש עליו בבית הכנסת והמקדש לא יטעימונו אלא מטעימו לקטן שהגיע לחינוך היינו כבר שית כבר שבע כל חד לפי ענינו ואם אין שם קטן שהגיע לחינוך ישתה המקדש או יתן לאחר שישתה רוב רביעית וא"צ לברך ברכה אחרונה [ע' סי' רס"ט] [דדעת המ"א שישתה כשיעור ומ"ש הא"ר דטעימה סגי דסומכין עמ"ש השר מקוצי הביאו הב"י יש לעיין בדבריו דלכאורה נ"ל בדעת השר מקוצי דאף דאסור לטעום קודם קידוש היינו אם לא קידש כלל אבל אם קידש אף שלא היה במקום סעודה מ"מ מותר (דהא דקי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה היינו לענין אם רוצה לאכול בבית אחר צריך לקדש שנית אבל עכ"פ מהני הקידוש לשנות שם) אמנם היינו עכ"פ אם שתה כמלוא לוגמיו שהוא רוב רביעית דאל"כ לא הוי קידוש כלל כמבואר בסי' רע"א ע"ש במ"א ס"ק ל"ב והוי כטועם קודם קידוש ואיסור גמור הוא לכן נכון כמ"ש המ"א לשנות וא"צ לברך ברכה אחרונה כמו שמבואר ברמ"א סי' קע"ח ע"ש ויסמוך על שתיית יין שישתה בביתו כמ"ש המ"א סי' קע"ח ע"ש ועיין רמ"א דהליכה לא הוי הפסק): ב שני ימים הראשונים של פסח אין מקדשין בביהכ"נ אפי' אין יין מצוי בעיר כלל וכלל (עיין סי' תפ"ז): ג אומרים פרק כמה מדליקין בשבת אחר קידוש הש"ץ (כן הסכמת אחרונים) ואפי' בשבת שחל להיות בו חנוכה חוץ משבת שחל בו י"ט או שבת חוה"מ וכן בי"ט שחל להיות בע"ש א"א אותו (סי' ע"ר) מיהו יחיד בפ"ע יש לאמרו חוץ מיוה"כ שחל להיות בשבת (א"ר שם): דיני קידוש על היין בביתו.

א קידוש היום בלילה מדאורייתא ומ"מ בתפלה יוצא מדאורייתא ידי קידוש ועל הפת או על היין הוא רק מדרבנן אם התפלל כבר (מ"א סי' רע"א) ולפ"ז קטן שהגיע לחינוך יכול להוציא אפילו לגדול בקידוש אם הגדול התפלל כבר ואם הקטן ג"כ התפלל כבר אין יכול להוציא את הגדול שהתפלל כבר משום שהקטן שהתפלל כבר הוי תרי דרבנן וכן אינו יכול להוציא קטן שהתפלל לקטן שלא התפלל: ב אם מקדש על הפת להוציא גם השומעים צריכין השומעים שיכוונו לצאת גם בברכת המוציא דאם לא יכוונו לברכת המוציא רק יכוונו לצאת רק בקידוש היום וברכת המוציא רוצין לברך בעצמן בשעת אכילה עושין איסור דעושין כב"ש (ברכות דף נ"א) דס"ל מברך על היום ואח"כ מברך על היין ואנן קי"ל כב"ה שם דמברך על היין ואח"כ מברך על היום והעושה כב"ש במקום ב"ה עביד איסורא אבל אם מקדש על היין יכולין לכוין לצאת ידי קידוש ושלא ישתו היין דאז אם שותין אח"כ יכולין לברך על היין דבשלמא בפת שמחויב לאכול אחר הקידוש דאין קידוש אלא במקום סעודה והמסובין מחויבין לאכול מן הפת א"כ כשמכוין לצאת ידי חובת קידוש בשעה שמברך המקדש יוצא ממילא גם על האכילה

בברכה זו משא"כ ביין שאין חובה על המסובין לשתות יין ואם היה יודע שישתה מהיין והוא אינו מכוין לצאת בשעה שמברך המקדש הוי כגורם ברכה שאינה צריכה דאסור כנלענ"ד: ג קטן א"י להוציא אשה בקידוש הלילה משום דהאשה ג"כ חייבת בקידוש דבר תורה כמו האיש ואם התפללה האשה ערבית דינה כמש"ל (בס"ק א' לענין איש שהתפלל ערבית) אבל לכתחלה יש לחוש לגדולי הפוסקים שכ' דאינו יוצא ד"ת בתפלה ולפ"ז אין להוציא הקטן לגדול אף שכבר התפלל הגדול ואשה יכולה להוציא אנשים בקידוש משום דמחוייבת כמוהם ולכתחילה אין לעשות כן שתוציא אשה אנשים גדולים בקידוש משום דזילי מילתא אבל קטנים יכולה להוציא אפילו לכתחילה (פ"מ שם) וקטן בן שלשה עשר שנה אינו יכול להוציא הגדול או את האשה שלא התפללו עדיין דחיישינן שמא לא הביא עדיין שתי שערות דבמילי דאורייתא לא מוקמינן אחזקה (מ"א שם): ד שני אנשים אם רוצים להוציא ב"ב לא יקדשו בב"א דתרי קלא לא משתמע (א"ר שם בשם מהר"ש): ה בין ברכת בורא פרי הגפן לטעימה או בין ברכת המוציא לטעימה אין להפסיק אפילו בעניית אמן לכן אותן הנוהגים כשמקדשין שנים כאחד אחד מברך בורא פרי הגפן או המוציא והשני אומר אמן לא יפה עושים שהמקדש שבירך כבר על היין או על הפת ועונה אמן על ברכת חבירו מפסיק בין ברכה לטעימה והוי איסור (פ"מ ומ"א סי' קס"ז): ו אסור לטעום אפי' מים קודם שקידש ואם עבר וטעם מקדש אח"כ (מ"א דלא כב"ח): ז אם שכח לקדש ונזכר אחר שכבר נטל ידיו ובירך ברכת המוציא אם נזכר קודם שבצע את הפת לשנים דהיינו שעדיין דבוק הפרוסה בהלחם שאם יאחז בפרוסה עולה הככר עמו והיה אצלו לחם משנה יקדש על הפת בלא ברכת המוציא ויאכל ממנו ואם בצע את הפת ולא אכל עדיין יביאו לחם משנה אחר ויקדש עליהם בלא ברכת המוציא ולא יאכל מהלחם שקידש עליו שאינו רשאי לאכול בלא ברכה דדמי (לסי' ר"ו סעיף ו') דאם בירך על פרי אחד והיה דעתו רק על זה ולא לאכול אחרת אפי' מונחות לפניו אינו רשאי לאכול את האחרות ובשבת ודאי מן הסתם דעתו רק לאכול מהלחם שמונח על השלחן ובצע עליהם כי אחרים השלמים צריכין לסעודה אחרת ולכך לא יאכל רק מהלחם שבצע ממנו ובירך עליו ברכת המוציא כי מה שאינו אוכל מלחם שקידש עליו לא איכפת לן בדיעבד ודמי לנשפך הכוס אחר הקידוש שטועם מן כוס אחר בלא קידוש (כמ"ש המחבר בסעיף ט"ו עמ"א שם) וכאן נמי כדיעבד דמי כדי שלא להכניס עצמו בספק ברכה לבטלה.

ואם אחר שאכל המוציא נזכר שלא קידש עדיין אז יש לקדש על היין ולא על הפת (א"ר שם) רק אם אין לו יין יביא לחם משנה אחר ויקדש בלא ברכת המוציא: ח אם לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד יש לו תשלומין למחר כל היום ואומר כל הקידוש של לילה מלבד ויכולו ואפילו קידש רק שלא אכל בלילה וגם לא שתה רביעית יין אחר הקידוש דלא הוי קידוש במקום סעודה הוי כלא קידש כלל (שם): ט צריך שתהיה מפה פרוסה על השלחן תחת הפת ומפה על הפת זכר למן שהיה מונח בקופסא טל מלמעלה וטל מלמטה (ט"ז בשם הטור) ולפ"ז אפי' מקדש על הפת צריך שיהיה מפה תחת הפת ומפה על הפת (ט"ז שם) ויניח ידיו על המפה ועל הלחם משנה בשעת הקידוש וכשיגיע להמוציא יגלה הלחם משנה ויניח ידו עליהם ויברך המוציא וכשיגיע להשם יגביה שניהם למעלה עד שיגמור השם ואח"כ יניחם ואחר גמר המוציא יכסה במפה ויניח ידיו

עליהם עד שיגמור הקידוש (א"ר שם): י מקדש על כוס יין מלא שלא יהא פגום וטעון כל מה שטעון כוס ברהמ"ז ונוהגין לעמוד כשמתחילין לומר יום הששי ויכולו השמים משום שהשם יהו"ה נרמז בראשי תיבות ואח"כ נוהגין לישב וכשמתחיל יתן עיניו בנרות ואח"כ יתן עיניו בכוס של ברכה (רמ"א שם) וכששכח לומר ויכולו יאמר אותו בתוך הסעודה על הכוס (מ"א שם): יא אם אין לו אלא כוס אחד של יין מוטב שיניחנו למ"ש על הבדלה דקידוש אפשר בפת והבדלה א"א בפת אבל אם יש לו שכר על הבדלה מוטב שיקדש על היין ויבדיל על השכר כי יש לחוש לדעת ר"ת שאין מקדשין על הפת ואפילו בקידוש של שחרית מוטב שיקדש על היין ויבדיל על השכר כי בשחרית קודם אכילה נפשו של אדם קצה בשכר ועוד דהבדלה אפשר לכ"ע בשכר דהוי חמר מדינה מיהו בבית הכנסת עדיף טפי להניח הכוס של יין להבדלה אף שיהיה לו שכר להבדלה (מ"א שם): יב לפי דעת רמ"א יש לנהוג ליטול ידיו קודם הקידוש ולקדש על היין ואח"כ יבצע ויברך המוציא ויש נוהגין שמקדשין קודם נטילה (שם) ואף עפ"כ א"צ לברך ברכה אחרונה על היין של קידוש שברהמ"ז פוטר את היין שבתוך הסעודה (פ"מ בט"ז סי' רע"א): יג צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו ובאדם בינוני הוא רובו של רביעית והגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו ומ"מ טפי מרביעית לא בעי לשתות אפילו מלא לוגמיו הם טפי מרביעית (מ"א שם בשם הר"ן): יד לכתחילה צריך לטעום המקדש בעצמו כשיעור דהיינו מלא לוגמיו ומצוה מן המובחר לאחר שתיית המקדש כשיעור יטעמו כל המסובין כולם מכוס הברכה ומיהו מי שיש לו יין מעט ואם יטעמו כל המסובין לא ישאר לקידוש שחרית מוטב שלא ישתה רק המקדש בעצמו מלא לוגמיו ולא יצטרפו ב' או ג' למלא לוגמיו ואף שמצוה שיטעמו כולם מכוס של ברכה מ"מ הא עדיפא שישתה אחד כשיעור אבל בדיעבד אפי' שתיית כל המסובין מצטרף למלא לוגמיו ואפי' לא טעם המקדש (מ"א שם וע' א"ר שם): טו לאיטעמו המסובין קודם שיטעום המקדש אם זקוקים לפוסו דהיינו שהכוסות שבידם פגומין וצריך לשפוך מכוסו לכוסות שבידם כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום אבל אם היה בידם כוסות שאינן פגומין רשאים לשתות קודם שישתה המקדש (מחבר שם בסי' רע"א): טז קידש וקודם שטעם הפסיק בדיבור חוזר ומברך בפה"ג וא"צ לחזור ולקדש אבל אם הפסיק בדברים השייכים לסעודה (וכ"ש בדברים השייכים לקידוש) א"צ לחזור ולברך אפילו ברכת בפה"ג (מ"א שם) יז קידש על היין וקודם שטעם נשפך הכוס יביאו לו יין אפי' מבית אחר ויברך בפה"ג ויטעום ממנו וא"צ לחזור ולקדש דטעימה מכוס אחר סגי ואם היה בביתו יין ודעתו היה לשתות עוד יין אחר הקידוש יקח יין ויטעום וא"צ לא לקדש ולא לברך בפה"ג ואם היו מסובין לפניו ולפניהם כוסות עם יין ישתו המסובין מכוסות שלהן והמקדש יצא בטעימת המסובין וא"צ עוד לכוס אחר לשתות אבל הוא לא ישתה מכוס של המסובין בלא ברכה כיון שלא היה דעתו עליו ואם הסיח דעתו קודם שטעם מכוס אחר צריך לחזור ולקדש (מ"א שם) [ונתבאר עוד בע"ה בברכת הפירות]: יח ואם קידש על הכוס שהיה סבור שהוא של יין ונמצא שהוא של מים אף שהיה אצלו יין על השלחן צריך לקדש פעם שנית כי לא היה הקידוש על הכוס אף שהיה מונח על השלחן פת ואם היה בדעתו בשעת קידוש לשתות עוד יין א"צ לברך בפה"ג (מ"א דלא כט"ז ס"ס רע"א): יט ואם קידש שחרית על שכר ונשפך הכוס א"צ

להביא אחר כי י"א שד בפת (מ"א שם): כ ואם קידש שחרית על יין ונשפך אף שדי בפת אם יש לו יין יביאו לו עוד כוס יין לטעום משום דין חשוב וכ"ש בלילה אף שמקדשין על פת יביאו לו כוס אחר אם יש לו יין ויטעום ממנו משום דאסמכינהו אקרא (פ"מ וא"ר שם) ונראה אם טעה וסבר שהיא יין וקידש עליו ונמצא שהוא של מים אם היו על השלחן עוד כוסות יין הראויין לקידוש והיה בדעתו לשתותם א"צ לחזור ולקדש שנית: דין על איזה יין מקדשין.

א אין מקדשין על היון שריחו רע אע"ג דריחו וטעמו חמרא ולא על יין מגולה ומיהו אם היה מגולה שעה מועטת אין להקפיד אא"כ נמר ריחו וטעמו (סי' רע"ב מ"א שם): ב יין מגתו מקדשין עליו וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום (מחבר שם) וכן מקדשין על יין שבפי החביות אף שיש בו קמחין רק שצריך לסנן אותו בתחילה במסננת ואם לאו אסור (רמ"א שם) אבל אם יש עליו קרום לבן שקורין קאניג אין מקדשין עליו (מ"א שם ועיין בט"ז סי' ר"ב) וכן מקדשין על יין שריחו חלא וטעמי' חמרא (שם מחבר) אבל על יין שטעמיה חלא וריחי' חמרא אין מקדשין עליו (רמ"א שם) וטעמי' חלא היינו כל שבני אדם נמנעין מלשתותו משום חמיצות (מ"א שם): ג יין צמוקים מקדשין עליו (ואפי' בישל הצמוקים דין מבושל מקדשין עליו) והוא שיש בהם לחלוחית קצת בלא שריי' וצריך שיהא צמוקים מעט יותר מאחד בששה במים בשעת נתינתן במים (ודלא כהבכור שור ד' קכ"א ע"ג שכ' דמשערין אחר שנתגדלו במים) דמה שנתגדל אח"כ ע"י שריי' הוא משום שנכנס המים בהצמוקים אבל אם הצמוקים יבשים בלא שום לחלוחית שאף אם ידרכו לא יצא מהם לחלוחית כלל פסולים (מ"א שם בשם הריב"ש) ומיהו לכתחלה מצוה מן המובחר לברור יין טוב וישן לקידוש וגם שלא יהא בו תערובת מעט דבש כי הרמב"ם פוסל יין שנתערב בו אפי' מעט דבש לקידוש ואף שכל הפוסקים מכשירין מ"מ אם אפשר יש לחוש לדעת הרמב"ם: ד מקום שאין מצוי יין דהיינו שאין יין בכל העיר והשכר הוא חמר מדינה דהיינו שרוב שתייתן הוא שכר בלילה יקדש על פת ואפי' אם אין לו אלא חתיכה פת יכול לקדש עליו (וראיה מהרא"ש פ' ע"פ שמביאו המ"א סי' רמ"ג ס"ק י"ד הא דמקשה שם פשיטא דנר עדיף דהא אפשר לקדש על פת כו' וע"כ פירושו כמ"ש המ"א דפת יש לו דאי אין לו פת אכילה עדיף א"כ יכול לקדש על פת ואם נאמר דעל חתיכות פת אין יכול לקדש אפילו אם אין לו כלל מה לקדש עליו אם כן קשה אפשר דמיירי הגמ' שיש לו חתיכות פת לאכילה וא"י לקדש עליו ואעפ"כ נר קודם) ובבוקר יותר טוב לקדש על שכר ואפילו אם יין מצוי אם רוצה בבוקר לקדש על שכר הרשות בידו במקום דשכר הוי חמר מדינה אבל בערבית אם יין מצוי בעיר יקדש על יין אפילו יין ביוקר כי יש גדולים דסברי דאין יוצא מדאורייתא ידי חובת קידוש בלילה בלא יין ומ"מ מי שירצה לעשות מצוה מן המובחר יקדש לעולם על יין אפילו בשחרית אפי' יין ביוקר (ט"ז מ"א שם) ומי שחביבה עליו ריפתא יותר מייין יקדש אריפתא אפילו בלילה רק אם רוצה לקדש על היין הרשות בידו ובשחרית אף שחביבה עליו ריפתא יקדש על יין אם יין מצוי או על שכר אם רוצה כדי שיהא זכר שהוא משום קידוש דמה שמברך המוציא על הפת ליכא היכרא שהוא משום קידוש (עי' מ"א שם): ה ומי שאינו שותה יין משום נדר יכול לקדש עליו וישתו אחרים המסובין אצלו ואם אין אחרים אצלו יקדש על הפת או ישמע קידוש מאחרים

(מ"א שם) ומה שתמה המ"א שם על הרמ"א מסי' רע"ג ס"ד דאין רשאי לקדש ולברך להוציא אחרים כשאינו טועם בעצמו רק כשאחרים אינן בקיאים לא קשה מידי שהדין דשם הוא של בה"ג שכ' הטור בשמו הטעם דלא אמרו אף שיצא מוציא רק לאינן בקיאים וה"ה אם לא יצא ואינו רוצה לצאת בקידוש זה אבל אם רוצה לצאת בעצמו יכול להוציא אחרים אפילו בקיאים אפ"ל אם אינו טועם בעצמו רק המסובין וטעמו [כדלעיל סי' רע"א סעיף י"ד] ותדע דהא למדו זה מעירובין דף מ"ב דאמר התם ניתבי' לינוקא ע"ש ואף שהמחבר כתב דיש לחוש לדברי הגאונים דבקידוש צריך שיטעום המקדש כ"כ הא"ר דאין לחוש: ו על י"ש אין לקדש לפי שא"ל לשותות כמלא לוגמיו בלי הפסק ולכתחילה אין שתיית כל המסובין מצטרפין למלא לוגמיו (עיין א"ר ופ"מ שם) אבל בשחרית יכול לקדש על י"ש (א"ר): ז ברכת יין של קידוש פוטרת יין שבתוך הסעודה.

ואין היין של קידוש טעון ברכה לאחריו דבהמ"ז פוטרנו בין שהוא על הכוס בין שאינו על הכוס ואפילו מי שנוהג כהמחבר (לעיל בסי' רע"א סעי' י"ב) שכ' דיקדש תחלה ואח"כ יטול ידיו אפ"ה מישך שייך כוס של קידוש לסעודה ובהמ"ז פוטרנו מברכה אחרונה (עיין פ"מ): ח ולענין שיפטור יין של קידוש שאר משקים אם קידש על יין ובדעתו לשותות עוד יין בתוך הסעודה הוי כקבע עצמו לשותות וא"צ לברך על שאר משקין אפילו לא היו לפניו בשעה שבירך על היין [ע' א"ר סי' קע"ד וע' ע"ת ופ"מ שם דלא כט"ז] ואם אין בדעתו עוד לשותות יין רק שקידש על היין אם היו לפניו שאר משקין בשעה שקידש על היין פוטרם היין מברכה ואם לא היו לפניו בשעה שבירך על היין אף שהביאו לפניו בשעה שעדיין עמד לפניו צריך לברך עליהם: ט ואם קידש על היין ולא טעם ממנו כגון שטעמו המסובין אף שהיו לפניו שאר משקין בשעה שבירך על היין צריך לברך על המשקין כי הטעם שייך פוטר משום שכל המשקין הם טפילין לו וכשאינו שותה לא שייך טעם זה וכן אם קידש ולא טעם צריך לברך על היין שבתוך המזון מפני שהפסיק בין טעימה לברכה (עיין תוס' ע"פ דף ק"א ד"ה ור"י אמר אף ידי יין נמי יצאו): דיני קידוש במקום סעודה.

א אין קידוש אלא במקום סעודה ובבית אחר אפ"ל טרקלין גדול אם קידש ע"מ לאכול בפניה זו ונמלך לאכול בפניה אחרת א"צ לחזור ולקדש וכן מחזר לחזר שרואה מקומו א"צ לחזור ולקדש ומחזר לחזר תחת גג אחד שאין רואה מקומו או מאיגרא לארעא אה היה בדעתו לאכול בחזר אחר או שקידש באיגרא אדעתא לאכול בארעא או להיפך שפיר דמי (סי' רע"ג) וכן מבית לבית אם רואה מקומו ואין שביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים מפסיק ביניהם א"צ לקדש פעם אחרת (ט"ז סי' קצ"ה וע' א"ר שם) אם היה בדעתו לאכול בבית אחר: ב ומבית לסוכה בחג הסוכות אם קידש בבית מחמת שירדו גשמים ואח"כ פסקו הגשמים או להיפך אם קידש בסוכה ואח"כ ירדו גשמים א"צ לקדש פעם שנית כי כן הדרך שאם פסקו גשמים לילך לסוכה או להיפך לצאת מן הסוכה והוי כקידש ע"מ לאכול בבית אחר רק שצריך שלא יפסיק בין הבית ובין הסוכה כנ"ל בסעיף א' דהיינו שבענין שיראה מקום הסוכה (פ"מ סי' רע"ג): ג צריך לאכול במקוה קידוש לאלתר ואם היה בדעתו לאכול מיד ואירע לו אונס והפסיק ולא אכל מיד א"צ לחזור ולקדש אבל אם יצא ממקומו בינתיים צריך לקדש שנית אבל אם היה בדעתו להפסיק בדברים אחרים אף שאח"כ הפסיק ע"י אונס צריך לחזור ולקדש

(רמ"א סי' רע"ג ועיין מ"א שם) ואם היה בדעתו להפסיק או שלא לאכול כלל ולא הפסיק ואכל מיד א"צ לחזור ולקדש וכן כשהיה בדעתו לאכול בבית אחר ונמלך ואכל באותו בית שקידש א"צ לחזור ולקדש (רמ"א שם וע' מ"א שם וע' א"ר שם): ד יכול אדם לקדש לאחרים אף שאינו אוכל עמהם ואינו רוצה לצאת עמהם דלדידהו הוי מקום סעודה ואף בקידוש של שחרית יכול להוציאן בכה"ג והוא שאינם יודעין אבל אם יודעים בעצמם אסור לקדש להם אא"כ רוצה לצאת בעצמו בהקידוש שעושה להם [כמ"ש בסי' הקודם סעיף ה'] ואפילו לקטנים שיודעים אינו רשאי לקדש להם אם אינו רוצה לצאת בעצמו כמו בגדול והמקדש לאחרים ואינו רוצה לצאת אסור לו לטעום עמהם (מחבר ורמ"א): ה קידוש במקום סעודה סגי שישתה חוץ ממלא לוגמיו של קידוש עוד כוס יין דהיינו רביעית או שיאכל כזית מיני תרגימא מחמשת המינים ואם אכל פת כזית ודאי יצא אבל שכר אפי' במקום דהוי חמר מדינה אינו יוצא בשביל סעודה דלא סעיד כמו יין (שם וע' מ"א) וכן בפירות לא יצא: ו יכול לקדש בבית שישמעו השכנים ויוצאין בהקידוש ובלבד שיתכוין השומע לצאת והמשמיע להוציא ואם מקדש על הפת להוציא אחרים יכול לברך להם המוציא אם אינם יודעין אף שאין רוצה לצאת אבל אם מקדש להם על יין אינו רשאי לברך להם המוציא אף שאינם יודעין ואף שחובה לאכול פת כדי שיהא קידוש במקום סעודה (ט"ז ס"ק ב' דלא כלבוש ומ"א כאן ס"ק י"ג): ז המקדש א"צ.

להיות במקום נר ואם נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים מקדש בחצר ואוכל שם אף שאינו רואה הנרות שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער ודוקא במצער הרבה בבית הא לאו הכי צריך לאכול במקום הנרות וצריך לקדש שם (מ"א שם): דיני בציעת הפת. א בוצע על שתי ככרות שלמים ואפילו נשים חייבות בלחם משנה (א"ר סי' רע"ד) ואם נשרף קצת מקרי שלם עדיין ואם חתך השרוף לא הוי שלם [מ"א וח"צ וש"א] ואם שכח ליטול חלה אוכל והולך ואח"כ מפריש חלה ומ"מ חשוב לחם משנה: ב כליל שבת בוצע על התחתונה ויקרב התחתונה אליו כדי שלא יעבור על המצוה וכשיגיע להמוציא ירשום בסכין על הלחם קודם ברכת המוציא ויניחנה למטה וישים ידיו עליהם ויברך המוציא וכשיגיע להשם יגביהם למעלה וכשיגמור השם יניחם למטה ויגמור הברכה ויבצע אותם ובשחרית בשבת ובי"ט יבצע על העליונה (שם): ג מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה ואין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום המברך ואם יש לפני כ"א לחם משנה יכולין לטעום אף שעדיין לא טעם הבוצע (שם): דיני תפלת שחרית של שבת ודין הטועה בתפלת שבת.

א מאחרין לבא לכהכ"נ בשבת יותר מבימות החול וממהרין לצאת קודם שש שעות: ב מתפללין כל סדר התפלה עד ישתבח ואחר כך אומרים נשמת: ג אין לשחות בולך אנחנו מודים שאין לשחות אלא במקום שאמרו חז"ל (סי' רפ"א): ד אם שכח לומר לאל אשר שבת צריך לאמרו אחר התפלה ושאר פסוקי דזמרה אם שכח אין חיוב לאמרו אחר התפלה (סי' רפ"א עיין מ"א שם) ויש להנעים ולהאריך בזמירות בניגון שיש בו נעימה (שם): ה אם היה סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול ומיד כשאמר תיבת אתה נזכר קודם שאמר תיבת חונן הוי ליה התחיל בשל חול וגומר אותה ברכה אבל אם היה יודע שהוא שבת ושלא בכוונה התחיל תיבת אתה אינו גומר ברכת אתה חונן ומתחיל ישמח

משה כו' (סי' רס"ח): ו אם טעה והתפלל תפלה של חול בשבת לא יצא ואם נזכר קודם שעקר רגליו אף שסיים תפלתו חוזר לשל שבת ומתחיל ישמח משה וגו' רצה ומודים וכו' שים שלום (וצ"ע אם נזכר באמצע ברכת רצה למה יחזור לשל שבת דסגי בהזכרה דהא הירושלמי הביאו הב"י שכן היה ראוי בשבת אלא שקבעו לומר ז' ברכות שלא רצו להטריח ב"ח ברכות וכיון שהתפלל י"ח כבר תסגי בהזכרה וצ"ע) והנ"מ שנזכר קודם שאמר אלהי נצור או לפני שאר תחנונים שרגיל לומר אבל אם השלים תפלתו והסיח דעתו מן התפלה ואמר יהיו לרצון כו' אף שלא עקר רגליו עדיין כעקורין דמי וחוזר לראש התפלה (מ"א שם) ואם טעה בתפלת שבת בין זו לזו ע"ל בדיני ערבית של שבת ותדרשנו לכאן ובמקום שצריך לחזור ולהתפלל אם יוצא במה שמכוין ושומע מהש"ץ ע"ל בדיני תפלת חול: דיני וסדר האיך יקבל הס"ת ומי הוא הקורא ומנהגיו.

א הנותן ספר תורה והמקבלו צריך שיהא בימינו (סי' רפ"ב) והש"ץ יאמר גדלו כנהוג: ב יש למנוע מהיות הקורא קטן אם לא בשעת הדחק (מ"א סי' רפ"ב) ואם ידוע שהוא בן י"ג שנה ויום אחד אף שלא ידוע שהביא שתי שערות מותר לקרות ועולה למנין: ג אין הקורא רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הציבור (סי' קמ"א): ד צריך לכתחילה לקרות מעומד ואפילו לסמוך עצמו אל הכותל או לעמוד אסור ואפילו סמיכה מועטת שאם ינטל אותו דבר לא יפול אסור לכתחילה שצריך לעמוד באימה (רס"י קמ"ח) ובעל בשר מותר לסמוך הואיל וצריך וה"ה כל אדם כשצריך וגם בעל בשר לא יסמוך עצמו על המפה רק על השלחן דהמפה תשמיש קדושה היא ואסור לשמש בה תשמיש הדיוט (א"ר שם): ה קרא וטעה אפי' בדקדוק אות אחת או בניקוד אם הענין משתנה עי"כ כמו יעשה ליעשה בציר"י מחזירין אותו אבל קרא לאהרן הרן בפת"ח כיון דשניהם אותיות גרוניות הן לא הו' חד שינוי (א"ר סי' קמ"ב) אבל אם אין הענין משתנה אין מחזירין, וגוערין בו.

וכן אם טעה בנגינת טעם אין מחזירין אותו. וגוערין בו (שם).

אמנה מי שאינו חוזר אפילו במקום שהענין משתנה אין למחות בידו (שם א"ר): הנהגת הקהל בשעת קריאה והסגן והש"ץ. א בשעה שהעולה אומר ברכו והקהל עונים ביהל"ו יש להם לעמוד ובברכ' אשר בחר בנו ובקריאת התורה אין כ"כחיוב (א"ר סי' קמ"ו דלא כמ"א שם) [וע' סי' קכ"ד סעיף ד'] אמנם המדקדקין מחזירין על עצמם ועומדין וכן נכון אך גם המחמיר א"צ לעמוד רק בשעת הקריאה ולא בין גברא לגברא (ס"ס קמ"ו): ב אסור לצאת ולהניח הס"ת כשהוא פתוח אבל בין גברא לגברא שהס"ת מגוללת יכול לצאת לצורך גדול (סי' קמ"ו): ג משהתחיל הקורא לקרות בס"ת אסור לספר אפילו בד"ת ואפי' להורות הוראה אסור (אבל קודה שהתחיל לקרות ואפי' כבר פתחו הס"ת מותר לספר אבל ישמע הברכה ומכל שכן בברכו שיענה ביהל"ו) ולאפרושי מאיסורא יכול להפסיק ואפילו בין גברא לגברא אסור ללמוד (דשמא ימשוך הלימוד) ואפילו אם כבר קרא הפרשה אבל להורות הוראה מותר בין גברא לגברא (סימן קמ"ו ע"ש בא"ר): ד והמיקל ללמוד בלחש בשעת קריאה או אם יש עשרה דצייתי לס"ת ומיקל לעצמו לספר בד"ת או קודם שנפתח הס"ת מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע הקריאה אלא לקרות בד"ת ומתחיל לקרות וכל מי שנוהג כן אין למחות בידו

דיש לו על מי לסמוך (שם): ה אף שנתבאר לעיל שאסור לדבר בשעת קה"ת רק שישתוק וישמע מ"מ לקרות שמו"ת מותר ואפילו ליכא עשרה דצייתי לס"ת נמי מותר [וה"ה ללמוד חומש עם פירש"י באותה סדרה והטעם דפירש"י חשוב כמו תרגום] (וע' סי' רפ"ה) והמדקדק במעשיו נכון ליזהר גם בזה ולהאזין ולכוין דעתו לשמוע (שם): ו וכל זה אין ענין לפרשת זכור ופרשת פרה שהם בעשרה מדאורייתא (לי"א) שצריך לכוין ולשמעם מפי הקורא (שם ועיין סי' קכ"ד סעיף ד') ז אין לענות אמן עד שיסיים כל הברכה (סי' קמ"א): ח אם לא שמעו הקהל מהעולה שאמר ברכו רק שמעו מהש"ץ כשענה ביהל"ו לא יענו עמו ברוך כו' רק יאמרו אמן על דברי הש"ץ אבל יחיד שלא שמע מהעולה שאמר ברכו ושמע מהקהל עונים ביהל"ו עונה עמהם (א"ר סי' קל"ט) (ודלא כמ"א סי' נ"ז ועיין סי' קכ"ד ובמ"ח סי' נ"ו ס"ק ה'): ט אסור להסגן שילך ויעזוב הס"ת בשביל שהכעיסו אחד ואם עבר ועזב יש להענישו (א"ר סי' קמ"א): י אם ש"ץ בעצמו רוצה לעלות ולברך ולקרות צריך שיעמוד אחר אצלו (שם): דין לאיזה אנשים שאין קורין אפילו הוא כהן.

א בתענית ציבור במקום שקורין ויחל אם אין הכהן מתענה או שאין בדעתו להשלים או שלא קיבל התענית במנחה (כפי שיתבאר אי"ה לקמן בדיני תענית מתי שצריך לקבל במנחה) [עיין סי' תקס"ב ותקס"ו ס"ק ה' ובפ"מ שם] קורין הישראל במקומו וטוב שילך הכהן מביהכ"נ ואם יש כהן אחר בבית הכנסת א"צ לילך רק להודיע לש"ץ שלא יקראוהו (סי' קל"ה) ואם קראוהו לעלות לא יעלה (ט"ז סי' תקס"ו וא"ר סי' קל"ה): ב ואם חל התענית בב' וה' אע"פ שדוחין פ' השבוע וקורין ויחל אם קראוהו לעלות יעלה אבל לכתחלה יצא מביהכ"נ והנ"מ בשחרית אבל במנחה שאף בב' וה' אין קורין אם קראוהו בתענית שקורין ויחל אף במנחה והוא אינו מתענה כמו שנתבאר בסעיף א' לא יעלה (א"ר סי' קל"ה): ג אין לקרות לס"ת מי שעומד באמצע פסוקי דזמרה רק לכהן אם אין שם כהן אחר וכן ללוי אם אין שם אלא הוא [מ"א ופ"מ שם ע"ש בסי' קל"ה] אך לא יקרא עם הקורא [ע' מ"א סי' ס"ו] ולענין זה אין חילוק בין פסוקי דזמרה לק"ש (וע' סי' נ"א) ושאני ברכה שעל התורה דמותר לברך דהוי כברכת השבח דמותר בפסוקי דזמרה ולכך מותר לקרותו אפי' לכתחילה אף שיצטרך לברך משא"כ בק"ש דאסור כברכת השבח מש"ה אסור לקרותו: ד היה עומד בברכת ק"ש ומכ"ש בק"ש עצמה לא יקרא אותו אפי' אין שם כהן אלא הוא רק יקרא לישראל במקומו ומותר לקרות לישראל בשמו ויאמר במקום כהן לכן אם אין שם כהן אלא הוא ילך הכהן מביהכ"נ קודם הקריאה וכן הדין בלוי ואם כבר קרא אותו אפילו באמצע הפרק פוסק אך אם יכול למהר ולסיים עד הפרק ימהר ואם אינו יכול לסיים עד הפרק יסיים עכ"פ להיכא דסליק עניינא אך לעכב בשביל זה לא יעכב אמנם לא יקרא עם הקורא ומכ"ש שלא יאמר להש"ץ לעשות מי שבירך (סי' קל"ה וסימן ס"ו מ"א ועמש"ל בדיני ק"ש אם פסק מה דינו): ה ה בין גאולה לתפלה לא יעלה אפילו אם קראוהו ואצ"ל באמצע ש"ע ובתוך אלהי נצור פוסק ועולה (ססי' ק"ד ע"ש בא"ר): ו האידנא נוהגין שלא לקרות כלל לקטן אפי' יודע למי מברכין עד שיגיע לכלל שנותיו אפי' אם הוא כהן ואין שם כהן אחר (סי' רפ"ב דברי האחרונים) רק יקרא אחר במקום כהן אמנם למפטיר מותר לקרותו זולת פרשת זכור ופרה (ועיין ת' מהרי"ל וא"ר סי' רפ"ב ס"ק ח' דלא כט"ז סי' תרפ"ה ודלא כב"ח שם).

וביום א' של שבועות שקורין המרכבה למפטיר ובשביעי של פסח שקורין השירה ובשבת שובה אין קורין לקטן לכתחילה אמנם גם בשאר מפטיר הוא דוקא בקטן שהגיע לחינוך ויודע לחתך האותיות בטוב (מ"א שם וע' סי' תרפ"ה): ז אם בא לכלל שנותיו דהיינו י"ג שנה ויום אחד א"צ לבדקו אם הביא שתי שערות (עיין בסי' נ"ה וע"ל בדיני קדיש בעשרה): ח כהן אבל תוך שבעה אפילו אם קראוהו לא יעלה (יו"ד סי' שפ"ד) אבל בשבת אם אין שם כהן אחר אלא הוא מותר לקרותו דהוי כדבר שבפרהסיא אמנם טוב שיצא מביהכ"נ קודם הקריאה (א"ר סי' קל"ה ויו"ד סי' ת' ע"ש) ואם הוא אונן אפילו ברגל אסור לעלות (מ"א סי' תקמ"ח ס"ק ח') אבל שיש לו בן למול בשבת תוך ז' ימי אבילותו הנוהגין לקרותו אין למחות בידם (עיין יו"ד סי' ת' בט"ז ופר"ח חולק עליו עיין בליקוטים): ט סומא נהגו האידנא לקרותו (סי' קל"ט) י כהן שנשא גרושה או אחת מן הנשים האסורות לכהן אפילו גירשה או מתה אין מהגין בו קדושה אפ"ל לקרותו בתורה ראשון עד שידור הנאה ע"ד רבים מהנשים שאסור בהם (סי' קכ"ח): יא נטמא למת שאינו מז' מתי מצוה אין נוהגין בו מעלת כהונה עד שיקבל עליו לבלי יטמא עוד בהן (וא"צ נדר ע"ד רבים) (שם): יב מי שיש לו בת שהמירה דתה או זינתה אין חייבין עוד לקדשו כי אביה היא מחללת ודוקא זינתה באירוסין או בנשואין אבל פנויה לא (שם ועיין א"ר) ומכ"ש אם הוא עצמו עבר בזנות פנויה דסתם פנויה נדה היא דמחללין מעליו הקדושה אף שהוא נושא כפיו מ"מ הוא מחולל מקדושה (וכדמוכח מט"ז שם סי' קכ"ח ס"ק ל"ו): יג מי שאביו מומר לעכו"ם קורין אותו בשם אבי אביו אבל לא בשמו לבד שלא לביישו ברבים ודוקא שלא עלה עדיין מימיו קודם שהמיר אביו אבל אם הוא גדול וכבר הורגל באותו עיר בשם אביו קורין אותו בשם אביו כדי שלא לביישו אך לא יאמר תוארים על אביו (כמו חבר או מורינן) כי אין לומר שקר רק יאמר בחפזון לבלי ירגישו העם וכן אם יש לחוש לאיבת המומר והוא אלם מותר לקרותו בשמו וכ"ז בעירו אבל אם יבוא לעיר אחרת יאמר לקרותו בשם אבי אביו כי שם אין בושה לו והאסופי והשתוקי קורין בשם אבי אמו ואם אין ידוע קורין לו בשם אברהם כמו גר (סי' קל"ט וא"ר שם): יד אין לקרות שני אחים זה אחר זה בין מן האב ובין מן האם וכן בן אחר האב או אב עם בן בנו ג"כ אין לקרותם זא"ז משום עינא בישא ואפ"ל אומרים שאין מקפידין ואפילו אחד הוא אחרון והשני מפטיר ודוקא בשבת שאין מוציאין ס"ת אחרת למפטיר אבל אם מוציאין ספר תורה אחרת מותר וכן אם המפטיר אינו בר מצוה עדיין מותר (סי' קמ"א וע"ש בא"ר) ובמקום הצורך יש להתיר עם בן בנו (עיין אחרונים) ובכל אלו אם קראוהו וכבר עלה לא ירד (א"ר ופר"ח וכנה"ג): טו מקום שנוהגים שלא לקרות המפטיר בשמו רק סתם יעמוד המפטיר כיון שאין פורטין את שמו מותר אפ"ל שני אחים זא"ז או אב ובנו ודוקא במקום שנוהגין כן אבל לעשות כן במקום שנוהגין לקרות בשם לא וכן אם המנהג כנ"ל בשביעי מותר לקרותן בששי ובשביעי (א"ר שם): טז מי שהוא עור או פסח אין לקרות לו בפ' עורת או שבור וכן בכל כיוצא בזה שלא יתבייש וכן אין לקרות למי שחשוד על העריות בפ' עריות ומיהו הנ"מ חשוד אבל אם ברור הוא שבא על העריות אם אינו איש אלם שיש לחוש לתגר ועדיין לא שב בתשובה אדרבה יש לקרותו בכדי שיתבייש וישוב בתשובה (א"ר ס"ס קל"ה): דין אם אין שם כהן ולוי ואח"כ בא ושאר דיניו.

אם אין שם כהן בביהכ"נ קורין לישראל או ללוי במקום כהן וכשקורין אותו קורין אותו יעמוד ר' פב"פ ישראל או לוי במקום כהן ואם אין לוי בביהכ"נ קורין להכהן שקרא ראשון במקום לוי אבל לא לכהן אחר מפני פגמו של ראשון וכשקורין ישראל במקום כהן לא יקרא אחריו לוי (סי' קל"ה): ב אם נכנס הכהן לביהכ"נ אחר שהתחיל הישראל ברכת התורה אינו פוסק ויקרא הישראל ועולה למנין ולא הוי התחלה עד שיאמר בא"י אבל ברכו לא הוי התחלה וקורין לכהן וחוזר לומר ברכו (א"ר ופ"מ סי' ק"מ) ויעמוד הישראל בתיבה עד שישלים הכהן ולוי ואז יקראוהו וכן הדין כשלא הוי יודעין אם יש כהן בביהכ"נ וקראו ללוי או לישראל וכן הדין בלוי ג"כ אם כבר התחיל הכהן לקרות במקום לוי ואח"כ בא הלוי כנ"ל רק אם עדיין לא התחיל הכהן הברכה וצריך לקרות הלוי אין צריך הכהן שימתין שיקראוהו עוד הפעם כנ"ל בישראל הואיל וכבר קרא ראשון וליכא בושה (אחרונים שם): ג משלישי ואילך אין לקרות כהן או לוי רק לאחרון או למפטיר בשבת כיון שכבר קראו ז' גברי.

כהן אחד לאחרון וכהן אחר למפטיר מותר ובתענית אפילו למפטיר אין לקרות כהן או לוי כיון שהמפטיר הוא ממנין הקרואים בתענית (שם): ד ואם קראו לכהן או ללוי באמצע המנין יעלה אחר במקומו והוא ימתין אצל התיבה ויעלה למפטיר או לאחרון לאחר מנין הקרואים (א"ר): ה אם קרא החזן לכהן או ללוי ואינו שם לא יקרא לאחר בשם משום פגמו של ראשון אלא אחר יעלה מעצמו אבל בנו יכול לקרות אבל אביו אסור אבל אם קראו לישראל ואינו שם יכול לקרות לאחר בשמו דבישראל ליכא פגמא וכן בכהן ולוי אם קראוהו לעלות לאחרון או למפטיר ואינם שם מותר לקרות לאחר בשמו (שם): ו ש"ץ או הסגן אם הוא כהן מותר לקרוא לכהן אחר: הנהגת העולה לקרות לספר תורה ודיני ברכת התורה.

א העולה למגדל עולה בדרך קצרה לו וירד מהמגדל בדרך ארוכה אליו ואם ב' הדרכים שוים עולה בדרך הימין לו וירד בהדרך השני והמנהג שלא לירד עד שיתחיל הב' שעלה אחריו הברכה והמדקדקים חוששין שבדרך הליכה לא ישמעו הקריאה לכן ממתינים עד שיסיים השני הקריאה ויורדים בין גברא לגברא (מ"א ס"ס קמ"א): ב הקורא בתורה צריך לאחוז בס"ת בשעת הברכה וגם בשעת הקריאה יש לאחוז בעמודים (מ"א סימן קל"ט וט"ז סי' קמ"ז וכן הוא בטור) ומי שנוהג לאחוז בעמודי הס"ת ערום אין למחות בידו (עיי' מ"א ושאר אחרונים שם סי' קמ"ז ועיי' נ"ב ח"א סי' י"ז) ומי שנוהג לאחוז בס"ת עצמו בשעת הברכה אסור לאחוז ערום בלא מטפחת ואפי' נטל ידיו (שם סי' קמ"ז): ג יש נוהגים לגלול הס"ת בשעת הברכה ויש נוהגין שלא לגלול בשעת הברכה ומי שנוהג כן לא יביט בס"ת בשעת הברכה רק מקודם יראה הפסוק שצריך להתחיל ואח"כ לא יביט בפנים (סי' קל"ט ועיי' ש"א"ר): ד יאמר ברכו והברכות בקו"ר כדי שישמעו העם ויענו אמן והאומר בלחש טועה (סי' קל"ט): ה אם טעה בבה"ת ופתח אשר נתן לנו במקום אשר בחר בנו אם נזכר קודם שאמר השם מהחתימה (דהיינו נותן התורה) יתחיל מאשר בחר בנו ואם כבר אמר בא"י אף שעדיין לא אמר נותן התורה יסיים אותה הברכה ולאחר הקריאה יאמר אשר בחר בנו (מ"א סי' קל"ט): ו ואם אמר ברכה הראשונה כראוי ובברכה השניה טעה והתחיל אשר בחר בנו אם נזכר טרם אמרו בא"י נותן התורה יתחיל מאשר נתן לנו אבל אם לא נזכר עד לאחר שאמר בא"י נותן

התורה יתחיל עוד הפעם מתחלת הברכה ואם נזכר לאחר בא"י קודם נותן התורה יאמר מיד אמ"ה אשר נתן לנו כו' עמש"ל בדיני ברכת יוצר: ז העולה לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות בתורה ובירך על התורה והתחיל לקרות או לא התחיל ועיין סי' תרפ"ד בט"ז) והזכירו שפרשה אחרת צריך לקרות וגללו הס"ת למקום הצריך המנהג לברך פעם שנית (כן העיד הפ"מ דדימו הפוסקים ללקח תורמוס ונפל מידו צריך לברך על השני פעם אחרת כמבואר בסי' ר"ז) ולפ"ז אם קראו בר"ח לפ' ר"ח והראו לו למקום שסברו שהפרשת ר"ח הוא במקום זה ואינו במקום זה וגללו למקום שהוא שם ג"כ צריך לברך דדמי ללקח כוס שסבור שהוא יין ונמצא מים אף שהי' יין לפניו צריך לברך (וע' סי' ר"ט ובד"מ שם דדימו לתורמוס הנ"ל ה"נ לא היה דעתו רק על מה שפתוח לפניו כמ"ש הט"ז דלא כפ"מ) אמנם אם אין צריך לגלול הס"ת רק שהראוהו למעלה והוא למטה אפי' בעמוד הב' א"צ לברך דמסתמא דעתו על כל מה שפתוח לפניו (ט"ז וא"ר שם) ומה שנוהגין קצת ההמון לחלק בין עמוד זה לעמוד אחר לא מסתבר דאם בירך בעמוד זה ואפשר שיקרא לפניו גם בעמוד השני דעתו אכולהו א"כ מה לי עמוד זה לעמוד הב') (סי' ק"מ ע"ש בט"ז ופ"מ): ח אסור להפסיק בין ברכה לקריאה ואפי' בשתיקה אסור לכתחילה רק ימהר לקרות כל מה דאפשר לסי' ר"ו במ"א ס"ק ד') ואפילו מענין הקריאה אסור לכתחילה (עיין סי' קס"ז) ואפילו בד"ת ובלה"ק (ע' מ"א סי' ר"ו): ט ואם שח בנתיים שלא מענין הקריאה אפי' פחות מכדי דיבור צריך לחזור ולברך (סי' ר"י בא"ר): י והנ"מ שסח קודם שהתחיל לקרות אבל אם כבר התחיל לקרות בין שקרא ג' פסוקים בין שלא קרא ג"פ א"צ לברך פעם שנית ואפי' גלל הס"ת והסיח דעתו (סי' ק"מ): יא כל מקום שצריך לחזור ולברך צ"ל בשכמל"ו על שהוציא ש"ש לבטלה ואם נזכר קודם שאמר אמ"ה ונזכר שבמקום אחר הוא וצריך לחזור ולומר בא"י יסיים ויאמר למדני חוקיך שיהא נראה כקורא הפסוק (עי' סי' ר"ו): יב כ"מ שצריך לברך פעם שנית א"צ לברך רק ברכת אשר בחר בנו אבל ברכו א"צ לומר עוד הפעם (ע' א"ר סי' ק"מ): יג אם בירך בה"ת בבוקר ותיכף קראוהו לעלות לס"ת יאמר פסוק אחד כמו יברכך וכה"ג ואח"כ יברך שנית (סי' קל"ט): יד גם העולה צרין לקרות עם הש"ץ ונכון שיקרא בנחת ולא ישמיע לאזניו אמנם גם אם משמיע לאזניו ליכא למיחש אבל לא יקרא בקול רם דתרי קלא לא מישתמע (סי' קמ"א): טו צריך לכתחילה לקרות מעומד (וע"ל ריש ה' קה"ת סי' ד' ע"ש): דיני וסדר הקריאה וכמה יקרא.

א אין קורין בפחות מעשרה וכמו שנתבאר לעיל אצל דיני קדיש בעשרה (סי' קמ"ג): ב התחילו לקרות בתורה בעשרה ויצאו מקצתן אם התחיל הברכה דהיינו בא"י יגמור כולה וקורין לעלות כמה אנשים שצריכין לקרות ולא יוסיפו על שבעה (בשבת) אבל התחלת ברכו לאו התחלה הוא ודוקא יצאו מקצתן ונשתיירו רובן אבל אם לא נשתיירו רובן לא יקראו.

(סי' קמ"ג וא"ר שם) וכ"ז לענין קריאת התורה אבל להפטרה לא יקרא בברכות ההפטרה רק יקרא בלא ברכות (וע' לקמן בדיני ההפטרה): ג הקורא בתורה לא יפסיק סמוך לפ' פחות מג' פסוקים ואין חילוק בין פתוחה לסתומה ואם כבר בירך אחר שסיים פחות מג"פ סמוך לפרשה הקורא אחריו א"צ להתחיל מפסוק שלפניו רק לתחיל ממקום שפסק הראשון ויקרא עוד ג' פסוקים בפרשה שני' (סי' קל"ח מ"א ועיין ט"ז סימן תכ"ג

ועי' א"ר): ופרשה שאין בה אלא ב' פסוקים מותר לשייר בתחילה ולהפסיק שם (שם):
ה אם יש פסקא באמצע פסוק כגון בריש פנחס מותר לסיים אפי' בפסוק הסמוך לה.

וכן לא יסיים הראשון שני פסוקים שלאחר הפרשה דא"כ יתחיל הב' ב' פסוקים סמוך
לפ' ואסור לעשות כן וכן במפטיר אם היה באחרונה רק פ' של ה' פסוקים צריך לקרות
כל הפרשה שלא יתחיל ב' פסוקים סמוך לפ' (מ"א שם) ומ"מ בדיעבד אם קרא רק
שלשה פסוקים אע"פ שלא בירך עדיין ברכה אחרונה יצא וא"צ להתחיל שוב פעם
שנית: ו בשבת שקורין ב' סדרות יש לחבר הסדרות למי שעולה לקרות לשני שיהיה
חצי ממנין הקרואים (דהיינו ז ואין נחשבין מה שמוסיפין) בכל הסדרה: ז לכתחילה אין
לקרות לשני מה שקרא הראשון אבל אם כבר התחיל השני לקרות מה שקראו לראשון
אם הוסיף שלשה פסוקים או אפי' שנים במקום דלא אפשר עולה למנין ואם לאו אינו
עולה למנין חוץ מפרי החג בחוה"מ"ס דא"א (סימן קל"ז): ח יכוין להתחיל תמיד לקרות
בדבר טוב ולסיים בדבר טוב וטובת עכו"ם מה שנעשה טובה להן לא מקרי טובה וה"ה
רעות עכו"ם (סי' קל"ח מ"א) וה"ה שלא לסיים במי שעשה מעשה רע (שם במ"א): ט
קללות שבת"כ ושבמשנה תורה אין מפסיקין ביניהם ויתחיל פסוק אחד מקודם אך למען
שלא יתחיל בפ' פחות משלשה פסוקים צריך שיתחיל שלשה פסוקים סמוך קללות
ולבסוף צריך גם כן לקרות פסוק אחד אחר הקללות אך יראה שלא לסיים סמוך לפ'
פחות משלשה פסוקים וכן שלא להתחיל בפרש' פחות משלשה פסוקים כנ"ל (סי'
תכ"ח): י במקום שנוהגין שהרב אב"ד יהיה שלישי אפי' בפ' בחקותי וא"כ שוב לא
ישאר להתחיל ג"פ מקודם לקרות התוכחה יש להתחיל עוד הפעם ג"פ לקרות למפרע
אך נכון הדבר שהרב ימחול על כבודו ויהיה רביעי במקום שאין מנהג בזה (ע"ש): יא
פ' האזינו מחלקין פרשיותיה בשבת שחרית בדרך זה האזינו.

זכור.

ירכיבהו.

וירא.

לולא כעס.

כי ידין.

וסי' הזי"ו ל"ך כן מהגין במדינות אלו ויש נוהגין במקום לולא כעס. כי ידין.

לו חכמו.

כי אשא.

ואפי' יש חיובים אין לשנות רק יכול להוסיף עוד אחד עד לבסוף הסדרה אבל במנחה
של שבת ובב' וה' אין להקפיד (סי' תכ"ח ע"ש בא"ר): יב ח' פסוקים אחרונים שבתורה
אין מפסיקין בהם אלא יחיד קורא כולן (שם) וכן מ"ב מסעות שבאלה מסעי אין להפסיק
בהם וכן בשירת הים ועשרת הדברות (שם ועיי' א"ר סי' קמ"ג ס"ק י'): יג בין גברא
לגברא צריך לגלול הס"ת וא"צ לכסותה במעיל שלה וקודם מפטיר שאומרין קדיש ויש
זמן ארוך צריך לכפותה במעיל וכן בכ"מ שיש זמן ארוך כגון שמזמרין לחתן וכיוצא

יש לכסותה (סי' קל"ט וע"ש א"ר): יד ביוה"כ אין להוסיף על מנין הקרואים אפי' כשחל בשבת כמו ב"ט (מ"א סי' רפ"ב): דין האיך יתנהג אם טעה בקריאה (סי' קל"ז).

א בב' וה' ובמנחה בשבת שאין קורין רק ג' גברי צריך לקרות יו"ד פסוקים וידבר הוא מן המנין ולכל א' וא' שעולה צריך לקרות לו ג"פ ולקורא השלישי קורין ד' פסוקים ובדיעבד אם לא קרא לכולן רק ט' פ' יצא ואם קרא ח' פסוקים אף שקרא לכ"א ג"פ דהיינו שא' קרא פסוק א' למפרע לא יצא (דלא כמ"א וע' א"ר ופ"מ סי' קל"ז) ונראה דיקרא להשלישי פעם שנית אף שהשלישי קרא כדינא רק שהשני קרא פ"א למפרע מ"מ נ"ל דהג' יקרא עוד הפעם ג"פ להלן כיון דלמנין הקרואים ודאי עולה אף כשקרא פ"א כנ"ל כמבואר שם סי' קל"ז רק שחיסר מהקריאה לכן סגי כשישלים השלישי סכום הפסוקים ואין לקרות להשני כי רוב פעמים הוא לוי ול"ש לקרותו אחר ישראל וגם לאחר אין לקרות כי אין להוסיף על מנין הקרואים בחול לכן יקרא השלישי שעלה להשלים הקריאה ויברך לפניו ולאחריה: ב אם קרא לאחד רק ב"פ וכבר בירך ברכה אחרונה צריך לחזור ולקרות ויברך ברכה לפניו ולאחריה דברכה אחרונה שבירך תחילה הוי כהיסח הדעת וצריך להתחיל גם ברכו (א"ר ומ"א שם דלא כט"ז ופ"מ סימן ק"מ ס"ק ג') ויקרא השני פסוקים שקרא תחלה ועוד פ"א עמו ואם קרה זה בהשלישי שלא קרא רק ב"פ ושנים שלפניו לא קראו רק ג' צריך השלישי לקרות אותן ב"פ שקרא ועוד ב"פ עמהם כדי להיות יו"ד פסוקים (א"ר ס"ק ג') ואם קרה זה בכהן שלא קרא רק ב"פ וכבר קרא אחריו לוי ומכר אח"כ אז הדין כך אם לא בירך הלוי עדיין ואף שאמר ברכו הוי כלא התחיל אזי יקרא הכהן מתחילה כנ"ל ויברך ברכה ראשונה ואחרונה והלוי ימתין על העמוד ואח"כ יקרא הלוי ויברך לפניו ולאחריה (א"ר דלא כט"ז) אמנם אם בירך הלוי ואז נזכר שטעה הכהן שלא קרא רק ב"פ יתחיל הלוי ממקום שפסק הכהן היינו אחר הב"פ ויקרא מכאן ולהלן ג"פ ולא יקרא שוב הב"פ הראשונים שקרא הכהן דבחול כשר אם חיסר מהתחלת הפרשה ואם יקרא אותן הב"פ יהיה פגם להכהנים הנמצאים שם שיקרא הלוי מראש הספר ואחר הלוי יקרא שני ישראלים להשלים מנין הקרואים וכ"ז אם טעה בכהן אבל אם קרה זה בלוי שטעה ולא קרא רק ב"פ וקרא לישראל ובירך אזי יתחיל הישראל ממקום שפסק הכהן ויקרא אותן ב"פ שקרא הלוי ועוד פ"א עמו ואחריו עוד ישראל להשלים מנין הקרואים ואם גם הישראל לא קרא אותן הב"פ והתחיל ממקום שפסק הלוי ישראל השני שקורא אחריו יתחיל מאותן הב"פ ויקרא גם מה שקרא ישראל הא' ויוסיף עוד ג"פ אבל אם הראשון היה ישראל וכבר קראוהו לשני ובירך יתחיל השני מראש הפרשה ויקרא כדינא וישראל הא' ימתין על העמוד ויקרא אחר ישראל הב' (ולא לקרות לישראל אחר דבחול אין להוסיף על ג') ואחריו עוד ישראל להשלים מנין הג' והיינו היכא שאין שם כהנים ולויים לכן אין כאן פגם אם יקרא ישראל הב' מראש הפרשה: ג ובשבת בשחרית אם קרה זה בכהן מתחיל הלוי ממקום שפסק הכהן שלא יהא פגם לכהן ואין הכהן עולה למנין וצריך לקרות ז' גברי לבד ממנו ואם אירע בלוי או אצל שאר הקרואים יקרא לאחר אותן הב"פ וגם עוד שלשה פסוקים ואפי' אח"כ לא יקרא שוב לאותו האיש שקרא הב"פ ואינו עולה למנין הקרואים כלל וצריך לקרות ז' לבד ממנו כיון דבשבת מותר להוסיף על ז' ואם דילג הכהן פ"א אף שקרא ג"פ ובירך יקרא אח"כ הלוי מראש אותו הפסוק המדולג ושאר

הפסוקים שאחר אותו הפסוק המדולג שכבר קרא הכהן ועוד ג"פ ואח"כ ישראל ואם קרה זאת בלוי שדילג פ"א יקרא אח"כ הישראל הג' ממקום שפסק הכהן ומשלים עד י' פסוקים ואם קראו הכל וברכו ואפי' החזירו הס"ת להיכל מ"מ צריך לקרות אותו הישראל שקרא כבר ויתחיל מראש ויקרא עשרה פסוקים על שטתן כסדר עם ברכה ראשונה ואחרונה אכן זה דוקא אם לא קראו בין הכל רק תשעה פסוקים ודלגו פ"א אז צריך לחזור ולקרות אבל אם קראו יו"ד פסוקים חוץ פסוק המדולג א"צ בדיעבד לחזור ולקרות ובכ"ז אין חילוק בין דילג פ"א או אפי' תיבה אחת הכל דינו כנ"ל וזה דוקא אם קרה כן בב' וה' בחול או במנחה בשבת: ד אבל בשבת בשחרית אם קרה זאת שדילג פ"א או תיבה אחת וכבר קראו ז' גברי והכניסו הס"ת להיכל מ"מ יחזרו ויוציאו הס"ת ויקראו לא' פסוק זה המדולג ועוד שני פסוקים עמו ויברך לפניו ולאחריה א פרשת המועדים או של ר"ח וחנוכה אם דילג בהם דינם כמו בב' וה' ובמנחה כיון דכבר קראו בשבתות שלהם וכן בפ' המוספין של מועד ואם פסק בפ' פרה בולגר הגר בתוכם צריך לחזור ולקרות ולברך לפניו ולאחריה אפי' לא גלל הס"ת (א"ר דלא כט"ז) וכ"ש כשגלל הס"ת צריך לחזור ולקרות ולברך לפניו ולאחריה [דהוי כאלו לא קראו כלל ועוד דיי"א דדבר תורה הוא] ואם דילג פ"א בפ' פרה א"צ לחזור ולקרות (שם): ו בפ' המועדים שקורין חמשה גברי וטעה וקרא הרביעי עד סמוך לפרשה עד שלא שייר רק ב"פ וכאן ל"ש שיקרא ג"פ מפרשה שניה הואיל וסליק ענינא לכן יתחיל החמישי מפסוק שכבר קרא הרביעי עם השנים הנשארים (סי' קל"ח במ"א) ואם קרא כולה לרביעי לא יאמר הקדיש רק יקרא בהס"ת השניה שהוציאו למפטיר ויהיה מפטיר ויעלה למנין ולא יאמר קדיש רק לאחר קריאת המפטיר וברכותיה [כן משמע מלשון התוס' ואגודה שהביאו המ"א] וטעמא דדוקא בפרי החג קורא מה שקרא לראשון הואיל וא"א אבל ביי"ט שאפשר במפטיר שיעלה למנין כמו בשבת שיתבאר לקמן: ז וכן אם אירע בשבת שקראו לששי מה שצריך השביעי לקרות לא יאמרו קדיש רק יקרא להשביעי ויהיה מפטיר ואחר ברכת הפטרה יאמרו קדיש (עי' סי' רפ"ב סעי' ה' ו'): ח אם קרא ביי"ט לשלישי מה שצריך לקרות לרביעי ולחמישי יעלה עוד אחר ויקרא עוד הפעם מה שקראו כבר ג"פ או יותר עד סוף הענין והחמישי יקרא בס"ת שניה ויהיה מפטיר כנ"ל (ע' ססי' קל"ז): ט ובחומה"ס אם ביום א' דחזה"מ קרא הלוי וביום השלישי וביום הרביעי יקרא להשלישי וביום החמישי והרביעי יקרא וביום השני וביום השלישי ספיקא דיומא כן מוכח מדברי מהרש"א הביאו א"ר שם]: י אם טעה בשבת חזה"מ דסוכות במפטיר וקרא ביום ראשון דחזה"מ וביום השני ולא וביום השלישי צריך לחזור ולהוציא הס"ת לקרות וביום השלישי בברכה לפני' ולאחרי' אבל אם קרא וביום השלישי ולא קרא וביום השני א"צ לחזור ולברך רק יקרא בלא ברכה (וטעמא דבקיאיין אנו בקביע' דירחא ואם לא קרא וביום השלישי הוי כאלו לא קרא כלל חובת היוה משא"כ אם לא קרא וביום השני) (שם) וה"ה בשאר ימים כה"ג.

כלל הדבר אם דלגו כל חובת היום וקראו ענין אחר צריך לחזור ולקרות ולברך אבל אם לא דלגו כל חובת היום רק מקצתו א"צ לחזור ולברך וכמו שנתבאר ואם חל יום א' דחומה"ס בחול אם לא קרא אחד מהקוראים ביום השני רק וביום השלישי די בזה כנ"ל (סי' קל"ז ופ"מ שם): יא במחזורים נדפס בטעות לקרות בשמיני עצרת כל הבכור כשחל

בחול וזה טעות שלכתחילה אנו נוהגין לקרות עשר תעשר אפי' בחול (מ"א סי' תרס"ח) רק באחרון של פסח נוהגין כן שאם חל בחול מתחילין כל הבכור אמנם בדיעבד גם בש"ע אם כבר בירך אדעתא לקרות כל הבכור א"צ לחזור (דהא הב"י פסק כן לכתחילה עכ"פ בדיעבד א"צ לחזור וברכה לבטלה כדיעבד דמי) (ועיין פוסקים ס"ס תרפ"ד ובט"ז שם): יב בחנוכה אם טעה וקרא ביום ראשון ביום השני או ביום השלישי וכדומה יצא בדיעבד (פ"מ במ"ז סי' ק"מ בשם ת"ש ע"ש): יג ר"ח של חנוכה דקי"ל דקורא מתחלה ג"ג בשל ר"ח והרביעי בחנוכה אם טעה וקרא גם לרביעי בר"ח אם לא הוציא רק ס"ת אחת א"צ שוב להוציא ואפי' נזכר בתוך הקריאה גומר ומברך וא"צ לגלול הס"ת לקרות בשל חנוכה אבל אם כבר הוציא אחרת צריך לקרות לחמישי בספר הב' של חנוכה משום פגמא של ס"ת וקדיש יאמר לאחר קריאת החמישי ואם אמר לאחר הרביעי לא יאמר לאחר החמישי (ס"ס תרפ"ד): יד אם טעה והתחיל בשל חנוכה להכהן (והתחלה לא הוי עד בא"י) גומר הקריאה בשל חנוכה ואח"כ קורא בשל ר"ח שלשה (ט"ז ס"ס הנ"ל ומ"א ס"ס ק"מ) ואין לחוש לפגמת הכהנים משום הנכנסין כמ"ש הרשב"א הביאו המ"א סי' קל"ה ע"ש סקי"א ועמש"ל: טו קרא וטעה אפי' בניקוד אות אחת או בדיקדוק אות לכתחלה גוערין בו ובדיעבד יצא (א"ר קמ"ב): טז בישובים שיש מנין ואין מי שיודע לקרות בתודה בניגון יקראו בתורה כהלכתה בברכה בלא ניגון (א"ר שם): דין אם נמצא טעות בספר תורה.

א אם נמצא טעות בספר תורה באופן שיתבאר אי"ה לקמן שהוא טעות גמור המנהג שאם נמצא הטעות בין גברא לגברא טרם שהתחיל העולה לברך את השם (אף שכבר אמר ברכו אם לא אמר עדיין בא"י) צריך להוציא אחרת ולהתחיל במקום שפסקו ולהשלים מנין הקרואים והעולין כבר בס"ת הפסול עולין למנין הקרואים ואם אפשר לקרות ז' קרואים ממקום שפסקו עד סוף הסדרה ודאי ראוי ונכון להוציא נפשו מפלוגתא בכל מה דאפשר וכבר נהגו להוסיף הרבה אמנם אם נמצא הטעות באמצע הקריאה או לאחר שאמר בא"י יקרא בספר הלז לאחר שנמצא הפסול בו עד ג"פ ויברך לאחריה ואם הוא ב"פ סמוך לפ' יקרא עד הפרשה כיון שאין משיירין בפ' פחות מג"פ והטעות יקרא על פה ואח"כ יוציא ס"ת אחרת להשלים מנין הקרואים וה"ה שלא יפסיק באמצע פסוק ובהנך שנתבאר לעיל (בסדר הקריאה מסעיף ח' עד סעיף י"ג) שאין מפסיקין בהם כגון לסיים בדבר רע וכה"ג (עי' סי' קמ"ג ובא"ר): ב נוהגין שלא להוציא ס"ת אחרת למפטיר ואותן הנוהגין כן יש לנהוג כך שאם נמצא הטעות טרם שאמרו קדיש וכבר קראו כל הסדרה יהיה אותו האחרון מפטיר ולא יקרא עוד הפעם וכן אם נמצא הטעות באמצע קריאת השביעי יגמור כל הסדרה עם זה והוא יהיה מפטיר בנביאים ויאמרו קדיש לאחר ברכת הפטרה אך אם לא נמצא הטעות עד אחר אמירת הקדיש יקרא המפטיר ג"פ בלא ברכה ויפטיר בנביאים ולא יאמרו קדיש עוד הפעם לאחר ההפטרה אבל אין לסמוך על קריאת האחרון ולא יקרא כלל ג"פ דכיון שכבר אמרו קדיש איכא למיחש משום הנכנסין לבל יאמרו דהמפטיר בנביא אינו קורא בתורה וסי' קמ"ג וסי' רפ"ב עיין היטב בט"ז ובמ"א): ג אם נמצא הטעות במפטיר של חובת היום כמו במועדים וכדומה אם נמצא הטעות קודם שהתחיל לברך מוציאין אחרת ואם לאחר שהתחילו נמצא הטעות דינו כמו שנתבאר לעיל בסעיף א' ורמ"א יו"ד סי' רע"ט): ד יום שמוציאין

ב' ס"ת ונמצא טעות בראשון אין לוקחין השני שהוציא לקרות בה רק מוציאין מיד אחרת ובהשני קורא למפטיר כמו באם לא נמצא הטעות (א"ר סי' ק"מ בשם הרא"ה) וה"ה ביום שמוציאין ג' ונמצא טעות בראשונה (פ"מ ס"ס קמ"ג): ה ואם נמצא בס"ת טעות גמור כפי שיתבאר לקמן ואין שם ס"ת אחרת זולת זו ממרין זי"ן קרואים ומברכין לפניו ולאחריה רק המפטיר יהיה השביעי והקדיש יאמרו אחר ההפטרה (מ"א סי' רפ"ב) ואין מוסיפין על ז' אמנם אם לא הוציאו לא יוציאו אפילו לחובת היום.

אך אם חומש א' פסול בהס"ת מותר לקרות בשארי חומשין בהס"ת שכשרין (סי' קמ"ג): על איזה טעות מוציאין אחרת ועל איזו אין מוציאין: א הא דמוציאין אחרת על טעות היינו אם נמצא טעות גמור שיתבאר לקמן אבל חסירות ויתרות אין מוציאין ודוקא תיבה שנמצא פעם אחד בתנ"ך חסר או מלא וקריאתן שוה בין שהוא מלא בין חסר כמו אבותך.

אבתך.

או טובות טבת. דנמצא פעמים מלא ופעמים חסר ונקרא בשוה וגם הענין שוה וכן אם נמצא אלה חסר ו' ג"כ אין להוציא אחרת דנמצא לפעמים חסר בפ' האזינו ובדניאל עיין במסורה (ואם נמצא רחבה במקום רחבו אע"פ שיכול לקרות רחב"ה בחולם כמו אהל"ה בחולם מ"מ צריך להוציא אחרת דהוי טעות גמור תשו' מהר"מ לובלין הביאו המ"א סי' קמ"ג) אמנם אם הקריאה נשתנה כמו בפ' תולדות כתיב תומם חסר א אם נמצא תואמים מלא פסול שנשתנה לשון הקריאה [וצריך להוציא אחרת] דבכ"מ דכתיב תואמים באלף יקרא בחטף פתח משא"כ תומים והוי שינוי לשון הקריאה ומוציאין אחרתוכן אם נמצא מגרשיהן תמורת מגרשיהם דנשתנה הקריאה דאף שלפעמים מצינו מגרשיהן מ"מ כיון שנשתנה לשון הקריאה מוציאין אחרת (וע' א"ר שם): ב וכן אם נשתנה בענין ג"כ מוציאין אחרת כמו אם נמצא במקום ימצה דמו ימצא דמו אף שנקרא ממש בשוה במבטא מ"מ נשתנה בענין או אם נמצא במקום מאן יבמי בפ' תצא מאין ביו"ד דאז נשתנה הענין דהא מאן בלא יו"ד נגזר משורש מיאון וסירוב ולא נמצא כלל בתנ"ך מאין ביו"ד שיהי' לשון סירוב וכ"מ לשון מאין ביו"ד נגזר משורש אין והמ"ם הוא שימוש כמו מאין יושב מאין אדם דהוי כאלו נכתב מן אין כמשפט שימוש מ"ם אם כן הוי שימי בענין ומוציאין אחרת (והטעם שכתב הא"ר להוציא אחרת בטעות מאין הנ"ל משום דיש דרש בגמרא מטעם זה אין להוציא אחרת וכן הסכמת שאר המחברים) וכן כל כיוצא בזה: ג אמנם אם נמצא חסר יו"ד בתנועה גדולה ייעדנה שנמצא חסר יוד וזה נמצא פעמים רבות שיחסור יו"ד כמו ויראו חסר יו"ד דהוה ליה למכתב ויראו אין מוציאין אחרת דזה לא מקרי שינוי בלשון שאף שת"ג נרגשת במבטא יותר מת"ק מכל מקום אין זה מיקרי שינוי בלשון כ"כ אך אם נשתנה הענין כבר כתבתי דצריך להוציא אחרת כמו אם נמצא בפ' וירא תראי תמורת תיראי אף שת"ק במקום ת"ג לא מיקרי שינוי בלשון מ"מ שינוי בענין הוי דתיראי ביו"ד נגזר משורש ירא משא"כ תיראי בלא יו"ד נגזר משורש ראה ולא מצינו תיראי מלשון יראה בלי יו"ד דנימא דהוי חסירות ויתרות דכ"מ דכתיב בלי יו"ד הוי משורש ראה אך אם נמצא אצל פסוק ויראו האנשים בפ' מקץ ויראו תמורת ויראו אין להוציא אחרת דנמצא לפעמים ויראו לשון יראה ופחד בחד יו"ד כמו ויראו

כל הגוים (נחמי' ו') וכהנה רבות אע"פ שיש לפרשו בלשון ראה מ"מ כיון דמצינו לפעמים מלשון פחד בחד יו"ד חסירות ויתרות מיקרי משא"כ שיחסר היו"ד אצל תראי לשון פחד לא מצינו בתנ"ך ושמור זה: ד וכל אלו אף שאין מוציאין אחרת מ"מ לכתחלה אין להוציא וצריך תיקון: ה נמצא תיבה כפולה צריך להוציא אחרת וכ"ש אות כפולה (א"ר דלא כפ"מ): ו אותיות גדולות וקטנות שנמסרו במסורה או מנין הפוכות או פאי"ן לפופות וכה"ג שנמסרו במסורה לא מיקרי שינוי להוציא אחרת דלא עדיף מחסירות ויתרות הנ"ל: ז כל תיבה שיש בו קרי וכתוב אם נכתב הקרי צריך להוציא אחרת (שם): ח כדרלעומר.

פדהצור.

אליצור.

עמינדב.

וכהנה שמקובל בדינו שתיבה אחת היא אם נמצא בשתי שיטות צריך להוציא אחרת (שם א"ר): ט פרשה שצריכה להיות פתוחה וכתבה סתומה או להיפך או כרב פתוחה או סתומה במקום דא"צ או שחסרה צריך להוציא אחרת ואפי' היה פתוחה או סתומה במקום שצריך רק שלא היה כשיעור ט' אותיות קטנות צריך להוציא אחרת (יו"ד סי' רע"ה): י סיים באמצע השיטה והניח חלק כשיעור ט' אותיות קטנות והתחיל מתחלת השיטה שתחתיה לכ"ע פתוחה הוי ואם מצא תמונה זו במקום שצריך להיות סתומה צריך להוציא אחרת הניח הפס' ראשונה בסוף השיטה והתחיל בפ' השניה באמצע השיטה שתחתיה והניח כשיעור ט' אותיות לכ"ע סתומה הוי ואם נמצא צורה זו במקום פתוחה הוי שינוי וצריך להוציא אחרת וכן אם סיים פ' ראשונה באמצע שיטה ולא הניח עד סוף השורה כשיעור ט' אותיות והתחיל בשורה שתחתיה באמצע ולא הניח גם כן חלק ט"א ובהצטרפות יחד יש חלק כשיעור ט"א ג"כ הוי סתומה לכ"ע ואם נמצא במקום פתוחה פסול וצריך להוציא אחרת (עיין יו"ד סי' ער"ה וט"ז ס"ק ל"ב ובא"ר ועיי' ברא"ש הלכות מזוזה ובטור שם): יא סיים פרשה ראשונה בסוף השיטה או לא סיים והתחיל פרשה שני' באמצע השיטה שתחתיה והניח כשיעור ט' אותיות וכן אם הניח שיטה אחת חלק ולא הניח בשיטה שלפני' שיעור ט"א (עי' ח"צ ס"י) והתחיל בפ' שני' בשיטה שלישית בתחילתה אלו הצורות מחלוקת הרא"ש והרמב"ם אם הוי פתוחה או סתומה לכן אם נמצאו צורות אלו במקום פתוחה או במקום סתומה א"צ אפילו תיקון (הסכמת אחרונים ביו"ד סי' ער"ה) אך אם נמצאו אלו הצורות האחרונות פעם במקום פתוחה ופעם במקום סתומה פסולה וצריך להוציא אחרת: יב אם נמצא חסר הנקודות שיש בס"ת לפעמים כמו ** (צ"ל ויאמרו אלי"ו איה).

** (איה שרה אשתך דוירא וכיוצא בהם שראוי להיות שם נקודות ע"פ המסורה אם נחסרו הנקודות א"צ להוציא אחרת (ט"ז יו"ד סי' רע"ד): יג תיבה שיצתה אפילו רובה חוץ לשיטה ואפי' ג' אותיות כשרה בדיעבד (ועיי' בב"י בב"ה יו"ד סי' רע"ג) וכן אם נחסר אות אחת בסוף התיבה ותלאוהו למעלה שאם יורידו האות התלוי בין התיבות יהא נראה כתיבה אחת מ"מ כשר דעכ"פ ניכר ששתי תיבות הם (ט"ז יו"ד סי' רע"ד): יד אבל בהשם מהשמות שיצא אות אחת חוץ לשיטה אפי' רוב אות אחת צריך להוציא אחרת

(וע"י ב"ה יו"ד סי' רע"ו דלא כמ"א סי' ל"ב) והנ"מ שם עצמו אבל הנטפל להשם מאחריו שיצא חוץ לשיטה אין להוציא אחרת וכן הדין אם נתלה אות מן השם או מן הנטפל (עיי' ט"ז סי' רע"ו ביו"ד ס"ק ז' ובמ"א סי' ל"ב עיי' פ"מ שם): טו נמצא שתי תיבות שלא הרחיק כראוי עד שתינוק דלא חכים ולא טיפש קורא כתיבה אחת או להיפך שהרחיק באמצע התיבה עד שנראה לתינוק כנ"ל כשתי תיבות מוציאים אחרת (יו"ד סי' רע"ד ע"ש בט"ז): טז אותיות שעטנ"ז ג"צ שנחסרו התגין שלהם אינו פסול (ע' סי' ל"ו בא"ח וביו"ד שם): יז לעיני כל ישראל צריך שיסיים באמצע השיטה בסוף הדף ואם שינה פסול (א"ר סי' קמ"ג): יח אם לא נמצא ב"ה שמ"ו בראש העמודים אין לפסול הספר בזה (ס"ס רע"ג ביו"ד): יט נקרע התפירה שבין יריעה ליריעה אפילו נקרע רוב ועדיין מחוברת בחמש או בשש תפירות של קיימא כשר אבל בפחות מזה יש להוציא אחרת (סי' רע"ח ביו"ד ע"ש בנה"כ) מיהו מה שנמצא קרע אחד בחומש מן החומשים בס"ת זו אין לפסול שאר החומשים לקרות בהם כמו שנתבאר לעיל (ע' סי' קמ"ג): כ ס"ת שנקרעה למעלה או למטה בגליון ונכנס הקרע עד שני שיטין יכול לקרות בו אפילו קודם שנתפר (ט"ז יו"ד סי' ר"פ) וכ"ש שיש לפסוק כוותיה לפי מה שכ' הרשב"א גבי נדבק אות לאות לאחר שנכתב דכשר הואיל וכל הראוי לבילה כו' (ע' בב"י בא"ח סי' ל"ב) ה"נ הואיל וראוי לתופרו כתפור דמי (ובזה מיושב קו' נה"כ) ואם נקרע בתוך ג' שיטות לא יתפור לכן לא יקרא בו דבין חדש לישן אין אנו בקיאים (אמנם בתשו' צ"צ ס"י מכשיר גם בזמן הזה עיי"ש) בין שנקרע בין תיבה לתיבה בין שנקרע בין אות לאות (עיי' ט"ז וש"ך ס"ק ב') אך אם תפרו אם נקרע תוך ג' והוציאו כבר יכול לקרות (ט"ז שם וצ"ע): כא אבל אם נקרע בין דף לדף או בין שיטה לשיטה ברוחב אם לא נקרע רובו אין מוציאים אחרת (שם): כב ואם נקרע באמצע האות פסול ואפי' דיבוק לא מהני וכן אם נכתב מקצתו על הקלף ומקצתו על המטלית פסול (ש"ך וב"ח שם דלא כט"ז) ואפי' אם נכתב כל האות על הקלף רק שהקפת גויל אינו רק מהמטלית צריך להוציא אחרת (שם) [ועיקר הקפת גויל יתבאר לקמן אי"ה]: כג אותיות ותיבות שנמחקו קצת אם רשומן ניכר שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקרותן א"צ להוציא אחרת ואפי' לכתחילה מותר אבל אם הוסר הדין השחור ונשאר מראה אדמדם הוי שינוי מראה ופסול (א"ר סי' ל"ב סעיף כ"ו) והדיו צריך שיהא שחור (שם ביו"ד סי' רע"ג): כד אם נמצא צואר הלמ"ד נמשך תוך חלל ד' או ר' של שיטה ראשונה ונשתנה צורת האות שנראה כה' ואפילו נמצא בתוך חלל ה' או ח' ונראה שנשתנה צורת האות שתינוק דלא חכים ולא טיפש אם יכסה לו שיטה התחתונה שלא יהא נראה רק ראש הלמ"ד ולא גוף הלמ"ד לא יכיר האות מה הוא הוי שינוי צורת האות ופסול וצריך להוציא אחרת וצריך לכסות לו האותיות שלפני אות זה [עיי' מ"א ס"ק י"ט וס"ק מ' ובא"ע סי' קכ"ה ובמהרי"ט חלק יו"ד סי' ל"ג ועיי' ב"י שהביא בשם הרמב"ן והר"ן והריב"ש]: כה נמצא נגיעה אות לאות אם לאחר הכתיבה נעשה הנגיעה כשר בכל ענין שנגע בין בתחלת האות בין בסוף האות אם לא שנשתנה צורת האות לגמרי ומכ"ש אם נשתנה לצורת אות אחרת כמו וא"ו שנדבק בסופה לנו"ן כפופה דיבוק עב שנראה כצורת טי"ת או כצורת עיי"ן כזה ט ע עד שתינוק דלא חכים ולא טיפש יקרא אותו לטי"ת או לעיי"ן ואם נראה שמתחלת הכתיבה נעשה הנגיעה ונדבק בראש האות או באמצעותו ולא נשתנה צורת האות כמו

רגלת לך' פשוטה הואיל ולא נגמר צורת האות בתחילתה בכשרות דקודם שנעשה לאות נדבק צריך להוציא אחרת מיהו אם בחול יכול לגרור הדבק כיון שאין הפסול מגוף האות ולא נשתנה צורת האות לא מיקרי חק תוכות עיין בסי' ל"ב בא"ח] ואם בסוף האות נדבק כמו לז' באופן שגם קודם הדיבוק נגמר צורת האות ואח"כ נעשה דיבוק דק ולא נשתנה צורת האות כנ"ל יש לסמוך על הפוסקים המכשירין וא"צ להוציא אחרת עיין מ"א סי' קמ"ג ועיון מה שאכתוב לקמן אי"ה] [ומה שכ' הא"ר לחלוק על המ"א וכתב דיש לסמוך על הפוסקים בסי' ל"ב דנגיעה בתחלת אות נמי מהני גרירה ועל הרשב"א דסובר דכל הראוי לבילה כו' הדבר תמוה מאוד דהא הוי כתרי קולות דסתרי אהדדי דהא מבואר בב"י בסימן ל"ב דלכך דחו הפוסקים הירושלמי דמחלק בין נגיעה מתחלת אות דפסול ובין נגיעה לסוף אות דכשר כנ"ל מהלכתא משום דבש"ס דידן סתמא קתני שצריך להיות מוקף גויל ואם איתא דכל שמהני גרירה אפ"ל לא גררו עדיין כשר דכל הראוי לבילה כו' כהרשב"א מהירושלמי הנ"ל א"כ האיך יפרנסו הא דאמרו בש"ס דילן כל אות שאינו מוקף גויל פסול הלא כיון דסברו היכא דמהני גרירה כגרור דמי ואם תדחק לומר דמיירי בש"ס דאם יגרר האות לא ישאר כשיעור דתו לא שייך כל הראוי לבילה כו' אך עדיין קשה למה לא חלקו בש"ס ואי נימא דתני ושייר דאין למידין מן הכללות א"כ מנ"ל לדחות הירו' ובלא"ה דוחק למאור לאוקמי הש"ס בזה ודו"ק) ואם ספק מתי נעשה הנגיעה צריך להוציא אחרת דהא עיקר טעמא שמקילינן בידעינן שנעשה הנגיעה אח"כ הוא משום ספק ספיקא כמו שאכתוב לקמן בסעיף שאח"ז אבל אם ספק מתי נעשה הנגיעה אין כאן ס"ס אם לא שנעשה הנגיעה בסוף האות): כו אם נמצא נקב בתוך חלל אות אפ"ל ניקב כל חללה א"צ להוציא אחרת (דיש לסמוך על המכשירין בסי' ל"ב סעיף ט"ו ועל הרמב"ם שמכשיר לקרות בס"ת פסולה (ע' ססי' קמ"ג) ואף שמהרי"ט בתשובה סי' ל"ג חלק יו"ד דחה דעת האומרים כן וכתב דאין לסמוך על הרמב"ם לצרפו לס"ס דכל הפוסקים חולקים עליו אמנם לדידן דקיי"ל בסי' קמ"ג דיכול לברך בדיעבד אם כבר קרא וכן אם אין ס"ת אחרת וכבר הוציאו מותר לקרות בו דאנו סומכין על הרמב"ם ומרדכי וגדולי הפוסקים יש לצרפן לס"ס דלא כמהרי"ט (וע' סי' הקודם מ"ש בשם המ"א): כז ואם נמצא הנקב חוץ לאות לא בתוך החלל אם לאחר הכתיבה נעשה הנקב (גם בספק מתי נעשה הנקב תולין דהשתא נעשה דמסתמא אם היה נקב בשעת הכתיבה היה רואה אותו אם לא שהנקב קטן מאוד) א"צ להוציא אחרת ואם ניכר לעין להדיא שהיה מתחלת הכתיבה אם הנקב מאות לאות בלי היקף מיל צריך להוציא אחרת ואפילו טלאי במקום הנקב לא מהני אם אין היקף הגויל מגוף הס"ת (דהקפת גויל מטלאי לא מהני) [ע' יו"ד סימן ר"פ בש"ך] ואם יש גויל אפילו הנקב מגיע עד לאות ויש מעבר לנקב קודם התחלת האות השנית גויל כשר.

והטעם לכל הנ"ל דב"י הקשה בסי' ל"ב למה אם הפסיק אות בנקב כשר הא צריך שיהא מוקף גויל וע"ז תי' ב' תירוצים. א'.

דדוקא דיבוק אות לאות פסול ולא נקב. ב'.

דדוקא אם נעשה מתחילה פסול אבל לאחר הכתיבה כשר. וכתב הט"ז בס"ק י"ד דהא דכתב המחבר בסעיף ט"ו דנקב כל חללה פסול להירו' הוא כתי' ראשון והדבר תמוה

לכאורה דהא לתי' הראשון אינו פסול נקב כלל ואמנם באמת דבריו נכונים מאוד דהא דמחלק הב"י בין נקב לדיבוק היינו מטעם דהא קיי"ל דכל אות שאינו מוקף גויל פסול שצריך שיהא גויל מקיף אות ואפילו אינו סמוך לו דהנקב אצל האות אינו מבטל הקפת גויל כיון שיש היקף גויל מעבר להנקב ולכך כשיש נגיעה פסול דליכא היקף גויל בין אות לאות אבל נקב ויש מעבר לנקב גויל לא איכפת לן וכן מוכח מדברי הט"ז ס"ק ח' שכ' גבי נקב כל חללה דדוקא כל תוכו וז"ל ואף שנפסק הגויל מצד א' מגין עליו מצד השני ודומה לאם נפסק חלק מצד א' מבחוץ ונשאר קיים באותו צד גופו דלא מצינו בזה פסול עכ"ל כלומר דאף שהנקב סמוך לאות בלי היקף גויל מגין עליו הקלף שבאותו צד גופו שנשאר קיים מעל הנקב וזה ברור כוונתו דלא כמו שהבין הפ"מ ותמה עיי"ש ולפ"ז לתי' הראשון לאו דוקא נגיעה דה"ה נקב בין אות לאות אם לא נשאר גויל ולענין לקרות בו לכתחילה מחמור המחבר כב' תי' הנ"ל ובזה מיושב קושית הט"ז שם ס"ק י"ד וכ"כ הנ"כ אמנה לענין להוציא אחרת סמכינן להקל כב' התירוצים הנ"ל מטעם ס"ס וכמש"ל בסעיף כ"ה ובזה מבואר כל מה שכתבנו: כח נמצא נקב בתוך הדיו של האות אפילו דיו מקיפה מכל צדדים אם נודע הדבר שמתחלת כתיבתה היה הנקב אם הנקב קטן בכדי שיהא הדיו עובר עליו וסתמו ולא יהא ניכר (ואף שנראה הנקב נגד השמש) כשר ואם אין הדיו יכול לסתום הנקב פסול דהאות נראה חלוקה לשתיים (שם סעיף י"ג): כט אם נמצא נקב או הפסק בלא נקב באותיות פשוטות כמו ו' ז' וכדומה באופן שאון איסור משום היקף גויל כגון שנעשה לאחר הכתיבה צריך שיהא צורת האות עד הנקב או ההפסק כי מה שלאחר ההפסק אינו מצטרף (שם ס' ט"ז) מיהו אם מכסה לתינוק שאינו לא טיפש ולא חכים מה שלאחר הנקב ואינו מראה לו אלא מה שקודם ההפסק ותינוק קראו לאות מה שהוא ו' או ז' סגי בהכי (ט"ז שם דלא כא"ר דדבריו תמוהין) וצריך לכסות לו ג"כ האותיות שלפני האות הזו (מ"א שם): ל נמצא א שרגל הא' או פני הא' אינן נוגעים כלל פסול עד שיתקן ולהיפך שפני הא' או רגלה נוגע לגמרי בקו האמצעי פסול שאין להם ליגע אלא בדקו' שלהם (ואף אם אירע זה בחול לא מהני גרירה כי צריך לגרר כל מה שנכתב בפיסול ולחזור ולכתוב) [שם] ואף שאם מראה לתינוק כשנפסק רגל הא' יקראנו לא' לא מהני דכיון דנראה לנו דהאות נפסק לשתיים לא מהני קריאת התינוק דמשום הפירוד לא יטעה באות אחר (ט"ז דלא כא"ר) ולא מהני קריאת התינוק רק אם הספק הוא אם הוא צורת אות זה או שיש לו צורת אות אחר כמו אם ספק באות ו' אם דומה לו' או לי' או כ' כפופ' לב' וכה"ג שיש להסתפק אם תמונתה דומה לאות אחרת שכיון דהתינוק קורא לאות זה שצריך גילוי מילתא דתמונת האות שפיר הוא ואינו דומה לאות האחד אבל ספק אם יש לה צורת אות אם לא לא מהני קריאת התינוק כמו א' שנפסק רגלה או שי"ן שנפסק קו אמצעי דאין ראייה מקריאת התינוק לא' או לשי"ן דאפילו טיפש מהטיפשין לא יטעה דכי בשביל שנפסק רגל הא' או קו השי"ן יטעה (וכן מבואר בריב"ש סי' ק"ך ודברי הא"ר בזה אינן מחוורין) ולא מהני קריאת התינוק רק אם ספק לנו אם דומה לאות אחרת אבל אם ברור לנו דיש לו צורה אחרת אף שתינוק קורא לאות זה לא מהני (שם): לא ניקב רגל הפנימי של ה' אם נשתיר כ"ש א"צ להוציא אחרת ובלבד שלא יהא פסול מטעם היקף גויל וכמש"ל סעיף כ"ו וכ"ז כגון שנעשה אחר הכתיבה ואם ניקב יריכה דהיינו רגל הימיני פסול עד שישאר הימנה

כמלא אות קטנה (היינו י') וה"ה אם נפסק קצת עוביו אם נשתייר חוש דק כשר היינו כמו ו' אוי' דקה (שם) וכן אם נמחק קצת הדיו ולא ניקב:לב כל אות צריך שלא יהא לה צורת אות אחרת שלא ידמה כ' כפופה לב' ולא כ' פשוטה לר' או לד' כי לכתחילה צריך שיהא הירך מן הכ' פשוטה כפליים מן הגג ואם ספק לאיזו אות הוא דומה ישאל לתינוק כנ"ל וכן כל כה"ג (שם עיין בד"מ סי' ל"ו): לג אם נמצא ח רגל השמאל באמצע כזה **ציור בספר** או מ"ם סתומה כזה **ציור בספר** אין להוציא אחרת (עיין סי' ל"ב במ"א ס"ק ל"ג): לד תמונת החית ידוע אה נמצא ח כזה בלי חטוטרות פסול אבל אם נמצא ח"ת מרובעת ובראש השמאלי מקל כזה **ציור בספר** כשר וכן אם נמצא כצורת שני ווי"ן עם חטוטרות או ד' ו' כזה דו כשר (ע' סי' ל"ו בפ"מ ס"ק ג'): לה נטף שעוה על אות בחול יסירנה ואם בשבת אם נראה האות מתוכה ויכול לקרות כך כשר אך אם הוא מכוסה שאינו נראה מתוך השעוה אם נמצא זה בין גברא לגברא כיון שאין לקרות בע"פ מה שמכוסה בטעוה ואין קורין בחומשים מפני כבוד הציבור (ועיין מ"א סי' קמ"ג שכתב שמוטב לדחות זה משום ספק ברכה לבטלה משא"כ כנ"ל דאין כאן ברכה לבטלה) וליכא פגמא של ספר (כמו דאיתא ביומא דף ע' דתרי גברא בתרי ספרא לאו פגמא הוא) יש להוציא אחרת ואם נמצא באמצע הקריאה יש לקרות המכוסה בע"פ ואח"כ יסיים בה מנין הקרואים כיון דכבר קרא מה שמכוסה בשעוה מותר לקרות להלן בס"ת הזה דאין פסול בזה מה שמכוסה בשעוה (ע' אחרונים סי' קמ"ג): דין בעת שמוציאין ג' ס"ת ואין להם אלא ב'.

א בכל זמן שמוציאין שלשה ס"ת ואין להם אלא שנים לא יגללו הס"ת הב' לקרות בתוכה רק יקחו הס"ת הראשונה ויקראו מה שקורין בספר שלישי (ס"ס תרס"ט ברמ"א): דיני קדיש וסדר הפטרה וברכת ההפטרה. א כל מקום שקורין בתורה אומרים קדיש לאחר קה"ת לבד ממנחה בשבת ומנחה בתענית שסומכין על הקדיש שאומרים לפני ש"ע (סי' רפ"ב וסי' רצ"ב): ב בזמן שמוציאין שני ס"ת או ג' אין אומרים הקדיש רק לאחר כל הקריאה ואם יש מפטיר אומרים קודם המפטיר ובשעת הקדיש יהא הס"ת השניה על השלחן וגם הראשונה וכשיש ג' ס"ת אין מניחין אלא הב' והג' (סי' קמ"ז מ"א ופ"מ): ג המפטיר לא יפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הס"ת במטפחותיה (סי' קמ"ז): ד התחילו לקרות בתורה בעשרה ויצאו מקצתן שנתבאר לעיל שגומרים הקריאה עם כל המנין שצריכין לקרות ואין קורין רק ז' גברי והשביעי אומר ההפטרה בלא ברכות והקדיש יאמר אחר ההפטרה אבל אם התחילו ההפטרה יגמור כולה עם ברכות אחרונות (מ"א בסי' קמ"ג ע' בא"ר ופ"מ שם): ה אסור לספר בשעוה שהמפטיר קורא בנביא עד שישלים (ס"ס קמ"ו): ו בשבת שהפרשיות מחוברין מפטירין בהפטרה של פ' שניה (סי' רפ"ד) לבד באחרי וקדושים כשהן מחוברין שאז מפטירין הלא כבני כושיים שהיא הפטרת אחרי (סי' תכ"ח): ז הפטרת ויברח יעקב שייך לפ' ויצא לא כמו שנדפס לפ' וישלח (מ"א שם): ח ר"ח שחל להיות בשבת מפטירין השמים כסאי ואפי' ר"ח אלול שחל בשבת ודוחין עניה סוערה ובשבת ג' שאחריה קורין רני עקרה וגם עניה סוערה.

ור"ח אב שחל להיות בשבת במקום שאין מנהג להפטיר שמעו יש להפטיר השמים כסאי ובמקום שיש מנהג להפטיר שמעו אין למחות בידם (סי' תכ"ה) ואם חל ר"ח בד' פרשיות מפטירין בשל פרשיות (שם): ט ר"ח שחל בא' בשבת מפטירין בשבת שלפני ר"ח מחר

חודש [ואם חל ר"ח ביום שבת וביום א' מפטירין השמים כסאי] ואין דוחין הפטרת עניה סוערה משום מחר חודש (שם): י מי"ז בתמוז ואילך עד ט' באב מפטירין ג' דפורענותא שהם דברי.

שמעו.

חזון וסי' דש"ח ואם טעה והפטיר בשבת הראשון בפרשה דיומא תמורת דברי ירמיהו מפטיר בשבת הבאה דברי ירמיהו וגם שמעו מפני שהם סמוכות זה לזה (סי' תכ"ח במ"א (שם): יא ומשם ואילך מפטירין ז' דנחמתא שהם. נחמו.

ותאמר ציון. עניה סוערה.

אנכי.

רני עקרה.

קומי אורי. שוש אשיש.

ואם טעה ולא קרא הפטרת ותאמר ציון בשבת הקבוע לה בפ' עקב יש לה תשלומין לקרותה בפ' שופטים עם הפטרת אנכי דהיינו שיתחיל מתחלתה ותאמר עד לבסוף הפטרת אנכי וכן אם לא הפטיר אנכי בפ' שופטים יש לה תשלומין לשבת הבאה לקרותה עם רני עקרה דהיינו שיתחיל מן אנכי ויקרא עד סוף דני עקרה והפטרת קומי אורי שהוא לפ' תבא יש לה תשלומין בהפטרת שוש אשיש דשייכה לפ' נצבים (שם א"ר): [יב אין להתחיל ברכת הפטרה עד שיהיה החומש פתוח לפניו במקום ששם ההפטרה:] יג אין לענות אמן בברכה ראשונה שקודם ההפטרה כשמסיימין הנאמרים באמת רק לבסוף כשמסיימין וצדק שהכל ברכה אחת היא [עי' לבוש סי' רפ"ד וא"ר שם]: יד בשבת חוה"מ פסח אין מזכירין בברכת ההפטרה משל פסח לא באמצע ולא בחתימה רק מסיים מקדש השבת לבד אבל חוה"מ סוכות שחל בשבת מסיימין בהפטרה מקדש השבת וישראל והזמנים וה"ה באמצע מזכירין של מועד כמו בי"ט של סוכות שחל בשבת (סי' ת"צ וס"ס תרס"ג): דיני וסדר הגבהה וגלילה.

א כבר נתבאר דבעמודים מותר לאחוז ערום בלי מטפחת אבל לא בס"ת עצמה אפילו כשנטל ידיו: ב המגביה הס"ת מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה על כל האנשים לראות הכתב ויש מדקדקים לראות האותיות עד שיכול לקרותם ולכרוז ולומר וזאת התורה כו' (סי' קל"ד): ג המגביה הס"ת צריך לגלול הס"ת על ג' דפין ולהגביה כנ"ל (מ"א שם): ד ביום שיש ב' ס"ת אין לפתוח השני ולא יסירו המפה עד שיגללו הראשון (סי' קמ"ז): ה אין לעשות מפה לס"ת ומעילים מדברים ישנים שנעשה בהם לצורך דבר הדיוט אם לא שישנה צורתן מכמות שהיו (שם): ו אבל תוך שבועה אף שאסור לעלות לתורה מותר להיות בעל הגבהה וגלילה (ט"ז ביו"ד סי' שפ"ב): דיני החיובין לקריאה.

א אבי הבן בשבת שקודם המילה הוא חיוב. אבי הילד בשבת כשאשתו בריאה והולכת לבה"כ מחויב לקרותו אבל אם היא חולה ואינה יכולה לילך אינו חיוב עד שתלך ואם הוא יום מ' לזכר ופ' לנקיבה הוא חיוב אף שאינה הולכת דהוא זמן הבאת קרבן ואם

מתה אשתו שוב אינו חיוב והמפלת בעלה חיוב א"כ הפילה צורה שאין אנו בקיאים בה.

יא"צ הוא חיוב. החתן בשבת שקודם החתונה אפי' אם החתונה אינה במקום הזה הוא חיוב בשבת שקודם הנסיעה על החתונה במקום שמזמרים אותו אבל במקום שאין מזמרים אותו אינו חיוב.

ואם היה החתן סבור שתהיה החתונה בשבוע זו ואח"כ נדחה החתונה והיתה בשבוע אחרת אם רוצה שיזמרו אותו שנית הוא חיוב אח"כ פ"ב לקרותו ואם לאו אינו חיוב. נער שנעשה בר מצוה באותו שבוע אם יש לו עירנות דוחה לכל החיובים כיון שהוא יום חינוכו חוץ מן החתן שמזמרים אותו הוא שוה שדוחה ג"כ לכל החיובים ויפילו גורל וחתן ביום חופתו דוחה ב"מ ואם הב"מ אין לו עירנות אינו דוחה שום חיוב.

החתן שהיה חתונתו מיום ד' ואילך הוא חיוב בשבת שאחריו ודוקא שהוא בחור או היא בתולה ומי שאשתו הולכת לבהכ"נ הוא קודם לחתן זה. בעל יולדת בת קודם לאבי הילד זכר.

יא"צ קודם לאבי הילד. ובשבת שאשתו הולכת לבהכ"נ אפילו לבן הוא קודם לכל החיובין חוץ החתן בשבת שמזמרים אותו שהוא ג"כ קודם.

זה הכלל יא"צ אחרון לכל החיובים לבד מאבי הילד קודם המילה שהוא אחרון לו. בפ' ויחי קורין המלאך הגואל ללוי ויכול הלוי לקנות ולדחות כל החיובים חוץ מחתן שמזמרים אותו ונער שנעשה ב"מ.

שני חיובים שוים הולכין אחר כבוד התורה ובעניינים אלו תלוי בדעת הסגן לדקדק בזה כפי שכלו: דיני הזכרות נשמות ואב הרחמים. א נהגו להזכיר אחר קה"ת נשמות המתים ולומר אב הרחמים ובכל יום שאין אומרים צו"ץ א"א בו א"ה ואין מזכירין נשמות ואם מתפלל בבית האבל תוך שבועה בשבת אף שא"א תחנה בבית האבל מכל מקום בשבת אומרים אב הרחמים וצו"ץ לפי שאין הדין מתוחה בשבת כמו בחול [פ"מ סי' קל"א ס"ק יו"ד] וכן כשיש חתונה או מילה וכן כשמברכין החודש אין אומרים אותו ואין מזכירין נשמות רק למי שנקבר באותו שבוע ובשבתות בימי הספירה אומרים א"ה אפי' כשמברכין החדש ואפילו כשחל מילה בשבתות ההם אומרים א"ה אבל אין מזכירין נשמות וכשחל ר"ח אייר בשבת א"א א"ה ובד פרשיות א"א א"ה ואין מזכירין נשמות אף שאומרים צו"ץ במנחה [מהרי"ל]: דיני תפלת מוסף וזמנה.

א זמן תפלת מוסף מיד אחר תפלת השחר ואין לאחריה יותר מעד שבע שעות ואם איחר אותה עד אחר שבע שעות יצא ידי חובתו אבל נקרא פושע ואם שכח ולא התפלל עד שעבר זמנה דהיינו שעבר כל היום אין לה תשלומין ואם התפלל אותה קודם תפלת שחר יצא (סי' רפ"ו): ב קודם תפלת מוסף אם רוצה לטעום צריך לקדש ואחר הקידוש ישתה עוד יין כדי שיהיה במקום סעודה או יאכל אחר הקידוש כזית פת או מיני תרגימא מה' מינים אבל סעודה אסור לאכול קודם מוסף מדינא ולכך אף מאן דחליש ליבי' אסור לאכול סעודה (ט"ז) ומי שחלש לבו ואין לו כוס יין שישתה אחר הקידוש וגם אין לו מיני תרגימא אם יש לו יין לקידוש יקדש עליו וישתה כל הכוס ויתפלל במקומו מוסף

ויאכל תיכף אחר מוסף והטעם דאפשר דהתפלה לא מקרי הפסק בין קידוש לסעודה ועוד דיש לסמוך קצת על מה דמשמע (בסי' רע"ג ס"ה) דבכוס של קידוש אם שתה יוצא בזה הקידוש במקום סעודה אבל אם רוצה לקדש על שכר ואין לו במה שיצא ידי סעודה אחר קידוש ובשכר לכ"ע לא יצא ידי סעודה אפילו אם שותה עוד כוס אחר קידוש יעשה כמ"ש המ"א שיאכל קצת פירות אחר הקידוש ויתפלל במקומו מוסף ותיכף אחר מוסף יאכל שם: ג אם אמר ומוספים כהלכתם אף שלא אמר וביום השבת שני כבשים כו' יצא כי הפסוקים אינו אלא מנהג לאמרם [וע' סי' רס"ח] רק אם נזכר באמצע ברכת אלהינו ואלהי אבותינו כו' קודם שסיים הברכה היינו שלא אמר עדיין בא"י צריך לחזור ולומר וביום השבת חבל אם הזכיר השם הוי כסיים הברכה: ד ואם איחר תפלת מוסף עד שעה ורביע קודם הלילה שהוא זמן מנחה קטנה יתפלל מנחה תחלה ואח"כ של מוסף ומיהו באין שהות להתפלל שתיהן.

יתפלל מוסף שאין לה תשלומין בערבית ולא מנחה שיש לה תשצומין בערבית ויתפלל ערבית שתיים (סי' רפ"ו עיין מ"א שם): ה אם החליף תפלת מוסף באחרת כגון שאמר במוסף ישמח משה ונזכר אפילו באמצע ברכה מג' אחרונות פוסק אפילו באמצע ברכה וחוזר לתכנת שבת: ו ש"ץ שטעה בתפלת לחש של מוסף ונזכר בג' אחרונות אינו חוזר לראש שהתפלה בקול רם לפניו: דיני קידושא רבא של שחרית וקצת מנהגי שבת: א יהיה שולחנו ערוך ומטה מוצעת ומפה פרוסה על השלחן כמו בסעודת הלילה ויברך על היין בפה"ג והוא נקרא קידושא רבא וזה הקידוש אינו אלא מדרבנן ואח"כ יטול ידיו (ועיין לעיל בקידוש לילה לענין נטילה ע"ש) ויבצע על לחם משנה כמו בלילה ויסעוד וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה (ע"ל בדיני קידוש לילה): ב אסור לטעום קודם קידוש אפילו מים ומיהו בבוקר קודם תפלת שחרית מותר לשתות מים מפני שלא חל עליו חובת קידוש עדיין (סימן רפ"ט): ג במקום שאין יין מצוי הוי שכר ושאר משקין שדרך לשתותן לצמאו חמר מדינה חוץ ממים ומותר לקדש על המשקין בשחרית ואם אין לו שכר ושאר משקין יברך על הפת המוציא והוא ג"כ קדושא רבא ואסור לאכול ולשתות שאר דברים עד שיקדש מקודם על הפת ואם אין לו פת יכול לאכול שאר דברים בלא קידוש ואפי' מצפה שיביאו לו פת או שאר משקין לקידוש א"ל להמתין ומותר לאכול קודה הקידוש וכשמביאין לו פת או יין לקידוש יקדש עליו אח"כ והטעם די"א דמותר לאכול קודם קידוש וכדאי הם לסמוך עליהם בשעת הדחק אבל בקידוש של לילה צריך להמתין ולא לאכול עד חצות לילה אם מצפה שיביאו לו לחם או יין לקידוש אבל יותר מחצות לילה אין להמתין (מ"א שם): ד נשים חייבות בקידוש היום כמו אנשים: ה מי שמתענה בשבת א"צ לקדש בשחרית (פ"מ שם): ו ירבה פירות ומגדים ומיני ריח כדי להשלים מנין מאה ברכות ואם רגיל בשינה אל יבטלנה משום דעונג הוא לו ולא יאמר אישן בשבת כדי שיהיה לי פנאי לעשות מלאכה במו"ש (סי' ר"ץ עיין מ"א שם): דיני תפלת מנחה בשבת וצ"צ.

א במנחה אומרים אשרי ובא לציון. חצי קדיש.

ואומרים ואני תפלתי ואח"כ קורין ג' גברי בפ' ראשונה משבוע הבאה ואפילו חל י"ט בשבת קורין בפ' הבאה וא"א קדיש אחר קה"ת ואומרים יהללו ומכניסין ס"ת להיכל

ואח"כ אומרים ח"ק וש"ע אתה אחד כו' (סי' רצ"ב): ב ואם אין ס"ת לקרות הפ' אומרים ואני תפלתי תיכף אחר ובא לציון בלי ח"ק בנתיים ואחר ואני תפלתי אומרים חצי קדיש קודם התפלה (א"ר שם): ג אומרים צו"צ בשבת במנחה ואם הוא יום שאלו היה חול לא היו אומרים בו תחנון א"א צו"צ אבל אם מתפללין בבית האבל תוך שבעה אף שא"א תחנון בחול מ"מ בשבת אומרים צדקתך משום דבשבת אין הדין מתוחה כמ"ש לעיל אצל אב הרחמים וכמו בהלל (פ"מ סי' קל"א ס"ק יו"ד) וכשמתפללין אצל התינוק הנימול בשבת א"א במנחה צו"צ (פ"מ שם ס"ק י"א): ד אומרים אחר מנחה בקיץ פרקי אבות ובחורף ברכי נפשי ושיר המעלות [רצ"ב] ואם נמשך התפלה עד סמוך לחשיכה שאם יאמר פרקי אבות או ברכי נפשי לא יוכל לקיים סעודה שלישית לא יאמר פרקי אבות ושיר המעלות (עיין מ"א שם): דיני סעודה שלישית בשבת.

א יהא זהיר לקיים סעודה שלישית ואף אם הוא שבע יכול לקיים אותה ביותר מכביצה ואם א"א לו כלל לאכול אין חייב לצער עצמו והחכם עיניו בראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר כדי שיוכל לאכול סעודה שלישית (סי' רצ"א): ב צריך לעשותה בפת אא"כ הוא שבע ביותר יכול לעשותה בכל שאר מינים ואפילו בפירות יכול לקיימ' אם א"א בענין אחר (שם): ג מי שלא אכל סעודה ראשונה בליל שבת יאכל שלש סעודות ביום שבת [עיין סי' רע"א סעיף ח': ד זמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית ואם התחיל קודם חצות לאכול סעודה ג' ואכל עד אחר שש ומחצה יצא דהא עכ"פ אכל אחר חצות מ"א (שם) ועכ"פ בעינן שיאכל אחר שש ומחצה פת יותר מכביצה: ה אם חל יו"ט במוצאי שבת שאסור לאכול משעה עשירית ולמעלה וכשירצה לאכול סעודה ג' קודם שעה עשירית יהיה עליו כאכילה גסה יפסיק מסעודת שחרית ויברך בהמ"ז ויקום וילך מעט ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויסעוד ובלבד שיאכל אותה משש ומחצה ולמעלה אבל אם יודע בעצמו שיוכל לאכול קודם שעה עשירית סעודה שלישית לא יחלק סעודת שחרית לשנים משום דכמה פוסקים סוברים דאין לחלק הסעודה לשנים משום ברכה שא"צ (שם עיין מ"א שם): ו א"צ לקדש בסעודה ג' אבל לחם משנה צריך בסעודה שלישית ולכל הפחות אם אין לו שנים יראה עכ"פ לבצוע על ככר אחד שלם (שם): ז נשים חייבות בסעודה שלישית כמו אנשים (שם): דיני ערבית במוצאי שבת.

א מאחרין תפלת ערבית במ"ש כדי להוסיף מחול על הקודש וצריך ליזהר מלעשות מלאכה במ"ש עד שיראו ג' כוכבים קטנים רצופים ואם הוא יום המעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו (סי' רצ"ג). דיני התפלה מבואר לעיל בתפלת שחרית ולאחר התפלה בלחש אומר הש"ץ ח"ק: ב ואומרים ויהי מעם ואתה קדוש באריכות כדי לאחר סדר קדושה שאז חוזרים הרשעים לגיהנם וכופלין הפסוק אורך ימים כו' שבזה נשלם השם היוצא ממנו [טור].

פסוק ויהי נועם יאמר מעומד. וכשחל יו"ט באותו השבוע אפ"ל ביום ו' א"א ויהי נועם ואתה קדוש אבל ויתן לך אומרים אף כשחל יו"ט באמצע השבוע (סימן רצ"ה): ג אחר ויהי נועם ואתה קדוש אומרים קדיש תתקבל: ד ומבדיל השליח צבור כדי להוציא מי שאין לו יין (שם): דיני קידוש לבנה.

א אין לקדש את החודש אלא בלילה בעת שהלבנה זורחת ונהנין מאורה וצריך שתהא זריחתה ניכרת ע"ג קרקע ואם נתכסה בעבים אין לברך עליה ואם התחיל לברך ואח"כ נתכסה גומר הברכה מיהו אם רואה שתתכסה בתוך הברכה אין לו להתחיל ולברך ואם נתכסה בעב דק וקלוש יכול לברך עליה (סי' תכ"ו במ"א): ב מצוה מן המובחר ברכ על הירח במ"ש או במוצאי י"ט כשהוא מבושם ובגדיו נאים ודוקא אם ליל מ"ש הוא קודם עשרה לחודש דהיינו שיהיה ה' לילות לחצי כ"ט י"ב תשצ"ג (עיין מ"א וא"ר) אז יש להמתין עד מ"ש אבל אם הוא אח"כ אין ממתנין כי שמא יהיו באותן ג' או ד' ימים עננים ולא יוכלו לברך עליה ותתבטל המצוה (שם מ"א סי' תכ"ו): ג אין מקדשין הלבנה לא בליל שבת ולא בליל יו"ט אפילו חל במ"ש אבל אם לא היתה נראית עד סוף זמן חצי כ"ט י"ב תשצ"ג ונראית בשבת או ב"ט ואם לא יקדשנה אז תעבור עונתה מותר לקדש אותה בשבת או ב"ט חבל בענין אחר אין להקל כי יש הרבה טעמים על פי הסוד (מ"א שם): ד אין מקדשין הלבנה קודם יוה"כ משום ששרויין בצער על מחילת העונות אבל במוצאי יוה"כ מקדשין דאז שורין בשמחה וכן אין מקדשין אותה קודם ט"ב משום שאז שורין באבילות וכן אבל תוך ז' ימי אבלו אין לו לקדש הלבנה אבל אם ימתין עד שישלים אבילותו לא ישארו עוד ה' ימים לחצי כ"ט י"ב תשצ"ג יכול לקדש בתוך אבלו ואם מקדש ביחיד מקדש בתוך ביתו דרך חלון או דרך פתח הפתוח אבל אם מקדש בעשרה יכול לצאת לחוץ ולקדש [וע' א"ר ופ"מ שם] ובמוצאי ט"ב המנהג לקדש הלבנה [כ"כ הא"ר בשם מהר"י לוריא וע' שם הטעם] יחיד המתענה יקדש עם הציבור משום דברוב עם הדרת מלך וכן צבור המתענין ואם לא יקדשוה תעבור עונתה כגון אם לא קדשו אותה עד תענית אסתר יכולין לקדש אותה אחר התענית (ט"ז ומ"א שם): ה מצוה לקדש אותה במקום טהרה אם אפשר וכדרך שיוצאין לקבל פני המלך יוצאין לקראתה אבל מי שחושש באיזה מיחוש וא"י לצאת מביתו או ששרויין בין העכו"ם או שיש שם מבואות המטונפות יכולין לקיים המצוה בבית דרך החלון או דרך פתח שיראה משם הלבנה ולכתחילה כשמקדש דרך חלון יפתח החלון אבל אם אינו יכול לפתוח החלון אם הזכוכית שבחלון זך שהלבנה נראית ממנה ויכול להכיר דרך החלון דברים שניכרין לאור הלבנה א"צ לפתוח החלון אבל אם אינו זך כ"כ אסור לקדש עד שיפתח החלון (וע' מ"א שם ופ"מ שם): ו אין מברכין על הלבנה עד שיעבור עליה שלשה ימים מעל"ע מיום המולדואם חל מ"ש אחר שלשה מעל"ע מיום המולד וזורחת יפה מקדשין אותה ואם לא קדשו חותה במ"ש אין לקדשה בחול עד ז' שלימים (א"ר שם) ואם ימתינו עד מ"ש השניה יהיה עוד ה' לילות לחצי כ"ט י"ב תשצ"ג ימתינו עד מ"ש השנייה ולא יקדשו בחול כמ"ש לעיל ואין לקדש אותה אלא עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג ומונין אותם מעל"ע מיום המולד (תשובת מהרי"ל ורמ"א ועיין פ"מ שם): ז סומא חייב לקדש הלבנה (מ"א) ונשים פטורות מלקדש הלבנה משום דהוי מ"ע שהז"ג ואף דכל מ"ע שהז"ג נשים מקיימות ומברכות עליהן מ"מ מצוה זו א"צ לקיימה משום דהם גרמו פגם הלבנה (מ"א בשם של"ה): ח ותולה עיניו ומסתכל בה שיראה עמידתה ואח"כ אסור להסתכל בה (שנ"ה) ומיישר רגליו ומברך מעומד: ט בשעה שאומר כשם שאני רוקד כו' ורוקד יזהר שלא יכרע דמחזי ככורע ללבנה רק יזקוף על אצבעותיו (מ"א בשם של"ה): דיני הבדלה על היין במוצאי שבת.

א סדר הבדלה יין בשמים נר הבדלה והסימן יבנ"ה אפי' במ"ש לחוה"מ אבל במוצאי י"ט לחוה"מ או לחול א"א רק יין והבדלה. וצריך ליזהר שלא יהא הכוס פגום ובשעת הבדלה יתן עיניו בכוס ובנר והעונים יתנו עיניהם ג"כ בכוס ובנר.

נוהגין להבדיל על כוס מלא שיהא מלא על כל גדותיו עד שישפך ממנו לארץ והוא סימן ברכה כדאמרי' כל בית שלא נשפך בו יין כמים כו' ולאחר ששותה ישפוך קצת מן הכוס על השולחן ומכבין בו ההבדלה ורוחצין בו העינים משום חיבוב מצוה (סי' רצ"ו מ"א שם): ב אומר הבדלה מעומד. ואוחז היין בימינו והדס בשמאלו ומברך על היין ושוב נוטל ההדס בימינו והיין בשמאלו ומברך על ההדס ומברך על הנר ואח"כ נוטל היין בימינו ומברך בא"י המבדיל וכו' ויושב ושותה ואינו שותה מעומד.

נהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה (מ"א בשם של"ה) כוס של הבדלה רגיל המבדיל לשתותו כולו ואינו משקה ממנו בני ביתו (מ"א שם): ג אפי' שמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת אם נתכוונו שלא לצאת בו מבדילין בבית ואף מי שיצא בבהכ"נ יכול להבדיל בביתו להוציא את בני הבית ודוקא שצריך להוציא אנשים אבל להוציא נשים בהבדלה אינו רשאי להבדיל בשבילם אם יצא כבר כי כמה פוסקים סוברים דאשה אינה חייבת בהבדלה והוי ברכה לבטלה וגם להבדיל לעצמן אינם רשאים לפי פוסקים אלו ועוד דנוהגין שלא לשתות מכוס הבדלה ברכה לבטלה לכן טוב שישמעו הבדלה מפי אנשים (דלא כמ"א) אבל רשאים לברך בעצמן על הבשמים דברכת הנהנין הוא (שם מ"א): ד אין מבדילין על הפת רק בי ט שחל להיות במ"ש שיש בו קידוש אם אין לו יין מקדש על הפת ואומר הבדלה על הפת ואפילו אם יש לו שכר שהוא חמר מדינה מ"מ כיון שצריך לקדש על הפת ועל השכר אינו רשאי לקדש כי בלילה ריפתא עדיף לקדש אומר הבדלה ג"כ על הפת (שם): ה שלא חל בו י"ט אם אין לו יין להבדלה מבדיל על שכר ושאר משקין אם הם חמר מדינה חוץ מן המים ובמוצאי פסח מבדילין על השכר אם הוא חמר מדינה אף שיש לו יין משום דבמוצאי פסח השכר חביב עליו אבל מי שאינו חביב עליו השכר במוצאי פסח יבדיל על היין (שם בט"ז ומ"א): ו אם אין לו יין ושכר ושאר משקין שיבדיל אם מצפה שלמחר יהיה לו כוס להבדיל לא יאכל עד למחר שיבדיל תחלה.

ואם יודע שלמחר ג"כ לא יהיה לו משקה להבדיל עליו כגון שהוא בדרך שאין מצוי לו שם שום משקה מותר לאכול אחר שהבדיל בתפלה ואחר התפלה יאמר המבדיל בין קודש וכו' בלא שם ומלכות (עיין א"ר שם ופ"מ שם): דיני בשמים להבדלה. א על כל מיני בשמים יכול לברך בורא מיני בשמים אף שבחול צריך לברך על כל מין כברכתו כמו שמבואר לעיל בהלכות ברכות מ"מ במ"ש נתקן ברכה כוללת לכל מיני בשמים כדי שלא יבואו לטעות המון עם שאין הכל בקיאים בכל ברכה המיוחדת ואפי' על העשבים יכול לברך בומב"ש אבל לכתחילה יתן בתוך הבשמים פיזם כדי שיהא ברכתו בומב"ב (סי' רצ"ז ועיין מ"א שם): ב לכתחילה מצוה שיהיה לו בשמים וגם עצי בשמים להריח בהם ומברך בומב"ב אבל במ"ש לחוה"מ סוכות לא יריח על עצי ההדס שתקועין בלולב רק מריח על עצי הדס אחרים אם יש לו.

על פלפלין יבדיל בלא ברכה (א"ר שם): ג מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אבל יכול לברך להוציא ב"ב הקטנים שאינן יודעין לברך בעצמן וחייב לחנכם במצות. וכן מי שכבר יצא יכול לברך להוציא ב"ב הקטנים שמוטלין עליו לחנכם ואין יודעין לברך בעצמן אבל בלא"ה אסור לברך להוציא אחרים שהוא כמו ברכת הנהנין.

המתענה בשבת צריך לברך על הבשמים (עיין מ"א שם): דיני נר להבדלה. א מברך על הנר בורא מאורי האש וא"צ לחזור אחריו אם אין לו נר דלוק ומי שאין לו כוס להבדיל כשרואה נר דלוק או כשרואה אש מברך בורא מאורי האש והוא שיהיה בסמוך לו כ"כ שיאותו לאורו דהיינו שיכול להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע של מדינה אחרת (סי' רצ"ח): ב אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה כגון אם הדליק עכו"ם נר בשבת אפילו לעצמו ולא בשביל ישראל כיון שאם היה מדליק הישראל היה עובר עליו מיקרי לא שבת ממלאכת עבירה ואם בירך עליו לא יצא וצריך לחזור ולברך על נר אחר (שם ומ"א): ג נר שהודלק בשבת לחיה ולחולה שיש בו סכנה אפילו ע"י ישראל מותר במ"ש לברך עליו דלא מיקרי מלאכת עבירה שהתורה התירה היתר גמור לחלל שבת בשביל חולה שיש בו סכנה אבל נר שהודלק ע"י עכו"ם לחיה ולחולה שאין בהם סכנה אף שמותר אמירה לעכו"ם להדליק בשבילם מ"מ כיון שהישראל בעצמו אסור להדליק בשבילם אף כי אמירה לעכו"ם מותר שלא העמידו חכמיה שבות שלהם במקום חולה שאין בו סכנה מ"מ לא עדיף מאם הדליק עכו"ם נר בשבת בשביל עצמו בלא אמירת ישראל דלא עשה בו ג"כ הישראל עבירה ומותר אפ"ל לישראל להשתמש לאורו ואעפ"כ אסור לישראל לברך (א"ר שם דלא כמ"א): ד עכו"ם שהדליק במ"ש מישראל או ישראל מעכו"ם מברכין עליו אבל עכו"ם שהדליק מעכו"ם אין מברכין עליו משום גזירה דלמא אתי לברוכי על נר עכו"ם שלא שבת (שם) ואם עכו"ם הדליק בשבת לחולה שיש בו סכנה ממדורה שלו מותר לישראל לברך עליו במ"ש אף דבעכו"ם שהדליק מעכו"ם במ"ש אסור משום גזירה הכא לא שייך למגזר (כדמשמע בתוס' ברכות דף נ"ב ע"ש) (א"ר דלא כמ"א שם בשם מ"ע): ה אם עכו"ם הוציא אש במ"ש מן העצים ואבנים שלו מותר לברך עליו דלא שייך למיגזר אטו נר שלא שבת כיון דעכשיו הוציא אש אבל אם הדליק נר מאותו אש אסור לברך עליו משום גזירה ואין לחלק בין נר דלוק לנר דלוק (א"ר שם דלא כמ"א) ובכ"מ דאין איסור לברך רק משום גזירה בדיעבד יצא וא"צ לברך על נר אחר (מ"א שם): ו היה הולך חוץ לכרך וראה אור אם רובן עכו"ם אין מברכין עליו ואם רובן ישראל או אפ"ל מחצה על מחצה מותר לברך עליו (שם): ז נר של ביהכ"נ אותן שמדליקין במנורות הם רק לכבוד ואין מברכין עליהם.

אבל אותן שלוקחין כ"א בידו להאיר מברכין. וכן בכל נר שהודלק לכבוד (פי' שאפילו ביום מדליקין ג"כ היינו נר שעשוי לכבוד) אין מברכין עליו: ח סומא אינו מברך על הנר כיון שאין רואה השלהבת אבל שאר הבדלה אומר (שם במ"א): ט כשמברך על הנר צריך לראות השלהבת וגם שיהיה יכול להשתמש לאורה ואם עומד ברחוק ממנו ורואה השלהבת וא"י להשתמש לאורה או שהנר עומדת בקרן זווית ויכול להשתמש לאורה אבל אין רואה השלהבת אין מברך עליה אבל אם הנר באספקלריא של זכוכית שקורין (לאמטערן) ויכול להשתמש לאורה וגם רואה השלהבת דרך הזכוכית מברך

עליו (שם ובמ"א): י היו יושבים בבית המדרש והביאו לפניהם נר אחד מברך לכולם משום דברוב עם הדרת מלך ואף מי שבירך כבר על הנר יכול להוציא אחרים שאינן בקיאים משום דהוי ברכת המצות ולא ברכת הנהנין (שם): יא מצוה מן המובחר לברך על אבוקה.

וב' נרות מדובקים יחד חשיב כמו אבוקה וב' נרות של שעה קלועים יחד חשיב אבוקה. אבל אם כל אחד עומד בפ"ע לא חשיב אבוקה.

ונוהגין לכסות האצבעות לתוך היד על האגודל ואח"כ פושטין אותן ורואין מאחוריהן (מ"א שם) בכדי לצאת כל הדעות (שם): דין איסור אכילה ועשיית מלאכה קודם הבדלה. א אסור לאכול ולשתות שום משקה משתחשך עד שיבדיל רק מים מותר ונראה דמשתחשך דנקט לאו דוקא הוא לענין אכילה דאם כבר התפלל מעריב אפי' התפלל מבע"י אסור כמ"ש מ"א סי' רצ"ט ואם לא התפלל אסור חצי שעה קודם הלילה משום ק"ש ותפלה (עיינן סי' רל"ה) ואפי' משום הבדלה נראה דאסור חצי שעה קודם כמו בכל המצות (במנחה בסימן רל"ב ובמעריב בסימן רל"ה ובלולב בפ"י תרנ"ב) ואף דהטור וש"ע נקטו משתחשך ה"נ נקט הטור בלשונו (בסימן רע"א) גבי קידוש משתחשך עד שיקדש ומבואר בר"ן בשבת במשנה דלא ישב אדם לפני הספר דבסמוך הוי ג"כ התחלה באיסור: ב אפילו לטעום אסור משתחשך עד שיבדיל אף דבשאר מצות מותר טעימה שאני קידוש והבדלה דנתקן בתחילה בכניסתו וביציאתו (מ"א סי' רל"ה) אבל בסמוך היינו חצי שעה קודם הלילה נראה דמותר טעימה דלא שייך טעם הנ"ל: ג ואם התחיל לאכול מבע"י בשעת היתר אף משחשיכה א"צ להפסיק אבל אם התחיל לאכול באיסור אז אם לא קרא ק"ש עדיין אפי' התחיל חצי שעה סמוך ללילה פוסק לק"ש (מ"א סי' רצ"ט) (דבמ"ש אין סומכין עלקריא' לבהכ"נ אלא מי שרגיל לילך לביהכ"נ במ"ש) וקורא ק"ש וחוזר לסעודה וכשגומר מתפלל ומבדיל (סי' רל"ה) ואם קרא ק"ש אז אם התחיל לאכול אינו פוסק למ"ד הבדלה דרבנן ולמ"ד הבדלה דאורייתא פוסק אבל אם לא התחיל לאכול רק נטל ידיו פוסק אמנם נ"ל תמוה בהתחיל באיסור דבשבת דף ט' מוכיח הש"ס מהא דריב"ל דאמר אסור לטעום דפוסק ע"ש ובהבדלה אמרינן ג"כ אסור לטעום עיין בתוס' שם דמדמי' זה לזה ומחלקין בין התחיל באיסור להתחיל בהיתר: ד כשהיה אוכל וחשיכה שאמרנו שא"צ להפסיק גומר סעודתו ומברך בהמ"ז על הכוס ואח"כ מבדיל עליו ואם יש לו יין לשתי כוסות מברך בהמ"ז על כוס אחד ואין שותה ממנו ואח"כ כשהתפלל מבדיל על כוס אחר משום דאין לומר שתי קדושות על כוס אחד היכא דאפשר ושותה משניהם ואם נזהר כל השנה כולה שאין מברך בהמ"ז בלא כוס יכול לשתות מן הכוס של בהמ"ז תיכף אחר בהמ"ז אפילו קודם הבדלה (מ"א שם): ה טעה ואכל קודם שהבדיל על הכוס אעפ"כ יכול להבדיל אח"כ (שם) דין מי שאין לו כוס להבדיל בין במ"ש לחול בין במ"ש לי"ט עיין לעיל בסדר הבדלה סעיף ו': ו המבדיל על היין במ"ש באותו חדר שרוצה לאכול שם סעודה במ"ש אפילו הבדיל קודם שנטל ידיו פוטר יין של הבדלה את היין שבתוך המזון מלברך עליו ולענין ברכה אחרונה על הכוס של הבדלה הדין כך אם שותה יין עוד בתוך הסעודה א"צ לברך ברכה אחרונה על הכוס של הבדלה דברהמ"ז אפילו בלא כוס פוטר את היין שבתוך המזון עם היין של הבדלה מברכה אחרונה ואם לא שותה יין בתוך המזון אין ברהמ"ז בלא כוס פוטר

את היין של הבדלה מברכה אחרונה (שם עיין מ"א): ז אם רוצה לאכול תיכף אחר הבדלה צריך לזוהר שלא יביא לחם לשלחן קודם הבדלה לפי שהוא מוקדם בפסוק והיה ראוי להקדימו ועכשיו אין מקדימו לפי שאין מבדילין על הפת והוי בושת לפת שמוקדם ליין בפסוק ואין לו מעלה כמו יין ואם הפת על השלחן קודם הבדלה מכסהו במפה ודוקא אם רוצה לסעוד תיכף אבל אם אינו רוצה לסעוד תיכף א"צ לכסות אותו (חם): ח אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל ואם הבדיל בתפלה מותר לעשות דברים שאינו טורח גדול כגון הדלקות נרות או הוצאה מרשות לרשות מ"מ בעל נפש יחמיר על עצמו ולא ידליק נר אפילו הבדיל בתפלה עד אחר סדר קדושה כי הזוהר האריך מאוד בעונש המדליק נר קודם שסיימו הציבור סדר קדושה אבל חזן הכנסת יכול להתפלל מעריב קודם שמתפללין הציבור אחר שיעור תוס' שבת [כמבואר לעיל בדין ערבית] במ"ש ויבדיל בתפלה ויכול להדליק נרות לביהכ"נ משום כבוד ציבור אבל דברים שהם טורח אסור לעשותן קודם שיבדיל על הכוס ונשים שמתפללות מעריב במ"ש מבדילות בתפלה ואח"כ יכולות לעשות מלאכה ואותן שאין מתפללות או שאינן יכולות להתפלל יאמרו המבדיל בין קודש לחול בלא שם ומלכות לכן יזהר כל אדם ללמד את בנותיו לומר המבדיל בין קודש וללמדן נוסח הברכה (מ"א שם): ט שכח ולא הבדיל במ"ש יבדיל עד סוף יום ג' אף שאכל באותן ג' ימים ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים ומי שמתענה ג' ימים וג' לילות רצופים ישמע הבדלה מאחרים ואם אין אחרים אצלו יכול להבדיל בעצמו וליתן לשותות לתינוק ואם אין לו תינוק לשותות יכול להתפלל ערבית מבע"י מפלג המנחה ולמעלה ומבדיל תיכף קודם הלילה ושותה אבל מי שמתענה ב' ימים וב' לילות רצופים אם יש לו תינוק ליתן לו יבדיל במ"ש ויתן לתינוק לשותות אבל אם אין לו תינוק יכול להמתין ולהבדיל במוצאי יום ב' דהיינו לאחר התענית ואם מתענה ב' ימים קודם ר"ה ור"ה חל ביום ג' אם ימתין עד אחר התענית יצטרך להבדיל יקה"ז כי על הנר אינו אומר אז שאינו מ"ש והוא מלתא דתמיה יעשה כמ"ש לעיל שיתפלל ערבית בשבת אחר פלג המנחה ויבדיל מבע"י ואם רגיל לקרות ק"ש עם צאת הכוכבים יכול להתפלל תפלה של ערבית מבע"י והק"ש יקרא בלילה אף שאינו סומך גאולה לתפלה (מ"א סי' רצ"ט וסימן רצ"ג) ואם התענה שני ימים ולא הבדיל במ"ש ור"ה ביום ג' לא יאמר קידוש והבדלה על כוס אחר דאין אומרים ב' קדושות על כוס אחד אף דכשחל י"ט במ"ש אומרים קידוש והבדלה על כוס אחד משום דאז בהבדלה ג"כ מזכיר קדושת י"ט דאומר בין קדושת שבת לקדושת י"ט כו' גם אומר בין קודש לקודש והוי חדא מילתא והוי כמו קדושה אחת אבל הכא שצריך לומר המבדיל בין קודש לחול לא הוי חדא מלתא ואין לאמרם על כוס אחד רק יקדש על כוס א' ואח"כ יבדיל על כוס אחר וישתה משניהם ואם אין לו יין רק שכר יקדש על כוס אחד ויבדיל על כוס אחר כמו ביין או ישמע קידוש מאחרים ולא יטעום עמהם ויבדיל על השכר וישתה ואח"כ יברך המוציא (מ"א שם) משום דאסור לאכול קודם הבדלה וכן אם יש לו כוס א' של יין וכוס אחד של שכר יכול לקדש על היין ויבדיל על השכר ולא יברך שהכל על השכר כי היין פוטר שאר משקין מברכה: י ליל תשעה באב שחל להיות במו"ש כשרואה הנר אומר בורא מאורי האש ואינו מבדיל על הכוס ואינו מברך על הבשמים ובליל מוצאי ט"ב יבדיל על הכוס ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים ומי שמתענה שני ימים ט"ב

משום ספיקא דיומא ישמע בליל מוצאי תשעה באב הבדלה מאחרים ואם אין אחר אצלו יבדיל בעצמו במוצאי ט"ב ויתן לתינוק לשתות ולא ימתין עד אחר התענית שיבדיל בעצמו כי אקרובי הבדלה לשבת עדיף.

כ' המ"א בסי' תקנ"ו ס"ק א' הטעם שליל תשעה באב שחל להיות במ"ש שאין מבדילין מבע"י בשבת מפלג המנחה מ"ש ממה שמבואר בסי' רצ"ג דאם רוצה להחשיך על התחום או רוצה לילך לדבר מצוה שמבדיל מבע"י ולמה לא יבדיל כאן מבע"י ות"י דאם מבדיל קיבל התענית עליו ואסור לשתות כיון שהוא תענית חובה (משא"כ לעיל בקיבל עליו תענית יחיד שאינו חובה מ"א סי' רצ"ט) וגם לתינוק אסור ליתן דלמא אתי למסרך: יא מי שמת לו מת בשבת פטור מן התפלה ומן ההבדלה ומותר לאכול במ"ש בלא הבדלה ולאחר שנקבר המת אפילו עד יום שלישי יבדיל על הכוס ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים אבל מן התפלה שכבר עברה עונתה פטור שא"צ להשלים שום תפלה שלא התפלל בשעה שהיה אונן כיון שלא היה חייב באותה שעה (י"ד סי' שמ"א) וכן באונן בשבת אין להקשות למה לא יתפלל מפלג המנחה ויבדיל כמו מי שרוצה להחשיך על התחום מפני שאם יתפלל ומבדיל בתפלה אסור לו להתפלל שאר התפלה מאתה חוננתנו ואילך וכן אסור לו להבדיל על הכוס כמ"ש המ"א לענין ט' באב שחל להיות בשבת ועוד דהוי כרתתי דסתרי אהדדי שעושהו לילה וחל עליו דין אנינות ואונן אסור להתפלל ולהבדיל מידי דהווי אם מת לו מת בעיר אחרת אף שאינו מוטל לפניו דחל עליו אנינות: יב נוהגין תיכף אחר ההבדלה לקפל הטלית שיעסוק תיכף במצוה אחר ההבדלה (סי' ש' במ"א בשם מהרי"ל): יג יסדר שלחנו במ"ש אף שאין צריך לאכול אלא כזית כי מצוה ללות את השבת בשמחה כמו שמלוין למלך בשמחה ע"כ יאמר זמירות של מ"ש ויזהר מאד לומר הרבון העולמים כו' בסימן טוב ומזל טוב כו' שערי אורה כו' כי הוא נזכר בגמרא ירושלמי (פרק אין עומדין) וכל הפוסקים הביאו לאמרו.

ועוד יש טעמים הרבה לסעודת מ"ש (סימן ש' עיין מ"א וא"ר): דיני ערב ראש חודש. א יש נוהגין להתענות ער"ח ואם חל ער"ח ביום שבת מקדימין להתענות ביום ה' ואם חל ער"ח ביום ו' אותן שאומרים סליחות (היינו יו"כ קטן) קודם מנחה יתענו ביום ה' ואותן שא"א סליחות יתענו ביום ו' (תי"ז א"ר שם) ויש מקומות שנהגו להתענות ביום המולד אם המולד קודם ר"ח ואם המולד לפעמים בחצי יום או אפילו קודם אין מתענין עד המולד ואם לאו מתענין עד הלילה ואם נהגו קצת אנשים שיתענו תמיד כל היום ער"ח ואח"כ רוצים לנהוג שלא יתענו רק עד המולד צריכין להתיר הנדר (מ"א שם) ופשוט דאפילו בערב שבת צריכין להשלים כשאירע פעם ראשון בחול והשלימו ואם בפעם ראשון לא השלים אפילו בחול אין צריך להשלים.

מיהו במקום שעושין ממנו ת"א וקורין ויחל והוא נמנה עמהם צריך להשלים עד צאת הכוכבים ואף תנאי לא מהני (עיין מ"א שם וסימן רמ"ט). דיני שכח להתפלל מנחה בער"ח ודיני שכח יעלה ויבוא בתפלת מנחה דר"ח נכתב לעיל אצל דיני תשלומי תפלה כו' ע"ש: דיני ראש חודש.

א ר"ח מותר בעשיית מלאכה והנשים נהגו שלא לעשות והוא מנהג טוב ויש בזה הרבה טעמים ואם המנהג שעושין קצת מלאכות וקצת אין עושין אזלי' בתר המנהג דמעיקרא

כך קבילו עליהו אבל בסתם אין להקל להם כלל [עיינ מ"א שם]: סדר התפלה וקריאת הלל בראש חודש. א ראש חודש ערבית מתפלל ש"ע ואומר יעלה ויבוא בעבודה ואם שכח עיין לעיל אצל דיני סמיכת גאולה לתפלה ותפלת ש"ע סי' ע"ט ושם נתבאר דינו: ב שחרית מתפללין ש"ע ואומרים יעלה ויבוא בעבודה ואח"כ קורין הלל בדילוג בין יחיד בין ציבור ומברכין עליו בתחילה אשקבמ"ו לקרוא את ההלל ולבסוף יהללוך ובדיעבד אם בירך לגמור את ההלל יצא (ט"ז סי' תכ"ב) ומ"מ יזהר כל אדם לקרות בציבור כדי לברך עליו עם הציבור להוציא א"ע מחשש פלוגתא דהוי ברכה לבטלה כי יש פוסקים דס"ל דאין ליחיד לברך על קריאת ההלל [בר"ח] ולכן אם בא לביהכ"נ סמוך להלל ויש עוד שהות לקרוא ק"ש ולהתפלל אף אחר קריאת הלל יקרא תחלה הלל עם הציבור ואח"כ יתפלל ואם לא יהיה לו שהות אח"כ לומר פסוקי דזמרה ידלג כמו שמבואר לעיל אצל דיני אם איחר לבוא לבהכ"נ כו' ואם היחיד אומר פסוק דזמרה והציבור מתחילין לקרות הלל בר"ח או בחוה"מ פסח יקרא היחיד עמהם בלא ברכה תחילה וסוף ויסמוך עצמו על הברכות של פסוקי דזמרה כיון דהרבה פוסקים ס"ל דיחיד אין מברך באותן ימים שאין גומרין את ההלל אבל בימים שגומרים את ההלל אם היחיד עומד באמצע פסוקי דזמרה לא יקרא עמהם דלכ"ע צריך לברך עליו ובתוך פסוקי דזמרה אסור להפסיק בברכות (אמנם בין ישתבח ליוצר אפי' בימים שגומרים את ההלל יאמר הלל עם הציבור בברכה תחילה וסוף דהא מפסיקין לכל דבר מצוה אפילו לקבול על חובותיו כנ"ל) [עיינ סי' נ"ד] ואם יחיד קורא את ההלל יש להדר אחר שנים שיאמרו עמו ראשי פרקים ונוהגין כן בהודו אבל לא באנא כו' (סי' תכ"ב): ג אם הפסיק באמצע הלל אפי' בדבור ושהה אפי' כדי לגמור את כולה א"צ לחזור לראש וחוזר למקום שפסק ואם הפסיק באמצע ענין צריך לחזור לראש אותו פסוק שהפסיק בו ואם הפסיק מחמת אונס כגון שלא היה המקום נקי ושהה כדי לגמור את כולה בימים שאין גומרין את ההלל א"צ לחזור לראש אבל בימים שגומרין את ההלל והפסיק מחמת אונס ושהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש בלא ברכה בתחילה (עיינ מ"א שם): ד הקורא את הלל למפרע לא יצא ואם טעה ודילג פסוק אחד או כמה פסוקים ואח"כ כשאמר כמה פסוקים אחרים נזכר שטעה א"א אותם במקום שנזכר רק חוזר לתחלת הפסוקים שדילג ויקרא משה ולהלן כסדר (שם): ה מצות קריאת הלל מעומר חוץ מליל פסח [וע' בט"ז הטעה] ואסור לסמוך עצמן לעמוד או לכותל דסמיכה אינה כעמידה (מ"א ועיינ א"ר שם): ו א"א הלל בבית האבל ובר"ח כשמתפלל בבית האבל אפילו בביתו אין צריך לומר ובחנוכה שגומרים את הלל צריך לומר אח"כ בביתו אבל בשבת שחל בו ר"ח או אם קבר את מתו ברגל אפילו אם מתפללין בבית האבל אומרים הלל כיון שאין בו אבילות (מ"א בסי' קל"א ס"ק י' ופ"מ): דיני נטילת לולב בסוכות וברכתו.

א שיעור הדס וערבה צריך לכתחלה להיות ארוכין י"ב גודלין ושדרו של לולב צריך להיות לכתחילה ט"ז גודלין ולמעלה אין להם שיעור אבל עכ"פ צריך שיצא השדרה של לולב למעלה מהם טפח (סימן תר"ן): ב מצוה לאגוד השלשה מינים ביחד בקשר גמור משום נוי ונוהגין לעשות הקשר בענין זה דהיינו שכורכין סביבות כל הג' מינים אלו ותוחבין ראש הכרך בתוך העגול הכרוך ועושין שלשה קשרים ללולב בענין זה היינו לבד הקשרים שקושרין הג' מינים ביחד יהיו ג' קשרים (א"ר סימן תרנ"א דלא

כט"ז) ויש לקשור ההדס גבוה יותר מן הערבה וישפיל ההדס וערבה תוך אגד הלולה כדי שיאחזו כל הג' מינים בידו בשעת הברכה (שם רמ"א) וצריך להיות טפח למעלה פתוח ולא מקושר כדי שיהיה יכול לכסס העלין (א"ר שם): ג וצריך להסיר החוט מן ההדס דהוי חציצה ויש לאגוד ההדס בלולב והוי לנאותו ואינו חוצץ ויאגוד הלולב באמצע והדס בימין וערבה בשמאל היינו כשמחזיק הלולב לפני השדרה אליו (שם וע' מ"א): ד יטול הלולב והדס וערבה אגודים ביחד בימינו כמו שנתבאר לעיל דינו ואתרוג בשמאלו ראשיהם למעלה ועיקרן למטה דרך גדילתן והאתרוג צריך להיות עוקצו למטה וזה הוי דרך גדילתו (שם): ה ויטול תחילה האתרוג בשמאלו מהופך העוקץ למעלה ופטמו למטה ואח"כ יטול הלולב בימין ויברך ביום ראשון על נטילת לולב ושהחיינו וביום שני על נטילת לולב לבד ואח"כ יהפוך האתרוג פטמו למעלה וינענע וכשמסלקם מידו יסלק תחילה הלולב ואח"כ האתרוג דכ"ז שהלולב בידו צ"ל האתרוג ג"כ בידו [מ"א שם] וכשנותן לחבירו לברך עליו יתן לאחר הלולב תחילה ואח"כ האתרוג ואותו האחר יתן למי שרוצה לברך עליו האתרוג תחילה ואי ליכא אחר יקח ממנו הלולב בשמאלו ואח"כ יקח האתרוג בשמאלו ואח"כ יתן הלולב לימינו ויוצא כל הדעות (מ"א בשם של"ה): ו אם שכח לברך עד שנטל כולם דרך גדילתם מ"מ מברך עליהם כ"ז שהם בידו שעדיין הוא עסוק במצותן [ועיין א"ר שם] ומברך מעומד וכן הלקיחה צריך שתהיה מעומד [מ"א בשם של"ה] ואינו מברך רק פעם אחת ביום אע"פ שנוטלו כמה פעמים ביום (שם): ז איטר נוטל לולב בימין שלו והאתרוג בשמאלו ואם היפך יצא וכן כל אדם אם נטל בהיפוך האתרוג בימין והלולב בשמאל גם כן יצא רק אם אפשר לו יטול פעם שנית בלא ברכה (ועיין מ"א שם) ושולט בשתי ידיו מטל האתרוג בשמאל ולולב בימין כל אם (שם): ח אם כרך סודר על ידיו או שנטלו דרך בית יד שקורין [האנדשוה] לא יצא וצריך לחלוץ התפילין קודם נטילת לולב ולכל הפחות (היינו שצריך ליטול קודם חליצת התפילין) צריך להסיר הרצועות מידו ואם לא הסיר הרצועות מידו ונטלו צריך לחזור וליטלו בלא ברכה (ע' א"ר שם): ט גידם שאין לו יד כלל יקח לולב בזרוע ימין ואתרוג בזרוע שמאל וכן אם יש לו יד אחת נוטל אחד בידו אחת והשני בזרוע ולא יטול שניהם בידו אחת אפילו בזה אחר זה ואם אין לו אלא יד אחת ובשניה אין לו אפ"ל זרוע יקחם בזה אחר זה ולא יקחם בב"א ואם אין לו לא יד ולא זרוע לא יקחם בפיו כי זה לא הוי לקיחה כלל (פ"מ שם): דין הנענועים שצריך לעשות.

א צריך לנענע לכל הרוחות בשעת הברכה ואפ"ל אינו נוטלו בשעת הלל וגם בהלל צריך לנענע לכל הרוחות ונכון שיברך תחילה בסוכה על הלולב וינענע בו ואם אין לו לולב בביתו לברך עליו בסוכה יברך עליו קודם הלל וינענע בשעת ברכה ואח"כ ינענע בהלל (סי' תרנ"א ועיין מ"א שם וסי' תרנ"ב): ב סדר הנענועים בהלל הש"ץ ינענע בהודו כו' וכן ביאמר נא כו'.

והציבור מנענעים בכל פעם שיאמרו הודו דהיינו ד' פעמים שעונין אחר הש"ץ הודו וכן מנענע הש"ץ באנא ה' הושיעה נא בב' פעמים שאומר והצבור ג"כ מנענעים ב"פ אבל באנא ה' הצליחה נא אין מנענעים הש"ץ ולא הציבור וכן בהודו לה' שבסוף שכוּפלין את הפסוק מנענעים בו ב' פעמים הש"ץ והציבור (שם): ג סדר הנענועים לרוחות יחזור פניו למזרח ושדרו של לולב לצד פניו (כוונות) ויעשה שלש הולכות למזרח ושלש

הבאות והיינו שמוליך ידו עם הלולב מכנגדו והלאה ג"פ ומביאו אצלו ויכסכס בעלין בשעת הולכה והבאה ובשעת הבאה יביא עיקרו של לולב נגד החזה ואח"כ יטה ראש הלולב לדרום ויעשה ג"כ ג"פ הולכה והבאה כמו במזרח אבל אין צריך להפוך פניו להצד שמנענע רק יטה ראש הלולב לצד שמנענע ויעשה ג"פ הולכה והבאה וכן לצד מערב יטה ראש הלולב על כתפו ומוליך ומביא (מהרי"ל וע' מ"א) ואח"כ לצד צפון ואח"כ למעלה ואח"כ לצד מטה וכשמנענע למטה א"צ להפוך ראש הלולב לצד מטה (ט"ז שם) וסדר הרוחות.

מזרח.

דרום.

מערב.

צפון.

מעלה.

מטה.

(מ"א שם): ד כשמנענע בהודו וביאמר נא ובאנא כו' יחלק הנענועים דהיינו שלא ינענע בהשם ובהודו כו' ששה תיבות ינענע בכל תיבה לרוח אחת וכן ביאמר נא ו' תיבות ינענע ג"כ בכל תיבה לרוח אחת ובאנא ג' תיבות בלא השם ינענע בכל תיבה לב' רוחות. וצריך לחבר האתרוג להלולב בשעת הנענועים ולנענע בשניהם יחד (שם ובמ"א): ה ד' מינים הללו מעכבין זה את זה שאם חסר לו אחד מהן לא יברך על השאר אבל נוטל אותם בלא ברכה ומנענע בהם קודם הלל דהיינו בשעה שהיה מברך עליהם אם היו כולם ובשעת הלל ינענע ג"כ לזכר בעלמא בין ביום א' בין ביום ב' בין בשאר ימים (א"ר דלא כט"ז) והציבור יטלו אותן גם כן כדי שלא יבואו לטעות לשנה הבאה שיסברו שיצאו במה שנטל הש"ץ (א"ר דלא כט"ז ומ"א): ו אם בירך על הלולב ואחר הברכה ראה שלא היה בו הדס או ערבה או שהיו פסולים אם היה לו ערבה בביתו באופן שא"צ להפסיק בנתיים כדי ליקח אותם יקח ארבעתם ביחד ויברך על אותו מין שהיה נחסר דהיינו על ערבה יברך ענ"ט ערבה על הדס ענ"ט עץ עבות ואם היה זה ביום ראשון צריך לברך עוד פעם ב' שהחיינו בשביל הנחסר דומיא דתורמוס שבירך עליו ונפל מידו אף שהיה לפניו תורמוס ואוכל את השניה מ"מ צריך לברך על השניה אבל על הלולב יצא כיון שהיו אצלו בביתו ארבעתם אבל אם לא הי' לו בביתו ערבה אחרת או הדס אחר בשעה שבירך ואח"כ הביאו לו צריך לברך על ארבעתם יחד פעם ב' על נטילת לולב כיון שלא היו מצוים אצלו בבית לא יצא גם על הלולב וצריך לברך עליו פעם ב' ואם היה זה ביום ראשון צריך לברך גם שהחיינו פעם שנית (א"ר שם דלא כמ"א): ז אם חסר א' מהמינים לא יקח אחר במקומו כדי שלא יבואו לטעות בשנה האחרת (שם): ח המדקדקים במצות אין מוסיפין על שלשה בדי הדס ועל שני ערבות (שם): זמן נטילת לולב.

א זמן מצות לולב ביום אבל לא בלילה וכל היום כשר לנטילת לולב שאם לא נטלו שחרית יטלנו אח"כ ומ"מ זריזין מקדימין למצות ונוטלין אותו בבוקר וזמנו הוא משתנן החמה ליטול אותו לכתחילה ואם נטלו משעלה ע"ה יצא בדיעבד אפי' א"צ לצאת לדרך

ואם רוצה להשכים לצאת לדרך מותר לכתחילה ליטלו משעלה ע"ה ואם שכח ליטלו כל היום ומכר ביה"ש אפילו ביום א' נטלו בין השמשות בלא ברכה (פ"מ סי' ס"ז במ"ז) וכן הדין בספק אם נטל לולב (שם).

ב אסור לאכול קודם שיטלנו ואם שכח ואכל ונזכר תוך הסעודה ביום ראשון שהוא מה"ת וה"ה י"ט שני לדידן שעושין ב' ימים טובים מספק אפילו יש שהות ביום ליטלו אחר כך יפסיק ובשאר הימים אין צריך להפסיק אם יש שהות ביום אחר אכילה אבל אם אין שהות אפילו בשאר הימים יפסיק (שם ובט"ז שם): ג מי שבא בדרך בחוה"מ ומצפה שיבוא למקום שיהיה שם לולב אפילו מי שרוצה להחמיר על עצמו לא יתענה יותר מחצות היום משום דאסור להתענות בחול המועד וכן הישובים שאין להם אתרוג וצריכין לשלוח אחר אתרוג ונתעכב א"צ להמתין שלא לאכול יותר מחצות אפילו ביום א' שהוא מדאורייתא [וע' מ"א וא"ר שם]: דין אם מותר להריח בהדס ובאתרוג.

א הדם של מצוה אסור להריח בו כל ז' אפילו בשבת אבל אתרוג מותר להריח בו בשבת שבתוך החג אבל בימי החג שלא בשבת אין להריח בו אפי' שלא בשעת נטילתו לצאת (א"ר סי' תרנ"ג דלא כמ"א) מחמת שנחלקו הפוסקים אם לברך אם לאו: ב מותר להחזיר הלולב למים בי"ט ויכול להוסיף עוד מים אחרים אם צריך אבל להחליף את המים אסור ובחוה"מ מצוה להחליפם כדי שישאר לח והדר ונוהגין ליקח בחוה"מ בכל יום ערבה חדשה ולקשרה בלולב משום הידור מצוה (סי' תרנ"ד): דין עכו"ם שהביא לולב.

א עכו"ם שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום מותר ליטלו אפי' מי שהובא בשבילו ומותר לשלוח עכו"ם בי"ט להביא לולב מחוץ לי"ב מיל בין ביום ראשון בין ביום שני וכן להביא מחוץ לתחום מותר לומר לעכו"ם להביא אפי' בשבת בשביל יו"ט שני ובשביל י"ט ראשון מותר לשלוח אפי' בשבת חוץ לי"ב מיל אבל בשביל י"ט שני אין לשלוח לא בשבת ולא בי"ט חוץ לי"ב מיל וכל היכא דהביאו מחוץ לתחום דמותר לצאת בו אעפ"כ אסור לטלטלו חוץ לד' אמותיו אם העיר אין בה עירוב וצריך לילך למקום האתרוג וליטלו שם ובית אפי' גדול נחשב כד' אמות ובשביל זקן או חולה שאינן יכולין לילך יאמר לעכו"ם להוליך אצלם אבל אם יש שם עירוב יכול לטלטלו בכל העיר רק חוץ למקום העירוב אינו רשאי לטלטלו (סי' תרנ"ה ועיין מ"א וא"ר ופ"מ שם): ב ערבה שנתלשה בי"ט בין ביום א' בין ביום ב' אסור לטלטלה בו ביום אפי' אין לו אחרת לצאת בה אבל אם נתלשה ביום א' מותרת ביום ב' (וע' מ"א שם): דינים פרטיים ללולב.

א קטן היודע לנענע לולב כדינו דהיינו מוליך ומביא מעלה ומוריד אביו חייב לקנות לו לולב אם ידו משגת כדי לחנכו במצות וכדי שיעשה הנענועים כדינו בשעת הלל עם הציבור ואם אין ידו משגת לקנות לו לולב לבדו עכ"פ יתן לו לולב שלו אחר שיצא בו שיברך עליו וינענע בו (סי' תרנ"ז ועיין ט"ז ומ"א).

ב מה"ת אין מצות לולב חוץ למקדש אלא יום ראשון לבד וחכמים תיקנו שיהי' ניטל בכ"מ כל שבעה (סי' תרנ"ח): ג בשבת אינו נוטל אפי' חל בו יום ראשון דהמצוה מה"ת. דאסור לטלטל הלולב בשבת אפי' לצורך גופו או מקומו דהוי כאבן (דלא כט"ז) אבל האתרוג מותר לטלטלו דראוי להריח בו אם מברך על פרי אחר (מ"א וט"ז): ד אין אדם

יוצא י"ח ביום א' בלולב של חבירו שהשאילו דבעינן ביום ראשון לכה משלכם ואפי' אמר לו חבירו יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי כבתחילה לא יצא דהוי כמו שאול ואם נתנו לו אפי' במתנה ע"מ להחזיר הרי זה יוצא בו ידי חובתו שמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה ואם הנותן אינו מקפיד יכול המקבל ליתן אפי' לאחר במתנה ע"מ להחזיר ואחר לאחר כדי לצאת בו אבל אם הנותן ראשון נתן לו בפירוש ומקפיד שלא ליתן לשום אדם עוד לצאת בו נ"ל דאף המקבל הראשון לא יצא שאין בו דין ממון כמו שהוכחתי זה במקום אחר.

נתנו לו סתם הוי כאלו אמר ע"מ להחזיר כיון שצריך לו האתרוג לצאת בו בודאי לא נתנו לו לשם מתנה גמורה ואם נתן לו במתנה ע"מ להחזיר או בסתם אחר שיצא בו צריך ליתנו לבעלים במתנה כדי שיהיו יכולים הבעלים לצאת בו ביום ראשון אם לא יצאו עדיין (שם): ה לא יתנו ביום ראשון לקטן קודם שיצא בו דקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מדאור' ונמצא שאם החזירו אינו מוחזר (שם) ולכך כשנותנין לקטן יאחזנו בידו עם התינוק (שם): ו שותפים שקנו אתרוג ולולב בשותפות לצורך מצוה מסתמא ע"ד כן קנאוהו שיהיה של כ"א לבדו בשעה שיוצא בו ע"מ שיחזירוהו ומ"מ טוב לומר בפירוש שנותן כ"א חלקו לחבירו במתנה ע"מ להחזיר בשעה שיוצא בו וכן קהל שקנו אתרוג בשותפות טוב ג"כ שיכריזו שכ"א נותן חלקו לחבירו במתנה ע"מ להחזיר (שם): ז יזהר כל אדם שיקנה לו אתרוג ולולב לבדו כדי שיקיים המצוה והנענועים כתקנה ואעפ"כ אם קנה יחיד אתרוג ל בדו ויש בעירו אתרוג ובעיר אחרת אין שם אתרוג כלל מצוה שישלח שלו לעיר אחרת שאין שם כלל והוא יברך אא של קהל (עיין מ"א שם): סדר ודיני תפלת מוסף לר"ה בחול.

תיכף אחר הלל אומרים ק"ש עם תתקבל (חוץ מחנוכה שאין בו מוסף אומרים ח"ק אחר הלל) ומוציאין ס"ת וקורין בו ד' גברי אין פוחתין ואין מוסיפין ואין מפטירין בנביא (וע"ל בה' קה"ת דיני קה"ת) ואחר הקריאה אומרים ח"ק ואח"כ מכניסין הס"ת להיכל ואומרים אשרי ובא לציון וא"א למנצח יענך וכו' ואומרים ח"ק ומתפללין תפלת מוסף ואח"כ מחזיר הש"ץ התפלה ואומרים קדושה כמו קדושה דשחרית והנוסחאות במוסף (וי"א זכרון לכלנו יהיו) (וי"א זכרון לכלם יהיו) ואין לשנות שום מנהג ואם טעה בתפלת מוסף דינו כמו בשבת ע"ש.

ואין אומרים יעלה ויבא בתפלת מוסף בעבודה: דיני עירוב תבשילין. א י"ט שחל להיות בע"ש אסור לבשל בשביל שבת וצריך להניח עירוב תבשילין מערב י"ט ועי"ז העירוב מותר לבשל מי"ט לשבת (א"ח סי' תקכ"ז): ב העירוב צריך לעשות בפת ותבשיל ואה לא עשה אלא מתבשיל לחוד מותר בדיעבד (שם) אבל פת לבדו לא מהני (שם בפ"מ): ג התבשיל צריך שיהיה מדבר הראוי ללפת בו את הפת ואפילו פירות מבושלים וכן מיני קטניות מבושלים אם דרך בני אותו המקום ללפת בו את הפת מותר ואם לאו אסור אבל תבשיל של מיני קמחים אפי' דרך בני אותו המקום ללפת בו את הפת אסור להניחו לשום עירוב תבשילין (מ"א שם): ד תבשיל זה ל"ד מבושל אלא ה"ה צלי ומעושן או שלוק היינו מבושל הרבה יותר מדאי מותר להניחו בשביל ע"ת ובלבד שיהא ראוי לאכול מחמת צלי או מעושן (שם): ה כבוש או מליח וכן מיני דגים מלוחים וכן אם כבש

בציר או בחומץ אפי' ראויים הם לאכול כך מ"מ אין להניחם לכתחילה בשביל ע"ת ובשעת הדחק שאין לו תבשיל אחר מותר להניחם בלא ברכת עירוב רק יאמר בדין יהא שרא לנא כו' (שם ועיין בתשובת ח"צ סי' ק"ל דלא כמ"ש המ"א כאן): ו שיעור התבשיל יהיה כזית והפת יהיה שיעורו בכביצה (שם): ז מותר להניח העירוב ערב י"ט אפי' בספק חשיכה ואם קיבל עליו י"ט כגון שאמר ברכו או שאמרו הצבור ברכו אסור להניח עירוב אפי' חצי שעה קודם הלילה (מ"א וא"ר סי' רס"ה ס"ק ל"ה): ח מי שבא לבהכ"נ ושכח להניח ע"ת ואם ילך לביתו להניח עירוב תבשילין יעבור זמן מנחה יתפלל מנחה ולא יניח ע"ת דיוכל להקנות קמחו לאחרים (מ"א שם): ט מחויב כל אדם לערב בעצמו ואפילו אלמנות שיודעות לערב בעצמן צריכין לערב בעצמן: י מצוה על כל גדולי העיר לערב על כל בני עירם כדי שיסמוך עליו מי ששכח או נאנס או שהניח עירובו ואבד (מי ששכח מחמת עצלות שהיה יודע שצריך להניח עירוב רק שנתעצל עד ששכח מיקרי פושע) וכן ע"ה שאינו יודע לערב או שלא ידע שמחויב כ"א לערב בעצמו כל אלו סומכין ב"ט על עירובו של הגדול ומותרין לבשל מי"ט לשבת אבל מי שאפשר לו לערב ולא שכח ולא נאנס ויודע שאין לסמוך על הגדול כגון בר בי רב כל אלו אם לא עירבו וסמכו עצמן בכונה שיערב הגדול בשבילם אין מוציא אותם בעירובו ואסורי' לבשל ב"ט בשביל שבת כמו שיתבאר לקמן במי שלא הניח עירוב (שם): יא כשמערב על אחרים שנאנסו א"צ לפרט שמניח בשביל פ' ופ' אלא מניח בסתם על כל בני עירו וכל שהוא בתחום העיר יוצא בו אבל מי שאינו בתחום העיר אין יוצא בו אפי' אם הניח עירובי תחומין ויכול לבא לעיר אא"כ התנה עליו המניח בפירוש שמניח בשבילו והניח ע"ת ג"כ אז יצא בו (שם מ"א): יב המערב לאחרים צריך לזכות להם ע"י אחר ולכתחילה אין לזכות להם ע"י בנו ובתו הקטנים אף שאין סמוכים על שלחנו או ע"י בנו ובתו הגדולים הסמוכים על שלחנו וכן ע"י אשתו שמעלה לה מזומת אבל בדיעבד מותר בין ע"י בנו ובתו הגדולים אפי' הסמוכים על שלחנו ובין ע"י בנו ובתו הקטנים שאינם סמוכין ע"ש וכן ע"י אשתו שמעלה לו מזומת אבל ע"י בנו הגדול ואינו סמוך על שלחנו וכן על ידי בתו שבגרה ואינה סמוכה על שלחנו וכן ע"י בנו הגדול ש לו אשה אע"פ שסמוך על שלחנו וכן ע"י שפחתו ועבדו העברים אפילו הם קטנים וכן מלמד או יתום שסמוכים ע"ש בכל אלו מותר לזכות אפילו לכתחילה על ידיהם והזוכה צריך להגביה העירוב ממקום שמונח שם טפח (סי' שס"ו ותקכ"ח): יג וחוזר ונוטל המערב מיד הזוכה ומברך ברכת עירוב ואח"כ אומר בדין יהא שרא לנא כו' ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת (שם) ואם מערב על מי שדר חוץ לתחום אף שהניח עירוב תחומין צריך לומר לנא ולפלו' ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת ואם חל יו"ט ראשון ביום ו' ויו"ט שני בשבת צ"ל מיו"ט החבירו ומיו"ט לשבת מחמת שעושה מעדנים יתירים ביו"ט שחל בשבת משבת אחר (ט"ז בשם ירושלמי): יד עכשיו שנוסח הברכה כך הוא ואומרים לנא ולכל ישראל סומכין אותן שמותרין לסמוך (כגון השוכה וכיוצא בו האמורים לעיל) על הגדול מן הסתם שבודאי מערב ומזכה כדינו אבל על אדם אחר אין לסמוך אא"כ שואל אותו אם זיכה ע"י אחר ואם זיכה כדינו כמו שנתבאר לעיל ואז סומכין עליו אותן המותרין לסמוך (שם מ"א): טו אם הניח עירוב ולא אמר בדין יהא שרא לנא כו' או שאמר בדין יהא שרא לנא למעבד כל צרכנא ולא הזכיר המלאכות בהדיא הוי כמו שלא

הניח עירוב כלל שיתבאר דינו לקמן אבל אם אמר בדין יהא שרא לנא כו' רק שלא ברך ברכת עירוב יצא כי הברכה אינה מעכבת ואם הזכיר מקצת מלאכות ומקצת לא הזכיר כגון שאמר לאפויי ולבשולי ולא אמר ולאטמוני ולאדלוקי שרגא מותר באותן שהזכיר ובאותן שלא הזכיר אסור רק הדלקת נר אחד לשבת מותר אף בלא עירוב כלל (מ"א שם): טז אם רוצה לשחוט בי"ט יאמר בפירוש בהנוסח של בדין ולשחוט בי"ט ולמעבד כל צרכנא אבל אם לא אמר אינו מעכב ומותר לשחוט בי"ט מפני שהוא בכלל ולמעבד כל צרכנא (א"ר מ"א שם): יז נאכל התבשיל או שאבד קודם שבישל לשבת אינו יכול לבשל אלא א"כ נשתייר ממנו כזית אבל אם נאכל הפת או נאבד אין בכך כלום התחיל בעיסתו ונאבד התבשיל או נאכל גומר אותה עיסה ומותר לאפו' אות' וכן אם התחיל לבשל גומר התבשיל שהתחיל ואפי' לא הניח את הקדירה עדיין אצל האש רק שהתחיל בתיקונה כגון שחתך הלפתות וכדומה מותר לבשלו (שם): יח אפה או בישל לצורך יו"ט ואח"כ נאבד התבשיל יכול להניחו לצורך שבת כיון שנעשה בהיתר ויבשל מכאן ואילך לי"ט (שם): יט אחר שפכין צרכי שבת והטמין והדליק הנרות של שבת יכול לאכול העירוב תבשילין אבל מ"מ מצוה מן המובחר שהפת של עירוב יקח בליל שבת ללחם משנה וכן בבוקר ובסעודה ג' יבצע עליו כיון דאיתעביד ביה חדא זימנא מצוה יתעביד ביה מצוה אחרת (מ"א שם): כ אם חל י"ט ביום ה' וביום ו' אף שהניח עירוב אין יכול לבשל מי"ט ראשון לשבת כיון דיו"ט שני חול לדידן דבקיאיין בקביעא דירחא ואפילו יודע שיהיה לו אונס ביום ו' שלא יהיה יכול לבשל על שבת אעפ"כ אסור ביום חמישי שהוא יום ראשון של יו"ט לבשל על שבת (מ"א וא"ר שם): דין אם נאבד העירוב ומי ששכח לערב.

א מי שלא עירב אסור לו לבשל בשביל שבת וכשם שאסור לבשל לעצמו כך אסור לבשל לאחרים אפילו בביתם וגם אחרים אסורים לבשל בשבילו ואין לו תקנה רק שיקנה קמחו (במשיכה ולא בק"ס) לאחרים שעירבו וכל מה שצריך לו לאפות ולבשל ולהטמין לצורך שבת והם אופין ומבשלין ומטמינין בשבילו ואפילו בביתו יכולין לעשות בשבילן כשמקנה להם (שם): ב אם אין שם אחרים שעירבו מותר לו לאפות בעצמו פת אחד ולבשל קדירה אחת וכן אם יש שם אחרים שעירבו ואין רוצה להקנות להם ג"כ מותר לעשות בעצמו דברים אנו אבל אם אין לו פת ללחם משנה צריך להקנות קמחו לאחרים אם יש שם אחרים שעירבו כדי שיאפו לו לחם משנה על שבת לקיים המצוה (שם): ג כל זה אם לא נזכר קודם סעודת שחרית שלא עירב אבל אם נזכר שלא עירב קודם סעודת שחרית יבשל הרבה בקדירה אחת ויותר לשבת וכן אם רוצה לאכול כמה מיני תבשילין מותר לבשל כמה קדירות כל מין שירצה ויבשל הרבה ויותר לשבת (שם): ד ולענין הדלקת נרות בלא עירוב מותר להדליק נר אחד בעצמו ואם רוצה להדליק יותר יכול להדליק עוד נר אחד מבע"י וילך לחזר לחפש שום דבר ויניח אותו דלוק לשבת (שם): ה אם נזכר ביום טוב ראשון יכול לערב ביום ראשון על תנאי שמתנה אם היום קודש ולמחר חול א"צ לעירוב ואם היום חול בעירוב זה יהא שרא לנא כו' ומברך בתחלה הברכה של העירוב ובשני ימים טובים של ראש השנה אינו יכול לערב בתנאי שהם קדושה אחת וכיומא אריכתא דמיא (שם): ו ואם עבר בשוגג או במזיד ובישל כמה קדירות שלא לצורך י"ט מותר לאכלן בשבת או בחול (שם) אבל אם בישל

בהערמה כמה קדירות ממין א' לצורך י"ט והותיר לשבת אסור לאכלו (שם) והטעם שלא ילמדו אחרים לעשות כן לכתחילה מש"ה גרע ממזיד (מ"א שם): דין המתענה ביום טוב.

א מי שמתענה בי"ט אסור לבשל לאחרים אפילו לצורך בו ביום ואשה משרתת שמתענה מותרת לבשל (א"ר סי' תקצ"ז בשם הלבוש דלא כמ"א כאן) וכן אסור לבשל בעצמו לכתחילה על שבת אף שהניח עירוב אם אפשר ע"י אחר דאין היתר לבשל מי"ט לשבת (לרבה דקי"ל כוותיה) אלא מפני הואיל ומקלעי אורחים חזי ליה לכו ביום והוא חסור לבשל לאחרים בו ביום אבל אם א"א לבשל ע"י אחר מותר לבשל בעצמו על שבת דסמכי' על הפוסקים דמתירין לבשל מי"ט לשבת ע"י עירוב בלי טעם דהואיל רק מטעם דמדאורייתא צרכי שבת נעשין בי"ט (ע"ש ועיין פ"מ בפתיחה): ב וכן צריך לזהר להטמין בי"ט החמין של שבת מבע"י כדי שיתבשל קצת כמאכל ב"ד התבשילין מבע"י שאם מטמין סמוך לחשיכה הואי כמבשל בי"ט רק על שבת וזה לא שרי אפילו ע"י עירוב לרב' דקי"ל הטעם משום הואיל ובסמוך לחשיכה ל"ש הואיל ולכן יש לנהוג בי"ט שחל בע"ש שמקדימין להתפלל ערבית כדי שיטמינו כולם לצורך שבת מבע"י (מ"א ופר"מ): דיני תפלת יום טוב.

אם התפלל בי"ט ש"ע של חול והזכיר יעלה ויבא בעבודה יצא וא"צ לחזור ולהתפלל וכן אם התפלל של חול ונזכר אחר המחזיר שכינתו קודם שהתחיל מודים אומר יענה ויבא קודם מודים ומזכיר של י"ט וגומר התפלה ואם התחיל מודים ואח"כ נזכר ולא עקר רגליו חוזר לאתה בחרתנו וגומר התפלה רצה ומודים כו' כמו בשבת (ועיין בה' שבת מ"ש מה שיש לתמוה על זה) ואם עקר רגליו או שאמר יהיו לרצון אף שלא עקר רגליו חוזר ומתפלל של י"ט וכ"ז כשהתפלל כל הי"ח ברכות אם הזכיר של י"ט בעבודה יצא משום דבדין היה להתפלל בשבתות וימים טובים כל הי"ח ברכות אלא דחכמים הקילו ובדיעבד אם התפלל יצא אבל אם לא התפלל רק שלש ראשונות ושלש אחרונות ואפי' אמר ברכה רביעית של י"ט ולא חתם הברכה כתקונה כגון שלא אמר אלא מקדש ישראל ולא אמר והזמנים לא יצא כיון דלא התפלל כל הי"ח וגם לא התפלל ברכות של י"ט כמו שתקנו חז"ל לכך לא יצא (א"ר סי' רס"ח וסי' תפ"ז דלא כמ"א בסי' רס"ח וסי' תפ"ז ע"ש ודו"ק): ב אם התפלל של י"ט וסיים מקדש השבת וחזר בו תכ"ד אף שסבר שהוא שבת יצא (עיין א"ר סי' ר"ט ושם במ"א): ג אם שכח לומר אתה בחרתנו ואמר יעלה ויבא וחתם כדינו יצא אבל אם לא חתם כדינו נא יצא דדוחק לומר דהמחבר בסעיף ג' מיירי בלא חתם מקדש ישראל והזמנים דבכה"ג אפילו אמר אתה בחרתנו לא יצא (א"ר ופ"מ שם) ואם לא אמר אתה בחרתנו וגם לא יעלה ויבא רק והשיאנו אע"פ שאמר מועדי קדשך אם לא הזכיר חג פלוני בפרט לא יצא (פ"מ במ"ז סו' תפ"ד) ואם לא אמר אתה בחרתנו ונזכר אחר שאמר יעלה ויבא אפילו לא חתם הברכה א"צ לחזור (פ"מ שם בא"א) ואם לא אמר י"ט באמצע אף שסיים כתקנה הברכה מקדש ישראל והזמנים אם עקר רגליו או שאמר יהיו לרצון חוזר לראש ואם לא אמר עדיין יהיו לרצון חוזר לאתה בחרתנו (א"ר ופ"מ דלא כמ"א): ד אם חל י"ט בשבת ולא הזכיר של שבת באמצע וסיים מקדש השבת וישראל והזמנים יצא ואם הזכיר שניהם באמצע ולא סיים בחתימה רק מקדש ישראל והזמנים ולא הזכיר שבת כא יצא (בה"ט בשם אחרונים דלא כמ"א) וכן

מסתבר כדמשמע מב"י שכ' אם לא הזכיר של שבת ביעלה ויבא א"צ לחזור כיון דפלוגתא דרבוותא אם צריך להזכיר א"צ לחזור בשביל זה אבל לחתום בשניהם אין בו פלוגתא דרבוותא ומשנה ממתבע שטבעו חכמים ודאי דצריך לחזור ודינו אם טעה ונזכר כמ"ש לעיל לענין אם טעה ולא הזכיר שניהם: ה אם טעה והתחיל אתה חונן או אחד משאר ברכות אמצעיות דינו בי"ט כמו בשבת שגומר אותו הברכה ומתחיל בשל י"ט: ו אם טעה בתפלת מוסף דינו כמו בתפלת מוסף של שבת ע"ש כי שם נתבאר דינו על נכון: דיני נשיאת כפים.

א אין נשיאות כפים בפחות מי' והכהנים מן המנין ואפילו אין שם רק ישראל אחד עולין לדוכן והישראל יכנה אמן (מ"א ס"ק ל"ח וע"ז ס"ק כ"ג) ואם התחילו לישא כפיהם בעשרה ויצאו מקצתן גומרין (סי' קכ"ח וע' א"ר): ב בשעה שאומר הש"ץ רצה כל כהן שבבהכ"נ צריך לעקור ממקומו לעלות לדוכן ואף אם לא יגיע לדוכן עד שיסיים הש"ץ מודים שפיר דמי (שם עיין א"ר) אבל אם לא עקר רגליו עד שגמר הש"ץ רצה כגון שהיה עומד בתפלה ג"כ לא יעלה אבל אם עלה לא ירד אפילו לא היה אנוס (וע' א"ר שם): ג הכהן צריך ליטול ידיו קודם הדוכן והלוי יצוק מים על ידיהם ואם אין שם לוי יצוק בכור פטר רחם על ידיהם ואם אין שם בכור גם כן מוטב שיצוק הכהן בעצמו על ידיו ולא יצוק ישראל על ידיו (ועט"ז ומ"א וא"ר שם) ולא יעלו הכהנים במנעלים (שם): ד לכתחלה צריך ליטול ידיו קודם רצה וברצה יעקור רגליו עם ידים ראויות לברכה אבל בדיעבד אם ורחץ ידיו עד שעקר רגליו ברצה יכול ליטול ידיו אחר עקירת רגליו (א"ר ופ"מ): ה אם עקר רגליו מביתו ל לילך לבהכ"נ לדוכן ובא לבהכ"נ אחר רצה לא יעלה לדוכן שלא עקר ברצה ועקירה מביתו לבהכ"נ לא חשיב עקירה ואם ביתו סמוך לבהכ"נ ושומע שאמר רצה ועקר רגליו אף שבא לבהכ"נ אחר רצה יעלה לדוכן (מ"א א"ר פ"מ): ו כשבאו הכהנים לפני התיבה יאמרו הכהנים תחלה מודים דרבנן עם הציבור ואח"כ יאמרו הכהנים יהי רצון כו' מעתה ועד עולם ומאריכין בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ ולך נאה להודות כדי שיענו הציבור אמן גם על ברכה זו (ע' מ"א): ז הכהנים עומדים ופניהם כלפי היכל ואם הכהנים מרובין עומדין קצת אצל ההיכל לצד דרום וקצת לצד צפון ואם מתפללין במקום שאין שם ס"ת או שהיכל קבוע בצד דרום או בכותל צפון הופכין פניהם למזרח עד שאומר הש"ץ כהנים כו' (שם בפ"מ): ח ואומר הש"ץ או"א ברכנו בברכה כו' בלחש ואומר כהנים בקול רם ומחזירין הכהנים פניהם כלפי העם ועם קדושך אומר בלחש ואם אין שם אלא כהן אחד אין לומר כהנים בקו"ר אלא הוא מעצמו מחזיר פניו (שם) ואם אמר הש"ץ כהנים אף אם אין שם אלא כהן א' אין לגעור בו (א"ר פ"מ שם): ט כשמחזירין הכהנים כלפי העם מברכין אקבשא"ו לברך כו' וכולם מברכין ביחד ואם אין שם אלא כהן אחד ג"כ מברך אקבשא"ו לברך כו' (מ"א פ"מ שם) וע' מ"א שהביא בשם הזהר כהן דלא רחים לעמא או עמא לא רחמין ליה לא ישא את כפיו (וכ"כ א"ר): י מגביהין ידיהם כנגד כתפיהם ופושטים ידיהם וחולקין אצבעותיהם ומכונין לעשות ה' אוירים בין ב' אצבעות לב' אצבעות אויר אחד ובין אצבע גודל אויר אחד וכן ביד השניה ובין גודל לגודל אויר אחד יש ה' אוירים וצריך לעשות כן משום דכתיב מציץ מן החרכים ה' חרכים וצריך ליהרר מאוד שלא יגעו ראש הגודלין זה בזה בשעת הדוכן שלא יקלקל את החלון וצריך להגביה יד הימנית קצת למעלה

מהשמאלית אבל צריך ליזהר שיגע אצבע הימין על אצבע השמאל ג"כ כדי שלא יקלקל את החלון (ע"ש במ"א): יא ופורשין כפיהם שיהיה תוך כפיהם נגד הארץ ואחוריי ידיהם כנגד השמים ואח"כ מקרא אותם הש"ץ ברכת כהנים מלה במלה והם עונים אחריו על כל מלה עד שיסיימו פסוק ראשון ואז עונים הציבור אמן וכן אחר הפסוק הב' וכן אחר הפסוק הג' (שם): יב אין מברכין אלא בלשון הקודש ובעמידה ובנשיאת כפים ואפילו בדיעבד לא יצא ואם יש כהן אחד שאינו יכול לברך כך מוטב שיצא מבהכ"נ קודם רצה: יג אח"כ מתחיל הש"ץ שים שלום ואז הכהנים מחזירין פניהם כלפי היכל ואומרים רבון עולמים כו' ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ שים שלום כדי שיענו הציבור אמן על שניהם ואם אינם יכולין להאריך כ"כ יאמרו עוד אדיר במרום כו' ובר"ה וביה"כ שמאריכין בנגונים בהיום תאמצנו לא יתחילו הכהנים רבון עד לבסוף כדי שיסיימו עם הש"ץ כא' (שם): יד אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל הש"ץ שים שלום ואינם רשאים נכוף אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם ועומדים ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיים הש"ץ שים שלום והציבור יסיימו אמן (שם): טו אין הכהנים רשאים להתחיל בברכת א"ק בקדושתו של אהרן עד שיכלה דיבור קריאת הכהנים מפי המקרא ואחר שברכו הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן אין הקורא רשאי להתחיל יברך עד שיכלה אמן מפי כל הציבור שעונים אחר ברכת א"ק וכן באמן שעונים אחר וישמרך ואחר ויחונך ואחר שצום ימתין השליח ציבור ולא יתחיל תיבה אחרת עד שיכלה אמן מפי כל הציבור (שם מ"א וא"ר): טז אין הש"ץ עונה אמן אחר ברכת כהנים כדי שלא תתבלבל דעתו ואם מתפלל תוך הסידור ומובטח לו שלא תתבלבל דעתו רשאי לענות אמן אבל אמן דאחר ברכת אק"ב של אהרן לא יענה אפילו מובטח משום הפסק (א"ר שם דלא כט"ז ס"ק י"ד): יז אם הש"ץ הוא כהן אם ים כהנים אחרים לא ישא את כפיו ולא יאמרו לו קודם רצה לעלות או ליטול ידיו אבל אם אמרו לו קודם רצה לעלות עובר אם לא עלה בעשה וצריך לעלות אבל אם אמרו לו אחר רנה לעלות אינו רשאי לעלות ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ולא יאמרו לו לענות הם אין מובטח שיחזור לתפלתו בלא טירוף דעת ואם אמרו לו לעלות אפי' אין מובטח שיחזור לתפלתו בלא טירוף פוסק ועולה ועובר בעשה אם אינו עולה ואם מובטח לו שיחזור לתפלתו בלא טירוף דעת ישא את כפיו וכיצד יעשה יעקור רגליו מעט בעבודה ויאמר עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים ומקרא לו אחר ומסיים החזן שים שלום כו' ולא יאמר רבון עולמים עשינו כו' ואחר התפלה יאמר אותו (שם) ואם לא עקר רגליו ברצה אין רשאי לעלות: יח כשמחזירין הכהנים פניהם בין בתחילה בין בסוף לא יחזירו אלא דרך ימין לכן בתחילה שעומדים פניהם למזרח יפנו תחילה לדרום ואח"כ למערב ואחר הדוכן כשהופכין פניהם למזרח יפנו תחילה לצד צפון ואח"כ למזרח וכשירדין מן הדוכן יהפכו פניהם קצת לצד ההיכל ויפסעו לאחוריהם כתלמיד הנפטר מרבו.

ולא יגעו במנעליהם ולכן טוב שיהיה להם מנעלים שא"צ ליגע כשנועלים וכשנוגעין צריכים ליטול ידיהם בשביל התפלה שיתפללו אח"כ (שם): יט אין הכהנים רשאים לנגן בברכת הכהנים שנים ושלושה נגונים משום דאיכא למיחש לטירוף הדעת ואין לנגן אלא ניגון אחד מתחילה ועד סוף (שם): כ משתדלים שיהיה הש"ץ ישראל וכשהש"ץ כהן אף שהוא אינו נושא כפיו יעמוד ישראל אצלו ויקרא לכהנים והחזן עומד ושותק ואם

אין אחר להקרות טוב שישאו כפיהם מבלי מקרא (ט"ז שם): כא בשעה שהכהנים מברכין העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה והעם יכוונו לברכה ויהיה פניהם כנגד פני הכהנים ולא יאמרו שום פסוק רק ישתקו ויכוונו לברכה וכן נא יפה עושין אותן שנהגו לחזור בכל מלה ומלה מתחלת יברכך ואפילו בשעה שהש"ץ מקרא התיבה אין לומר שום פסוק משום דאז לא מעלה ולא מוריד ועוד דתרי קלא לא משתמעו ולא ישמעו הכהנים מה שמקרא הש"ץ (א"ר שם): כב צריך שיהיה פני העם כנגד פני הכהנים ולא יסתכלו בהם הציבור ויש לזהר אפילו בראיה קצת כמו במקדש (מ"א) וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם ונהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית (שם): כג העם שאחורי הכהנים ובצדדים שלאחריהם אינם בכלל ברכה.

אבל מלפניהם ובצדדים שלפניהם אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת ולאחריהם נמי אם הם אנוסים כגון עם שבשדות שטרודין במלאכתן ואינן יכולין לבוא המה בכלל ברכה ואותן שעומדין בכותל מזרחי והארון הקודש בולט מן הכותל והכהנים עומדים לפני אה"ק טוב שילכוממקומם לאמצע בהכ"נ כדי שיהיו בכלל הברכה ואם א"א להם ללכת ממקומה מחמת דוחק שיש שם הוי כאנוסין וישנם בכלל ברכה והעם שבחצר יראו שיעמדו נגד פני הכהנים או נגד צידיהם (שם וע' מ"א): כד אלו תיבות שהכהנים הופכין פניהם בהם לדרום ולצפון.

יברכך.

וישמרך.

אליך.

ויחנך אליך. לך.

שלום.

והטעם משום דבאלו התיבות שהם לנוכח צריכין לברך ולהראות פניהם אל כל הציבור העומדין מלפניהם ומצידיהם ונוהגין שמאריכין בניגון אלו התיבות כי כל התיבות הם לנוכח ובשעה שמאריכין בניגון של התיבות שבסוף הפסוקים דהיינו וישמרך ויחונך שלום אומרים הציבור רבש"ע כו והמקרא אפילו הוא אינו ש"ץ לא יאמר הרבש"ע מפני הטירוף וכ"ש שהש"ץ בעצמו לא יאמר (שם ובמ"א): כה בהכ"נ שכולם כהנים אם אין שם אלא עשרה כולם עולים לדוכן למי מברכין לאחיהם שבשדות ומי עונה אחריהם אמן הנשים והטף ואפי' אם אין שם נשים וטף לענות אחריהם אמן אפ"ה מברכין דעניית אמן אין מעכב הברכה ואם יש שם יותר מעשרה הנותרים מי' יעלו לדוכן ויברכו והעשרה עונין אחריהם אמן (שם ועיי' פ"מ שם): כו כהן אין אין רשאי להוסיף מדעתו יותר על הג' פסוקים של ברכת כהנים ואם הוסיף עובר על כל תוסיף (שם): כז כהן שנשא את כפיו ואח"כ הלך לבהכ"נ אחר ומצא ציבור שלא הגיעו לברכת כהנים יכול לישא כפיו פעם אחרת אם רוצה (אבל אם אינו רוצה אע"פ שאומרים לו לעלות לדוכן א"צ ואין עובר בעשה כיון שעלה פעם אחת באותו יום).

תו' הובא בבה"ע) וכהן שלא התפלל עדיין ומצא ציבור מתפללין נושא את כפיו ואין התפלה מעכבתו אבל אם רואה כשיעלה לדוכן יעבור זמן התפלה ילך לחצר בהכ"נ ויתפלל שם אבל אם אמרו לו קודם רצה עלה צריך לעלות דעובר בעשה אם אינו עולה ואם לא קרא ק"ש וירא כשישא כפיו יעבור זמן ק"ש ילך ג"כ לחצר בהכ"נ ויקרא ק"ש ואם אמרו לו קודם רצה עלה יקרא פסוק ראשון ויעלה וישא כפיו (שם): כח כהן המתפלל ש"ע אם אין שם כהן אחר צריך להפסיק ולעלות אם מובטח שיחזור לתפלתו ואם אין מובטח לא יפסיק [כמו בש"ץ פ"מ במ"ז] ואם אמרו לו קודם רצה עלה צריך לעלות דעובר בעשה אם אינו עולה ואם יש שם כהן אחר אינו פוסק ואם אמרו לו קודם רצה עלה צריך להפסיק ולעלות ואפילו אין מובטח צריך להפסיק ולעלות אם אמרו לו משום דעובר בעשה אם אינו עולה וכ"מ דמפסיק בתוך התפלה כדי לעלות לדוכן צריך לעקור רגליו קצת בתוך התפלה כשאומר הש"ץ רצה אבל אם לא עקר רגליו כשאמר הש"ץ רצה אינו רשאי לעלות (מ"א שה"א ר"פ"מ): כט מי שיש לו מום בפניו או בידיו כגון שהם בוהקניות פירוש מין נגע לבן או מנומר בנקודות דקות או שאצבעות ידיו הם כפופות או שהם עקושות לצדיהן או שנתעקמה ידו אחורנית או שאינו יכול לחלק אצבעותיו לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו וכן מי שריריו יורד על זקנו או שעניו זולפות דמעה וכן סומא באחד מעיניו לא ישא את כפיו וכל ששהה בעיר ל' יום מיקרי דש בעירו אפי' אינו דר שם לגמרי רק שבא לשם להיות שם מלמד או סופר או משרת על חצי שנה מיקרי דש בעירו בשלשים יום אבל אם בא שם באקראי בעלמא לא חשיב דש בעירו בשלשים יום ואף שהמנהג שמכסין הכהנים את פניהם וידיהם בטלית וכן הקהל מכסים בשעת דוכן אעפ"כ אין להם לעלות לדוכן אותן הבעלי מומים הנזכרים לעיל אם לא דשו בעירם (א"ר שם דלא כט"ז) ואותן המנומרות בנקודות דקות שקורין [זאממער שפראסען] אם שכיח שם אף דלא הוי רוב אנשי המקום כך ישא את כפיו [פ"מ שם] וכן אם היו ידיו צבועות בצבע אם אנשי המקום מלאכתן בכך ישא את כפיו (שם ועיין פ"מ): ל קטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא כפיו בפ"ע וצריך לדקדק בדבר שלא יבא לידי ברכה לבטלה כיון שאמרו חז"ל שאינו נושא כפיו יחידי אבל עם כהנים גדולים אחרים ישא את כפיו כדי להתחנך וללמוד וצריך לברך ומי שהביא שתי שערות נושא את כפיו אפילו בפ"ע לדידן דאין נשיאות כפים אלא מרגל לרגל (שם): לא כהן שהרג את הנפש במזיד אפילו עשה תשובה לא ישא את כפיו אבל אם הרג בשוגג אם עשה תשובה ישא את כפיו (א"ר שם): לב מל תינוק ומת משא את כפיו אפי' אם העם מרננים אחריו שהוא שופך דמים אפ"ה ישא את כפיו אבל אם יודע בעצמו שהוא אמת לא ישא את כפיו (שם).

אבל אם עשה תשובה מהני דלא גרע מהרג בשוגג דמהני אם עשה תשובה וישא כפיו: לג מומר לעכו"ם שעשה תשובה ישא את כפיו [שם] ושאר עבירות אפילו גילוי עריות אין מונע נשיאות כפים: לד שתה רביעית יין בב"א לא ישא את כפיו שתאו בכ' פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר לישא כפיו ואם שתה יותר מרביעית אפילו שהוא מזוג ואפילו שתאו כמה פעמים לא ישא את כפיו עד שיסיר יינו מעליו ואם שתה שאר משקים אף שלא הגיע לשכרותו של לוט אסור לישא כפיו עד שיסיר שכרותו מעליו ואם שתה יין מגתו מותר לישא את כפיו אם אינו משכר (וע' א"ר דלא כמ"א) לה כהן שנשא

גרושה או חלוצה דרבנן לא ישא את כפיו עד שידור הנאה ע"ד רבים מהנשים שהוא אסור בהן ומגרש אותה ואפילו אם אינו יכול לגרשה מחמת אונס נפשות אינו משא כפיו כ"ז שאינו מגרש אותה (שם): לו כהן שנטמא למת שאינו מז' מתי מצוה פסול מן הדוכן עד שישוב ויקבל עליו שלא יטמא עוד למתים וכהן שיש לו בת שהמירה או זינתה נושא כפיו (מ"א שם) החלל אינו נושא כפיו (שם): לו כהן אונן אינו נושא כפיו אפילו אמרו לו עלה א"צ לעלות כי פטור מכל המצות ואבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך שלשים על שאר קרובים אינו נושא כפיו אבל אם אמרו לו עלה צריך לעלות ולכן צריך לצאת מבהכ"נ קודם רצה וכן הקובר מתו ברגל אינו נושא כפיו ומיהו אם אין שה בבהכ"נ שני כהנים אחרים חוץ מהאבל מותר להאבל לישא כפיו תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך ל' על שאר קרובים אבל תוך שבעה כגון הקובר מתו ברגל אפילו אם אין שם שני כהנים אחרים חוץ מהאבל אינו נושא כפיו (שם ועיין בתשובת כ"י דלא כמ"א הובא בבה"ט שם): לח כהן אף שהוא פנוי ישא את כפיו ואין נושאין כפיהם אלא בי"ט ובי"ט שחל בשבת נוהגין שאין נושאין כפיהם.

ויש מקומות שנוהגין שנושאין כפיהם בי"ט שחל בשבת וכל מקום לפי מנהגו וכן נוהגין שאין נושאין כפיהם אלא בתפלת מוסף של י"ט ולא בתפלת שחרית וכן ביום הכפורים אין נושאין כפיהם אלא במוסף ולא בשחרית ולא בנעילה (שם): דיני חודש ניסן. א בכל חודש ניסן אין נופלין על פניהם ואין אומרים צ"ה ולא קדיש ואין מתענים בו אפילו יא"צ אבל תענית חלום מתענין בו וגם חתן ביום חופתו חייב להתענות ומי שהתענה בשבת שבתוך ניסן ת"ח מיתב תענית לתעניתו אפ"ל בניסן אפילו בר"ח ואם הוא סמוך לעשרה בניסן יתענה בי' בניסן שהוא תענית צדיקים (מ"א סי' תכ"ט): ב בע"פ א"א מזמור לתודה ואל ארך אפים ולמנצח (שם): דיני ערב פסח.

א בע"פ הבכורים מתענין אפילו בכור מאם וכן הבא אחר הנפלים מתענה דהוא בכור לנחלה (סי' ת"ע ומ"א): ב ב כשהאב בכור האם א"צ להתענות בשביל בנה הבכור שתענית האב עולה בשבילו ובשביל בנו הבכור ואם מת האבהאם מתענה ומעוברת ומניקות שמצטערין אין מתענין אפילו מת האב ואם האב אינו בכור הוא מתענה בשביל בנו הבכור עד שיגדל: ג אם חל ע"פ בשבת מתענין הבכורים ביום ה' שלפניו ואם קשה להם התענית יכולין לטעום קודם שיבדקו או יצוו לאחר שיבדוק אבל אם חל פסח ביום שבת מתענין הבכורים ביום ששי ואפילו יש עשרה בכורים בבהכ"נ אין אומר הש"ץ עננו אבל יחיד אומר עננו: ד הסנדק והמוהל ואבי הבן מותרים לאכול ויפרעו תענית אחר וכשמתענה בשביל בנו יכול לצרף למנין לאכול וכשחל ע"פ בשבת שמתענה ביום ה' יתענה ולא ישלים (סי' ת"ע א"ר) האם אע"פ שא"צ להתענות אם התענה פ"א הוי כמו נדר (מ"א שם): זמן בדיקת חמץ וביטולו.

א בתחילת ליל י"ד בודקין את החמץ היינו תיכף בשעת צאת הכוכבים וחצי שעה קודם אסור לאכול יותר מכביצה פת אבל פחות מזה או פירות מותר וכן אסור לעשות מלאכה חצי שעה קודם אבל ללמוד מותר קודם ביה"ש אבל מביה"ש אסור ללמוד עד שיבדוק ואפילו אם התחיל בהיתר מבע"י בין ללמוד בין לעשות מלאכה פוסק כשהגיע זמן הבדיקה ובבית המדרש מותר ללמוד ביה"ש לימוד בלא פלפול דהא צריך לילך לביתו

וכן מי שאמר לחבירו להזכיר לו הבדיקה משתחשך מותר ללמוד ביה"ש (א"ר שם) אבל בפלפול אסור ללמוד אפילו בבית המדרש משום דאתי לאמשוכי (סי' תל"א): ב מי שרגיל להתפלל ערבית בזמנה מתפלל ערבית קודם ואח"כ בודק בין אם רגיל להתפלל בעשרה או ביחיד (ח"י א"ר ומ"א): ג מי ששכח לבדוק בלילה אסור ביום בכל הדברים האמורים לעיל עד שיבדוק (מ"א שם ס"ק ג'): דין ברכת בדיקת חמץ ופרטי דיני הבדיקה.

א קודם שיתחיל לבדוק יברך אקב"ו על ביעור חמץ וקודם הברכה יטול ידיו ואם התחיל לבדוק בלא ברכה יברך כ"ז שלא סיים בדיקתו ואם סיים בדיקתו לא יברך אז רק בשעה חמישית בשעת שריפת החמץ יברך בלא שם ומלכות (ח"י וא"ר סי' תל"ב דלא כמ"א וט"ז שם): ב יזהר שלא להפסיק בין ברכה לתחלת הבדיקה אפילו בדיבור.

ואם מדברים שאינן מעניין הבדיקה הפסיק צריך לחזור ולברך (שם) אבל אם הפסיק בדברים שהן מעניין הבדיקה כגון לפתוח החדר שצריך לכנוס שם לבדוק או להדליק את הנר אם כבה מותר להפסיק (א"ר שם) וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה כדי שישים אל לבו לבדוק בכל המקומות שמכניסין בהם חמץ ובזה אין צריך לחזור ולברך (שם במ"א) אפי' הפסיק בדברים אחרים: ג בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים ואם בע"ה רוצה יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו איש למקומו לבדוק על סמך ברכה שבירך בעה"ב ועכ"פ גם הוא יבדוק כי מצוה בו יותר מבשלוחו ואם הבעה"ב בעצמו אינו בודק רק מצוה לאחר לבדוק אותו אחר מברך (שם) ואם בירך בעה"ב הברכה אינו רשאי לשלוח לאחר שלא היה בשעת הברכה לבדוק אף בשלוחו של אדם כמותו מכל מקום השליח לא יצא בברכה שבירך בעה"ב והשליח בעצמו לא יברך כיון שכבר בירך בעל הבית ואין לברך על מצוה אחת שני פעמים (ח"י שם): ד ונוהגים להניח חמץ קשה במקום משומר כדי שימצא' הבודק (שם וע' בח"י הטעם): ה הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר ולא לאור הלבנה וכן אם לא בדק בליל י"ד כשבדק ביום י"ד לא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר (סי' תל"ג): ו אין בודקין אלא בנר של שעה והוא יחידי אבל ב' נרות ביחד לא (שם) ובשעת הדחק שאין לו נר של שעה יבדוק בנר של חלב או של שומן (ח"י וא"ר שם): ז בודק כל המקומות שיש לחוש שהכניסו שם חמץ ולכן כל חדרי הבית ומרתפות ובית העצים ותחת הספסלים במקום שאוכלין צריכין לבדוק (שם): ח בתי כנסיות ובתי מדרשים צריכים בדיקה מפני שהתינוקות מכניסין בהם חמץ וצריכין בדיקה בליל י"ד (שם): ט המכבד חדריו בי"ג בניסן ומכוין לבדוק החמץ ולבערו ונזהר שלא להכניס עוד שם חמץ אעפ"כ צריך לבדוק בליל י"ד (שם): י כל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה והכיסים או בתי ידים של בגדים צריכים בדיקה שלפעמים נותנין בהם חמץ (שם): דינים הנוהגים אחר הבדיקה: א אחר הבדיקה בלילה יהא נזהר בחמץ שמשייר להצניעו והעולם אינן נזהרין בזה ולא שפיר עבדי (מ"א) אחר הבדיקה מיד בלילה יאמר הביטול בלשון שמבין ואם אינו מבין מה שאמר בלשון הקודש ובלשון תרגום וסובר שהוא איזה תחנה ואמר בלשון לעז וצריך להזכיר בהביטול חמץ ושאור (סי' תל"ד): ב וחוזר ומבטלו פעם שנית ביום י"ד סוף שעה חמישית וטוב לבטלו לאחר ששרף החמץ כדי שיקיים מצות שריפה בחמץ שלו.

בביטול היום יאמר דחזיתיה ודלא חזיתיה דבערת' ודלא בערתיה (שם): ג שלוחו יכול לבטל היינו כשצוה לשליח לבטל חמץ יבטל השליח אבל אם צוה לו לבדוק לא יכול לבטלו (שם) וצריך לומר כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותיה דפלוני דידע בי' ודלא ידע בי' ובליילה יאמר דלא ידע בי' לחוד יהא בטל (שם): ד וכן אם לא צוה לשליח לבטל והוא בדרך יכול לבטל שם בעצמו במקום שהוא ואם אינו רגיל לעשות כן טוב שתבעל אשתו אף שלא צוה לה לבטל דמסתמא כמו שנתן לה רשות דמי [שם] וכשאשתו מבטלת תאמר כך כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשות בעלי דידע בי' כו' כמו בשאר שליח ואם אשתו אינה יודעת לבטל יכולה היא לעשות שליח לבטל וכן האלמנות אם אינן יודעות בעצמן לבטל יכולין לעשות שליח שיבטל בעדן (שם): ה בית העצים צריך בדיקה כמו שנתבאר לעיל ואם הניח עצים הרבה שם תוך שלשים יום לפסח ואז היה חל עליו חובת בדיקה ומן הדין צריך לפנות העצים כדי לבדוק לכן יראה למכור את בית העצים לעכו"ם ביום י"ג כדי שלא יצטרך לבדוק אותו בליל י"ד ולא יצטרך לפנות אותו (סי' תל"ו): ו חנויות צריכים בדיקה כדין בית לפי שמכניסים שם חמץ ואוכלים (שם): ז ישראל שיצא מבית העכו"ם בתוך שלשים יום לפסח ונכנס לבית אחר אפילו אין עכו"ם נכנס לשם א"צ לבדוק בית העכו"ם (ח"י) וכ"ש היוצא מבית ישראל וישראל אחר נכנס לדור שם דא"צ לבער אפי' בתוך שלשים אבל אם אין ישראל אחר נכנס לדור שם חייב לבער תוך שלשים יום (שם): דין נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל.

א עכו"ם שהפקיד חמצו אצל ישראל אם הוא חייב באחריותו ואפילו אינו אלא שומר חנם שאינו חייב רק בפשיעה או שהעכו"ם אלם ויכפהו לשלם אם יאבד חייב לבער (סימן ת"מ בט"ז ושם נתבאר פרטי דיניו): ב עכו"ם שנכנס לבית ישראל וחמצו בידו אינו זקוק להוציאו אע"פ שהישראל רואה חמצו של עכו"ם אין בכך כלום אבל אסור להעלותו על השלחן עמו ואפי' בהפסק מפה (שם): דין מה שצריך לבער.

א בגדים וצעפי נשים שמכבסים אותן בחלב חטה יש להחמיר ולכבס אותן קודם לפסח שלשים יום (מ"א בסי' תמ"ב ס"ק ה'): ב ניירות שדבקו אותה קודם פסח אפילו בתוך שלשים יום קודם פסח מותר לקיימן בפסח אבל אם נראה החמץ מבחוץ צריך לגרור אותם (שם): ג נהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ ואם יש חמץ בסדק שאינו יכול לחטט אחריו מטיח עליו מעט טיט (שם): ד עריבות שלשין בהם חמץ אין לסמוך על מה שרוחצין אותן בחמין ומנקרין אותם כי א"א לנקרן שלא ושאר בין הכל כזית והכלי מצרפו וצריך ליתן במתנה לעכו"ם או למכרו וה"ה לבצק שבכלי נסרים שאינו יכול להוציאו וטוב לעשות כמו כן בכלים שמניחים בהם קמח כל השנה (שם) ה שקים של קמח חמוצים שרוצה להניח שם קמח של פסח אין די בכיבוס לבד רק שצריך להתיר כל התפירות והטלאות וצריך כיבוס בחמין ואפר וחביטה (מ"א שם): דיני חמץ בערב פסח.

א בערב פסח אין לאכול חמץ רק עד ד' שעות על היום היינו שליש היום בין אם היום ארוך או קצר היינו אם היוה ט"ו שעות מותר לאכול חמשה שעות על היום (סי' תמ"ג): ב ובשעה חמישית זמניות על היום אסור באכילה ומותר בהנאה ומותר למכרו לעכו"ם כל שעה חמישית ואם היום ארוך ט"ו שעות צריך למכור החמץ קודם שיהיה שעה

ורביע קודם חצות ובדיעבד אם שכח למכור חמצו אם הוא עדיין יותר קצת משעה קודם חצות מותר למכרו לעכו"ם אף שהיום ארוך יותר מי"ב שעות (מ"א שם): ג ישראל שהי' בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון יעכבנו בידו עד שעה חמישית ואם לא בא בעליו ימכרנו לעכו"ם וכן אם לא ימצא קונים בריוח בשעה חמישית יכול למכרו קודם שעה חמישית (שם): ד בע"פ אסור לאכול מצה שיוצאין בה בלילה אבל תבשיל העשוי מקמח של מצה אפויה מותר לאכול וה"ה מצה עשירה ג"כ מותר עד שעה עשירית אבל אם הוא מטוגן בכלי אסור ומן שעה עשירית ולמעלה אפילו מבושלת אסור לאכול (סי' תע"א): דיני ערב פסח שחל להיות בשבת.

א ארבעה עשר שחל להיות בשבת בודקין ליל י"ג ואומרים כל חמירא כו' ומבערים הכל מלפני השבת ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת דסעודה ג' זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ ויקיים סעודה ג' במיני פירות או בבשר ודגים ואם אין לו יעסוק בתורה במקום סעודה שלישית (סי' תמ"ד): ב ומבערין החמץ בע"ש קודם חצות ואינו מבטלו בשעת שריפת החמץ רק בשבת אחר האכילה יאמר כל חמירא כו' (שם): ג אין מבשלין לשבת זה דייסא ושאר מיני קמחים מפני שנדבק בקדירה ויצטרך הדחה בשבת ואם עבר וכישל ונדבק בקדירה וא"א לקנתו יש להדיחו מעט להעביר החמץ אבל אם לא נדבק חמץ בקדירה אסור להדיחו בשבת רק מקנחו באצבעו (שם): ד אחר שאכל ביום השבת סעודת שחרית ינער המפה שאכלו בה ויקנח הקערות באצבע ויטמינם מן העין עם שאר כלי חמץ בחדר שאינו בא שם ביו"ט ואם נשאר פת יכול ליתנו לעכו"ם בשבת במתנה (שם) ואם אין עכו"ם יכול לזרוק לבה"כ או למים אם לא בעיר שאינה מעורבת דאינו רשאי להוציא מביתו אזי כופה עליו כלי עד אחר י"ט ויבערנו דבי"ט דכבר נאסר בהנאה אסור לטלטלו (עיין בספרי מקור חיים שם): ה אם שכח למכור החמץ בע"ש יתן החמץ במתנה לעכו"ם בשבת עם החדר במסירת מפתח אם יודע שהעכו"ם יחזור לו אחר פסח ואם לאו ימכור החדר עם החמץ בשבת ויקנה לו עם מסירת מפתח ואם אין מפתח בחדר זה ימכור לו בלא מפתח ולא יכתוב לו שטר רק יתן לו העכו"ם הכסף ויתנה עם העכו"ם שבכסף בלא שטר יקנה החדר ולא יקבל הכסף בידו רק יתן לתיבתו ולא הוי כמקח וממכר כיון דאין עושה רק להנצל מאיסור חמץ (א"ר ופ"מ סי' תמ"ד): ו אם מבשל לשבת זה בכלי פסח אין לערות רותח לתוך כלי חמץ אם לא שרוצה שלא לשמש בקדירה זו שעירה בה בפסח עד לאחר פסח (פ"מ שם): ז אם שכח בע"ש להפריש חלה מן הפת של שבת אין תקנה לאותו פת דבשאר שבתות אם שכח אוכל והולך ומשייר מכל פת חתיכה ואחר שבת מפריש חלה מן החתיכות שמשייר כמו שנתבאר בדיני חלה וע"פ שחל בשבת א"א לעשות כן דא"א לשייר דצריך לבערו לכן אין תקנה לאותו פת ואסור לאכלו (מ"א סי' תק"ו ס"ק ח'): ח אותם הכלים החמוצים והשלחנות החמוצים מותר לטלטלם ולהוציאם מביתו בשבת אבל לסדר השלחנות שרוצה לאכול עליהם בלילה לא משום דהוי כמכין משבת ליי"ט אבל אם רוצה לאכול סעודה שלישית שאז אסור לאכול חמץ יכול להערים ולסדר אותם כדי לאכול עליהם וכן מותר לסדר אותם כדי שלא יהא נראה הבית כחורבה דהוי כמכין לשבת עצמו (פ"מ סי' תרס"ז): ט סעודה ג' בשבת זו אינו יכול לקיימה בפת כי אסור לאכול חמץ וגם מצה אסור לאכול בע"פ אבל יכול לקיימה בתבשיל כגון (קנעדליך)

אבל דבר שהוא מטוגן בכלי כגון (חרעמזליך) אסור לאכול וגם (קנעדליך) אסור לאכול משעה עשירית ולמעלה ולכן אם רוצה לאכול משעה עשירית ולמעלה סעודה ג' אינו יכול לקיימה רק בפירות או בבשר ודגים (סי' תע"א): דיני הפרשת חלה מן המצות.

ע"ל בה' חלה ושם נתבאר דינם על נכון בעזה"י: דיני הסיבה וארבע כוסות. א' יהא שלחנו ערוך מבע"י שמצוה למהר ולאכול כדי שלא ישנו התינוקות אבל קודם שתחשך אסור אפי' לומר הקידוש משום דהכוס של קידוש הוא אחד מד' כוסות וכולן צריכין להיות בלילה (סי' תע"ב): ב' יסדר שלחנו בכלים נאים כפי כחו אף שבכל השנה טוב למעט בכלים משום זכר לחורבן חוץ מליל פסח שמצוה להרבות בכלים נאים.

ויכין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות ואפילו עני שאין לו כרים ישב על הספסל וכן מותר לסמוך על ירך חבירו אבל לא על ירך עצמו דמיחזי כדואג (שם): ג' כשהוא מיסב לא יטה לא על פניו ולא על גביו ולא על ימינו אלא על שמאלו ואין חילוק בין איטר לאחר (שם): ד' נשים נהגו שלא להסב כי סומכין עצמן על הראבי"ה שבזה"ז אין להסב (שם): ה' אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך שלשים על שאר קרובי' כגון שלא נהג שבעה לפני הרגל אין מיסב על מטה כבודה וכלולה אבל צריך להסב בשינוי קצת דהיינו על מטה וכר אחד תחת מראשותיו או על ירך חבירו וקיט"ל לא ילבש (פ"מ שם): ו' בן אצל אביו צריך הסיבה אפילו הוא רבו מובהק דמסתמא מוחל לו אבל תלמיד לפני רבו א"צ הסיבה אפי' אינו רבו מובהק אא"כ יתן לו רבו רשות ות"ח מופלג בדורו אף שלא למד ממנו כלום חשוב כרבו וא"צ הסיבה ודוקא שאוכלין על שלחן אחד אבל אם אוכל על שלחן בפ"ע צריך להסב (שם): ז' לכתחילה יסב בכל הסעודה ובדיעבד יצא אם היסב בשעת אכילת כזית מצה וכן אם שתה כוס שלישי ורביעי בלא הסיבה אין לחזור ולשתות כוסות אחרים בהסיבה משום דצריך לברך בפה"ג אם ירצה לשתות כוס אחר והוי כמוסיף על הכוסות משום דשמא הלכה כראבי"ה דבזה"ז אין להסב ונמצא דיצא כבר ומה ששותה עוד הוי כמוסיף אבל אם יש לו כוס גדול ולא שתה אותו כולו ונזכר ששתה אותו בלא הסיבה אם נזכר קודם שהתחיל לומר הלל או שאר הגדה דלא הסיח דעתו עדיין משתיית שאר הכוס יכול לשתות השאר בהסיבה ובלא ברכה דלא הוי כמוסיף משום דבכוס אחד יכול לשתות כמה פעמים ומסתמא היה דעתו בשעת ברכה על כל הכוס אבל אם התחיל לומר הלל או שאר הגדה הוי כנמלך ואם ירצה לשתות הנשאר שבכוס יצטרך לברך אסור לשתותו דהוי כמוסיף על הכוסות ואם שתה כוס שני בלא הסיבה יכול לשתות כוס אחר בלא ברכת בפה"ג ובהסיבה דבין שני לשלישי יכול לשתות יין בלא ברכה ולא נראה כמוסיף אבל אם שתה כוס ראשון בלא הסיבה ובין כוס ראשון לב' אין רגילין האידנא לשתות ואם ירצה לשתות כוס אחר הרי יצטרך לברך עליו והוי כמוסיף על הכוסות ע"כ אין לשתות כוס אחר אבל טוב שבתחלת הסיבה יהא דעתו לשתות בין הכוסות הראשונות ואם יטעה שישתה כוס ראשון בלא הסיבה יכול לשתות כוס אחר בהסיבה ובלא ברכה ולא יהא נראה כמוסיף (שם מ"א ופ"מ): ח' צריך לשתות ד' כוסות על הסדר דהיינו שיאמר ההגדה בינתיים ואם שתאן זה אחר זה שלא כסדר דהיינו שלא אמר הגדה בינתיים לא יצא וישתה עוד ג' כוסות על הסדר ויברך על כל כוס וכוס (שם פ"מ): ט' שיעור הכוס רביעית וישתה ממנו רובו וכן אם הכוס מחזיק אפי' כמה רביעית י"א שצריך לשתות רוב הכוס ואם אין שותה ממנו רובו לא יצא לכן

יקח כוס קטן של רביעית וישתה רובו (שם מ"א) וצריך לשתות שלא ישהה יותר משיעור רביעית ואם שהה יותר אז בשני כוסות ראשונות צריך לחזור ולשתות ובאחרונות א"צ ואם שהה יותר מכא"פ אפילו בב' כוסות אחרונות צריך לחזור ולשתות (שם במ"א): י מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו ולשתות לקיים מצות ד' כוסות (שם): יא מצוה לחזור אחר יין אדום אם אין הלבן משובח ממנו (שם): יב אפי' עני המתפרנס מן הצדקה ילוה או ישכור עצמו כדי שיהיה לו יין על ד' כוסות ומי שאין לו אלא על ד' כוסות ישתה כולם בלילה הראשונה ולא ישאיר ללילה ב' משום דבקיאינו אנו בקביעא דירחא.

ג' בבית עדיף מד' כוסות משום שלום בית (מ"א): יג התינוקות שהגיעו לחינוך מצוה ליתן לכל א' כוסו לפניו ואין ליקח כוס שפיו צר מפני שלא יוכל לשתות רביעית בב"א (שם): יד נשים חייבות בד' כוסות ובכל המצות הנוהגות באותו לילה (שם): דין כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס שני.

א אין ליטול ידיו קודם הקידוש רק אם אין ידיו נקיות יטול ידיו ואין מברך על נ"י ומוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו ואומר זמן. בשבת אומר ויכולו ואם חל במ"ש אומר יקנה"ז ואם שכח להבדיל ולא נזכר עד לאחר שהתחיל ההגדה ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואומר הבדלה על כוס שני ויברך בפה"ג ושותה ואם נזכר באמצע סעודה אומר הבדלה על הכוס ושותה בלי ברכת בפה"ג (דמסתמא דעתו לשתות יין בתוך הסעודה וברכת כוס שני פוטרתו) ואם נזכר לאחר שהתחיל לברך בהמ"ז אומר על כוס רביעי הלל והבדלה (מ"א ח"י פ"מ שם): ב אם שכח לומר שהחיינו בקידוש עיין בה' סוכה ושם נתבאר רק ביום ח' של פסח אין לו תשלומין משום דבקיאינו אנו בקביעא דירחא והוי ברכה לבטלה (פ"מ סי' תע"ג): ג אם לא אמר ההגדה עד לאחר חצות יאכל מצה בלא ברכת על אכילת מצה ולא יברך בפה"ג על כל כוס רק על כוס ראשון ואחר הד' כוסות יברך ברכה אחרונה וכן מרור יאכל בלא ברכת על אכילת מרור (פ"מ סי' תע"ג ותע"ז) [משום דהוא פלוגתא בין הרמב"ם ובין התוס' אם הלכה כראב"ע או כר"ע וע' בתשובת הרשב"א סי' תמ"ה לכן נ"ל דלא יברך דספק ברכה להקל ועיין פ"מ בא"א סי' תע"ז ס"ק א']: ד אונן בשני לילות של פסח חייב בכל המצות הנוהגות בלילה זו חוץ מהסיב' ומברך על אכילת מצה ומרור ושאר ברכות שמחוייב רק ההגדה ישמע מאחר ואי ליכא אחר יאמר ההגדה בעצמו וא"צ לדלג המדרשים וכן בכל י"ט אונן חייב בקידוש בליל י"ט (פ"מ סי' ת"פ במ"ז): דין מי שאין לו יין לארבע כוסות.

א מי שאין לו יין בליל פסח יקח ג' מצות ובוצע האמצעית לשני' ומצניע החצי לאפיקומן ונוטל ידיו ומקדש על הפת ואומר יקנה"ז על הפת אם חל במ"ש כמו בכל קידוש ואח"כ לוקח הפרוסה ומברך על אכילת מצה ואוכל הכרפס ומטבל במי מלח ואומר מה נשתנה עד גאל ישראל ומברך על המרור ואח"כ אוכל הכריכות בלא ברכה.

ומקומות שנהגו ליקח מעד יכול לשתות מעד לד' כוסות אם אין יין מצוי (תפ"ג): ב חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה. וכל דיני ליל ראשון יש ג"כ בליל שני ונוהגים שלא לקרא

על מטתו רק פ' שמע ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן כי ליל שמורים היא מן המזיקים: דיני ספירת העומר.

א בליל שני של פסח אחר תפלת ערבית מתחילין לספור ספירת העומר [ואפילו אם חל יום א' של פסח בשבת אומרים במ"ש מערבית השייכים לליל ב' משום בכור לספירה] (סי' תפ"ט): ב צריך לספור מעומד ואם מנה מיושב יצא: ג מצוה לספור הימים והשבועות ואם מנה השבועות לחוד או הימים לחוד חוזר וסופר בלא ברכה וכן אם ספר הימים ראשי תיבות כגון היום היום יום י"ג וי"ד וכל כיוצא בזה חוזר וסופר בלא ברכה (שם ח"י פ"מ): ד צריך לספור בלשון שמבין ואם אינו מבין בלשון הקודש מה שהוא אומר וסופר בלה"ק לא יצא (שם במ"א): ה אין לספור העומר עד אחר צאת הכוכבים אפילו בע"ש ואם ספר ביה"ש יצא וטוב לחזור ולספור אחר צ"ה בלא ברכה (שם פ"מ במ"ז): ו אם טעו ביום המעונן וספרו ספירה מבע"י אם הוא קודם פלג המנחה צריכין לחזור ולספור בלילה בברכה ואם הוא אחר פלג המנחה קודם ביה"ש דהיינו שעדיין לא שקעה החמה אם לא התפלל מעריב עדיין חוזר וסופר בלילה בברכה [ואם התפלל מעריב חוזר וסופר בלילה בלא ברכה] (א"ר שם): ז מותר לספור אחר צ"ה קודם תפלת ערבית אפילו במ"ש אם ירא שמא ישכח אח"כ לספור (שם מ"א): ח אם הקהל סופרים ביה"ש ימנה עמהם בלא ברכה ויכוין שלא לצאת בספירה זו אם יזכור בלילה ואם יזכור בלילה יברך ויספור ואם לא כיון שלא לצאת בספירה זו יספור בלילה בלא ברכה (מ"א וח"י): ט מי ששאל אותו חברו ביה"ש כמה ימי הספירה לא ישיב לו היום כך וכך אלא יאמר לו אתמול היה כך וכך ואם השיב לו היום כך וכך אפילו בלשון לע"ז אין יכול לספור עוד בברכה ואם השיב לו כך וכך ולא אמר היום יכול למנות בברכה (ט"ז ומ"א ופ"מ): י אם התפלל ערבית מפלג המנחה אעפ"כ אסור לאכול קודם ספירה חצי שעה קודם צ"ה ואפילו אם התחיל לאכול כשיגיע הזמן פוסק וסופר (שם): יא אם אינו יודע החשבון ופתח אדעתא דלסיים כמו שישמע מחבירו ושתק עד ששמע מחבירו וסיים כמוהו יצא (שם): יב אםפתח ואמר בא"י אמ"ה אדעתא דלימא היום היום ד' שהוא סבור שהיום היום ד' ונזכר שהוא היום ה' וסיים הברכה אדעתא לומר ה' ולא ספר עדיין וכן אם התחיל הברכה אדעתא לומר ה' ובאמת הוא ה' ובשעת סיום הברכה טעה וסבור שהוא ד' ולא ספר עדיין ונזכר א"צ לברך שנית אלא סופר בלא ברכה (ט"ז וא"ר שה): יג אם בירך אדעתא לומר ד' והוא ד' וטעה וסיים הספירה בה' ונזכר תכ"ד שטעה א"צ לברך שנית אלא סופר בלא ברכה (מ"א ח"י) ואם תכ"ד חזר וסיים בד' דהיינו תיכף אחר שאמר היום היום ה' ונזכר שהוא ד' אמר ד' אף שלא אמר היום היום ד' יצא ואם אחר כ"ד אמר ד' לא יצא כיון שלא אמר היום היום ד': יד שכח לספור בלילה סופר ביום בלא ברכה אבל בשאר הימים סופר בברכה אבל אם שכח לספור פעם אחד ולא ספר כלל מונה בשאר הימים בלא ברכה ואם הוא מסופק אם שכח לספור מונה בשאר הימים בברכה (שם): טו אונן כשהוא רק בלילה יספור ביום בלא ברכה ושאר ימים בברכה ואם היה אונן ביום ובלילה כגון שהיה בה"ק רחוק מונה שאר ימים בלא ברכה (אחרונים): טז ליל שבת וליל י"ט סופרים אחר קידוש בבהכ"נ ובמ"ש ומי"ט סופרים בבהכ"נ קודם הבדלה וכן קודם ויתן לך רק תיכף אחר קדיש שלם (שם) [וכשיש קידוש והבדלה ספירת העומר קודם: דיני מוצאי יו"ט.

א בין מוצאי יו"ט לחוה"מ ובין מוצאי יו"ט לחול אומר בתפלה אתה חוננתנו ומבדיל על הכוס ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים (סי' תצ"א): דינים הנוהגים בין פסח לעצרת. א נוהגין שלא לישא אשה בין פסח לעצרת אפילו מי שאין לו בנים רק בר"ח אייר ול"ג בעומר ור"ח סיון ושלושה ימי הגבלה מותר לישא (סי' תצ"ג וח"י שם): ב מותר לעשות שידוכין בין פסח לעצרת וגם סעודה מותר לעשות אבל ריקודין ומחולות אסור לעשות (שם): ג מהגין שלא להסתפר בין פסח לעצרת אבל בל"ג בעומר מסתפרין ומרבין בו קצת בשמחה וא"א בו תחנון מבערב ומסתפרין ג"כ ביום ל"ב בערב (שם ח"י): ד אם חל ל"ג בעומר ביום א' נוהגין להסתפר בע"ש (שם).

הסנדק והמוהל ואבי הבן הנימול אף שאביו אינו מל בעצמו מותר להסתפר בערב קודם כניסה לביהכ"נ (שם בח"י). מר"ח סיון ואילך מותר להסתפר ולישא (שם בפ"מ): דיני חג השבועות.

א א"א תחנון מן ר"ח סיון עד אחר אסרו חג וביום חמשים לספירת העומר הוא חג השבועות ומאחרין להתחיל להתפלל ערבית בכניסת שבועות כדי שיהיו ימי הספירה תמימים ואם התפלל ערבית קודם חשיכה עכ"פ לא יקדש על הכוס עד אחר צ"ה מטעם זה (סי' תצ"ד): ב כבר נהגו כל ישראל להיות נעורים בליל שבועות ואומרים הסדר שנדפס בתיקוני ליל שבועות ואם ניעור כל הלילה אם מברך על טלית קטן וכן ברכת ענט"י.

נתבאר לעיל על מקומן בהלכות ברכות (שם): ג אם נזדמן ליל טבילה בליל שבועות מותר לשמש מטתו (שם): ד נוהגין לאכול מאכלי חלב בחג השבועות ויזהר ליקח מפה אחרת על השולחן לאכול עליה מאכלי חלב וכן אם רוצה לאפות פת עם חלב וחמאה צריך ליקח מרדה חדשה ואין מועיל מה שמהפכין אותה על צידה האחרת (מ"א שם): דיני ויחל.

א בת"צ קורין ויחל בשחרית ובמנחה בין שחל בב' וה' בין שחל בשאר ימים ומפטירין במנחה דרשו ובשחרית אין מפטירין חוץ מט"ב וקורין אף שחל בע"ש ואם חל בר"ח קורין בשחרית פ' החודש ובמנחה קורין ויחל (סי' תקס"ו): ב כשהציבור גוזרין תענית על איזה צרה שלא תבא עליהם אם חל בה"ב קורין בשחרית פ' השבוע ובמנחה ויחל ואם חל בשאר הימים קורין ויחל בשחרית ובמנחה: ג תענית שגזרו שלש ארצות להתענות בכ' סיון קורין ג"כ ויחל בשחרית ובמנחה אף שחל בה"ב: דינים הנוהגים מי"ז בתמוז עד אחר תשעה באב.

א אין משאין נשים מי"ז בתמוז עד אחר תשעה באב אפילו מי שלא קיים פריה ורביה אבל לעשות שידוכין מותר [שלא יקדמו אחר] אבל סעודת שידוכין מר"ח עד אחר התענית אסור לעשות אפילו בשבת (סי' תקנ"א) ומי"ז בתמוז ער ר"ח מותר (א"ר ס"ק כ"ה) [וע' בא"ר סי' תמ"ו ס"ק ו' דסעודת שידוכין הוי מצוה כמו סעודת אירוסין] אבל ריקודין ומחולות אסור לעשות בין המצרים בכל ענין וישראל שפרנסה שלו כלי זמר מותר לזמר אצל העכו"ם בבית משתאות שלהם כדי להרויח כדי פרנסתו ודוקא מי"ז בתמוז עד ר"ח אבל מר"ח עד אחר התענית אסור (פ"מ) וי"ז בתמוז עצמו ועשרה בטבת ** (כ"כ ג"כ הפמ"ג בשם הא"ר סי' תקנ"א סק"א ותמ"י לי על ב' הגאונים האלו שלא

הרגישו בט"ס שיש בא"ר שם וכל השורה הזו יתרה שם וצריך למוחקה כי נשתרבה מס' הקודם וא"כ לא נזכר כלל בא"ר הדין הזה ואף שיש לקיימו מסברא מ"מ לא ה"ל להביאו מא"ר: ** דינם כמו מר"ח עד אחר התענית (א"ר שם): ב תספורת נוהגין לאסור מי"ז בתמוז עד אחר תשעה באב (שם ברמ"א) רק בזקן והיינו השפה מה שמעכב האכילה מותר ואסור לגדולים לספר לקטנים דקטנים נמי שייך בהם חינוך באבילות דרבים] או משום אבילות או משום עגמת נפש ואשה ג"כ אסורה בתספורת (שה במ"א): ג אבל ששלמו ימי אבלו מי"ז בתמוז עד ר"ח אב מותר לספר דהוי כמו תכפוהו אבילות אבל אם שלמו מר"ח עד תשעה באב אסור לספר (שה בט"ז וא"ר ס"ק י"ד ע"ש): ד נטילת צפרנים מותר לכבוד שבת אפילו בערב שבת של חזון אף שחל ט' באב בשבת ג"כ מותר וכן לצורך טבילת מצוה ג"כ מותר ליטול הצפרנים (שם במ"א ס"ק י"א): דינים מדברים שאינם אסורים רק מר"ח ואילך.

א מר"ח עד אחר התענית אסור לכבס כלי פשתן וכן אסור ליתן לכובסת עכו"ם אבל מותר ליתן לכובסת עכו"ם ולומר לה שלא תכבס עד אחר ט' באב (א"ר שם ודלא כמ"א בס"ק ט"ו שם ע"ש) וכן מותר ליתן לה קודם ר"ח אף שתכבס אחר ר"ח (שם ברמ"א) וכן מי שאין לו כתונת על שבת מותר ליתן לכובסת עכו"ם לכבס אבל לא ע"יכובס ישראל וכן מי שצריך ליסע למרחקים בשבוע שחל בו ט' באב מותר ליתן לכובסת עכו"ם לכבס בגדי פשתן לכמה שבתות שצריך על הדרך (שם בא"ר דלא כמ"א ס"ק י"ח ע"ש) וכן אשה שצריכה ללבוש לבנים מותרת לכבס בגדי פשתן אם אין לה מכובסים כגון כתונת שצריכה ללבוש וסדין שצריכה להציע תחתי' ואפילו בתשעה באב עצמו מותרת ליתן לכובסת עכו"ם לצורך לבישת לבנים (שם): ב אסור לכובסת ישראלית לכבס בגדי עכו"ם מר"ח עד אחר התענית משום מראית עין ובמקום שבגדי פשתן של עכו"ם נכרין שאינן של ישראל מותר (מ"א) וכן אם אין לו מה לאכול משום כדי חיותו שרי (פ"מ שם): ג אסור להחליף וללבוש בגדי פשתן לבנים מר"ח עד אחר התענית אם לא לצורך מצוה כגון אשה הלובשת לבני' מותרת ללבוש ולהציע תחתי' לבנים מכובסים וכן לכבוד שבת מותר אפי' בשבת של חזון אפי' חל תשעה באב להיות בשבת מותר להחליף כתונת ומטפחת שמנגבין בה את הידים ומה שפורשין על השלחן מותר להחליף לבנים אבל סדינים לבנים אסור להחליף וכן אסור ללבוש שאר בגדי שבת ואפילו הטלית של שבת אסור ללבוש בשבת של חזון ומי שעושה שמחה שקורין [פארשפיל] לבנו בשבת של חזון מותר ללבוש בגד עליון של שבת משום כבוד בנו החתן (מ"א) והחתן מותר ללבוש כל הבגדים של שבת אבל לא בגדים חדשים (א"ר שם) ופורשין פרוכת של שבת בשבת חזון מלבד אם חל תשעה באב בשבת ונדחה דאז פורשין פרוכת של חול (שם בהג"ה): ד אסור לתקן בגדים חדשים [וכן אנפלאות שקורין זאקין אסור לארוג מר"ח ואילך] ומנעלים חדשים מר"ח ואילך עד אחר התענית וכן אסור לקנותן וגם אסור ליתן לאומן ישראל אחר ר"ח (שם) ואם נתן לאומן ישראל קודם ר"ח נהגו להקל שהאומן יכול לתקנם אחר ר"ח וכן נהגו לתת לאומנים עכו"ם לתקן כלים חדשים בכדי שיהיו מתוקנים לאחר התענית ומיהו טוב למעט בזה היכא דאפשר אבל אם הוא לצורך גדול כגון לצורך נשואין מותר ליתן לאומן עכו"ם לתקן אפילו בתשעה באב עצמו (שם ובמ"א ע"ש): ה אין לומר שהחיינו בין המצרים על פרי

חדש או על מלבוש חדש אבל על מצוה שזמנה קבוע כגון על פדיון הבן אומר ולא יחמיץ המצוה וכן בשבתות שבין המצרים מברך אף על פרי חדש וכן פרי שלא ימצא אותו אחר תשעה באב ואינו יכול לשמור הפרי עד שבת מותר לברך עליה שהחיינו אפי' בחול: ו אסור ללבוש בגד חדש בין המצרים מפני שצריך לומר שהחיינו ואין מברכין שהחיינו בין המצרים וכן אסור לקנות בגד חדש ואף בשבת אסור ללבוש בגד חדש ולברך עליו שהחיינו מפני שהוא שמחה גדולה (שם בא"ר דלא כמ"א ס"ק כ"א ע"ש) אבל בגד חדש שאינו חשוב כ"כ שא"צ לברך עליו שהחיינו כגון מנעלים חדשים וחלוק ואנפלאות או בגד שהיה לו כבר ואח"כ מכרו אפי' לא נשתמש בו כלל ואח"כ קנאו כל אלו מותר לקנות וללבוש אותן מי"ז בתמוז עד ר"ח אבל מר"ח עד התענית אפי' אלו אסור לקנות וללבוש אותן (א"ר שם): ז אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן מר"ח ואילך אבל ראשו פניו ידיו ורגליו מותר לרחוץ בצונן ולצורך מצוה מותר אפי' בחמין ולכן נדה רוחצת וטובלת ואפילו אם טובלת ליל י' באב מותר לה לרחוץ כדרכה בערב תשעה באב בחמין אם א"א לה לרחוץ ליל עשירי [אבל בתשעה באב עצמו אסור לרחוץ אפי' לצורך מצוה] וכן אשה הלובשת לבנים יכולה לרחוץ בחמין מעט כדרכה בשאר ימות השנה הואיל ואינ' עושה לתענוג רק לצורך מצוה (שם מחבר ורמ"א) וכן משום רפואה שרי לרחוץ אפי' בחמין כגון יולדת וכן מי שהוא אדם חלוש ואמר הרופא שצריך לרחוץ בכל יום בחמין מותר לו לרחוץ וכן מעוברת שהגיע' קרוב לעת לידתה שטוב לה לרחוץ בחמין בכל אלו שרי זהו לרפואה ולא לתענוג (א"ר שם) מלבד בתשעה באב עצמו דאסור (שם): ח ולענין רחיצה בחמין בע"ש מר"ח ואילך אם חל ר"ח אב בע"ש אזי מותר לרחוץ בחמין כל מי שרוחץ תמיד בע"ש לכבוד שבת ובע"ש של חזון אסור לרחוץ בחמין בכל ענין רק לטבול בצונן אם טובל עצמו בכל ע"ש לשם מצוה ומיהו מי שמבטלה לפעמים מחמת שטרוד בעסקיו או מחמת הצנה גם בע"ש זה אסור לטבול ומיהו חפית הראש בחמין מותר בע"ש של חזון מי שרגיל בכך בכל שבת (שם במ"א): ט אסור לאכול בשר ולשתות יין מר"ח עד אחר תשעה באב (ואם התפללו הקהל ערבית ערב ר"ח אב אף שהיחיד לא התפלל עדיין אסור בבשר ויין אבל במ"ש אף שהתפללו הקהל ערבית אם היחיד לא התפלל עדיין מותר בבשר ויין) ויש נוהגין שאין אוכלין בשר מי"ז בתמוז עד אחר תשעה באב ואסור לאכול תבשיל שנתבשל בו בשר וכן אסורים בבשר עוף ובשר מלוח ויין תוסס ושומן של בשר דינו כבשר עצמו ואסור לאכול תבשיל שיש בו שומן ומותר לשתות כל שכר אפילו מי דבש שקורין מע"ד (שם): י אין שותין יין אפי' בכהמ"ז ויברך בהמ"ז בלא כוס והבדלה יברך על כוס של יין ויתן לתינוק שהגיע לחינוך וישתה רוב הכוס ואם אין תינוק ישתה בעצמו (שם): יא מי שאינו יכול לאכול מאכלי חלב מחמת חולי יאכל בשר עוף (שם במ"א): יב בסעודת מצוה כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכתא מותר לאכול בשר ולשתות יין (ונשים השייכות לסעודה היינו אם בזמן אחר היה דרכן להיות על הסעודה ג"כ מותרות) [ועיין פרטי דינים אלו בסי' תקנ"א ומ"א שם]: יג צריך ליזהר שלא לילך יחידי משבעה עשר בתמוז עד אחר תשעה באב מד' שעות עד ט' שעות שבהן קטב מרירי שולט (שם): קצת דיני מילה שמר"ח עד אחר תשעה באב.

א אם יש מילה מר"ח עד התענית אבי הבן והסנדק והמוהלים לובשין בגדי שבת אבל (הקוואטער) אין לובש בגדי שבת אבל אשה המסייעת להביא התינוק לבית הכנסת והיינו (הקוואטערין) מותרת ללבוש בגדי שבת כי זה עיקר מצותה (סי' תקנ"א במ"א ס"ק ג') והמוהל יכול ליטול הצפרנים ולתקנם (פ"מ סי' תקנ"א וא"ר שם): דיני ערב תשעה באב וסעודה המפסקת.

א בעל נפש יזהר בסעודה שאוכל ערב תשעה באב אחר חצות שלא יאכל שני תבשילין ואפילו בשל מין אחד רק שהאחד בלילתו עבה ואחד בלילתו רכה ומבושלין בשני קדרות מיקרי שני תבשילין וכן יש ליזהר בקדירה אחת משני מינים כגון לביבות ממולאים בגבינה וכן (ברייטע לאקשין) עם גבינה נקראים שני תבשילין והעולם נוהגין שאוכלין כל צרכן אחר חצות ואחר שאוכלין כל צרכן מתפללין תפלת מנחה ואוכלין סעודה המפסקת ואין אוכלין בסעודה שמפסיקין רק פת במלח ואין שותין אלא מים ויושבין על הקרקע ואוכלין וא"צ לחלוץ מנעליו ונוהגין לאכול ביצים קשים וקרים שהוא מאכל אבלים וטובלים באפר משום ויגרס בחצץ שני וגו' ויש ליזהר ג"כ שלא ישבו לאכול שלשה כאחד בסעודה המפסקת כדי שלא יתחייבו בזימון אלא כל אחד ישב לבדו ויברך לעצמו ואם אירע שישבו ג' ביחד לא יזמינו (סי' תקנ"ב): ב מי שקיבל עליו התענית שני וחמישי ושני כל ימות השנה ואירע ערב תשעה באב להיות בשני ישאל על נדרו ואם א"א לישאל על נדרו יתענה עד אחר תפלת מנחה ואוכל סעודה המפסקת קודם ביאת השמש ואין אוכל רק פעם אחת וצריך שינהוג בסעודה זו כל חומר סעודה המפסקת היינו הישיבה על הקרקע ולא ישתה רק מים רק שמותר לו לאכול תבשיל א' וכן צריך לנהוג מי שמתענה תענית חלום בעט"ב (שם): ג מי שמתענה יא"צ בערב ט"ב יתנה בפעם הראשון שלא להתענות רק עד אחר חצות היום ויתפלל מנחה גדולה ויאכל סעודה ואח"כ סעודה המפסקת (פ"מ שם): ד אחר שאכל סעודה המפסקת אם קיבל על עצמו התענית אפילו לא קיבל רק בלב אסור לאכול ולשתות אח"כ לכן טוב להתנות בפירוש בשעת סעודה המפסקת שיוכל עוד לאכול ולשתות אח"כ.

ט' באב לילו כיומו לכל דבר ובין השמשות אסור כיום הכיפורים אבל אין צריך להוסיף מבע"י (סי' תקנ"ג) וחם קיבל עציו מבע"י התענית אסור ברחיצה וסיכה ג"כ אבל בנעילת הסנדל מותר עד בין השמשות (א"ר שם בשם הלבוש): ה נהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב אחר חצות רק בדברים המותרים ללמוד בתשעה באב עצמו וכן לא יטייל בערב תשעה באב (שם): ו א"א תחנון בערב תשעה באב במנחה משום דאיקרי מועד (סי' תקנ"ב): דין ערב תשעה באב שחל להיות בשבת ותשעה באב שחל בשבת ונדחה.

א ערב תשעה באב שחל להיות בשבת או ת"ב שחל להיות בשבת ונדחה אוכלין בשר ושותין יין בסעודה ג' שמפסיק ואסור למנוע ואם מונע משום זה עבירה הוא בידו ומעלה על שלחנו כסעודת שלמה בעת מלכותו מיהו צריך להפסיק מבע"י וישב בדאבון נפש שלא ינהוג בשמחה כ"כ ולכן לא ישב בסעודת חברים (אבל מותר לאכול עם ב"ב ויכול לברך בזימון כיון שהוא שבת) (א"ר שם ופ"מ) ואם חל מילה באותו שבת יעשה הסעודה קודם מנחה (סי' תקנ"ב) ואסור בלימוד אחר חצות אבל קודם חצות אפילו אם חל תשעה

באב עצמו בשבת ונדחה מותר וכן א"א פרקי אבות וא"א צו"ץ (סי' תקנ"ב): ב תשעה באב שחל בשבת ונדחה נוהג בו אבילות שבצינעא ואסור בתשמיש המטה ונוהגין שהשמש מכריז דבר שבצינעא נוהג ואם הוא ליל טבילה מותר לשמש (סימן תקנ"ד שם במ"א): ג תשעה באב שחל בשבת ונדחה אומרים אב הרחמים ומזכירין נשמות (א"ר שם): דיני מנהגי ט"ב ודין ט"ב שחל במוצאי שבת ודין אבל ואונן בט"ב.

א ערב תשעה באב לעת ערב קודם ברכו חולצין המנעלים ומסירין הפרוכת מלפני הארון ואם חל במ"ש חולצין אחר ברכו רק הש"ץ חולץ קודם ברכו ואומר קודם שחולץ מנעליו המבדיל כו' ומבדילין בתפלה כשאר מ"ש ואחר התפלה כשרואה את הנר אומר בורא מאורי האש ואין מבדיל על הכוס ואין מברכין על הבשמים ואין מברכין הבנים ובמוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים [סימן תקנ"ג ותקנ"ו ותקנ"ט]: ב בליל ת"ב מתפללין ערבית בנחת ודרך בכי כאבלים וא"א נחם בתפלת י"ח ואחר תפלת י"ח אומרים קדיש שלם עם תקבל ואם חל במ"ש א"א ויהי נועם ולא ויתן לך (שם): ג אחר קדיש שאחר תפלת י"ח קורין איכה בנחת ודרך בכי ואין מברכין על מקרא מגילה (ט"ז סי' ת"צ ופ"מ דלא כמ"א) ומפסיק בין כל פסוק מעט ובכל איכה מגביה קולו יותר ופסוק האחרון שבכל איכה אומרים בקו"ר וכן כל הפסוקים של רחמנות אומרים בקול רם ואחר איכה וקינות אומרים סדר קדושה ואח"כ אומרים ק"ש בלא תקבל (שם): ד אם יש אבל בעיר אפי' תוך שלשה הולך לביהכ"נ אפי' בלילה וביום עד שיגמרו הקינות (סי' תקנ"ט) אונן בליל ט"ב אין הולך בלילה לביהכ"נ ואינו אומר איכה וקינות ולמחר אחר הקבורה הולך לביהכ"נ ויהיה שם עד אחר הקינות (א"ר שם): ה יש לאדם להצטער בליל ט"ב בענין משכבו שאם רגיל לישכב בב' כרים לא ישכב רק באחד ויש בני אדם שמשמין אבן תחת מראשותיהם זכר למה שנאמר ויקח מאבני המקום וגו' שראה החורבן וימעט אדם מכבודו ומהנאתו בט"ב בכל מה דאפשר (סי' תקנ"ה) ואסור ליגע באשתו ליל ט"ב כמו בנדה אבל ביום מותר ליגע בה (א"ר סי' תקנ"ד): ו ט"ב בשחרית אין נוטלין את הידים רק עד סוף קשרי אצבעותיו ולאחר שמנגב ידיו ועדיין לחות קצת מעבירן על עיניו ואם היה ליפלוף ע"ג עיניו ודרכו לרחצם במים ולהעבירם רוחץ ומעבירם זהו לי' כטיט וצואה שמותר לו לרחוץ ואם הטיל מים ושיפשף וכן אם עשה צרכיו מותר לרחוץ ידיו עד קשרי אצבעותיו זהו כמלוכלכים בטיט וצואה אבל בלא"ה אסור אפי' להושיט אצבעו במים (סי' תקנ"ד): ז מתפללין בשחרית ואין מניחים טלית של מצוה ולא תפילין רק לובשין טלית קטן בלא ברכה (סימן תקנ"ה) ומתפללין כל סדר היום ומשנת איזהו מקומן וברייתא דר"י וא"א פיטום הקטורת וא"א תהלים ושיר היחוד ולא מזמור שיר של יום בשחרית (סי' תקנ"ד) ואומר הש"ץ בתפלת י"ק עננו בין גואל לרופא (א"ר סי' תקנ"ט דלא כט"ז סי' תקנ"ז) וא"א נחם בבונה ירושלים (שם) וא"א או"א ברכנו בברכה כו' משום דכתיב ובפרשכם כפיכם וגו' ועוד זהו אבילות ואסור לאבל לישא את כפיו ואחר תפלת י"ח אומרים ח"ק וא"א והוא רחום ולא נופלים על פניהם וא"א אא"א משום דאיקרי מועד: ח אח"כ קורין בתורה כי תוליד בנים וגו' ואומרים ח"ק ומפטירין בירמיה אסוף אסיפם וגו' ומכניסין ס"ת להיכל ואומרים קינות וראוי ונכון להאריך בקינות עד מעט קודם הצות ואומרים קצת פסוקי נחמות אחר הקינות כדי להפסיק בנחמות ובשעת קינות אסור לדבר דבר

ולצאת לחוץ כדי שלא יפסיק לבו מאבילות וכ"ש שלא להשיח עם עכו"ם ואחר הקינות ואומרים אשרי וא"א למנצח ואומרים ובא לציון גואל ומדלגין פסוק ואני זאת ברית דנראה ככורת ברית על הקינות ואף אחר הקינות אסור לישיב ע"ג ספסל עד אחר חצות וטוב שכל יחיד יקרא איכה גם ביום (סימן תקנ"ט): ט אם אירע מת בט"ב א"א צידוק הדין (סימן תקנ"ט) ואם מת אדם גדול מותר לומר עליו הספד (ט"ז ופ"מ שם): דין מילה בתשעה באב.

אם יש תינוק למול בט"ב מלין אותו אחר שגומרין הקינות ומברכין על הכוס ונותנין לשתותו לתינוק שהגיע לחינוך (סי' תקנ"ט) ומותר להדליק נרות לצורך המילה (א"ר שם): ב הסנדק והמוהלי' ואבי הבן הנימול לובשין בגדי שבת בשעה המילה וכן מותרים להחליף הכתונת אבל אין ללבוש בגדי שבת חדשים שניכר גיהוץ שלהם (מ"א) ולאחר המילה מיד פושטין הבגדים (א"ר שם): דין איסור מלאכה ואיסור נעילת הסנדל ודין שאילת שלום בט"ב.

אבליל ט"ב וביום ט"ב עד אחר חצות אסור לעשות כל מלאכה שיש בה שיהוי קצת ואפי' מעשה הדיוט אבל מלאכה שאין בה שיהוי כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה מותרת וחליבת פרה טוב לעשות ע"י עכו"ם ואם א"א ע"י עכו"ם מותר לחלוב בעצמו וכן כל מלאכה שאין בה פירסום מותר לעשות ע"י עכו"ם אבל בנין אסור לעשות ע"י עכו"ם משום דהוי פירסום וכן פרקמטיא אסור למכור ולקנות ע"י עכו"ם משום דהוי פירסום אבל ביריד או שיירות באים דהוי דבר האבד מותר למכור ולקנות ע"י עכו"ם ואחר חצות מותר לעשות כל מלאכה בעצמו וכן סחורה מותר למכור ולקנות רק שלא יקבע עצמו למלאכה עד שיסיח דעתו מן האבילות וכן אסור למשוך בעסקיו עד שיסיח דעתו מן האבילות (סי' תקנ"ד): ב אם הולך בדרך בט"ב מותר לנעול הסנדל וכשיגיע לעיר יחלוץ מנעליו וכן במקום שדרים בין העכו"ם א"צ לחלוץ ברחוב העכו"ם רק ברחוב שישראלים מצוים שם צריך לחלוץ מנעליו (שם): ג אין שואלין בשלום חבירו בט"ב בהדיוטים שאין יודעין ונותנין שלום משיבין להם בשפה רפה ובכבוד ראש (שם): ד מי שצריך לאכול בט"ב מחמת חולי וכיוצא בו (המבוארים בסי' תקנ"ד) יאמר נחם בברכת המזון [סי' תקנ"ז]: דין תפלת מנחה בט"ב ודין איסור בבשר ויין אחר התענית.

א בתשעה באב במנחה מניחין תפילין וציצית ומברכין עליהם ואומרים קודם מנחה שיר של יום ושיר היחוד ואותן שמניחין תפילין של ר"ת יניחו אותן גם עתה ואומרים אשרי וח"ק וקורין ויחל ומפטירין דרשו ומכניסין ס"ת להיכל ואומרים ח"ק ומתפללין י"ח ואומרים נחם בבונה ירושלים ואם שכח לומר בבונה ירושלים אומר בשו"ת (פ"מ סי' תקנ"ז) ואומרים עננו והש"ץ אומר או"א ברכנו בברכה כו' ואין נופלין על פניהם ואומרים אחר תפלת מנחה ק"ש עם תתקבל וחולצין את התפילין ומתפללין ערבית ואם הלבנה עומדת מקדשין אותה במוצאי ט"ב ואם חל ט"ב ביום א' מבדיל על הכוס במוצאי ט"ב אבל אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים: ב ליל מוצאי ט"ב אסור לאכול בשר ולשתות יין וכן ביום עשירי עד אחר חצות אסור אבל אם חל ט"ב בשבת ונדחה אז אין איסור רק בליל התענית משום אבילות דיום אבל למחר ביום ב' מותרין לאכול בשר ולשתות יין אפי' קורם חצות (סי' תקנ"ט): ג בסעודת מצוה בליל מוצאי ט"ב מותרים

כל הקרואים בבשר ויין וכן יולדות אף שמתענות כגון אחר ז' מ"מ מותרת בבשר ויין אחר התענית (א"ר סי' תקנ"ה): ד אסור לספר ולכבס ולרחוץ ביום עשירי עד חצות אם לא שחל ט"ב ביום ה' שיום עשירי הוא ע"ש מותר אפי' קודם חצות לכבוד שבת (מ"א שם): ה מי שעושה נשואין ביום עשירי לא יהיה שם שום כלי שיר עד אחר חצות (שם): דיבי התרת נדרים.

א מה שנוהגין בהתרת נדרים לומר אף שמצד הדין המבקש התרה צריך לפרש הנדר אך דעו נא רבותי כי א"א לפרטם כי רבים הם כו' זה אינו מועיל אלא לנדרים ששכח אבל לנדרים שלא שכח וזוכר אותם וצריך להתירם צריך לפרט הנדר ואם לאו אין מתירין לו ודי כשמפרט הנדר לפני אחד מהמתירין [שבולי לקט] ובתנאי מודעא שאנו מתירין אינו מועיל אלא בנדר שבינו לבין עצמו אבל בנדר שבין אדם לחבירו אינו מועיל: דיני חודש אלול וערב ראש השנה.

א ביום שני של ר"ח אלול מתחילין לתקוע ותוקעין כל חודש אלול חוץ מערב ר"ה (סי' תקפ"א): ב נוהגין לעמוד באשמורת לומר סליחות ביום א' שלפני ראש השנה ואם חל ר"ה ביום ב' או ג' אז מתחילין לעמוד מיום א' שבוע שלפניו כדי שאותן שמתענין עשי"ת יוכלו להתענות ארבעה ימים קודם ר"ה נגד ב' ימים ר"ה ושבת וערב יום כפור שאין מתענין בהם ומי שמתענה בר"ה א"צ להתענות לפני ר"ה רק שני ימים ואף שנהג כמה פעמים להתענות ד' ימים לפני ר"ה אעפ"כ א"צ להתענות רק שני ימים ואין צריך התרה כי לא היתה כוונתו רק לתשלומין ועכשיו שמתענה בר"ה א"צ תשלומין [מ"א]: ג הש"ץ צריך להתעטף בטלית בשעה שאומר שלש עשרה מדות (שם): ד אבל אסור לצאת מביתו לביהכ"נ לומר סליחות מלבד בער"ה שמרבין בסליחות אז צריך לילך לביהכ"נ (שם) אבל תוך י"ב חודש אסור להתפלל בימים נוראים כמו ברגלים אבל בדליכא אחר שרי (מ"א) אמנם סליחות מותר לומר אפי' בערב ראש השנה (פ"מ): ה ביום ראשון של סליחות נוהגין רוב הקהל להתענות ונוהגין העולם להשלים התענית (מ"א סי' תקס"ב): ו ערב ר"ה נוהגין להתעמת כולם וא"צ לא קבלה ולא השלמה אפי' אין מתענה עשי"ת ואין קורין ויחל וא"א או"א ברכנו במנחה מפני שאינו ת"צ (מ"א סימן תקפ"א): ז אם חל ברית מילה בער"ה השייכים לברית מילה מצוה לאכול וכן מי שמזמין אותו הבעל ברית אף שאינו שייך לברית יכול לאכול שם (שם) רק שלא יאכלו בביתם קודם הברית ואחר שאכלו על הברית מותרין לאכול אפי' בביתם וב"ב מותר לאכול אפי' קודם הסעודה רק יזהר לעשות הסעודה קודם שעה עשירית זמניות (שם): ח רבים נוהגים לאכול בער"ה קודם עלות השחר משום חוקות העכו"ם הנוהגים להתענות בערב חגיגה ויכולין לאכול בלא תנאי אחר שכן נהגו (שם): ט אין נופלין על פניהם בער"ה בתפלה אבל באשמורת בסליחות נופלים ואף שנמשך אמירת סליחות על היום אעפ"כ נופלין על פניהם (שם) ואין תוקעין בער"ה אפי' יחיד בביתו אין רשאי לתקוע כדי לערבב השטן (שם): י נוהגין לילך על הקברות קודם ר"ה ולהשתטח על קברי צדיקים ולהקיף הקברות ולהרבות שם בתחינות ונותנים שם צדקה לעניים קודם שיאמרו התחינות ואין לילך על קבר אחד ב"פ ביום אחד (מ"א בשם כתבים) ואומרים בכל סליחה בתחילתה או"א חוץ מן הסליחה המתחלת בשם (מ"א שם): יא מכבסין ומסתפרין בער"ה כדי להראות שאנו בטוחים בהשי"ת שיוציא לאור משפטינו אבל עכ"פ לא ילבש

בר"ה בגדים חשובים כמו בשאר י"ט כדי שיהיה אימת הדין עליו ונוהגין לטבול ער"ה משום קרי (שם): דין תענית של עשרת ימי תשובה.

א המדקדקים נוהגין להתענות עשי"ת וארבעה ימים שאוכלים בהם היינו ב' ימים של ר"ה ושבת וערב י"כ משלימים אותם קודם ר"ה כמו שנתבאר לעיל (בסי' שלפני זה) וכן נכון לעשות: ב ובאלו התעניות א"צ קבלה ולא השלמה וכן מי שאינו מתענה רק יום א' או ב' ימים בעשי"ת אם נוהג כך בכל שנה א"צ לא קבלה ולא השלמה אבל מי שאינו מתענה בכל שנה צריך לקבל עליו אם רוצה להתענות וצריך להשלים רק אם מתנה בשעת קבלה שלא ישלים א"צ להשלים (סימן תקס"ב ע' במ"א): ג אלו התעניות אם התענה שלשה פעמים בסתם צריך התרה ואם גמר בלבו שינהוג כן לעולם אפי' לא נהג כן רק פעם אחת ועתה מתחרט ג"כ צריך התרה אבל אם לא נהג עדיין אפילו פעם אחת אף שגמר בלבו לנהוג כן לעולם אין צריך התרה (א"ר סי' תקפ"א): ד באלו תעניות לפי שא"צ קבלה והשלמה אף שקיבל בפירוש התענית במנחה אם אירע ברית מילה באותן הימים יכול לאכול על הסעודה ברית מילה ואחר שאכל על הסעודה מותר אחר כך לאכול בביתו רק הב"ב בעצמו מותר לאכול אפי' קודם הסעודה מפני שיש"ט שלו הוא (מ"א סי' תקס"ח): ה כל אלו התעניות אף שא"צ קבלה והשלמה יש להקל במקום שיש קצת חולה וא"צ התרה דמסתמא הכי קבילו עליהו אם לא שמתענה יותר ממה שנהגו הציבור (מ"א שם וא"ר): דיני תפלה של ראש השנה.

א יש נוהגים להתפלל בר"ה ויוה"כ בכריעה וצריכין לזקוף בברכת אבות כשיגיעו למלך עוזר כדי להראות שהשחיה ששוחה בברוך הוא חיוב ואחר כך ישחה בברוך אתה וכן בברכת ההודאה בסוף כשיגיע לוכל החיים יזקוף עצמו וישחה בברוך אתה ובשאר הברכות שאסור לשחות כשהגיע לברוך יזקוף עצמו וישאר זקוף עד שיתחיל ברכה אחרת ואחרשהתחיל הברכה יכול להתפלל בשחי' וכשיגיע עוד לברוך יזקוף עצמו וישאר ג"כ זקוף עד שיתחיל הברכה האחרת וכך יעשה בכל הברכות שאסור לשחות בהן תחילה וסוף (א"ר סי' תקפ"ב): ב דיני זכרנו ומי כמוך והמלך הקדוש והמלך המשפט וכתוב ובספר הכל נתבאר על מקומו בש"ע של חול ע"ש: ג צריך לומר לחיים בשו"א תחת הלמ"ד ואף דבכל השנה אומר בפת"ח ע"פ דקדוק אבל בר"ה שהוא יום הדין א"א בפת"ח שלא יהא משמע לא חיים (מ"א שם): ד אם שכח לומר ובכך תן פחדך וחתם המלך הקדוש א"צ לומר רק אתה בחרתנו ואם טעה באתה בחרתנו והתפלל של חול דינו כמו ב"ט ע"ש: ה צריך לומר שהשלטן בקמ"ץ תחת שי"ן הב' (מ"א שם): ו אף שבכל ימות השנה מתפללין בלחש אבל בר"ה ויוה"כ נוהגים להתפלל בקול רם אבל לא יגביהו קולם יותר מדאי ואם יכול לכיין טפי בתפלה כשמתפלל בלחש מוטב שיתפלל בלחש (א"ר שם) מר"ה עד מוצאי יוה"כ כופלין בכל הקדישים לעילא ולעילא (שם): דברים שנוהגים לאכול בליל ראש השנה.

א יהא אדם רגיל לאכול בליל ר"ה רוביא דהיינו תלתן כרתי תמרי סלקא קרא כשאוכל רוביא יאמר יהי רצון מלפניך ה' או"א שירבו זכיותינו כשאוכל כרתי יאמר י"ר שיכרתו שונאינו. סלקא יסתלקו אויבינו תמרי יתמו שונאינו קרא יקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכיותינו וכל מה שנקרא בכל מדינה בלשון רבים יאכל אותו לסימן טוב ויאמר י"ר

שירבו זכיותינו וכ' השל"ה שיתעורר אדם בתשובה כשאומר י"ר ויתפלל ע"ז בלב שלם (א"ר סי' תקפ"ג): ב יאכל דגים בליל ר"ה משום סימן לפרות ולרבות כדגים (שם) ואוכלים בר"ה ראש כבש ואומר י"ר כו' שנהיה לראש ולא לזנב וגם יש בו זכר לאילו של יצחק ואם אין לו ראש כבש יאכל ראש דג או של מין אחר משום טעם הראשון: ג נוהגין לאכול בליל ר"ה תפוח מתוק בדבש ואומרים י"ר מלפניך ה' או"א שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה כדבש ומברכין על התפוח תחילה בורא פרי העץ שהתפוח עיקר ועל הדבש א"צ לברך ואחר שאכל התפוח יאמר י"ר הנ"ל כדי שלא להפסיק בין ברכה לאכילה ואם אמר הי"ר בין ברכה לאכילה א"צ לברך שנית (מ"א וא"ר שם): ד יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים בר"ה שאגוז בגימ' חטא ועוד שהם מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה (שם): ה לא ישמש מטתו בשני לילות של ר"ה ואם הוא ליל טבילה שלא היתה יכולה לטבול מקודם לכן מותר (שם) ויחזור ויטבול שחרית משום קרי (א"ר): דיני ראש השנה.

א אומרים אבינו מלכנו בר"ה אחר הש"ע של שחרית וכן בתפלת מנחה ואם חל בשבת א"א וכן א"א במנחה של ע"ש. יש לומר כלה בציר"י תחת הלמ"ד [מ"א] צריך לומר סלח ומחל כי מחילה גדולה מסליחה.

צריך לומר קרע רוע במירכא טיפתא ובנשימה אחת (ט"ז). צריך לומר מזה והעבר חטאתינו ופשעינו כו': ב מאריכים בפיוטים ובתפלה אפילו יותר מחצות היום רק אם חל בשבת אין להאריך הרבה (שם): ג המתפלל מוסף והתוקע הם חיובים לעלות לתורה ואם נוטלים שכר אינם חיובים (קיצור של"ה): ד כשיש מילה מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר ואם המוהל בעצמו הוא התוקע נכון שלא ירחץ מדם המציצה ויתקע בפה מלוכלך בדם מילה כדי לערב מצות מילה בשופר (שם ט"ז) וכן אם חל ר"ה בשבת אף שאין תוקעין מלין קודם אשרי: פי' על א"מ בטל מחשבות שונאינו.

לשון אויב נאמר על מי שרודף אחר חברו להרע לו ושם שונא נאמר על מי ששמח בצרת חברו ולכך נאמר מחשבות שונאינו ועצת אויבינו: כלה כל צר ומשטין מעלינו. נאמר על אותן אנשים העומדים להרע ולזה אמר כלה שיכלו מן העולם: שטרי חובותינו.

היינו העונות שנאמר בהם והי' ביום פקדי ופקדתי וזה נקרא שט"ח ולזה אנחנו מבקשים מחוק שטרי חובותינו: דיני תקיעת שופר וברכתו. א צריך לתקוע מעומד ואין לסמוך על שום דבר שאם ינטל אותו דבר יפול אבל הציבור יכולים לישב בתקיעות דמיושב אבל בתקיעות שעל סדר הברכות צריכין הציבור ג"כ לעמוד אבל בדיעבד אם תקע מיושב יצא (מ"א סימן תקפ"ה) ונוהגין לתקוע התקיעות שקודם התפלה על הבימה: ב קודם שיתקע יברך אקבמ"ו לשמוע קול שופר (ולא יאמר בקול שופר כי היכי דלא לישתמע שהוא ציית בקול שופר) ויברך שהחיינו ואין חילוק בין אם מברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים כגון אנשים שאינן יודעין לברך בעצמן אפ"ה מברך שתי ברכות אלו אבל אם תוקע להוציא אנשים שיודעין בעצמן לברך והתוקע בעצמו יצא כבר השומע יברך ב' ברכות אלו (שם) וכן ביום שני בתקיעת שופר אומר שתי ברכות אלו לשמוע קול שופר ושהחיינו ונכון שילבש בגד חדש בתקיעת שופר ביום שני: ג טוב לתקוע בצד ימין אם אפשר ולא בשמאל משום דמשמאל התפילין מגינין

[ולכן איטר שמניח תפילין בימינו צריך לתקוע בשמאלו] וגם משום דכתיב והשטן עומד על ימינו (שם מ"א) וצריך לכסות השופר בשעת ברכה (א"ר שם) ויהפוך פי השופר למעלה בשעת תקיעה (שם): ד אם בירך תוקע אחד ולא היה יכול לתקוע יכול אחר לתקוע על סמך ברכה שבירך הראשון וכן אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים וכן אפילו ד' וה' יכולין לתקוע על סמך ברכה שבירך הראשון כיון ששמעו הברכה אבל אם התוקע הב' בא לביה"כ אחר שבירך הראשון ולא שמע הברכה מהראשון אם לא יצא השני ידי חובתו יכול לתקוע בברכה ואם יצא השני י"ח תוקע בלא ברכה כיון שהציבור כבר שמעו הברכה מהראשון (שם וא"ר): ה בתקיעות שעל סדר התפלה יתקע אחר ולא הש"ץ כדי שלא יתבלבל ואם הוא מובטח שיחזור לתפלתו רשאי לתקוע אפילו אם יש שם אחר שיכול לתקוע ולכן האידנא שמתפללין מתוך הסידור אף שיש אחר שיכול לתקוע רשאי הש"ץ בעצמו לתקוע וכ"ש בתקיעות דמיושב שיכול הש"ץ לתקוע בעצמו אף שיש שם אחר (שם) אבל אסור לש"ץ להיות מקרא בתקיעות שעל סדר התפלה שאסור להפסיק: ו ונוהגין להקרות לפני התוקע מלה במלה כל סדר התקיעות דמיושב ועל סדר הברכות כדי שלא יטעה (שם) וגם נוהגין שמחלקין התקיעות שעל סדר הברכות לכמה תוקעין ואין למחות בהם כדי לחבב המצות (ט"ז שם): ז פעם א' לא היו יכולין לתקוע והפך התוקע השופר וקרא לתוכו ויהי נועם ושוב יכלו לתקוע [מהרי"ל במ"א]: מי הם הראוין לתקיעת שופר.

א כל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן (סימן תקפ"ט): ב אשה פטורה מתקיעת שופר משום דהוי מ"ע שהז"ג ואע"פ שפטורה יכולה לתקוע וכן אחר אף שיצא כבר יכול לתקוע להוציא אותה אבל אינו רשאי לברך להוציאה בברכה אם הוא יצא כבר רק האשה תברך בעצמה והוא יתקע לה (שם) ואין לתקוע לאשה רק אחר יציאה מביהכ"נ: ג סומא חייב בתקיעת שופר ויכול להוציא אחריה ידי חובתן ואם היה מוחזק לתקוע וסלקוהו מחמת שחששו לסברת רי"ו דס"ל כר"י דסומא פטור ממצות אם אין בקי כמוהו יכולין לחזור ולמנות אותו להיות תוקע ולכתחילה אין לסלקו אף שנמצא בקי כמוהו (מ"א שם): ד המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא י"ח וכן השומע מן המתעסק אף שכיון השומע לצאת לא יצא (שם): ה נתכוין השומע לצאת ולא נתכוין התוקע להוציא או להיפך לא יצא ידי חובתו (שם): ו ש"ץ שתוקע להוציא כל הציבור ושמע אחד אחורי ביהכ"נ התקיעות וכיון לבו לצאת יצא אף שהש"ץ אינו יודע להוציא זה שעומד שם אעפ"כ יצא כי הש"ץ דעתו להוציא לכל מי שישמע תקיעתו ובלבד שלא יעמוד רחוק מביהכ"נ כ"כ שאפשר שלא ישמע קול שופר רק קול הברה (סי' תקפ"ט וסי' תקפ"ז): סדר התקיעות: א תקיעות דמיושב שלשה פעמים תשר"ת ושלשה פעמים תש"ת ושלשה פעמים תר"ת (סי' תק"צ): ב שיעור תקיעה של תשר"ת צריך להיות כשיעור שברים ותרועה והיינו י"ח כוחות כל שהוא ובדיעבד אם לא עשה התקיעות שי תשר"ת רק כשיעור תשעה כוחות כל שהוא יצא אבל אם עשה פחות מתשעה כוחות לא יצא (שם): ג שברים של תשר"ת לכתחילה לא יעשה יותר מג' שברים ואם עשה הרבה שברים בדיעבד כשר ולא יאריך בשבר אחד יותר מג' כוחות דהיינו שבכל השברים לא יהיה רק ט' כוחות ובדיעבד אם האריך בשבר אחד של תשר"ת עד י"ז כוחות כשר אבל אם האריך עד י"ח לא יצא שכבר נעשה תקיעה (א"ר) אבל אם לא האריך בתקיעה של

תשר"ת כשיעור ח"י כוחות ובשבר האריך לא יצא אליבא דכ"ע אף בדיעבד (שם): ד תקיעה של תש"ת לכל הפחות צריך לעשותה כשיעור ט' כוחות ואם לא עשה כן אפילו בדיעבד לא יצא ובשבר מהשברים של תש"ת אם האריך כשיעור ט' כוחות אפ"י בדיעבד לא יצא (מ"א שם): ה תקיעה של תר"ת צריך לכתחילה לעשותה כשיעור ט' כוחות ואם לא עשה בדיעבד רק אפ"י כשיעור ג' כוחות יצא (שם): ו התרועה של כל הסדרים צריך לעשותה לא פחות מט' כוחות ובדיעבד אם עשאה כשיעור ג' כוחות יצא (שם): ז השלשה שברים צריך לעשותם בנשימה אחת ובדיעבד יצא אפ"י עשה בב' נשימות (שם): ח ג' שברים ותרועה דתשר"ת עושים בשתי נשימות רק שלא ישהה בנתיים כדי נשימה והמקרא צריך להקרות לו בפעם אחת שברים תרועה כדי שלא יפסיק התוקע בנתיים כדי נשימה (שם): דין טעות בתקיעות.

א אם טעה בתשר"ת ואחר שתקע ב' שברים טעה ולא תקע השבר הג' והתחיל להריע בין אם נזכר באמצע התרועה קודם שתקע ג' כוחות בין אם לא נזכר עד אחר שגמר התרועה צריך לחזור ולתקוע ג' שברים ותרועה בנשימה אחת אבל תקיעה ראשונה לא הפסיד. וכן אם טעה בתשר"ת וקודם שהתחיל השברים תקע תרועה לא הפסיד תקיעה ראשונה וא"צ לחזור ולתקוע תשר"ת מחדש (סימן תק"צ א"ר דלא כט"ז): ב אם טעה בתש"ת ואחר שתקע ב' שברים התחיל להריע או קודם שהתחיל לתקוע השברים התחיל להריע אפילו נזכר באמצע תרועה הפסיד גם תקיעה ראשונה וצריך לתקוע תש"ת מחדש (שם): ג אם טעה בתר"ת וקודם שהריע ג' כוחות כשיעור התרועה התחיל שברים או קודם שהתחיל התרועה תקע השברים אפ"י לא תקע אלא שבר א' הפסיד התקיעה ראשונה וצריך לתקוע מחדש (שם): ד ואם טעה ותקע שני שברים זה אחר זה או ב' תקיעות זה אחר זה אם לא הפסיק ביניהם בשתיקה הוי כא' ויצא ואם הפסיק ביניהם בשתיקה הוי הפסק והפסיד גם התקיעה ראשונה וצריך לתקוע מחדש הסדר שעומד בה (שם מ"א) ואם התחיל לתקוע תקיעה אחרונה מהסדר ואין קולו עולה יפה ומתחיל לתקוע שני' נחשבת הכל לתקיעה אחת ול"ה הפסק (מ"א שם): ה ואם טעה ותקע גם תקיעה אחרונה מן הסדר ונזכר שטעה בהסדר אותה תקיעה אחרונה עולה בשביל תקיעה ראשונה ותוקע הסדר שטעה בו מחדש חוץ מתקיעה ראשונה (מ"א שם): ו אם טעה בתקיעות דמיושב בתשר"ת אחד ושאר תשר"ת עשה כהוגן ולא נזכר עד שהתחיל לתקוע תש"ת או תר"ת גומר הסי' כולו ואח"ב תוקע התשר"ת שטעה (מ"א שם): ז בכל זה אין חילוק בין תקיעות דמיושב ובין התקיעות שעל סדר הברכות אבל התקיעות שתוקעין אחר התפלה אין בכך כלום (מ"א שם): דין הפסק בין הברכה לתקיעה.

א בין התוקע ובין הציבור לא יסיחו בין הברכה עד סוף התקיעות דמעומד. ובין הברכה עד סוף התקיעות דמיושב אסור להפסיק אפ"י בתפלות לכן לא יאמר הי"ר הנדפס במחזורים ובסידורים בין התקיעות דמיושב רק יהרהר בלבו ואל יוציא בפיו או שיאמר הי"ר בסוף התקיעות דמיושב ואם הפסיק בין התקיעות אפ"י בשיחה שאין צורך כלל א"צ לחזור ולברך אבל אם הפסיק בין הברכה לתחלת התקיעה שלא מענין התקיעות אפ"י מענין התפלה צריך לחזור ולברך ואם מענין התקיעות הפסיק כגון שאמר הבא שופר לתקוע או שאמר לשכנך השופר שאין יכול לתקוע אין צריך לחזור ולברך (סי' תקצ"ב): דיני טלטול השופר.

א ר"ה שחל בשבת שאין תוקעין בו אסור לטלטל השופר אם לא לצורך גופו ומקומו (סימן תקפ"ח): ב ר"ה שחל בחול לאחר שתוקעין אסור לתקוע בחנם ואפי' רוצה להתלמד ביום ראשון כדי שיתקע ביום ב' אסור אבל לטלטל השופר אחר שתקע מותר וכן לולב מותר לטלטל אף אחר שכבר יצא בו לפי שראוי עוד לאנשים אחרים שלא יצאו עדיין ואף ביה"ש מותרים ביום ראשון שמי ששכח ביום א' עד ביה"ש צריך לתקוע ביה"ש וכן ליטול לולב ביה"ש (א"ר סי' תקצ"ו ופ"מ במ"ז שם) וכן קטן אף שהגיע לחינוך מותרים לומר לו לתקוע כל היום כדי שיתחנך (סימן תקצ"ו): ג בט"ז האריך בשאלה בר"ה שחל להיות ביום ה' ו' ולא בא להם שופר עד אחר שהתפללו של שבת מבע"י והתיר לתקוע בלא ברכה (סימן ת"ר): פרטי דיני שופר א שופר של ר"ה אין מחללין עליו י"ט ואפי' בדבר שיש בו משום שבות כיצד היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר ואין לו שופר אלא הוא אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביאו וע"י עכו"ם מותר דהוי שבות דשבות ובמקום מצוה לא גזרו (סימן תקפ"ז): ב דיני אמירה לעכו"ם להביא שופר מחוץ לתחום או מחוץ לי"ב מילין בין בשבת בין בי"ט דינו כמו בלולב ונתבאר שם בה' לולב כל פרטי דינים: ג יכול ליתן מים או שאר משקין בשופר בי"ט כדי לצחצחו (שם): דיני תפלת מוסף של ראש השנה.

א אחר התקיעות דמיושב אומר הש"ץ אשרי העם יודעי תרועה כו' ואומרים אשרי ומכניסין הס"ת להיכל (סי' תקצ"א): ב ומתפללין וא"א פסוקי מוסף ר"ח אלא אומרים מלבד עולת החודש ומנחתה ועולת התמיד כו' ושני שעירים לכפר כו' וצ"ל בשני ימים של ר"ה ואת מוספי יום הזכרון ואם אמר ואת מוסף יצא כיון שאמר מלבד עולת החודש כו' ואמר ג"כ ושני שעירים לכפר כו' (שם): ג צריך לומר ועקידת יצחק לזרעו של יעקב תזכור (ט"ז שם): ד יחיד המתפלל מוסף לא יתפלל בג' שעות ראשונות על היום (שם): פירוש התפלה של אתה זוכר שיש בו לכאורה דברים כפולים ושמות משותפים: (זוכר) נאמר על המעשים.

(ופוקד) נאמר על העושים מה שהופקד עליהם מהעונש מה עונש ישולם להם כמו ופקדתי בשבט פשעם (ולכן תקנו ביעלה ויבא זכרנו ה' אלקינו בו לטובה. ופקדנו כו' שהכוונה כענין שאמר דוד מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים כן מתפללין אנחנו שיזכור רק המעשים טוביה.

ופקדנו בו לברכה. שהפקידה דהיינו התגמול יהיה לברכה.

והושיענו בו לחיים. היינו שאם ח"ו נתחייבתי עונש יהיה עונשי לחיים (כלומר בעוה"ז ולא לעוה"ב) ולכך אמר כל יצורי קדם שאף המתים הם בדין: (תעלומות) נאמר על המחשבות שזה נעלם מכל אפי' מן המלאכים שאף המלאכים אינן יודעין מחשבה שבלב ולא בא לעולה כלל: (ונסתרות) נאמר על המעשים שנעשו במסתר מעין הרואה: (כי אין שכחה) כלומר שאל יטעה אדם לומר שהזכירה הוא כדרך איש הזוכר דהיינו דרמי' אנפשי' ומדכר ולזה אמר כי אין שכחה כלומר אין שייכות שכחה אצל הקב"ה מזכירת המעשים ולא נסתר שום דבר מעין השגחתו: אתה זוכר) אמר היות שמעשים הם נדונין לפי המעשה דרך משל שאם יעברו שנים על איסור גניבה שזה יגנוב מנה וזה יגנוב ענה

ומ"מ אפשר שיתחייב אחד בעונש גדול כפלי כפליים מחבירו מחמת שזה גנב לעשיר וזה גנב לעני כמו שמצינו שנתן אמר לדוד.

ולרש אין כל כ"א כבשה אחת שאמר דוד שהאיש הזה יומת והכבשה ישלם ארבעתים אף שדין גניבה הוא רק לכפל ולזה אמר שזוכר כל המפעל. כי מעשה נאמר על מעשה החטא.

ומפעל נאמר על פעולה שפעל המעשה ההוא בהאיש הנפעל והשי"ת אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות והוא שוקל מה שפעל זה במעשה ההוא יותר ממה שפעל חבירו במעשה ההוא וכן צריכין במעשה להשגיח על העושה שאם העושה הוא ת"ח יגדל העונש שיש בו חילול השם וכן מי שהחזיק לו השי"ת טובה בעושר.

וכיוצא אצלו העונש יותר גדול על חטאו וגם מי שטבעו חם ביותר אינו נענש כ"כ על הכעס והניאוף כמו מי שטבעו קר כמ"ש הרמב"ם במ"נ והב"ע ולזה אמר וגם כל היצור לא נכחד ממך כלומר בחינת היצור לפי מה שהוא ולזה כ' בעל עקידה בטעם הגורל לומר שבחינת הטבעי האנושית אינן שווין אחד הוא כעסן בטבע ולפום צערא אגרא.

והגורל הוא כעין התנצלות לומר שכך עלה בגורלו (ונראה שזהו שהשטן בא לפני הקב"ה ביוה"כ ואומר יש לך עם שהוא כמלאכי השרת מה מלאכים אין להם קפיצין כו' והכוונה לדעתי לומר שאין להם הכרעה לחטא ביוה"כ מחמת שאין רשות לשטן ביוה"כ כי קפיצין ברגל הוא שיש בהן הכרעה לעשות בהם רצונו לישב או לעמוד ולכך המשיל הבחירה שבאדם להכרעת הקפיצין והיא קיטרוג מהשטן.

וכן מה שאמר שאין בהם אכילה ושתייה הוא ג"נ לקיטרוג כי הובה אכילה ושתייה עושה והמתענה טבעו נכנע מלחטוא ואין דרך השטן להיות מליץ): (הכל גלוי וכו') אמר זו על העתידות כי מקודם דיבר על העבר שזוכר על מה שעבר ועתה אמר שיודע על מה שעתיד (וידוע) הוא נגד הנעלם שהוא במחשבה (צופה) נאמר על מי שצופה על קו השווה וגם על צפי' השכלי' והמחשבה והבטה הוא מלמעב' למטה וכיון שהקב"ה משיג כל הנשמות מהגופי' עד לסוף כל הדורות ומה שהוא צופה על הנשמות שהוא חלק אלקי ממעל על זה נקרא צופה ועל הגופות שהן מטה מטה ממדריגתו נקרא מביט (כי תביא) כלומר מחמת שהיית צופה ומביט שבהכרח יבוא זמן שתפקוד בו מה שיעשה על כל רוח ונפש ובו ביום יזכור מעשים רבים והמון בריות לאין תכלית: ולכך מראשית כזאת וכו'.

כלומר כמו שמנהג מלך רחמן כשרוצה לבוא במשפט עם עמו מודיע להם יום בואו למען יסדרו להם טענותיהם ויבקשו מליצים לעצמם כן מלך מלכי המלכים הקב"ה הודיע יום קביעות משפטו עם עמו: מראשית. היינו מיום בריאות עולם שנקרא ראשית כי כשנברא אדם נתקבל אותו יום בתשובה שתיכף בשעת בריאות עולם הודיע לאדם שיש שכר ועונש דהיינו קודם בריאות עולם נתן גילוי דע' במה שברא קודם ג"ע וגיהנם ומה שנקרא מלפני' קודם בריאות עולם כענין שאמרו בחגיג' מה לפני' ומה לאחור ולכך נאמר אצל הודעת מראשית ואצל מלפנים גלית כי הודעה נאמר מה שמודיע לאחר' בפה וגילוי נאמר כשעושה אחד דבר שמתוכה יבינו מה שיהיה כוונתו וכן הי' מעשה

השי"ת שברא הג"ע והגיהנם ובזה גילה שיש שכר ועונש ומחמת כי הבריאה היה טוב לפניו כדכתיב וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאוד.

והיום שהוא חדוה לפני הקב"ה קונה אותו היום השפעה טובה (כמ"ש חז"ל בהמן שלא ידע לידת משה) ולכן קבע המשפט באותו יום: (כי חוק) כלומר החוק הוא שיהיה באותו יום כדי שיעלה לפניו זכרון הבריאה ויתמלא רחמים שלא להחריבו: (ועל המדינות) כלומר כי אמרו בש"ס שעומד הקב"ה לדין עמים שאינו מדקדק בדתם משא"כ לדין ישראל הוא מדקדק שלא להחריבן.

ומה שאמר על המדינות בל' אמירה כי תיכף הוא אומר דינם אם לחייבם שיחברו משא"כ הבריות הם יפקדו כלומר מעיין בדינם להזכירם לחיים ולמות ע"ד שאמר ישעי' הנביא ועומד לדין עמים כי עמידה ל' איחור ועיכוב (מי לא נפקד כו') שהכל עומדי היו' בדין: (כי זכר כל היצור) כי באנשים הוא דן על המעשה ואח"כ על ההכנה למעשה כי אין שוה העונש שהוא על עבירה שנעשה בפתאום לעבירה שנעשה בהכנות רבות ואח"כ דן על המחשבה כי אין דומה עבירה שנעשה במחשבות מרד להכעיס לבין שנעשה במחשבת הוראות היתר וכיוצא ויצרי מעללי איש.

כי האנשים אינן על קו המשקל כי יש אנשים אשר טבעם חם מאוד ויצרם גדול ויש אשר בטבע אפילו לאשתו אינו מתאוה וגם יש כעסנים ויש אשר בטבעו אינו כעסן ולו נתכנו עלילות לדין כ"א לפי יצרו ולזה אמר ויצרי מעללי איש (אשרי איש) איש נקרא מי שנתבטל אצלו כל תאוותיו הגשמיות כלומר שלא יעיין במחשבתו רק בכך ולזה קורוהו איש שגם המלאכים נקראים אישי' ולכך נקרא משה איש.

ובן אדם כו'. כלומר כשעוסק בדברים גשמיים ובמשא ובמתן לא יהיה בטחונו אלא בו (כי דורשיך) כלומר שאין לו לאדם לירא מלעיין בהשגות הקב"ה כי אולי יציץ ויפגע לזה אמר כי הקב"ה יהי' בעזרו שלא יכשל: ולא יכלמו כו'.

כלומר שהבוטח בכך לא יכלם: כי זכר כו'. כלומר כאשר חשבון המעשים באים לפניך אתה דורש מעשה כולם אולי ימצא בהם זכות באחד מהם להגין וגם את נח באהבה זכרת כלומר כמה שעשות עם נח שהפקדת אותו בדבר ישועה ורחמים כמו כן תפקוד אותנו: דיני תענית בראש השנה.

א יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בר"ה ומשנה רגילתו ואינו מתענה שאינו משלים שנתו ומי שאינן ירא לנפשו א"צ להתענות כל ימיו רק צריך התרה כמו שאר נדר (סימן תקצ"ג): ב המתענה פעם א' בר"ה ת"ח אם היה ביום ראשון צריך להתענות כל ימיו ב' הימים ואם הוא ביום שני מתענה כל ימיו יום שני לבד (ומי שאינו ירא לנפשו א"צ להתענות כל ימיו וא"צ התרה אבל אם התענה עוד פעם אחת משום שהיה ירא ואח"כ אינו רוצה להתענות עוד צריך התרה כיון שכבר התענה הוי כמו שגמר בדעתו להתענות יום קבוע בכל שנה והתענה אפי' פעם א' צריך התרה אבל בשביל פעם ראשון א"צ התרה כי בפעם הראשון היה מחמת חיוב ולא מחמת נדר כן נלענ"ד ומה שמשמע בא"ר שגם בתענית חלום צריך להתיר נדרו אפשר כוונתו כשגמר בתחלה בדעתו להתענות כל ימיו ורוצה לחזור בו אז צריך להתיר נדרו) ג בלא תענית

חלום אסור להתענות בר"ה כמו שאר י"ט ומי שחלם לו חלום שהוא ספק אם מתענין עליו בשבת אין מתענין (מ"א וא"ר): ד המתענה בר"ה אין צריך למיתב תענית לתעניתו וא"א עננו בר"ה אם מתענה (שם): ה דין המתענה בר"ה אם מותר לבשל לעצמו או לאחזרים על י"ט או שבת ע"ל בה' י"ט בדין עירוב תבשילין: ו אפ"י מי שנוהג להתענות בר"ה בלילה אסור להתענות (שם במ"א): ז ר"ה שחל בשבת א"א צדקתך במנחה: (סי' תקצ"ח): דין קידוש ליל שני של ר"ה ודין הבדלה במוצאי ר"ה.

א בקידוש ליל ב' של ראש השנה ילבש בגד חדש או מניח פרי חדשה כדי להסתלק מן הספק ויאמר שהחיינו ואם אין לו בגד חדש או פרי חדשה אעפ"כ יאמר שהחיינו (סימן ת"ר) וכן אשה בשעת הדלקת נרות שצריכה לומר שהחיינו אם אפשר לה בבגד חדש או בפרי חדשה מוטב ואם לאו אעפ"כ תאמר שהחיינו: ב במוצאי ר"ה מבדיל על הכוס כמו בשאר י"ט (סי' תר"א): סדר עשרת ימי תשובה.

א בכל הימים שבין ר"ה ליוה"כ חוץ מערב יוה"כ אומרים א"מ ערב ובוקר מלבד בשבת שא"א אפ"י במנחה של ע"ש ואם יש ברית מילה באותן הימים אף שא"א תחנון אבל אבינו מלכנו אומרים (סי' תר"ב): ב אין נותנין חרם וכן אין משביעין אדם בב"ד עד אחר יוה"כ (שם): ג אין מקדשין הלבנה עד מוצאי יוה"כ ושבת שבין ר"ה ליוה"כ אומרים צו"ץ במנחה (שם): מנהג כפרות בערב יום כפור.

א מה שנוהגין לעשות כפרות בערב יוה"כ הוא מנהג ותיקין וכ"כ האר"י ושל"ה ז"ל ע"ד הקבלה ונוהגין ליקח תרנגול זכר לזכר ולנקבה לוקחין תרנגולת ולאשה מעוברת לוקחין תרנגול ותרנגולת משום שמא תלד זכר ואם נקבה תלד די לה ולבתה בתרנגולת ששנים רשאים ליקח כפרה אחת (מ"א שם): ב ובוחרים בתרנגולים לבנים אבל אין לחזור אחר לבנים דוקא משום דרכי אמורי רק אם נזדמן לו לבן יקח.

ומכל המיני בע"ח יכול ליקח לכפרה אפ"י דגים אבל אסור ליקח בע"ח הראויין להקרבה כמו תורים או בני יונה שנראה כמקדיש קדשים בחוץ (מ"א שם): ג ושוחטין אותם באשמורת כי אז רחמים גוברים (של"ה בשה האר"י ז"ל) וטוב לפדותן בממון ונותנים המעות לעניים ויש להסמיך שחיטת הכפרות מיד לאחר שהחזירו עליו.

וזורקין בני המעיים על הגגות או בחצר במקום שהעופות יכולין לקחת משם [שם]: דיני ערב יום הכפורים. א מצוה לאכול ולשתות בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה ויכול למעט מלימודו כדי לאכול ולשתות ומ"מ לא יאכל אלא דברים קלים כגון דגים או עופות כדי שלא יהא שבע ומתגאה (שם ט"ז סי' תר"ד ומ"א): ב אסור להתענות בו אפילו תענית חלום ואפילו עד סעודה המפסקת אסור לו להתענות (א"ר בשם של"ה דלא כמ"א) כיון דאכילה בעצמה נחשבת כעינוי ואם טעה והתענה אם לא התענה רק עד סעודה המפסקת אין צריך למיתב תענית לתעניתו (מ"א שם): ג אין נופלים על פניהם בעיוה"כ גם א"א למנצח יענך ומזמור לתודה גם א"א בו אבינו מלכנו אם לא שחל יוה"כ בשבת אז אומרים א"מ עיוה"כ שחרית אבל במנחה א"א אפילו כשחל יוה"כ בשבת (מ"א שם): ד אבל בערב שלפני עיוה"כ נופלין על פניהם במנחה וכן אם חל עיוה"כ ביום א' אומרים צו"ץ בשבת במיחה (שם) והנוהגים שלא לאכול בשר כי אם בימים שא"א תחנון אז במקומות שאין מרבין בסליחות בשחרית נמצא שמחזיקין גם הלילה קצת ליום טוב

מותרים לאכול בשר בלילה אחר צ"ה אבל לפני צ"ה אף שהתפלל ערבית אסור לאכול בשר אבל במקומות שמרבין בסליחות בשחרית אסורים לאכול בשר אפילו אחר צ"ה.

אבל מי שנדר בפירוש שלא לאכול בשר כ"א בי"ט אסור לאכול בשר בלילה אפי' במקומות שאין מרבין בסליחות שחרית אבל בערב יוה"כ ביום מותרין (מ"א שם): שיפייס אדם את חבריו בערב יום הכפורים. א עבירות שבין אדם לחבריו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבריו ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור פעם שנית ושלישית ובכל פעם יקח עמו שלשה אנשים ואם אינו מתפייס בג' פעמים אינו זקוק לו מיהו אם רוצה לפייסו יותר רשאי אם אין שם בזיון תורה מיהו יאמר אח"כ בפני י' שביקש ממנו מחילה ולא רצה למחול לו (סי' תר"ו) ואם הוא רבו צריך לילך כמה פעמים עד שיתפייס (שם): ב המוחל לא יהא אכזרי מלמחול אם לא שמכוין לטובת המבקש מחילה [וכעין מעשה דרב ודר"ח] ואם הוציא עליו שם רע א"צ למחול לו ומ"מ מדת ענוה למחול לו (מ"א שם): ג אם מת אשר חטא לו מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר חטאתי לאלהי ישראל ולפ' זה שחטאתי לו והם ישיבו מקול לך מחול לך מחול לך וצריך לילך שם יחף ואם הוא חוץ לג' פרסאות יכול לשלוח שלוחו לילך על קברו ולפייסו עם עשרה בני אדם ויאמר הנני השליח של פ' מודה ברבים שפ' שלחני לבקש מחילה וכל בקשת מחילה יהיה בעיוה"כ (שם): ד תקנות קדמונינו וחרם שלא להוציא שם רע על המתים ואם חרפו אחר מיתה א"צ לילך על קברו רק יבקש מחילה במקום שחרפו (מ"א): ה נהגין לטבול בעיוה"כ משום קרי ולאדם חלש די בהטלת ט' קבין מים שאובין ואפי' מג' כלים ולא מד' וכששופכין מב' או מג' כלים אז צריך שלא יפסיק הראשון עד שיתחיל הב' ואם היה מקצת גופו במקוה ושפך עליו ט' קבין יצא אבל אם עמד בגיגית שיש בה מים שמכסין אפילו מקצת רגליו ושפכו עליו ט' קבין לא יצא (שם במ"א): ו אשה ששמשה תוך ג' ימים צריכה לכבד ביתה בחמין שלא תפלוט ש"ז ביוה"כ אבל אם היא סמוך לווסתה או לטבילתה לא תעשה כן כי אז רגילות להתעבר ויש לחוש שמא תשחית זרע הריון (שם במ"א): ז אבל תוך שבעה בעיוה"כ מותר לרחוץ אפילו שעה אוב' קודם הלילה שיוה"כ מבטל גזירת שבעה ואפילו הרחיצה בחמין ופשוט דשאר דיני אבילות כגון ישיבת הקרקע נוהגים עד הלילה דלא הוי לענין זה כ"ט דרק אכילה מצוה בעיוה"כ (מ"א שם): סדר הוידוי במנחה בערב יום הכפורים.

א צריך להתודות במנחה בעיוה"כ קודם סעודה המפסקת ויחיד אומרה אחר שסיים תפלת י"ח וקודם הוידוי יאמר יהיו לרצון והש"ץ שמחזיר התפלה בקול רם במנחה אינו חוזר הוידוי ואין אומרים אבינו מלכנו ולא שום תחנה (סי' תר"ז): ב כשמתודה בלחש נכון לפרט החטא הידוע לו שעשה אבל בקו"ר אסור לפרט החטא שאינו מפורסם וצריך לעמוד בשעת וידוי וצריך לשחות כמו במודים ולא יסמוך לשום דבר דסמיכה חשוב כשיבה (שם במ"א): בעל חטא צריך לומר בסתר ובגלוי.

בשגגה ובזדון. כפרה לחטאים מחילה לעונות סליחה לפשעים.

וכשמתודה יכה באגרופ על החזה (שם במ"א). אין לדבר בשעת הוידוי (שם): על חטא שחטאנו לפניך ביצה"ר פי' היינו מה שגירה יצה"ר בנפשו כמאמר חז"ל רב לייט אמאן

דמגרי יצה"ר בנפשו: ג אחר מנחה לוקין ל"ט מלקות ברצועה של עגל כל זהוה שהוה רק לזכרון בעלמא והנלקה יהיה פניו לצפון ואחוריו לדרום והמלקה יאמר ג"פ והוה רחום שהוה ט"ל תיבות כנגד ט"ל מלקות והנלקה יאמר וידוי (שם): סדר סעודה המפסקת.

א צריך לאכול סעודה המפסקת קודם בין השמשות ושיעור ביה"ש הוה כמו רביעית שעה קודם צאת הכוכבים וצריך להוסיף מעט (סי' תר"ח): ב אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול אין להקל לאכול אח"כ אם לא שהתנה בפ"י שאינו מקבל תענית וקבלה בלב קודם פלג המנחה אין בכך כלום אם לא שקיבל בפירוש (שם במ"א בשם מהרי"ל): ג בסעודה המפסקת לא יאכל דברים המחממים כגון מיני בשמים וחלב חמה אסור אף בשחרית שמרבה זרע וראוי לאכול בסעודה המפסקת מאכלים קלים להתעכל ולא יאכל שומשמן ולא אכילה גסה ואם אכל הרבה לא ישים אצבעו תוך פיו ביוה"כ כדי להקיא (שם במג"א): דיני הטמנת חמין בערב יום הכפורים.

א אין להטמין מעיוה"כ על מוצאי יוה"כ כמו שמטמינים מע"ש לשבת והטעם משום הכנה או משום דמיחזי כרעבתנותא (סי' תר"ט) וזה לא שייך רק כשמטמין מאכלים לצורך אכילה של מוצאי יו"כ אבל אם מטמין בתנור דברים שאינן לצורך אכילה של מוצאי יוה"כ כגון במדינתנו שעושין הפאודל"ע ועושין הרבה בפעם אחת שצריך על זמן רב ושורק פי התנור בטיט מותר להטמין בערב יוה"כ בתנור שיתבשל שם ביוה"כ ואפילו אחר חצות מותר מידי דהוי אמלאכות שמותר לעשותן בע"ש מבע"י ונעשין מאליהן בשבת במקום שאין חשש שמא יחתה ואפילו אם רוצה לאכול מהפאודל"ע במוצאי יוה"כ מותר לאכול ממנה: דיני הדלקת נרות ביום הכפורים.

א נוהגין להרבות נרות ביוה"כ בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וגם בביתו מדליק ומברכין להדליק נר של יוה"כ ואם חל בשבת אומר בברכה של שבת ושל יוה"כ וצריך להדליק גם בחדר שישן שם כדי שלא יבוא לשמש עם אשתו (סי' תר"י במ"א): ב נוהגין שכל איש עושין לו נר ועוד נר לאביו ולאמו שמתו ונוהגין לעשות לנר ביהכ"נ פתילות עבות כדי להרבות אורן ואם כבו נרות אלו ביוה"כ אסור לומר לעכו"ם להדליקם או לקבל שעה הנוטף ממנו רק לוקחין עכו"ם לשמור הנרות שלא יבוא ח"ו לידי דליקה (שם): ג אם כבו הנרות נוהגין שמדליקין אותם במוצאי יוה"כ ואל יכבנו עוד אלא יניחנו לדלוק עד גמירא וגם יקבל עליו שכל ימיו לא יכבה נרו במוצאי יום הכפורים לא הוה ולא אחר ויש להציע השולחנות ביוה"כ כמו בשבת: איסור רחיצה ביום הכפורים.

א אסור לרחוץ ביוה"כ ואפי' להושיט אצבעו במים אסור ואם היו רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה או שנטף דם מחוטמו מותר לרחצם וצריך ליזהר שלא ירחץ רק מקום המלוכלך בלבד ולא יותר (סי' תרי"ג מ"א שם) אבל אם היו ידיו מלוכלכות בצואה או שנגע בגופו במקומות המכוסים אפי' לא נגע רק באצבע אחת צריך לרחוץ כל ידיו עד קשרי אצבעותיו ואם נגע בידו בטיט או ברפש אין רשאי לרחוץ רק מקום מלוכלך בלבד (ועיין פ"מ סי' ק"ח במ"ז): ב בשחרית נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו ומברך ענט"י ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הר"ר מעל הידים (שם): ג אם הטיל מים ושיפשף הניצוצות או עשה צרכיו מותר ליטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו וכן

כהן שעולה לדוכן נוטל ידיו אף שהן טהורות (שם) אסור לרחוץ פיו ביוה"כ (שם): ד אם ראה קרי ביוה"כ אסור לו לטבול אפילו רגיל לטבול בשאר ימות השנה אסור רק רוחץ מקומות המלוכלכים לבד ומתפלל (שם): ה אשה אסורה לטבול בליל יוה"כ אפי' הגיע זמן טבילתה בו ביום אבל ללבוש לבנים מותרת ביוה"כ ורוחצת בין ירכותיה כדרכה ואם רוצה לטבול במוצאי יוה"כ תעשה החפיפה עיוה"כ (שם): דין סיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ביוה"כ.

א אסור לסוך אפילו מקצת גופו ביוה"כ ואפי' אינו אלא להעביר הזוהמא אסור אבל אם הוא חולה אפי' אין בו סכנה או שיש לו חטטין בראשו מותר (סי' תרי"ד) והיינו דוקא במקום שנוהגין לסוך בחול אפי' איש בריא אבל במקום שאין נוהגין לסוך בחול איש בריא אסור לסוך ע"ג חטטין בין ב"ט בין בשבת משום דמוכח שהוא משום רפואה (ועיין בט"ז בסי' שכ"ז ס"ק ב'): ב אסור לנעול מנעל או סנדל של עור וחולצים המנעלים מבע"י (היינו שגם בזה צריך לעשות תוס' כמו באכילה).

אפי' מנעל של עץ ומחופה עור אסור לנעול אבל של גמי או של קש ושאר מינים מותר אפילו לצאת בהם לר"ה (שם): ג מותר לעמוד ע"ג כרים וכסתות אפי' של עור אם צריך לו מחמת כאב רגל או צינה והמחמיר גם בזה תע"ב אבל בשעת תפלת ש"ע אסור לעמוד על גביהם משום דאסור לעמוד ע"ג מקום גבוה בשעה שמתפלל ועוד שנראה כמתגאה אם עומד ע"ג כרים (שם ובמ"א): ד היולדת כל שלשים יום מותרת לנעול סנדל וכן חולה אף שאין בהם סכנה וכן מי שיש לו מכה ברגליו מותרים לנעול סנדל (שם): ה כל אדם מותר לנעול סנדל במקום שמצויין שם נחשים ועקרבים הנושכים (שם): ו ואם ירדו גשמים ורוצה לילך מביתו לבהכ"נ או להיפוך והוא איסטניס מותר לנעול מנעליו ויניחם בבהכ"נ במקום מוצנע ולא יגע בהם כ"א ע"י בגד אבל אם נוגע במנעליו שלא ע"י בגד צריך ליטול ידיו אבל מי שאינו איסטניס לא ינעול מנעליו אם צריך לו לילך אפילו אם ירדו גשמים ובפרט שהולכין באנפלאות א"כ אין להם צער כ"כ בלא מנעלים ואם רוצה לילך לבהכ"נ ויודע שילכלך שם רגליו במקום מטונף מותר לנעול מנעליו אבל תיכף כשיוצא משם צריך להסיר אותם וכן איסטניס תיכף כשיבוא למקום שאין לו צער צריך להסיר אותם דלא כאותן שנוהגין שהולכין בסנדלין אפילו בבהכ"נ עד שיושבין על מקומם ואיסור גדול הוא ואפי' במקום שמותר לנעול צריך להחליף המנעלים של ימין לשל שמאל (שם ובמ"א): ז אם צריך לילך לבין העכו"ם אעפ"כ אסור לנעול סנדל אף דאיכא למיחש שילעיגו עליו כיון די"א שהוא דאורייתא (שם מ"א): ח יוה"כ אסור בתשמיש המטה ואסור ליגע באשתו אפילו ביום כאלו היא נדה וגם לא ירבה דברים עמה (סי' תרט"ו): הקטנים מתי יתחילו להתענות.

א הקטנים פחות מבן ט' אין מענין אותם אפילו לשעות כדי שלא יבואו לידי סכנה אפילו אם רוצים להחמיר על עצמן מוחין בידם. קטן הבריא וכן קטנה הבריאה בני ט' שנים או עשר שנים מחנכין אותם לשעות.

כיצד היה רגיל לאכול בשני שעות מאכילין אותו לג' בשלש מאכילין אותו לד' ולפי כחם מוסיפין לענות אותם וכן בני י"א שנה אין מחנכין אותם אלא לשעות לפי שבזמן הזה חשובין כחולין (סי' תרט"ז): ב קטנה בת י"ב שנה ויום אחד וקטן בן י"ג שנה ויום

אחד אם הביאו שתי שערות מתענין ומשלימין מדאורייתא ואם לא הביאו שתי שערות מתענין ומשלימין מדברי סופרים ואפי' אם נעשו בני י"ב וי"ג ביוה"כ עצמו צריכין להתענות ולהשלים (שם): ג חולה שאכל ביוה"כ אם מתיישב דעתו אח"כ ויכול לברך צריך להזכיר יעלה ויבא בבהמ"ז ואם הוא שבת צ"ל ג"כ רצה ואם שכח להזכיר עד סיים ברכת בונה ירושלים א"צ להזכיר אבל קידוש א"צ (סי' תרי"ח): סדר ליל יום הכפורים.

א קודם כל נדרי הולכים שנים מחשובי העיר שמתפללים שם בבהכ"נ ועומדים אצל הש"ץ עד אחר ברכו ואומר הרב או הגדול שעומד אצל הש"ץ בישיבה של מעלה כו' (סי' תרי"ט): ב ומתעטפים בטליתים מבע"י ומברכין עליו ואם לא נתעטף מבע"י אלא בלילה אין מברכין עליו (סי' י"ח): ג ונוהגין שאומר כל נדרי ג"פ מבע"י וממשיך בניגונים עד הלילה ובכל פעם מגביה קולו יותר מבראשונה (שם): ד ואומר הש"ץ קודם מעריב שהחיינו בלא כוס ואם חל בשבת אומרים קודם ברכו מזמור שיר ליום השבת ואומרים בליל יום כפור ומחרתו בשכמל"ו בקול רם (שם): ה אם חל יוה"כ בשבת א"א א"מ ואחר ש"ע אומרים ויכולו וברכת מעין שבע וחותרם מקדש השבת (שם) וא"א ביוה"כ או"א רצה במנוחתינו אפילו חל בשבת רק מתחילין קדשנו במצותיך כמו ביוה"כ שחל בחול ואם חל בשבת אומרים והנחילנו ה' אלהינו [באהבה וברצון] ואם חל בחול א"א באהבה רק מקרא קודש זכר ליציאת מצרים (שם): ו אל ישנה אדם ממנהג העיר אפילו בנגונים או בפיוטים שאומרים (שם): ז יש שעומדים על רגליהם כל היום וכן בלילה בשעת תפלת ערבית אבל כל הלילה אין לעמוד מפני שלא יוכל להתפלל אח"כ בכוונה ביום ואם נחלשו יכולין לסמוך עצמם לשום דבר ומי שעושה כן פעם אחד ודעתו לעשות כן תמיד ואח"כ איו רוצה לעשות כן צריך התרה וטעם העמידה ביוה"כ שהוא דוגמת המלאכים ולכן לנשים אין תועלת בעמידה (שם במ"א וא"ר): ח יש נוהגין ללון בבהכ"נ ואומרים שירות ותשבחות בלילה וטוב ונכון לישן רחוק מן הארון ומי שאינו רוצה לומר שירות ותשבחות לא יישן שם ומי שיודע בעצמו שאם יהיה ניעור בלילה לא יוכל להתפלל ביום בכוונה טוב שילך לביתו לישן ויאמר קודם שישן הד' מזמורים ראשונים של תהלים שהם שומרים מקרי וכן החזנים שמתפללים ביום לא יהיו נעורים בלילה שלא יאבדו קולם (שם): דיני יום הכפורים שחרית.

א טוב לקצר בפיוטים בשחרית יוה"כ כדי למהר בענין שיתפללו מוסף קודם שבע שעות על היום ואם התפללו שחרית ורואים שהוא סוף שש שעות לא יאמרו א"מ כדי להתפלל מוסף קודם שבע (סי' תר"ך): ב סדר קריאת התורה נתבאר לעיל בה' קה"ת: בזוהר כתוב כל מי שמצטער על מיתת בני אהרן ומוריד דמעות עליהם מוחלים לו עונותיו ובניו אינן מתים בחייו וכ"כ האר"י ז"ל (סי' תרכ"א מ"א שם): ג בהפטרה א"א מלך מוחל וסולח כו' רק ודברך אמת וקים לעד בא"י מלך על כל הארץ וכו' (מ"א שם): ד מילה ביוה"כ מלין אחר קה"ת ואחר המילה אומרים אשרי (וכ"כ א"ר).

ומברכין על הכוס ונוהגין ליתן הכוס לתינוק הנימול אבל לתינוק אחר אין ליתן משום דבכוס של מצוה חיישינן דלמא אתי למיסרך וצריך ליתן לתינוק הנימול לשתות מן הכוס חוץ ממה שנותנין לו כשאומר בדמיון חיי (שם במ"א וט"ז): ה נוהגים להזכיר

נשמות ביוה"כ וצריך לידור לצדקה ביוה"כ בעד המתים כי גם המתים יש להם כפרה ביום הכפורים (שם) א"א אין כאלהינו ביוה"כ (סי' תרכ"ב): דיני תפלת מנחה ביום הכפורים.

א אין אומרים במנחה של יוה"כ אשרי ובא לציון וא"א ואני תפלתי כו' אפילו אם חל בשבת (סי' תרכ"ב): ב וקוראין בתורה ונתבאר לעיל בה' קריאת התורה ומפטירין בנביא ונתבאר לעיל בדיני הפטרה וחותמין מגן דוד ואין אומרים על התורה ועל העבודה (שם): ג אם חל בחול אומרים א"מ ואם אין שהות ביום ידלג א"מ כדי להתפלל נעילה בזמנה (שם) ואין נושאים כפיהם במנחה של יום הכפורים (שם).

במנחה של יום כפור מתפללים שבע כמו בשחרית: דיני תפלת נעילה. א קודם תפלת נעילה אומרים אשרי ובא לציון (סי' תרכ"ג): ב זמן תפלת נעילה כשהחמה בראש האילנות כדי שישלים אותה עם צאת הכוכבים והנוהגים להמשיך אותה עד הלילה אין למחות בידם רק שיאמרו עכ"פ החרוז היום יפנה בעוד השמש נראה דאל"כ דובר שקרים ולא יכון לפני השם ב"ה (שם): ג בכל מקום שאומרים בתפלות יוה"כ כתבנו אומרים בנעילה חתמנו (שם): ד אם חל בשבת מזכיר בה של שבת אבל בוידוי שאחר התפלה אין מזכירין של שבת והנ"מ ביחיד אבל ש"ץ שאומר אותה תוך תפלתו מזכיר בה של שבת ואם לא הזכיר אין מחזירין אותו כיון שהזכיר בתפלה אבל אם לא הזכיר של שבת כלל בין יחיד בין ש"ץ מחזירין אותו (שם): ה אין נושאים כפים בנעילה אבל או"א ברכנו בברכה כו' אומרים ואומרים א"מ אפילו אם חל בשבת ואפילו סיימו תפלת נעילה בעוד קצת יום אעפ"כ אומרים א"מ ובמקום כתבנו אומרים חתמנו (שם מ"א): ו בסוף הסליחות אומרים ז' פעמים ה' הוא האלהים ופעם א' שמע ישראל וג"פ בשכמל"ו ותוקעין תקיעה א' ואף שלא יצאו כוכבים עדיין רק שהוא ביה"ש מותר לתקוע (שם): סדר מוצאי יום הכפורים.

א מתפללין תפלת ערבית ואומרים הבדלה בחונן הדעת וצריך להוסיף מחול על הקודש גם ביציאתו שימתינו מעט אחר צ"ה (סי' תרכ"ד) ואם חל בשבת אומרים ויתן לך וא"א ויהי נועם ואתה קדוש (שם) לפי שחג הסוכות חל באמצע השבוע: ב יש נוהגין שאין מבדילין בבהכ"נ על הכוס אפילו כשחל יוה"כ בשבת (לבוש): ג בביתו מבדילין על הכוס וכן על הבשמים אם חל בשבת ואותן שנהגו שלא לברך על הבשמים אפילו כשחל בשבת אין למחות בהם משום דיש פוסקים דס"ל דאין מברכין על הבשמים במוצאי יוה"כ אפילו חל בשבת וא"כ הוי הפסק בין ברכה לשתיית הכוס ואותן הנוהגים שלא לברך יכולין לברך על הבשמים אחר שתיית הכוס (שם ועי' ט"ז): ד מברכין על האור במוצאי"כ אף כשאנו חל בשבת ואין מברכין אלא על האור ששבת מבע"י ואין מברכין על הנר שהוציא עתה מאבנים אף שבמ"ש מברכין אבל ביוה"כ אף כשחל בשבת אין מברכין עליו ואם הודלק נר ביו"כ לחולה שיש בו סכנה אפי' ע"י ישראל הוי נר ששבת ויכולים לברך עליו (שם): ה ישראל שהדליק מעכו"ם במוצאי יוה"כ וכן באור היוצא מן העצים.

ומן אבנים מן העמוד ראשון ואילך בשעת הדחק מברכין עליו (א"ר): ו אין מבדילין על נר של ביה"כ ששבת מבע"י אלא בשעת הדחק שאין לו נר אחר אבל אם יש לו נר אחר

מדליק נר אחר מנר ביהכ"נ ויברך על שתיהן ביחד אבל גם בזה יש קצת לגמגם כיון דעל נר ביהכ"נ לבדו אין לברך כיון דנעשה רק לכבוד מה מהני שמדליק נר אחר ממנו מידי דהוי שאין מברכין על הנר שהדליק מן האש שהוציא מן עצים ואבנים במוציו"כ אלא בשעת הדחק כמש"ל (רמ"א) כיון דעל העיקר אינו מברך לכן היותר טוב שיניח בביתו נר דלוק מעיה"כ שידלוק עד מוצאי יוה"כ ומברך עליו ויוצא כל הדיעות: ז בין יוה"כ לסוכות אין מתענין יא"צ אבל תענית חתן ביום חופתו מתענין (סי' תקע"ג וסי' תרכ"ד): ח א"א תחנון וצ"צ ולא פרקים ושיר המעלות בין יוה"כ לסוכות (מ"א וא"ר שם).

המדקדקים מתחילין תיכף במוצאי יוה"כ לעשות סוכה כדי לצאת ממצוה אל מצוה (שם): דיני סוכה. א העושה סוכתו תחת הגג שהסירו הרעפים שקורין [שינדלי"ן] ונשארו הלאטי"ס צריך ליזהר שיהיה בין הלאטי"ס אויר ד"ט (ט"ז סי' תרכ"ו): ב אם הסוכה תחת גג העשוי להפתח ולהסגר יש ליזהר בשעה שמסכך הסוכה שיהיה הגג פתוח ומותר לפתח ולסגרן בשבת ויו"ט כיון שיש להם צירין אבל כשאין להם צירין אסור בשבת כ"א ע"י עכו"ם (שם): ג יש ליזהר שלא לתלות נויי סוכה רק שלא יהיו רחוקין מהסכך ארבע טפחים (סי' תרכ"ז): ד הסכך צריך להיות מדבר הצומח מהארץ ותלוש מהארץ דכשהוא מחובר עדיין לארץ כגון תחת האילן שיהי' הסכך מענפי האילן וכיוצא בו פסול ושלל יהי' מקבל טומאה ואף אם כבר פעם אחת היה ראוי לקבל טומאה אף שעכשיו אינו מקבל טומאה כגון עץ שהי' פעם אחת יד לכלי ונשבר כגון עצי המיטה שנשברה או סולם הנשבר או עץ שהיה יד לגרזן או שהי' מחובר לברזל שקורין [ריסקא"ל או האק"ע] פסול לסכך ואפילו אם לא עשאו לסכך רק שהניחו להניח הסכך עליו שהדבר הפסול לסכך מעמיד הסכך הכשר לכתחילה אסור (ט"ז וא"ר) וכן אין להניח מרה ומגריפה על הסכך אפילו נשברה וכן אסור להעמיד בהם הסכך לכתחילה משום גזירה שלא יבואו לסכך בהן (סי' תרכ"ט): ה מחצלת או מה שקורין ליסקע שעשאה בפירוש לסיכוך מסככין בהם אבל עשאו לשכיבה או להניח עליו אוכלין לייבש פסול לסכך (שם) והנ"מ באם און לה שפה אבל אם יש לה שפה שראוי לקבל בתוכה פירות אע"פ שהסיר אח"כ השפה פסול לסכך בה (שם) ו אסור לסכך לכתחילה בדבר שריחו רע או שעליו שכיחין להיות נושרין וכן בחבילה שקשר כ"ה קנים ביחד וקשור משני ראשים פסול ואם סיכך בחבילה והתיר אותה על הסוכה כשר (שם): ז כל הדברים כשרים לדפנות ונוהגין לעשות מחיצות שלימות (סי' תר"ל): ח צריך שיהיו הדפנות גבוהין י' טפחים ולא יהי' אויר בין הדפנות לארץ ג' טפחים ושיהיו חזקין שרוח מצוי' לא יהי' יכול להניע אותם (שם): ט רוחב הסוכה צריך שיהיה עכ"פ ז"ט על ז"ט במרובע ואפי' אם ארכה מאה אמה אם אין רחבה ז' פסולה וצריך שיהי' ראשו ורובו ושלחנו בסוכה ובלא"ה אין יוצא ידי סוכה ואם היא עגולה צריך שיהא בה שיעור גדול שיכול לרבע ממנה ז' טפחים ז"ט ואם יש בסוכה גדולה קרן זווית שאין שם באותו קרן זע"ז רוחב אסור לישב באותו קרן וראיה מהא דאמרינן [סוכה דף ב'] לא נצרכה אלא לקיטוניות שבה (סי' תרל"ד) ודוקא כשהקרן אינו רחב שבעה אבל כשהקרן רחב ז' רק אינו ארוך ז' כשר כיון שמצורף להסוכה הגדולה תדע דהא בעגולה ויש לרבע ז' על ז' מותר לישב סמוך להדופן אף דבעגולה סמוך לדופן ליכא זע"ז אפ"ה כיון דמצורף

לגדולה כשר דבשלמא כשהקרן אינו רחב ז' י"ל דחשוב כלול של תרנגולים כמ"ש רש"י ותוס' ופסולה אבל כשרחב ז' רק שאינו ארוך ז' ודאי דכשירה דמצורף לסוכה גדולה ומה בכך אם ראשו ורובו בסוכה קטנה ושולחנו בסוכה גדולה כנ"ל: י צריך שיהיה הסכך מסוכך עד שיהיה מחמת הסכך צלתה מרובה מחמתה על הארץ ועכ"פ לכתחילה יהיה הסכך קלוש שיהיו הכוכבים נראין מתוכה ובדיעבד אפי' אין הכוכבים נראין כשר אבל אם אפי' הגשמים אינן יכולין לירד לתוכה יש להחמיר ולפסול (סי' תרל"א ומ"א):

יא סכך פסול מן הצד פחות מד"א והסכך כשר יש בו שיעור סוכה דהיינו זע"ז רק שהסכך פסול מרחיק הסכך כשר מהדפנות פחות מד' אמות כשר ואסור לישב תחת הסכך פסול ואפי' כל הדפנות רחוקים מן הסכך כגון שמסכך באמצע הבית כשר כיון שיש בהסכך כשר שיעור הכשר סוכה רק שאין יושבין תחת הסכך פסול ודוקא שמסוכך מהצד עכ"פ בסכך פסול אבל כשיש אויר בין הדופן לסכך אפי' רק שלשה טפחים פסולה דאויר פוסל בין באמצע בין מהצד בשלשה טפחים אבל אם רק דופן אחד רחוק מהסכך ג"ט כשירה דהא נשתיירו עדיין ג' דפנות ויש בשאר הכשר סוכה בלא האויר אבל פחות מג"ט כשר ואין ישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור ודוקא כשהאויר הולך באורך שיעור ראשו ורובו אבל בפחות מכן באורך וגם אין ברוחב ג' כשר וישנים תחתיו (סי' תרל"ב): יב סכך פסול כשהוא פחות מארבעה טפחים מותר לישב ולישן תחתיו (שם) אבל כשהוא רחב ארבעה מן הצד נידון כדופן עקומה כדלעיל בסעיף י"א ובאמצע פסול: יג סוכה שעשאה קודם לחג ל' יום שלא לשם חג כשירה רק שיחדש בה דבר היינו סכך טפח על טפח מרובע או על פני כולה אפי' כל דהו ואם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה כשירה בלא חידוש (סי' תרל"ו): יד יכול לעשות סוכה אפי' בחוה"מ (סימן תרל"ז): טו יוצאין בסוכה שאולה אבל אסור לעשות סוכה על קרקע חבירו שלא מדעתו או ברה"ר אף שבדיעבד יוצא בה דקרקע אינה נגזלת מ"מ אסור לברך עלי' ואם גזל עצים וסיכך בהם אם החזיר הדמים יושב בה אח"כ אפי' לכתחילה ואם לא החזיר הדמים פסולה (מ"א שם) אבל אם ראוּבן בנה סוכה בקרקע של שמעון ותקף שמעון והוציא לראובן וישב בה אפי' החזיר דמי העצים לא יצא כיון שלא הוציא עליה הוצאות הוי של חבירו ולא מהני מה שמחזירהדמים וראובן אינו רוצה ליקח הדמים (שם): טז לא יקצץ הישראל בעצמו לכתחילה הסכך רק יקנה מהעכו"ם סכך שקצץ העכו"ם בעצמו (שם): דיני סוכה ונוייה.

א עצי סוכה אסורים כל שמונת ימי החג בין עצי הדפנות בין עצי הסכך ואפילו קיסם לחצוץ בו שניו אסור ואין נאותין מהם לשום דבר כל שמונת הימים ואפי' נפלה הסוכה אסורים ולא מהני בה תנאי ודוקא שישב בה פעם אחד אבל אם הזמינה ולא ישב בה לא נאסרה דהזמנה לאו מלתא וה"ה בסוכה שעומדת משנה לשנה לא נאסרה אא"כ ישב בה בשנה זו אף שישב בה שנה אשתקד לא נאסרה (סי' תרל"ח מ"א שם): ב מי סוכה אסור להסתפק בהם כל שמונה ואפילו נפלו ובי"ט ושבת אסור לטלטלה משום דהוקצה למצותם והמנהג שאפילו תנאי לא מהני בנוי התלוי בסכך רק שבנוי התלוי בדפנות כגון סדינים המצויירין נוהגים לטלטלם מפני הגשמים או בלילה שלא יגנבו אותן אפילו בלא תנאי מ"מ לכתחילה טוב להתנות עליהם דהיינו שיאמר בשעה שתולה אותן אפי' מבע"י איני בודל מהם כל ביה"ש של ח' ימים (שם): ג אם תלה בסוכה אתרוג או הדס לנוי

מותר להריח בו דלא הוקצה מהריח רק שלא יגע בו דאסור בטלטול (שם): ד לא יקשור הנויין של הדפנות דאסור להתירן בי"ט אלא יעשה עניבה (מ"א שם): ה אין לתלות שעטנז בסוכה אא"כ גבוהים מתשמיש אדם (מ"א שם): ו אותן החוקקים פסוק בסוכות תשבו שבעת ימים על הדלעת לא יפה עושים (מ"א שם): ז אף אחר סוכות לא יפסע על עצי סוכה דתשמישי מצוה הם כמו ציצית ולולב וכן לא יפה עושין ההמונים שאחר סוכות עושין מסכך סוכה שמסככים בחריות של דקל מכבדות לכבד הבית ואיסור גדול יש בדבר (שם): דיני ישיבת הסוכה.

א כל שבעת הימים עושה אדם את סוכתו קבע ואת ביתו ארעי דהיינו שיהא אוכל ושותה וישן ומטייל בסוכה ודר בסוכה כל שבעת הימים כמו שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה וכלים הנאים ומצעות הנאים בסוכה וכלי שתיה כגון אשישות וכוסות בסוכה וכלי אכילה היינו קדירות אפילו קודם אכילה חוץ לסוכה אבל קערות קודם אכילה מותרים להיות בסוכה אבל אחר אכילה חוץ לסוכה (מ"א סימן תרל"ט) וכן מנורה שיש לו צורך מותר להיות בסוכה והמנהג שלא להכניס שום כלי חרס כגון נר של חרס או מקידה של חרס וכן כל הכלים של שימוש שאינן צורך אכילה ושתיה חוץ לסוכה ואם הכניס בסוכה דברים שאין להניח בסוכה אין נפסלת הסוכה בכך (שם): ב אל יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה כגון שטיפות קדירות וקערות כדי שלא יהא מצות בזויות עליו (שם במ"א): ג אכילת קבע דהיינו יותר מכביצה פת אפי' לא קבע עליו צריך לאכול בסוכה אבל פחות משיעור זה מותר לאכול חוץ לסוכה וכן תבשיל העשוי מחמשת המינים יותר מכביצה וקבע עליהו חייב בסוכה ולברך עליהו אבל פירות אפי' אוכל הרבה וקבע עליהו מותר לאכול חוץ לסוכה וכן יין או שאר משקים או בשר וגבינה מותר לאכול ולשתות חוץ לסוכה ודוקא שלא קבע אבל אם רוצה לשתות יין או שאר משקים ולקבוע עליהם או שרוצה לאכול בשר וגבינה ולקבוע עליהם צריך סוכה אבל לא יברך עליהם ולכתחילה יראה שיאכל קודם יותר מכביצה פת ואפי' לא יקבע עליו או דבר העשוי מה' מינים יותר מכביצה ויקבע עליהם ויברך לישוב בסוכה ויוצא לכל הדיעות [ועי' פ"מ שם] (שם): ד וכל זה מדינא אבל מי שמחמיר על עצמו ואינו שותה חוץ לסוכה אפי' מים הרי זה משובח (שם): ה מדינא צריך לישן בסוכה אפי' שינת עראי וכן עושין המדקדקין במצות ועתה שנוהגים רבים להקל בשינה כתבו האחרונים טעמים רבים בזה ומ"מ טוב להחמיר ולעשות סוכה שיוכל לדור שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה כולה אם אפשר לו (שם) ולכל הפחות שיהיה ראוי לישן שם הוא לבדו דבלא"ה אפי' בדיעבד פסולה (מ"א שם): ו אכילה בסוכה בליל י"ט ראשון חובה שצריך לאכול כזית פת בסוכה ומברך לישוב בסוכה אף אם אין לו אלא כזית אף שבשאר ימים אינו מברך אם אוכל רק כזית מ"מ בלילה הראשונה הואיל ואינו רשאי לאכול כזית ראשון חוץ לסוכה מברך אפי' על כזית ולא יאכל בלילה ראשונה ולא יקדש עד שתחשך שיהא ודאי לילה ובערב סוכות מחצות היום ואילך לא יאכל פת כדי שיאכל בסוכה לתיאבון (מ"א שם): ז בליל שני חויב לאכול בסוכה ג"כ אפי' אין לו רק כזית משום ספיקא ולא יקדש עד שתחשך אבל אינו רשאי לברך לישוב בסוכה אם אינו אוכל רק כזית רק צריך לאכול יותר מכביצה ואז מברך כי בקיאינו אנו בקביעא דירחא כיון דיש ספק דמי ליל ב' כשאר ימים דפטורין מסוכה בפחות מכזית: ח ירדו גשמים בלילה ראשונה צריך לקדש בסוכה

ולברך שהחיינו אבל אין מברך לישב בסוכה דספק ברכות להקל (פ"מ) ואוכל שם כזית וגומר סעודתו בבית ובליל שני אם ירדו גשמים יקדש בבית ואוכל סעודתו ואח"כ אוכל כזית בסוכה ואינו מברך לישב בסוכה ואם אח"כ פסקו הגשמים בין בלילה הראשונה בין בלילה שניה צריך לאכול יותר מכביצה פת בסוכה ומברך לישב בסוכה ואם אינו רוצה לאכול רק כזית אוכל בסוכה אח"כ בלא ברכה ואם רואה שיפסקו הגשמים אחר שעה או ב' צריך להמתין בין בלילה הראשונה בין בלילה שניה (א"ר ופ"מ שם): ט בשאר הימים חוץ מלילה הראשונה ושניה אינו חייב לאכול בסוכה רק אם רוצה לאכול סעודת קבע כמו שנתבאר לעיל צריך לאכול בסוכה ואם אינו רוצה לאכול רק פירות הרשות בידו ויכול לאוכלם חוץ לסוכה ואפי' בשבת ויו"ט שחובה לאכול פת מ"מ אם אינו רוצה לאכול רק כזית פת שבזה יוצא שיעור החיוב של אכילת שבת ויו"ט יכול לאכלו חוץ לסוכה (שם) אבל לכתחילה צריך לאכול גם בשביל חיוב של אכילת פת שבת וי"ט יותר מכביצה וצריך לאכול בסוכה (שם): י ירדו גשמים כ"כ שאם ירדו טיפות תוך הסוכה ואם יפול תוך התבשיל יתקלקל המאכל א"צ לאכול בסוכה ואפי' אכל בסוכה והתחילו הגשמים לירד יכול לצאת מן הסוכה לביתו ומי שאינו בקי בזה השיעור ישער אם ירדו כ"כ לבית אם היה יוצא מביתו יוצא ג"כ (שם): יא היה אוכל בסוכה וירדו גשמים והלך לביתו ופסקו הגשמים או שלא הלך לאכול בסוכה רק אכל בביתו מפני שירדו הגשמים וכשישב לאכול פסקו הגשמים גומר סעודתו בביתו ואין מחייבין אותו לילך לסוכתו עד שיגמור סעודתו (שם ועי' בר"ן) אבל אם לא ישב עדיין לאכול בביתו אף שפסק מלאכול בסוכה והלך לבית צריך לחזור לסוכה אם פסקו הגשמים (א"ר שם): יב היה ישן בסוכה וירדו גשמים בלילה ונכנס לתוך הבית או שירדו גשמים ולא נכנס לסוכה ושכב בביתו לישן ופסקו הגשמים אין מטריחין אותו לילך לסוכה כל אותו הלילה אלא ישן בביתו עד הבוקר עד שיעלה ע"ה וינעור משנתו ואם לא שכב עדיין בביתו ופסקו הגשמים צריך לילך לסוכה (שם מ"א): יג לענין שינה בסוכה א"צ לשער ירידת הגשמים בכדי שיתקלקל התבשיל דבגשמים מועטין הוי צער לישן ויכול לצאת (שם).

וכשיוצא ומן הסוכה לביתו בשביל גשמים לא יבעט בסוכתו ויצא רק יצא בהכנעה כעבד שמוזג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו (שם): יד כשם שיוצאין מן הסוכה מפני הגשמים כך יוצאים מן הסוכה מפני השרב ויתושים וכן כשהעת קר והמאכלים השמנים נקרשים אוכל סעודתו בבית (מ"א שם) ודינו כמו בירדו גשמים: טו ובמקום שפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם נקרא הדיוט ואינו מקבל שכר עליה (שם) ואינו רשאי לברך משום דהוי ברכה לבטלה: טז אין מברכין לישב בסוכה אלא בשעת אכילת קבע אבל בשעת אכילת פירות או שיושב ומטייל שם א"צ לברך כי ברכת האכילה פוטרת הכל אפי' שינה ואם בירך פעם אחת בשעת אכילה ולא יצא מסוכתו לעשות עסקיו או לבהכ"נ להתפלל ואף אם יצא מסוכתו רק שהיה דעתו לחזור מיד א"צ לברך שנית לישב בסוכה אפי' אם אוכל סעודה שניה כיון שמצוה אחת היא ולכן מי שיושב כל היום בסוכה וישן בלילה בסוכה ומתפלל שם ואינו יוצא לשום עסק רק אדעתא לחזור מיד א"צ לברך רק בשעת אכילה ראשונה ואח"כ א"צ לברך מידי דהוי אתפילין אם לא חלצן שלא ע"מ להחזירן דא"צ לברך כשמניח אח"כ אבל אם יצא לעשות עסקיו או לבהכ"נ להתפלל

צריך לברך שנית בשעת אכילה שניה וכן מי שמקדש בסוכה בשבת או ב"ט ואוכל שם יותר מכביצה מדבר העשוי מחמשת המינים כדי לצאת ידי קידוש במקום סעודה והולך לבית ללמוד שם ואח"כ הולך לסוכה לאכול שם סעודת שבת או י"ט צריך לברך פעם שנית לישב בסוכה (שם): יז מי שהולך באמצע סעודתו לסוכת חבירו ואוכל שם שיעור שצריך ברכה צריך לברך שם לישב בסוכה (שם): יח מי ששכח לברך לישב בסוכה ונזכר באמצע סעודה או אחר שכבר אכל צריך לברך כי הישיבה מן המצוה והיא מצוה שיש לה משך זמן דצריך לברך (שם): יט מי שמתענה תענית חלום בסוכות צריך לברך כ"ז שנכנס לישב בה ולהתעכב שם או לטייל שם או לישן בה ודוקא אם הפסיק כגון שיצא לעסקיו או כיוצא בו כמו שנתבאר לעיל אבל בלא"ה מברך פעם אחד בשחרית ויוצא בזה כל היום כמו לעיל לענין ברכת אכילה (ט"ז שם): דין מי הם הפטורין מן הסוכה.

א נשים פטורים מסוכה ואעפ"כ רשאים לברך אבל אחרים לא יברכו להם אפי' אם אינן יודעות בעצמן לברך כמו שנתבאר לעיל גבי שופר (מ"א סי' תר"מ): ב קטנים פטורין מסוכה אבל קטן שהוא בן חמש שנים חייב אביו לחנכו שיאכל בסוכה וכן אף שאין אביו בביתו אין להקל שיאכל חוץ לסוכה מבן חמש שנים (שם ובמ"א): ג חולה ומשמשו פטורין מסוכה ואם הוא חולה שאין בו סכנה אז המשמשין אינן פטורין רק בשעה שהחולה צריך להם ובשעה שא"צ להם חייבין בסוכה ואם הוא חולה שיש בו סכנה המשמשין פטורין אף בשעה שאין החולה צריך להם כל כך (שם א"ר): ד מי שמקיז דם בחול המועד סוכות חייב בסוכה ודוקא כשעושה הקזה לתענוג ליתר בריאות אבל המקיז דם מחמת שמרגיש קצת חולי וכשיושב בסוכה מרגיש קרירות פטור מסוכה וכן מי שרגיל לשתות משקה המשלשל שלא מחמת חולי אין לשתות בסוכה כי עי"כ לא יוכל לישב בסוכה דהא סכנה הוא לו (מ"א שם): ה מצטער פטור מן הסוכה הוא ולא משמשו אבל בלילה ראשונה אפילו מצטער חייב לאכול בסוכה ודינו כמו בירדו גשמים.

איזה מצטער זה שאינו יכול לאכול ולישן שם מפני הרוח או מפני הזכובים וכיוצא בהם או מפני הריח וכל אלו הדברים וכיוצא בהם אם מצטער בשעת שינה ואינו מצטער בשעת אכילה חייב לאכול בסוכה ופטור לישן ואם הוא מצטער גם בשעת אכילה פטור מלאכול שם גם כן [ועיין פ"מ שם] והא דיוצא באכילה אף שמצטער בשינה או להיפך היינו שבא לו הצער במקרה אבל אם עשה הסוכה בתחלה במקום שמצטער בשינה אף באכילה לא יצא (שם): ו מי שאין יכול לישן בסוכה מחמת שצר לו בפשוט ידיו ורגליו בסוכה לא מקרי מצטער וחייב בסוכה [וראיה ששיעור סוכה זע"ז טפחים שבודאי צריך לכופף ידיו ורגליו לישן שם] ולא יכול אדם לומר מצטער אני אא"כ בדבר שרוב בני אדם מצטערים כן אבל בלא"ה לא ואין המצטער פטור אלא א"כ ינצל מצערו כשיוצא מן הסוכה אבל בלא"ה חייב לישב בסוכה [שם]: ז מי שכבו לו הנרות בסוכה בליל שבת ויש לו נר בביתו אין מטריחין אותו לילך לסוכת חבירו אלא אוכל בביתו ודוקא בשאר הליצות אבל בלילה ראשונה ושניה אם אפשר לו לילך לסוכת חבירו צריך לילך ואם א"א לו לילך לסוכת חבירו כגון שדר בכפר דינו כמו בירדו גשמים (שם א"ר): ח חתן פטור מסוכה כל שבעת ימי המשתה וראוי להחמיר על עצמו ולישב בסוכה ואינו רשאי לברך וכן השושבינים כשאוכלין אצל החתן ומשמחין אותו בתוך ז' ימי המשתה ויושבים

שם בסוכה א"צ לברך אבל כשאוכלים בביתם חייבים בסוכה וצריכים לברך (שם) ובא"ר): ט האוכלים בסעודת ברית מילה חייבים בסוכה (שם) אבל בשמיני עצרת אם רוצים יכולים לאכול בבית בסעודת ברית מילה (א"ר שם): י שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה בין ביום בין בלילה אף שאין הולכין רק ביום ודוקא כשצריכים לטרוח אחר סוכה או שאינן יכולין לישן כ"כ בטוב בסוכה ויהיו יגיעים למחר ולא יוכלו לקיים המצוה כראוי אבל בלא"ה חייבין (שם): יא הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום כיון שאין להם שהות לטרוח אחר סוכה כיון שצריכים לילך תיכף לדרכן אבל אם יכול לישב בסוכה בלי טרוח צריך לישב אבל בלילה במלון צריך לטרוח כדי לישב בסוכה ואפי' הוא לן בכפר בין העכו"ם ויכול לעשות שם סוכה במעט ממון חייב להשתדל להיות לו שם סוכה כדי שילין בה ודוקא שאין הולך בלילה אבל אם הולך גם בלילה פטור גם בלילה לטרוח אחר סוכה מטעם הנ"ל (שם): יב ההולכים לתבוע חובותיהם מכפרים בסוכות באופן המותר וכמו שנתבאר בה' הוה"מ ע"ש אם אין יכולים לעשות להם שם תוכה יחמירו על עצמם לחזור לבתיהם בכל לילה כדי לקיים מצות סוכה (שם): יג השומרים גנות ופרדסים ותבואה וכיוצא בו אם אפשר לשמור כולו ממקום אחד יעשה סוכה וישב שם (שם): יד העושין יין אצל העכו"ם בסוכות פטורין בין ביום בין בלילה דצריכים לשמור שלא יגעו בהן העכו"ם ואם הוא בענין שא"צ שימור חייבין (שם): טו היושבים בחנות אע"פ שרגילין כל השנה ברוב פעמים לאכול בחנות ביום מ"מ בסוכות חייבים לאכול בסוכה אפילו אם דרים חוץ לעיר וחניותיהם בתוך העיר חייבים לעשות להם סוכה כדי לאכול בעת שיצטרכו אם אינם יכולין לילך לביתם ולאכול (שם): טז כל הפטורין מן הסוכה שנתבאר לעיל שפטורין מחמת צער או מחמת כאב וחולי שאין בו סכנה או מחמת טרוח חייבין בלילה הראשונה.

לאכול עכ"פ כזית בלא ברכה בסוכה כמו בירדו גשמים: דיני ברכת שהחיינו על הסוכה. א העושה סוכה בין לעצמו בין לאחר אין מברך זמן בשעת עשייתו כי סומכין על זמן דרגל שאומרים על הכוס של קידוש (סי' תרמ"א): ב בליל ראשון של סוכות סדר הקידוש כך הוא יין קידוש וסוכה ואח"כ זמן לפי שהזמן חוזר על קידוש היום ועל מצות סוכה (סי' תרמ"ג): ג אם לא אכל בלילה ראשונה בסוכה אף שאמר זמן בביתו על הכוס כשאוכל פעם ראשון בסוכה צריך לברך זמן על הסוכה (שם): ד בליל שני אומר יין קידוש וזמן ואח"כ סוכה ומי שלא אכל בסוכה לא בליל א' ולא ביום א' כשאוכל בליל ב' בסוכה צריך לברך סוכה ואחר כך זמן (סי' תרס"א בא"ר דלא כמ"א וט"ז): ה בשאר הימים מברך לישב בסוכה תיכף אחר ברכת המוציא קודם שיטעום ובליל שבת ויו"ט אומר ברכת הסוכה אחר הקידוש קודם שיטעום (שם): ו מי ששכח לומר זמן בקידוש ליל א' ובליל ב' אמר זמן אין צריך לברך עוד זמן להשלמה לליל א' [דממ"נ אם היום י"ט הרי אמר זמן ואם אתמול היה י"ט הרי השלים] ואם אמר בליל א' ובליל ב' לא אמר או שלא אמר בשניהם יש לו תשלומין כל שבעה אימת שיזכור אפילו שנזכר כשהוא הולך בשוק אומר אותו ואפי' בלא כוס אבל בשמיני אם נזכר יוצא בזמן דשמיני אף להשלמה בשביל י"ט א' (פ"מ סי' תע"ג): דיני נטילת לולב תמצא לעיל בדף ל' ע"ב: הנהגות ליל ויום הושענא רבא.

א נוהגים כל ישראל להיות נעורים בליל ערבה וכבר נדפס הסדר. ביום השביעי שהוא הושענא רבה נוהגים לומר למנצה כמו ב"ט ואומרים מזמור לתודה וא"א נשמת ואומרים קדיש שלאחר התפלה כמו ב"ט ואומרים אין כמוך שמע ישראל כמו ב"ט ואומרים בקדושת מוסף נעריצך כו' כבודו מלא עולם כו' ואין עושין מלאכה של חול עד אחר יציאה מביהכ"נ ומרבים קצת בנרות כמו ב"ט והמדקדקים נוהגין לטבול ערב הושענא רבה ונוהגין ללבוש בגדי שבת והש"ץ לובש הקיט"ל ומקיפים ביום זה ז"פ עם הלולב וערבה ואוחז שניהם בידו עד שמגיע לתענה אמונים יניח האתרוג והלולב מידו ואוחז הערבה לבדו (סי' תרס"ד ומ"א): ב ערבה שבלולב אף שנזרקת אסור לפסוע עליה משום בזיון (שם): ג אסור ליהנות מן ההושענא כל אותו היום אף אחר נטילתה משום דלכולא יומא איתקצאי א"כ התנה עליה מעיקרא וטוב להצניע ההושענא ולזרוק אותה לתוך התנור בשעת אפיית מצות מצוה הואיל ואיתעביד בה חדא מצוה ליתעביד בה מצוה אחריתי (שם): ד יש ליזהר שלא יקוץ הישראל בעצמו ערבה למצוה משדה עכו"ם אפילו ברשות עכו"ם רק העכו"ם יקוץ בעצמו ויקח הישראל ממנו (שם): ה אם חל יום הושענא רבה ביום א' וקצצו ערבה בשבת והביאו כשירה לצאת בה מיהו אם צוה הישראל לקוצצה ואפי' לא צוה לקוצצה בפירוש רק שאמר שתהא מזומנת למ"ש ואיכא פרהסיא בדבר יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת (שם וע' במ"א): ו שיעור ערבה זו אפי' עלה אחד בכד אחד מיהו מהראוי ונכון לעשות ערבה יפה משום זה אלי ואנוהו (שם): דיני סוכה בשמיני.

א בקידוש ליל שמיני אומר זמן (סי' תרפ"ח): ב יושבים בסוכה ליל שמיני ויום שמיני ואין מברכין לישב בסוכה ואפי' איתרמי ליה סעודה ביה"ש צריך לאכול בסוכה אבל לא ישנים בסוכה לא בליל שמיני ולא ביום שמיני וכן אין לאכול פירות בסוכה ביום שמיני וכן פת שאין בה כביצה כללא דמלתא כל דבר שא"צ ברכה לישב בסוכה בשאר ימי הסוכות אין אוכלין בסוכה בח' משום דלית הכירא כמו בשינה שאין ישנים בשמיני בסוכה משום דלית הכירא שהוא מדרבנן משום דבלא"ה אין מברכין אשינה (וע' סי' תרס"ח): ג כשיוצאין מן הסוכה ביום שמיני אומרים יהי רצון כשם שזכינו כו' ואסור להכין ב"ט לצורך י"ט חבירו וכשרוצה להכניס השולחנות מהסוכה לביתו יכול להכניסם אבל לא יסדר אותם לצורך הלילה אבל אם צריך אותם לצורך היום וכן אם צריך לסדר אותם שלא יהא נראה הבית כחורבה מותר לסדר אותם (סי' תרס"ז).

דיני שמיני עצרת. א אין לאכול בליל שמיני עצרת עד שתחשך מחמת דאין מברכין אז לישב בסוכה ומ"מ אם ישב לאכול אחר תפלת ערבית אף שהוא מבע"י א"צ לברך (סי' תרס"ח).

בקידוש יאמר זמן מפני שהוא רגל בפני עצמו (שם): דיני שמחת תורה. א ליל תשיעי מקדשין ואומרים זמן: ב נהגו להוציא כל הס"ת שבהיכל בין בערבית בין בשחרית.

ובערבית נהגו אחר שמקיפין ז"פ עם הס"ת מחזירין כל הס"ת להיכל ומשיירין ס"ת אחת וקורין בה ג' גברי בפ' וזאת הברכה וצריכין לומר קדיש על הס"ת אחר הקריאה ואין סומכין על הקדיש שלאחר עלינו משום דהוי הפסק: ג בשחרית אחר שמקיפים ז"פ עם כל הס"ת משיירין שלשה ס"ת באחת קורין וזאת הברכה ובשניה בראשית

ובשלישית מפטיר בענינו של יום ואם אין שם אלא שני ס"ת קורין באחת וזאת הברכה ובשניה בראשית ואח"כ לוקחין הראשונה וקורין בה מפטיר והקדיש יאמר על הספר תורה השניה ולא על הראשונה ואה שכח ואמר קדיש על הראשונה יאמר פעם אחרת על השניה (סי' תרס"ט).

ונהגו להרבות הקרואים בש"ת וקורין פרשה אחת הרבה פעמים (שם). והמסיים וזאת הברכה הוא חתן תורה והקורא בראשית נקרא חתן בראשית ונוהגין שאף מי שעלה כבר בפרשת וזאת הברכה עולה לחתן תורה או לחתן בראשית דהכל יודעין דמשום שמחת תורה ליכא פגמא אף בב' ס"ת ומיהו חתן תורה לא יעלה לחתן בראשית (שם בפ"מ).

ולענין ברכה על התורה כשקורין הרבה כהנים או לויים או נערים ראוי שאחד יברך והשאר ישמעו ויצאו בברכתו ונהגו לקרות כל הנערים לס"ת וראוי שהגדול יברך ברכת התורה והקטנים ישמעו ויצאו וקורין להם פרשת המלאך הגואל (שם בפ"מ וא"ר בסי' זה): דיני תענית בה"ב. א אחר פסח וכן אחר סוכות נוהגין להתענות תענית שני וחמישי ושני וממתינים עד שיעבור כל חודש ניסן ותשרי ואז מתענים ובשבת הראשון אחר ר"ח מברכין מי שיקבל עליו תענית בה"ב.

ומי שעונה אמן א"צ קבלה אם ירצה להתענות. ואם יש מילה או חתונה באותו שבת נוהגין לברכו במנחה [משום ** (צ"ל ביום טובה כו'.

ש"א בפתחי שערים בסוף הספר. **) מהיות טוב כו'] (מ"א סי' תצ"ב): דיני חנוכה.

א בכ"ה בכסליו מתחילין שמונת ימי חנוכה ויום שלפניהם ויום שלאחריהם אסור לגזור בו ת"צ וכן יחיד אין לקבוע לכתחילה תענית ביום שלפניהם ושלאחריהם אבל אם נהג כבר להתענות בהם אין לשנות מנהגו (סי' תרפ"ו מ"א): ב שמונת ימי חנוכה אסורים בהספד ותענית ואין מתענין בהם אפי' יא"צ אבל מותרים בעשיית מלאכה ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות בבית משום שהנס נעשה על ידיהן והוא חצי שעה (א"ר סי' תע"ר) ואין להקל להן (שם): ג תענית חלום אין מתענין בהם רק אותן תעניות שמתענין בהם בשבת ואם עבר והתענה ת"ח או יא"צ צריך למיתב תענית לתעניתו אחר חנוכה ואם התענה בכ"ז בכסליו יכול למיתב תענית לתעניתו בכ"ח משום דהוא תענית צדיקים וכ"ש אם התענה בכ"ח ת"ח או יא"צ אין צריך למיתב תענית לתעניתו משום האי טעמא (שמועין פ"מ): ד חכם בפניו מותר להספידו ולענין צדוק הדין יתבאר במקומו: סדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו.

א בלילה הראשון מדליק א' ומכאן ואילך מוסיף והולך א' בכל לילה עד שבליל ח' יהיו שמונה ומי שאין לו שמן הרבה כגון שדר בכפר ואין מצוי אצלו שמן הרבה להדליק ואין לו נרות אחרים יתן בכל לילה על נר אחד כשיעור והמותר יחלק לכולם כדי שידלוק עכ"פ בכל לילה נר א' כשיעור וכן אם יש לו שמן מצומצם ולחבירו אין לו כלל מוטב שידליק בכל לילה רק אחד ויתן לחבירו (מ"א סי' תרע"א): ב צריך להעמיד הנרות בשורה בשוה ולא בעיגול דהוי כמדורה ולא ידליקו ב' אנשים במנורה אחת אף שיש לה פיות הרבה משום דאין היכר כמה נרות מדליקין (מ"א שם): ג צריך להניחו למעלה מג'

טפחים ויניחו בטפח הסמוך לפתח בשמאל כדי שתהא המזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל ואם הם רבים ב"ב ידליקו האחרים במקומות אחרים ולא ידליקו כולם אצל הפתח משום דלא יהיה היכר כמה נרות מדליקין (שם) וגם יזהרו שלא ידליקו במקום שמדליקים שם כל השנה שג"כ לא יהיה היכר שהוא בשביל המצוה (שם): ד בביהכ"נ מדליקין נ"ח בין מנחה למעריב ומניחין בכותל דרום או על השולחן שעומד אצל כותל דרום ומסדרין ממזרח למערב ומברכין עליהם ואין אדם יוצא בנרות ביהכ"נ רק צריך לחזור ולהדליק בביתו ואם הש"ץ.

אבל אין לו להדליק בלילה הראשון בביהכ"נ משום דצריך לומר שהחיינו ואבל אין לו לומר שהחיינו בציבור רק אחר ידליק בלילה הראשון אבל בשאר לילות יכול האבל להדליק בביהכ"נ (ט"ז שם): ה אם רוצים למהר ולהתפלל יכול הש"ץ לברך ולהדליק נר אחד ואחר ידליק הנותרים והש"ץ יתפלל (שם): ו אונן בחנוכה ידליק אחר ויברך והוא יענה אמן ואם אין אחר ידליק הוא בעצמו בלא ברכה (א"ר ופ"מ): זמן הדלקת הנרות.

א חצי שעה קודם זמן הדלקת נר חנוכה אסור לאכול יותר מכביצה פת או לשתות משקה המשכר יותר מכביצה וכן אפי' ללמוד אסור משיגיע זמנה ואם התחיל פוסק משיגיע זמנה (מ"א סימן תער"ב): ב זמן הדלקת נר חנוכה לכתחילה משעת צ"ה עד שתכלה רגל מן השוק וידליק כשבני בית מקובצים יחד ואם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כ"ז שבני בית נעורים אפילו עד עה"ש אבל אם בני הבית ישנים אין לברך עליהם וידליק בלא ברכה (מ"א סי' תער"ב): ג ואם עבר ולא הדליק בלילה אין לו תשלומין ומ"מ בלילות האחרים ידליק כמו שאר בני אדם היינו אם שכח בלילה הראשון מדליק בלילה השניה שנים כמו שאר בני אדם ובברכה ויברך שהחיינו [שם]: ד צריך ליתן בה שמן כ"כ שתדליק עכ"פ חצי שעה ואם נתן בה יותר ודולקת יותר מחצי שעה יכול לכבותה שאינו מקצה השמן רק מה שצריך לשיעור חצי שעה ואז מותר לכבותה וליהנות ממנו [שם] אבל בשעה שדולק אפילו אחר חצי שעה והתנה מעיקרא לא מהני מפני שהרואה יאמר שמותר להשתמש בנר חנוכה וכן אסור לטלטל הנרות בעוד שדולקים אפילו אחר חצי שעה מפני הרואה שלא יאמר להשתמש נטלו [א"ר שם]: ה אסור להשתמש לאורה ואפי' תשמיש של קדושה אסור להשתמש לאורה ונוהגים להדליק נר נוסף כדי שאם יבוא להשתמש לאורה יהיה לאור הנוסף וצריך להניח נר הנוסף למעלה קצת מהנרות של חנוכה וטוב להדליק נר על השולחן חוץ מנר הנוסף (סי' תער"ב): ו הדלקה עושה מצוה ובשעת הדלקה צריך ליתן בה כשיעור ואם לא נתן בה כשיעור אין מברך עליה וכן אם אח"כ רוצה ליתן בה כשיעור צריך לכבותה ולהדליקה מחדש ויברך (פ"ח ופ"מ הביאו בסי' תרע"ג ותרע"ה): ז אם כבתה אף שהעמידה במקום הרוח וכיבתה הרוח [אפי' בע"ש שהוא עדיין מבע"י קודם בין השמשות] צריך להדליק אבל לא יברך והטעם דדמי לשמנים שאין נמשכים אחר הפתילה (ט"ז סי' תרע"ג): דין הדלקה מנר לנר.

א המנהג להחמיר שלא להדליק אפילו מנר חנוכה לנר חנוכה וכ"ש שאסור להדליק נר חול מנר חנוכה וכן אם נכבה השמש אסור להדליקו מהנר חנוכה אפי' אחר שדלק

השיעור דהיינו חצי שעה אין להדליק ממנו (א"ר סי' תרע"ד) אבל נר ביהכ"נ או של שבת או של ת"ת או של חולה הצריך לנר יכול להדליק מנר חנוכה וכן נר חנוכה יכול להדליק מהם (שם): דיני הדלקה עושה מצוה ולא הנחה.

א הדלקה עושה מצוה ולא הנחה שאם היתה מונחת במקומה שלא לשם מצות חנוכה מדליקה שם וא"צ להסירה ולהניחה לשם מצות חנוכה ואם היתה דולקת ועומדת מכבה אותה ומדליקה לשם מצוה וצריך להדליקה במקום הנחתה ומניחה שם חצי שמה ואם אוחזה בידו במקומו כ"ז מצותה לא יצא שהרואה אומר לצרכו הוא דנקט לה (סימן תרע"ה וט"ז שם): ב אשה חייבת בנ"ח ויכולה להדליק בעד כל ב"ב ותינוק שהגיע לחינוך חייב בנ"ח (שם): ג סומא אם יכול להשתתף בפרוטה מוטב ואם יש לו אשה אשתו מדלקת עליו ואם אין לו אשה ויש לו בית מיוחד שאין יכול להשתתף בפרוטה מדליק ע"י סיוע אחר דסומא חייב בכל המצות ולא דמי לנר הבדלה דפטור דהתם בעינן שיאותו לאורו משא"כ הכא דאיכא פרסומי ניסא לאחרים (מ"א שם): דיני ברכות הדלקת נרות של חנוכה.

א המדליק בליל ראשון מברך ג' ברכות. להדליק ושעשה נסים.
ושהחיינו.

ואם לא בירך זמן בליל ראשון מברך בליל שני או כשיזכור (סי' תרע"ו): ב מליל ראשון ואילך מברך שתיים. להדליק.

ושעשה נסים. ויברך קודם שיתחיל להדליק כדי שתהא עובר לעשייתן ואם שכח והדליק נר אחד פחות מהראוי להדליק באותו לילה ידליק עוד ואין מברך עליו (מ"א שם): ג גר יאמר בנוסח הברכה שעשה נסים לישראל בימים ההם בזמן הזה ואם אמר שעשה נסים לאבותינו יצא (שם בא"ר בשם אגרת הרמב"ם): ד מי שלא הדליק כגון שהוא בספינה וכיוצא בו ואין עתיד להדליק באותו לילה וגם אין מדליקין עליו בביתו כשרואה נ"ח של אחר מברך שעשה נסים כו' ואם הוא בלילה א' מברך שהחיינו ואח"כ כשבא לביתו ביום ב' ומדליק בלילה א"צ לברך עוד שהחיינו כיון שבירך בשעת ראייה אבל אם מדליקין עליו בביתו אף שהוא בעצמו לא הדליק ואין עתיד להדליק אין מברך כשרואה וכן כשמדליק בעצמו ביום ב' אין מברך שהחיינו (שם) אחר שהדליק הנר הראשון בעוד שמדליק שאר הנרות אומר הנרות הללו אנו כו' (שם): ה אשה שאינה יכולה להדליק יכול אדם אחר אף שכבר יצא להדליק בשבילה ולברך ובלבד שתהא עומדת אצלו בשעת הברכהובשעת הדלקה וכן אם יכולה להדליק בעצמה רק שא"י לברך יכול אחר לברך בשבילה והיא בעצמה תדליק (שם במ"א): סדר הדלקת הנרות.

א הנרות של חנוכה צריך ליתן בטפח הסמוך לפתח משמאל הכניסה והיותר טוב לסדרם בטפח הסמוך באורך כגון אם הפתח במזרח יסדרם ממזרח למערב ואם א"א לסדרם כך יסדרם בשוה עם הכותל שהפתח בה בטפח הסמוך לפתח ויתן בלילה הראשון הנר אצל הפתח ובליל ב' יתן הנר הנוסף לצד חלל הבית דהיינו שהנר הנוסף יהי' לימינו והנר הראשון יהיה לשמאלו ויתחיל להדליק מן הנר הנוסף וידליק מימין לשמאל [ט"ז סי' תרע"ו ע' ש"ע וט"ז שם) וכ"כ הפ"מ במ"ז]: דין אכסנאי בחנוכה.

א אכסנאי אף שמדליקין עליו בביתו ואין לו אצל הבעה"ב שמתאכסן שם חדר מיוחד צריך להדליק נר חנוכה (א"ר סי' תרע"ז דלא כמ"א) ובחורים הסמוכין אצל בעה"ב הן בכלל ב"ב וא"צ להדליק בפ"ע אא"כ רוצין להיות מן המהדרין שעושין נר לכל א' אבל אם אינם סמוכין על שולחן בעה"ב צריכין להדליק בפ"ע וכ"ש שני ב"ב הדריים ביחד שצריכין להדליק כ"א בפ"ע ומי שאוכל בקביעות בבית אחד כגון בן אצל אביו אף שהולך לחדר אחר לישן מדליק במקום שאוכל אבל מי שאוכל אצל חבירו באקראי צריך לילך לביתו ולהדליק (שם): ב מי שנתאכסן אצל בעה"ב ואין לו בעצמו נרות להדליק ואין מדליקין עליו בביתו צריך להשתתף עם הבעה"ב בפרוטה דהיינו שיתן לו סך מה שיהיה לו חלק ג"כ בנרות ויוצא בזה והבעה"ב צריך להוסיף מעט שמן בשביל האורח חוץ השיעור שצריך ליתן לצורך חצי שעה (שם) וכן יכול הבעה"ב להקנות להאורח קצת שמן במתנה והוי כמשתתף בפרוטה (מ"א שם): נר שבת קודם לנר חנוכה.

א מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת. נר שבת עדיף מפני שלום בית ואם יש לו על נר שבת ואין מספיק לו על נר חנוכה וקידוש היום נ"ח עדיף מקידוש היום והיינו נר אחר אבל אם יש לו נר א' בכל לילה לחנוכה יין קידוש קודם (משום דמדינא א"צ להדליק רק נר אחד רק המהדרין מוסיפין בכל לילה נר א') וכן נר א' של חנוכה קודם להבדלה (סי' תרע"ח): דין הדלקת נר חנוכה בערב שבת.

א בע"ש מדליק נ"ח תחילה ואח"כ נר שבת ומברך עליהם כמו בחול אף שמדליקין מבע"י והיינו מפלג המנחה ולמעלה [היינו שעה ורביע קודם הלילה] אבל קודם פלג המנחה לא יצא (ואם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולהדליקה קודם ביה"ש ולברך עליהם) (סי' תרע"ט): ב ואם הדליק נר של שבת קודם אם לא קיבל עליו שבת בשעת הדלקה יכול להדליק נר של חנוכה אבל אם קיבל עליו שבת בשעת הדלקה אסור הוא בעצמו להדליק רק יצוה לאחר מב"ב להדליק בשבילו נ"ח וכן אשה שמדלקת בעצמה נ"ח אף שהדליקה בסתם נר שבת קודם ולא קיבלה עליה שבת בשעת הדלקה הוי כקיבלה בפירוש ותאמר ג"כ לאחר להדליק נר חנוכה בשבילה (מ"א שם): ג בע"ש מתפללין מנחה תחלה ואח"כ מדליקין בין בביתו בין בביהכ"נ ואם רואין שבעוד שיתפללו מנחה יחשיך ידליקו תחלה ואח"כ יתפללו מנחה: ד בע"ש יתן בה שמן יותר כדי שתהא דולקת עד חצי שעה אחר צ"ה (שם פ"מ): ה בע"ש צריך ליתן שום דבר לחוץ בין הנרות לפתח בשביל הרוח שלא יכבה הנרות כשפותח הדלת (סי' תר"פ):** (ע"ש במ"א מ"ש בשם הב"ח).

(** דיני הדלקת נר חנוכה במוצאי שבת. א במוצ"ש מדליקין בבהכ"נ קודם ויתן לך וקודם הבדלה על הכוס ואם שכח לומר אתה חוננתנו בתפלה יאמר המבדיל בין קודש לחול בלא כוס וידליק ואח"כ מבדילין ובביתו מבדיל תחלה ואח"כ ידליק (משום דאפוקי יומא במעשה מאחרין) ויחיד שמתפלל בביתו יבדיל תיכף אחר סדר קדושה וידליק ואח"כ יאמר לך (סי' תרפ"א פ"מ כמ"ש הט"ז והפר"ח הסכים לזה דלא כא"ר): ב אין מבדילין בנ"ח משום דאין נאותין לאורו דהא אסור להשתמש לאורו (שם): ג אומרים על הנסים בבהמ"ז בחנוכה אצל ועל הכל ואם שכח יאמר אצל הרחמן.

הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשה לאבותינו בימים ההם כו' בימי מתתיהו (סי' תרפ"ב): דיני אדר ותענית אסתר. א משנכנס אדר מרבין בשמחה וישראל שיש לו דין עם עכו"ם ישפוט באדר (גמ' תענית כ"ט): ב מי שנעשה לו נס באדר אם היה אז שנה פשוטה ונדר לעשות פורים חייב לעשות פורים בשני אדרים באותו יום בחודש לצאת ידי נדרו ואם בשעת הנס היתה השנה מעוברת הכל הולך אחר החודש שנעשה בו הנס (מ"א סי' תקס"ח וסי' תרפ"ו): ג וכן לענין יאר צייט הדין כנ"ל אלא שהאבלים א"צ ליתן לו קדיש רק ביום א' משני אדרים והיינו אם האבלים של אדר הראשון הם אותם באדר שני ולא נתוסף עליהם הם צריכין ליתן לו עכ"פ קדיש א' דממ"נ יש לו קדיש א' אבל אם נשתנו האבלים מראשון לשני כ"א מהאבלים יכולים לדחות היאר צייט מקדיש שלהם באדר שאין ספק מוציא מידי ודאי וע"כ הטוב לו שיקבץ לו י' בביתו לומר קדיש: ד מי שמת לו אביו ביום א' דר"ח אדר שני ולשנה הבאה היא פשוטה א"א שיעשה היא"צ ער"ח ניסן שהיא כ"ט באדר הואיל ויום מיתת אביו הי' ג"כ בסוף אדר שהיא א' דר"ח אדר שני אלא צריך לעשות היא"צ בר"ח אדר והיינו ביום א' של ר"ח (מ"א סי' תקס"ח ע"פ הגהת תוס' שבת ומחצית השקל דלא כפ"מ): ה בשנה מעוברת יום י"ד וט"ו של אדר הראשון אסורים ג"כ בהספד ותענית וא"א למנצח יענך ולא א"א ותחמון וטוב להרבות בסעודה ביום י"ד שהוא פורים קטן אבל ביום ט"ו אין חייב בסעודה באדר ראשון אמנם קריאת המגילה ומתנות לאביונים אין נוהגין באדר א' כלל אלא באדר שני (ש"ע סימן תרצ"ג): ו אם חל יום ב' דר"ח אדר הסמוך לפוריה שבו קורין המגילה בשבת אז נקרא שבת זה פ' שקלים ומוציאין בו ג' ס"ת בא' קורין סידרא של אותו שבוע ו' גברי במקום שאין מוסיפין על ז' קרואים ובס"ת שניה קורין וביום השבת ובראשי חדשיכם בפ' פנחס עם השביעי ובמקום שמוסיפין קורין בראשון עם כולה חוץ מן האחרון ובשני קורין פ' שבת ור"ח עם האחרון ובס"ת שלישי קורין מפטיר בפ' כי תשא עד לכפר על נפשותיכם ומפטיר במלכים ויכרות יהודע ואם חל ר"ח אדר הנ"ל באמצע שבוע מקדימין לקרות פ' שקלים בשבת שלפניו ומוציאין ב' ספרים באחד קורין סדר הרבוע לכל מנין הקרואים חוץ ממפטיר ובשני קורין למפטיר בפ' תשא וכו': ז ב' דר"ח אדר שבו קורין המגילה א"א לחול אלא בא' מד' ימי השבוע דהיינו זבד"ו ומן פ' שקלים כנ"ל מתחילין ארבע פרשיות לקרות קודם פסח חוץ מהסידרא השייך לכל שבת חוץ שבת הגדול והם פ' שקלים פ' זכור פ' פרה פ' החודש אך שא"א לקרות כסדרן רק צריך להפסיק בין השבתות ופעמים שאין מפסיקין בהם אלא הפסקה אחת ולפעמים יש בו ב' הפסקות וסימנא שלהם לדעת אימתי יש הפסקה א' או ב' הפסקות היא זט"ו בצו ד"ד ובי"ו כיצד אם חל ב' דר"ח אדר ביום שבת שהיא ז' של ימי השבוע מסימן זבד"ו הנ"ל אז חל ההפסקה ביום ט"ו לחודש דהיינו בשבת שלישי של פ' שקלים והוא שבת שושן פורים הפסקה אחת בין פ' זכור לפ' פרה וזהו פי' של סי' זט"ו וכשחל ר"ח הנ"ל בב' בשבוע פ' שקלים בשבת שלפניו כנ"ל אז הפסקה אחת בין פ' שקלים לפ' זכור והוא ביום ו' לחודש אדר שבת שניה של פ' שקלים וזהו סי' ב"ו וכשחל ר"ח הנ"ל בד' בשבוע אז ההפסקה שבין שקלים לזכור ג"כ בד' בחודש בשבת שניה של שקלים וזהו סי' ד"ד אך אם חל ר"ח הנ"ל ביום ו' בשבוע ומקדימין פ' שקלים לשבת שלפניו כנ"ל אז יש שני הפסקות הפסקה ראשונה בין שקלים לזכור בב'

לחודש והפסקה שניה בין זכור לפרה י"ו בחודש וזהו סי' ובי"ו: ח שבת זכור מוציאין ב' ס"ת בא' קורין מנין הקרואים כנ"ל בסידרא של אותה שבוע ובשניה קורין מפטיר סוף פ' כי תצא זכור את אשר עשה לך עמלק עד סוף הסדרא ומפטיר בשמואל פקדתי: ט וט ואסור לקרות בשבת זכור למפטיר קטן שלא הגיע לחינוך אבל קטן שהגיע לחינוך מותר לקרותו (הגהת רמ"א סי' רפ"ב ס"ד ורוב אחרונים): י י"ג אדר שבו קורין המגילה בי"ד הוא תענית אסתר וכל הבריאים מחויבים להתענות בו ואם חל בשבת מקדימין להתענות ביום ה' בשבוע שלפניו: יא בין שהוא בזמנו או שנדחה יש להקל בתענית אסתר לעת הצורך כגון מעוברת ומניקות או יולדות כל למ"ד יום או לשאר חולה אפילו אין בו סכנה אפילו כאיבי עינים שהם מצטערים הרבה ומיהו מצטער שיכול לפרוע אח"כ צריך לפרוע תעניתו אבל שאר בריאים אפילו המהלך בדרך וקשה עליו התענית לא יפרוש מן הצבור: יב אם הוא נדחה וחל בו ברית מילה יעשה סעודת המילה ביום תענית שהוא יום ה' ולמחר בע"ש יתענו להשלים מה שלא התענו (הגהת רמ"א ופ"מ דלא כע"ז): יג בפ' פרה מוציאין ב' ס"ת בא' קורין הסידרא ובא' קורין מפטיר ר"פ חוקת עד ויבאו בני ישראל ומפטיר ביחזקאל ל"ו וזרקתי עליכם מים טהורים: יד בשני שבתות או פ' זכור ופ' פרה אפ"י ישובים ובני כפרים שמתפללים כל השנה בלא מנין צריכים לבוא למקום שיש בו מנין: טו שבת פ' החודש פעמים שחל בר"ח ניסן ואז מוציאין ג' ס"ת בא' קורין מנין הקרואים חוץ משביעי או אחרון בסדרא של אותו שבוע ובשני קורין לאחרון או לשביעי בסדרא של ר"ח שהוא וביום השבת ובראשי חדשיכם ובס"ת שלישית קורין מפטיר בפ' בא החודש הזה לכם ומפטיר ביחזקאל בראשון באחד לחודש ואם חל שבת זה קודם ר"ח ניסן אז אין מוציאין רק ב' ס"ת בא' קורין כל מנין הקרואים בסדרא של אותה שבוע ובשניה קורין מפטיר פ' החודש הזה לכם ומפטיר ביחזקאל כנ"ל: טז חצי קדיש שאומרים אחר השלמת הקרואים אומרים תמיד קודם קריאת המפטיר בין בס"ת א' או בב' או בג' ספרים ואחר קריאת אחרון ומנין הקרואים מניחין ס"ת של המפטיר על השלחן בשעת אמירת הקדיש: דיני ברכת המגילה א הקורא את המגילה מברך לפניו שלש ברכות על מקרא מגילה.

ושעשה נסים. ושהחיינו.

וכן ביום מברך שלש ברכות הללו: (סי' תרצ"ב): ב יכוין ביום בברכת שהחיינו על המגילה שיצא בברכה זו על מצות משלוח מנות וסעודת פורים (שם) וכן הש"ץ צריך לכוין להוציאם בשביל זה (שם). אם אבל קורא את המגילה ***(הדין הזה לא נזכר כאן בפוסקים רק הגאון המחבר למדו מה' חנוכה שמבואר שם שבליילה ראשונה לא ידליק האבל משום ברכת שהחיינו (ע' בטו"ז סי' תרע"ג סק"ח ובדברי הגאון המחבר לעיל ה' חנוכה) ובאמת נעלם מהגאון המחבר ד' שו"ת מהרי"ל סי' כ"ב דאבל אסור לעבור לפני התיבה לקריאת המגלה כו' ע"ש וא"כ אין מציאות כלל לדין הגאון המחבר דאם יש אחר שידוע לקרות המגלה אסור להאבל לקרות ואם אין שם אחר שידוע לקרות שאז מותר לו להאבל לקרות בודאי מותר לו ג"כ לברך ברכת שהחיינו לפני הצבור דחד טעמא אית להו כמבואר בשו"ת מהרי"ל הנ"ל ודו"ק:)** יברך אחר הברכות משום ברכת שהחיינו שאין האבל מברך להוציא רבים בברכת שהחיינו והאבל יקרא את המגילה.

גר יאמר שעשה נסים לישראל ואם שמע מהש"ץ יצא. וכן אם אמר בעצמו לאבותינו יצא.

כל דינים אלו נתבאר לעיל בהל' חנוכה. ולאחריה מברך הרב את ריבנו כו' אשר הניא כו' שושנת יעקב וביום א"א אשר הניא רק שושנת יעקב ואין מברך אחריה רק בציבור אבל ביחיד אין מברך לאחריה ויכול לברך בלא שם ומלכות ואם לא בירך לא לפנייה ולא לאחריה אפי' בציבור יצא בדיעבד (סי' תרצ"ב): ג מי שיצא כבר מברך להוציא אחרים י"ח.

ואם יודעין לברך בעצמן רק שאין יודעין לקרות בעצמן יברכו הם בעצמם והאחר יקרא והנשים אם מברכות בעצמן יאמרו בנוסח הברכה אקב"ו לשמוע מגילה וטוב שיקראו לנשים אחר יציאת ביהכ"נ דמצוה שיצא הוא בקריאת הציבור ואם צריך לקרותה לנשים קודם יכוין שאין רוצה לצאת באותה קריאה י"ח ושפיר דמי (שם בפ"מ): דיני זמן קריאת המגילה א חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום ושל לילה זמנה כל הלילה משעת צאת הכוכבים (סי' תרפ"ז): ב מי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לביהכ"נ וצריך להמתין עד אחר שקראו הקהל וקשה עליו לישב בתענית כ"כ וקודם קריאת המגילה אסור לאכול יכול לשמוע קריאתה מבע"י מפלג המנחה ולמעלה היינו שעה ורביע קודם הלילה ויתפלל מעריב בתחילה ואח"כ יקרא המגילה.

חצי שעה קודם הלילה אפי' מי שאינו מתענה כגון שהוא חולה קצת אסור לאכול עד אחר קריאת המגילה אבל טעימה קודם קריאת המגילה יש להתיר לצורך גדול היינו חולה קצת או מי שמתענה והתענית קשה עליו מאוד יכול לטעום קודה קריאת המגילה ושיעור טעימה היינו כביצה פת או משקין כשיעור ביצה [מ"א וא"ר סי' תרצ"ב]: ג קריאת המגילה ביום זמנה כל היום מהנץ החמה עד סוף היום ואם קראה משעלה ע"ה יצא בדיעבד [סי' תרפ"ז] ולכן מי שאנוס קצת יכול לשמוע של יום משעלה ע"ה זהו כדיעבד [מ"א שם בס"י תרצ"ב]: ד המפרש בים והיוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליד עמו יקראנה בי"ג או בי"ב או בי"א בלא ברכה תחלה וסוף וצריך לקרותה בעשרה (דשלא בזמנה בעי י') ואם א"א להמתין עד הימים הללו יכול לקרותה מ"ח אדר ואילך רק בי' ובלא ברכה ואם נזדמן לו אח"כ מגילה בי"ד צריך לחזור ולקרותה בברכה אפי' קראה בי"ג (סי' תרפ"ח ושם בט"ז): ה בן עיר שהיה בדרך או בספינה ביום י"ד ולא היה בידו מגילה ואח"כ נזדמנה לו מגילה בט"ו קורא אותה בט"ו בלא ברכה (מ"א שם): דיני קריאת המגילה.

א הכל חייבים בקריאת המגילה אנשים ונשים [ונכון לקרות המגילה בביתו לפני הב"ב] וגרים ומחנכים את הקטנים (סי' תרפ"ט): ב אחר הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא י"ח והוא שישמע ממי שחייב בקריאה אבל השומע מן הקטן הקורא לא יצא ואפי' אשה השומעת מן הקטן לא יצאה (שם ובסי' קפ"ו במ"א ס"ק ב'): ג אשה לכתחלה תשמע המגילה מאנשים ואם א"א יכולה לקרותה בעצמה אם יודעת או לשמוע מאשה אחרת היודעת לקרות ואשה אינה מוציאה את האיש בקריאת המגילה (משום דפסולה לקרות המגילה בציבור מפני כבוד ציבור ולכן אף ביחיד אינה מוציאה משום דלא פלוג) [שם]: ד מקום שאין מנין כגון בכפר אם אחד יודע והאחרים אינם יודעין אחד קורא והאחרים

שומעים ויוצאים ואם כולם יודעים כל אחד קורא לעצמו [א"ר שם דלא כמ"א]: ה ראוי ונכון שיהא לכל אחד מגילה כשירה כדי שיאמר בעצמו מלה במלה בלחש כי א"א לשמוע כל תיבה מהש"ץ מחמת הרעש ובלבול שמבלבלים שמכים בעצים ואם חסר תיבה אחת לא יצא וכן כל אשה חכמת לב שעומדת בעזרת נשים אם אפשר ראוי ונכון להיות לה מגילה כשירה לקרות בתוכה כי שם א"א לשמוע מן הש"ץ בשום אופן והן חייבות לשמוע כמו אנשים (פ"מ שם): דיני תפלת פורים.

א בערבית אומר אחר תפלת ש"ע ק"ש עם תתקבל וקורין את המגילה ואחר שיברך ברכה אחרונה על המגילה אומרים ואתה קדוש כו' ואם חל במ"ש אומרים ויהי נועם ואתה קדוש ואחר קריאת המגילה ק"ש בלא תתקבל ואומרים ויתן לך אם חל במ"ש והבדלה על הכוס בבהכ"נ אומרים אחר קריאת המגילה [היינו כמו בשאר ימות השנה אחר סדר קדושה] [סי' תרצ"ג ובמ"א]: ב בשחרית אחר ש"ע אומרים ח"ק ומוציאין ס"ת וקורין בה ג' בפ' ויבא עמלק ואח"כ מכניסין הס"ת להיכל וקורין המגילה ואומרים אשרי ובא לציון ואומרים ק"ש עם תתקבל ואין לחלוץ התפילין עד אחר קריאת המגילה [משום דדרשינן ויקר אלו תפילין] ואם יש מילה בפורים מלין קודם קריאת המגילה [משום דכתיב וששון זו מילה] (שם ובמ"א): דיני משלוח מנות ומתנות לאביונים.

א אפי' עני המתפרנס מן הצדקה צריך ליתן שתי מתנות לשני עניים אחרים וכן צריך לקיים משלוח מנות איש לרעהו כו' וצריך שתי מנות לאיש אחד [סי' תרצ"ד] אבל מי שהיכולת בידו ומרבה מתנות לאביונים ומשלוח מנות איש לרעהו הרי זה משובח והעיקר לשמח לב אלמנות ויתומים בפורים ולשלוח מתנות [שם] והמתנות לאביונים שצריך לקיים לא יתן ממעות מעשר [מ"א שם]: ב משלוח מנות צריך לשלוח שני דברים ממיני אוכלים אבל מתנות לאביונים יכול לקיים אפי' שולח לעני איזה בגד [פ"מ שם]: ג אשה חייבת במשלוח מנות ומתנות לאביונים ומשלוח מנות תשלח אשה לאשה ואיש לאיש אבל מתנות לאביונים יכולה אשה לשלוח לאיש וכן להיפך [סי' תרצ"ה]: ד צריך לקיים משלוח מנות ביום וכן מתנות לאביונים צריך לקיים ביום [שם]: דיני סעודת פורים.

א מצוה להרבות בסעודת פורים ועיקר מצותה לעשותה בשחרית [רק גם בלילה צריך לשמוח קצת] רק משום דטרידי במשלוח מנות עושין אותה מקצתה בלילה ומתפללין מנחה בעוד היום גדול ועושין אותה אחר מנחה וצריך לעשות עכ"פ רוב הסעודה ביום וכשחל פורים בע"ש עושין אותה בשחרית משום כבוד שבת וטוב לעסוק קצת בתורה קודם שיתחיל הסעודה (וסמך לדבר ליהודים היתה אורה ודרשי' אורה זו תורה) וי"א שיש לאכול מיני זרעונים בפורים זכר לזרעונים שאכל דניאל וחבריו בבבל (סי' תרצ"ה): דיני תענית בפורים.

א אסור להתענות בפורים שום תענית בשני הימים י"ד וט"ו בין לבני כרכים שעושין רק ט"ו בלבד בין לבני עיירות שעושין רק י"ד בלבד אבל ת"ח מותר להתענות בפורים ומתענה עד סמוך ללילה ויאכל הסעודה מבע"י אבל ביום ט"ו לבני עיירות מתענה ת"ח ומשלים וצריך למיתב תענית לתעניתו תיכף אחר ימי הפורים וכן אם עבר והתענה

תענית אחר בב' הימים צריך אח"כ למיתב תענית לתעניתו [שם סי' תרצ"ה] דיני הספד
יתבאר אצל צדוק הדין ע"ש: דיני אבלות ואנינות בפורים.

א אונן בפורים בליל י"ד ישמע קריאת המגילה מאחר ואסור בבשר ויין וביום אסור
בהנחת תפילין אפי' אחר הקבורה כיון דהמ"א בעצמו כ' דיש ליזהר בכל מיני אבלות
חוץ משיבת קרקע ונעילת סנדל מפני הבריות א"כ הוא יום מר ופשיטא דאסור בתפילין
ואחר יציאת בהכ"נ יקברו את המת ואחר הקבורה יקרא ק"ש ויתפלל ויקרא את המגילה
או ישמע מאחר (א"ר סי' תרצ"ו דלא כמ"א) אבל בבשר ויין מותר אונן ביום י"ד וט"ו
(פ"מ שם): ב אבלות אינו נוהג בשני הימים שהם י"ד וט"ו רק דברים שבצינעא נוהג
בהם ועולין למנין שבעת ימי אבלות כמו בשבת ואינו חולץ מנעליו ואינו יושב על
הקרקע אבל ממעט קצת לראות כל מיני שמחה שעושין ובליל י"ד לא ילך לביהכ"נ רק
יתפלל מעריב בביתו ואח"כ ילך לביהכ"נ לשמוע קריאת המגילה ואם חל פורים במ"ש
ילך האבל אחר סעודה ג' בעוד היום גדול לביהכ"נ וימתין שם עד הלילה ויתפלל מעריב
וישמע קריאת המגילה ובשחרית ילך לבית הכנסת אפילו להתפלל ולקריאת המגילה
(שם) אבל לשאר דברים לא יצא מביתו ואפי' להתפלל מעריב וכן ביום ט"ו לא ילך
לביהכ"נ להתפלל אפילו שחרית [פ"מ שם]: ג האבל חייב לקיים משלוח מנות (אבל לא
ישלח מיני שמחה) וכ"ש שצריך לקיים לשלוח מתנות לאביונים ולשלוח מנות לאבל
תוך יב"ח שרי [אבל לא ישלחו לו מיני שמחה] אבל תוך שלשים אין לשלוח מנות לאבל
אא"כ אין שם אלא אחד והאבל כגון שדר בכפר ישלחו זה לזה כדי לקיים מצות משלוח
מנות אבל מתנות לאביונים יכול לשלוח אפילו לאבל תוך ז' דלא גרע מצדקה (שם בט"ז
ובמ"א): ד אין לעשות מלאכה בפורים ומי שעושה בו מלאכה אין רואה באותו מלאכה
סימן ברכה לעולם (וע"י עכו"ם מותר) אבל בנין של שמחה מותר וכן מותר לעסוק
בפרקמטיא וכן אגרת של שאלת שלום מותר לכתוב וכן כל מלאכה של מצוה כגון
לכתוב פסקי הלכות וכן לעשות אפילו מלאכות גמורות לצורך פורים ג"כ מותר [שם]:
ה בכרכים שקורין המגילה בט"ו מותר לישא אשה בי"ד ובעיירות שקורין בי"ד מותר
לישא בט"ו (פ"מ שם): הלכות אירוסין ונשואין.

דיני תענית חתן וכלה ביום חופתם וחופה בע"ש וקדושי קטנה. א נהגו שהחתן והכלה
מתענין ביום חופתן והוא משני טעמים א' מפני שהוא יום סליחה דידהו ונמחלו עונותיהם
(ולפי טעם זה ראוי להשלים התענית).

ב' שלא ישתכרו ולא יהיה דעתם מיושבת עליהם (ולפי טעם זה אין צריך להשלים) ויש
להחמיר כשני הטעמים. ואם האב הוא מקבל קידושין בשביל בתו הקטנה צריך הוא
להתענות כדי להחמיר מפני טעם הב'.

ובימים שאין מתענים כמו שיתבאר בסעיף שאח"ז צריכין ליזהר שלא ירבו במאכל
ובמשתה מפני טעם הב' [אה"ע סי' ס"א ע"ש]: ב אלו ימים שאין מתענים בהם תענית
חתנים חנוכה ופורים ואסרו חג וט"ו באב וט"ו בשבט כיון שמוזכר בגמ' ובר"ח ג"כ אין
להתענות (מלבד ר"ח ניסן דמתענין כיון שיש בו תענית צדיקים וכן כל חודש ניסן) אבל
בל"ג בעומר ומר"ח סיון עד אחר שבועות וימים שבין יוה"כ לסוכות מתענין [א"ח סי'
תקע"ג].

(בימים שאין מתעניין צריך לזוהר שלא לרדוף אחר מותרות מאכל ומשתה. צריכין החתן והכלה להתקדש עצמן במאוד מאוד בהכנס לחופה ויעשו תשובה ביום ההוא ויפששו במעשיהם מיום הולדם עד היום הזה ויתודו ויבקשו מחילה וסליחה וכפרה מהשי"ת ויהיו מודים ועוזבים ויתחרטו חרטה גמורה בשברון לב ויעשו הסכמה חזקה מהיום ולהלאה לעבוד את ה' באמת ובתמים ולהיותם קדושים וטהורים.

ואח"כ יכנסו לחופה ויתפללו שהקב"ה ישרה שכינתו ביניהם (של"ה דף ק"א ע"ב וע"ש עוד) ונוהגים שאומרים הוידו בתפלת מנחה כמו בערב יוה"כ): ג נכון לזוהר לינהג כהרמב"ם שלא יעשו חופת נדה אבל לדינא קיי"ל כהפוסקים דס"ל דחופת נדה הוי חופה וצרינן להודיע להחתן שהיא נדה ועיקר החופה לא הוי מה שמכניסין אותם תחת סודר שפורסין על כלונסאות כמו שאנו עושין וקוראין אותה חופה כי עיקר החופה מה שמיוחדין אותם אח"כ בחדר זה נקרא חופה ואפי' אינה ראוי לביאה כגון שהיתה נדה או שבני אדם נכנסין ויוצאין שם באותו חדר ולא הוי יחוד הראוי לביאה אעפ"כ הוי חופה גמורה וקונה בבתולה קנין גמור למהוי כנשואה בכל דבריה.

וצריך ליחד להחתן אותו החדר והוי כהכניסה לביתו ואם כנס את הבתולה בע"ש והכניס אותה לחדר מבע"י אף שהיא עדיין לא טבלה ובני אדם נכנסין ויוצאין באותו חדר [ומ"מ אם היא טהורה יש למנוע שלא יכנס לשם שום אדם כדי שיהי' יחוד גמור אך אם היא נדה אז צריכין שיהיו בני אדם נכנסים ויוצאין שם דאל"כ אסורין ביחוד] דבלא"ה אסורה להתייחד עמו קודם ביאה ראשונה קונה אותה בזה שהביאה לחדר מיוחד לו ואח"כ כשטובלת מותר לו לבא עליה ביאה ראשונה בשבת וליכא איסור משום קונה קנין בשבת משום שכבר קנה אותה מבע"י.

אבל באלמנה אינה קונה חופה רק יחוד הראוי לביאה היינו שתהיה טהורה ויכנס אותה אחר הקדושין לחדר מיוחד שלא יהיו שם בני אדם וזה הוי יחוד הראוי לביאה וקונה באלמנה ג"כ קנין גמור למהוי כנשואה ואם כנס אותה בע"ש והיתה טהורה והכניסה לחדר מבע"י ונתייחד עמה ולא היו שם בני אדם קנה אותה קנין גמור ומותר אח"כ לבא עליה בשבת אבל אם לא היתה טהורה מבע"י או שלא נתייחד עמה בחדר מיוחד מבע"י אסור לבא עליה בשבת ולכן יש לזוהר מאוד כשעושין חופה בע"ש שיעשו את החופה מבע"י גדול [סי' נ"ה ס"א וס"ד]: ד כשהאב משיא לבתו כשהיא קטנה היינו כשהיא פחותה מבת י"ב שנים ויום אחד היא אינה יכולה לקבל בעצמה קידושיה כי האב בעצמו צריך לקבל קידושיה ע"כ צריך לעמוד אצלה כשמקבל' קדושין והוי כמו שקיבל הוא בעצמו ואומר הבעל הרי את מקודשת לי וכששולח בתו הקטנה למקום אחר להתקדש שם ולהנשא ואינו יכול לילך בעצמו יאמר לה בפני עדים צאי וקבלי קידושין ואם לא אמר לה כן בפני עדים אף ע"פ כן הואיל והכינה להכניסה לחופה ולקדושין הוי כעומד אצלה בשעת קבלת הקדושין ומהני אבל טוב לעמוד אצלה בשעת קבלת הקידושין [סימן ל"ז]: דיני ברכת אירוסין ונשואין.

א תחת החופה מברכין ברכת אירוסין ונשואין והוי עובר לעשייתן וצריך שני כוסות לברכת אירוסין כוס אחד ולברכת נשואין כוס אחד ומפסיקין בין ברכת אירוסין לברכת נשואין בקריאת הכתובה בנתיים ונותנין מן הכוסות של ברכת אירוסין ונשואין להחתן

והכלה לשתות וצריכין לכוין לצאת בברכת היין בשעה שמברך המסדר על הכוס ובברכת אירוסין ונשואין שמברכין תחת החופה מברכין ברכת היין קודם לשאר ברכות ואין מברכין ברכת נשואין בפחות מעשרה והחתן מן המנין [סימן ס"ב]: דיני בהמ"ז בבית חתן בשבעת ימי המשתה.

א בבהמ"ז שבבית חתן כל שבעת ימי המשתה אומרים דוי הסר כו' ובהמ"ז על כוס אחד ואחר בהמ"ז אומרים על כוס שני ברכת חתנים היינו ששה ברכות ואחר שמברכין ברכות אלו מברכין ברכת היין על הכוס שאומרים עליו בהמ"ז (סי' ס"ב): ב אומרים ברכות אלו אחר בהמ"ז ביום ראשון של הנשואין ובסעודה ראשונה שאכלו אחר החופה בין בבחור שנשא בתולה בין באלמן שנשא אלמנה או באלמן שנשא בתולה בכולן מברכין ברכות אלו ביום ראשון ובסעודה ראשונה וצריך עשרה והחתן מן המנין [שם]: ג מסעודה ראשונה ואילך יש חילוק בבחור שנשא בתולה או אפי' בבחור שנשא אלמנה או אלמן שנשא בתולה אם לא אכלו הסעודה ראשונה ביום נשואין ואוכלין הסעודה ראשונה ביום שאחר נשואין הוי כפנים חדשות ומברכין שבע ברכות אבל כשאוכלין סעודה שניה באותו יום או כשאוכלין כל שבעת ימי המשתה אי איכא פנים חדשות בכל סעודה וסעודה כשאוכלין מברכין שבע ברכות ואם לאו כשאין פנים חדשות אין מברכין כל הז' ברכות רק מברכין ברכת אשר ברא ששון כו' לבד [וכשאין אומרים רק אשר ברא א"א דוי הסר ואומרי' נודה לשמך כו'] וצריך שני כוסות דהיינו על כוס אחד אומרים נודה לשמן כו' ובהמ"ז ואח"כ לוקחים כוס שני ואומרים עליו ברכת אשר ברא כו' ואח"כ אומר בפה"ג על כוס של בהמ"ז ואף שבברכת אשר ברא א"צ פנים חדשות מ"מ צריכין לסעוד שם אנשים שאינם מב"ב אבל אם אינו סועד רק עם ב"ב לבד גם ברכת אשר ברא א"א.

וא"צ עשרה רק בג' אומרים ברכת אשר ברא כו' [ב"ש]: ד ובאלמן שנשא אלמנה אחר שאכלו הסעודה ראשונה ביום א' של הנשואין ואוכלין סעודה שניה באותו יום או שלא אכלו כלל ביום א' ואוכלין הסעודה הראשונה בלילה שאחר יום הנשואין אין מברכין ז' ברכות אפי' איכא פנים חדשות לא מהני (ועיין בסי' זה ס"ק ט"ו מ"ש שם מה נקרא יום א' של הנשואין באלמנה) אבל מודה לשמך ושהשמחה במעונו ואשר ברא אומרים אף באלמן שנשא אלמנה כל שלשה ימים הראשונים אפי' ליכא פנים חדשות ואין שם עשרה רק שיש שם שלשה ויש בהם אנשים שאינם מב"ב רק שאוכלין שם מחמת שמחת מריעות (ב"ש שם ס"ק י"ז): ה פנים חדשות מיקרי אפילו אם בא לשם איש אחד שבעלי החופה שמחים בביאתו ורוצין להרבות בשבילו אף שאין אוכל עמהם אלא שבא מחמת שמחת מריעות (שם): ו שבת ויו"ט ראשון ושני הוי כפנים חדשות בסעודת הלילה ובסעודת שחרית.

ובסעודה שלישית אם יש פנים חדשות או שאומר הדרשה והוי כפנים חדשות מברכין ואם לאו אין מברכין שבע ברכות ודינו כמו שאר סעודת נשואין שאין שם פניה חדשות. ובאלמן שנשא אלמנה בע"ש אין מברכין ז' ברכות (ע"ל ס"ק ט"ו) אפי' בליל שבת משום דלא מהני פ"ח באלמן שנשא אלמנה אפי' בסעודה הראשונה אם לא נעשית ביום שנעשו הנשואין (שם): ז שהשמחה במעונו דינו כמו ברכת אשר ברא וא"א אותו רק

שיהיה עכ"פ זימון של שלשה ויהיו בהם אנשים שאינן מן ב"ב רק שאוכלין שם מחמת שמחת מריעות [שם]: ח שבעת ימי המשתה וכן ג' של אלמנה מתחילין תיכף אחר ז' ברכות שברכו בשעת החופה שמותרין להתייחד ואף שלא נתייחדו עדיין בחדר א' ואם היתה החופה בכפר ותיכף מן החופה נסעו לביתם ולא נתייחדו עדיין בחדר א' כל הדרך אעפ"כ מתחילין ז' ימי המשתה מעת שברכו הברכות בשעת החופה (דלא כט"ז): ט אם אדם מזמין את החתן ואת הכלה לאכול שם אם מייחדין להם שם חדר בפ"ע שיכולין להיות ביחד לבד ולשמוח שם הוי שם כמו חופה דידהו ומברכין שם ז' ברכות אף אם דעתן לחזור אח"כ לחופתן אשר יש להם בביתם ואם לאו אין מברכין אפי' אשר ברא כו' ושהשמחה במעונו כו': י בני החופה שנתחלקו לחבורות הרבה אפי' אם אכלו בבתים שאינן פתוחות למקום שהחתן שם כולם מברכין ז' ברכות כיון שהתחילו לאכול אותן שבשאר בתים כשהתחילו אותן של בני החופה ואוכלין מסעודה שהתקינו לבני החופה חשובים כולם כאחד לברך ברכת חתנים וכ"ש כשהשמש מצרפן [שם]: יא השמשים שאוכלין אחר סעודת נשואין בבית נשואין מברכין ז' ברכות (שם): יב מחזיר גרושתו א"א שהשמחה במעונו רק ז' ברכות אומרים תחת החופה ובסעודה הראשונה ביום הנשואין אומרים ג"כ אחר בהמ"ז ז' ברכות אבל אחר יום הנשואין א"א גם ברכת אשר ברא הואיל וא"א שהשמחה במעונו [אחרונים]: יג באה"ע סס"א מביא הב"ש טעם על מה שמברכין בפה"ג אחר ז' ברכות ע"ש ולפע"ד נראה הטעם דכיון דהרבה פוסקים סוברים דלא נתקנו הז' ברכות על הכוס וא"כ אם יברך הז' ברכות אחר ברכת בפה"ג יהיה הפסק בין ברכה לטעימה משא"כ בחופה שהמברך אינו טועם רק נותנין לאחר לטעום והטועמים אין מפסיקין יותר טוב לברך בפה"ג קודם כיון דלהרבה פוסקים נתקן על הכוס וראוי לברן בפה"ג תחלה: יד עוד שם ביום ראשון לבד כו' הלשון דחוק בסעיפים אלו וכוונת המחבר דקאי על ברכת אשר ברא שבסעיף ד' ולכך כ' הכל בלשון יחיד ומברכין אותה ברכה זו דהוא שיטת הרמב"ם דס"ל כשמברכין בשעת החופה ז' ברכות שוב אין מברכין על הסעודה ז' ברכות רק אשר ברא ולכך נקראת ברכה זו ברכה שמוסיפים בבית חתנים דכל ז' ימי המשתה בבתולה מברכין אשר ברא אפילו בלא פ"ח וע"ז כ' בסעיף ז' בד"א שהיו האוכלין אותן שעמדו בשעת ברכת נשואין אבל כשיש אוכלין אחרים שהם פ"ח מברכין כל ז' ברכות כשיש בכל סעודה פ"ח: טו עוד שם בב"ש ס"ק ה' דמסיק דבאלמן שנשא אלמנה אין מברכין ז' ברכות.

רק כשהסעודה הוא ביום של החופה דוקא אבל כשהחופה היה ביום והסעודה בלילה אין מברכין ז' ברכות אמנה לפענ"ד נראה דוקא כשהיה ביום יחוד הראוי לביאה דאז היה ביום יום החופה אבל אם לא הוה יחוד רק בלילה לא מיקרי חופה דהא באלמנה לא הוי חופה רק כשיש יחוד הראוי לביאה וא"כ הוי כאילו לא היה החופה רק בלילה והוי כאלו הלילה יום החופה והוי הלילה יומא קמא ולכן אלמן שנשא אלמנה ביום ולא טבלה עד הלילה ונתייחדו בחדר אחד אחר הטבילה והיה יחוד הראוי לביאה מברכין ז' ברכות בסעודה שאוכלין אחר היחוד: דין בעילת מצוה וברכתה.

א הבועל בעילת מצוה פורש מיד אפי' היא קטנה שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה ואפילו בדקה עצמה אחר הבעילה ולא מצאה דם טמאה דחיישינן שמא ראתה טפת דם כחרדל וחיפהו שכבת זרע ולכן צריכין להכין מטה מיוחדת להחתן שישכב עליה אחר

שפורש ממנה מפני שתיכף אחר שפורש ממנה אסור אפ"ל ליגע בה וכ"ש לשכב עמה במטה אחת וצריך לנהוג עמה כבשאר נדה לענין הרחקה אלא בזה חלוקה משאר נדה דבנדה אסור לו לישב ע"ג מטתה אף שאינה במטה אבל בזו מותר לו לישן על מטתה כשאינה במטה וגם מתחלת למנות ז' נקיים ביום חמישי לשימושה ובנדה גמורה אף שפסקה מלראות אינה מתחלת למנות ז' נקיים עד יום ששי לשימושה (סי' ס"ג): ב אחר שמצא דם בתולים מברך ברכה זו אשר צג אגוז בגן עדן ואומרים אותה בלא שם ומלכות (שם): דין מילה וכיצד מלין.

א התל צריך לחתוך את הערלה כל העור החופה את העטרה עד שתתגלה העטרה ואח"כ פורעין את הקרום שלמטה הרך מהעור בציפורן ומחזיר לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה ואח"כ מוצצין המילה עד שיבוא דם מהמקומות הרחוקים כדי שלא יבוא לידי סכנה וכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו ואחר שמוצץ מעבירין עליה אספלנית או רטיה או אבק העוצרים הדם (רס"ד): ב מל ולא פרע כאלו לא מל.

ויש ציצים המעכבים את המילה וצריך החותך לחזור אחריהם היינו דעטרה דלגבי מילה הוא הבשר אשר בראש הגיד כלו ממקום שמתחיל החוט הגבוה הסובב עם כל הבשר שממנו עד ראש הגיד הוא נקרא עטרה וצריך לחתוך עד שתתגלה כל הבשר עם חוט הגבוה הסובב שהוא עיקרה ושרשה של העטרה ואם נשאר ציצין שחופה רוב גובה של הבשר אפ"ל אינו רק במקום אחד ואינו חופה רוב הקיפה צריך לחתון אותן וכן אם אין חופה גובה הבשר של עטרה רק שחופה רוב הקיפה של חוט לבד צריך לחזור ולחתוך עד שתתגלה החוט הגבוה ולכל הפחות עד שתתגלה רובה ואם לאו הוי כלא נימול והרי הוא ערל כמות שהיה (שם): ג קטן שבשרו רך ומדולדל או שהוא בעל בשר הרבה עד שנראה כאילו אינו מהול רואים אם בעת שמתקשה נראה מהול א"צ למולו פעם שנית ומ"מ משום מראית עין צריך לתקן רוב הבשר שמכאן ומכאן ולדחוק העור לאחוריו היטב שתעמוד שם אבל א"צ לחתוך כלו ואם אין נראה מהול בשעת הקישוי צריך לחתוך כל הבשר המדולדל עד שיהא נראה כנימול בשעת קישוי וא"צ שיהא נראה בשעת קישוי רוב העטרה הואיל ונימול פעם אחת כהוגן רק אפילו אם נראה מיעוט עטרה סגי וא"צ למולו שנית וכן אם תיכף אחר שנימול כהוגן נמשך העור למעלה ונתדבק שם היטיב על העטרה אם נראה רק מיעוט עטרה מגולה סגי וא"צ למולו שנית (שם): ד אם נולד מהול לגמרי או שהיה רק רוב גובהה ורוב הקיפה מגולה שצריך להטיף דם ברית והטיפו דם ברית ואח"כ נמשך העור למעלה וכיסה העטרה מחמת שהוא בעל בשר ואפ"ל כשמתקשה אינו נראה אלא מהול קצת שחופה רוב גובהה או רוב הקיפה צריך למולו ולחתוך כל הבשר מכאן ומכאן עד שיהא נראה נימול לגמרי בשעת קישוי (שם בש"ך): ה בשעת המילה נכון שיהיו שם עוד מוהלים אחרים שיראו היטב הפריעה אם היא כהוגן כי יש מקום לטעות שלפעמים נמצא עור דק מאוד אחר החיתוך כמו [שלימ"ל בל"א] והוא כמו ליחה בעלמא ולפעמים אינו פורע רק השלימ"ל ועור הפריעה קיימת וצריכין ליזהר בזה מאד כי המל ולא פרע כאלו לא מל (שם בט"ז ס"ק ד'): דיני זמן המילה.

א אין מלין ער שתנץ החמה יום שמיני ללידתו ואם מל משעלה ע"ה יצא וכל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות ומלין בבוקר ואפי' מילה שלא בזמנה אינה אלא ביום. עבר ומל בלילה צריך להטיף ממנו דם ברית ביום ובשבת אסור להטיף ממנו דם ברית (דלא ניתנה שבת לדחות אלא למילה ממש ולא על הטפת דם ברית) וכן אם מלו תוך ח' וביום נמי דינא הכי (י"ד סי' רס"ב וש"ך שם ובסימן רס"ד ס"ק ו'): ב חולה אין מלין אותו עד שיבריא וממתיני' מעת שנתרפא חליו ז' ימי' מעל"ע ואז מלין אותו בד"א בחולי של כל הגוף כגון שחלצתו חמה וכיוצא בזה אבל אם חלה בא' מאיבריו כגון שכאבו לו עיניו כאב מועט ממתינים לו עד שיבריא ולאחר שיבריא מלין אותו מיד ואם כאבו לו עיניו כאב גדול היינו שהיו שותתין דמעות מחמת הכאב או דם או שהי' בו ריר מתחלת חליו הוי כחולי של כל הגוף [שם]: ג נולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית בעור העטרה במקום המילה ומיהו בנחת וצריכא מילתא למבדקיה טובא יפה יפה שמא יש שם ערלה כבושה [היינו שמא העור נדבק מאוד בבשרו] ובודק בידיים ובמראית עינים ולא בברזל דלא לעייק לי' ורואים ונזהרים האיך מלין וממתינים לו הרבה ואינו חושש ליום שמיני ללידתו שלא יביאהו לידי סכנה ואם נראה לו איזה ערלה כבושה מברכין על המילה ואין מחללין עליה את השבת אבל אם אין נראית לו ערלה כבושה אין מברכין על המילה ג"כ (סי' רס"ג): דין איזה מילה דוחה שבת ויו"ט.

א מילה בזמנה דוחה שבת ויו"ט אבל שלא בזמנה אינה דוחה ואפי' בזמנה אינה דוחה אלא המילה עצמה ופריעה ומציצה ואפילו אם פירש חוזר על ציצין המעכבין את המילה היינו אם נשאר מהעור עור החופה רוב גובה' או רוב הקיפ' כמו שנתבאר לעיל ועל ציצין שאין מעכבין אם לא פירש חוזר ואם פירש אינו חוזר ומותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו אף דא"צ לו עוד באותו שבת אבל מכשירי מילה אינן דוחין שמת כיון שהיה אפשר לעשותם מבע"י ואפי' דרך כרמלית שהוא רק מדרבנן אסור להביא סכין בשבת כדי למולו (סי' רס"ו): ב מלו את הקטן בשבת ואח"כ נתפזרו הסמנים שוחקין לו סמנים אחרים אפי' בשבת מפני שסכנה היא לו אבל אם נתפזרו הסמנים קודם המילה אין לחלל שבת ולשחוק סמנים אלא דוחין המילה עד לאחר השבת וכ"ש היכא שלא היה לו סמנים מע"ש שאין שוחקין בשבת אלא דוחין את המילה עד אחר השבת (שם): ג שכחו ולא הביאו סכין מע"ש אומר לעכו"ם להביא סכין בשבת ובלבד שלא יביא אותו דרך ר"ה רק דרך כרמלית כללו של דבר כ"ד שעשייתו בשבת אסורה עליו משום שבות מותר לעשותה בשבת ע"י עכו"ם לצורך מילה ודבר שאסור לו בשבת משום מלאכה גמורה אסור לעשותה בשבת ע"י עכו"ם (שם).

ולכן מותר ליקח רקב עץ שקורין (מוהל מעל) מן הכותל בשבת ע"י עכו"ם ואף שעושה גומא משום דחופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור אבל אסור וע"י עכו"ם מותר אפי' לכתחילה לצורך מילה ודוקא שהוא תיחוח אבל אסור לכתשו אפי' ע"י עכו"ם (כנ"ל): ד אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת ואם כבר מל אפי' פעם אחת מותר למול בשבת (שם): דין אם נולד בין השמשות.

א אם לאלתר כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוודור נראו ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפילו אם למחר שבת ונימול בשבת וכ"ש אם נולד כולו בפעם אחת

ותיכף כשנולד נראו ג' כוכבים בינונים דחשיב לילה לענין למולו בשבת אבל אם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור ונשתהה קצת עד שנולד כולו ואח"כ כשנולד כולו ראו ג' כוכבים בינונים אם לפי השיהוי נראה להם שהי' יום בהוצאת הראש אין להם אלא מה שעניניהם רואות ויהי' נימול לח' אפי' אם יארע בשבת היינו אם נולד במ"ש (סימן רס"ב) ואם אין יכולין לידע אזלינן בתר חזקה והשתא הוא דנולד ואם הוא בע"ש מותר למולו בשבת ואם במ"ש מלין אותו ביום א' (ש"ך סי' רס"ו ס"ק ט' וט"ס המנהג וצ"ל החזקה): ב אם נולד בין השמשות (היינו י"ג מינוטין וחצי קודם שנראו ג' כוכבים בינונים) שהוא ספק יום וספק לילה מונין מן הלילה ונימול לתשיעי שהוא ספק שמיני ואם נולד ע"ש ביה"ש או שלא הוציא רק ראשו ביה"ש אף שיצא כולו בשבת אינו דוחה שבת ולא י"ט ונימול אח"כ (אבל י"ט שני של גליות דוחה אפילו כבר עברה זמנה ונימול בי"ט ב' של גליות חוץ מי"ט ב' של ר"ה דקדושה א' היא שספק מילה וכ"ש מילה שלא בזמנה אינה דוחה אותו) וכן אם נולד במ"ש ביה"ש עבדינן לחומרא ואומרים שהוא לילה ואינו נימול בשבת הבאה רק ביום א' (סי' רס"ו): ג אם כשנולד היה נראה ברקיע כוכבים קטנים מאוד ורקיע הי' מזהיר כעין אורה של יום אף שהוא יותר מי"ג מינוטין וחצי עד שיהא נראה ג' כוכבים בינונים אעפ"כ מיחשב כביה"ש ומה שנראה רק קטנים משום דהרקיע היה מזהיר כעין אורה של יום ולכך נראים כקטנים (סי' רס"ב): ד ישראל מומר שנולד לו בן מישראלית שלא הומרה או להיפוך מלין אותו בשבת אבל ישראל שנולד לו בן מכותית אין מלין אותו בשבת (סי' רס"ו): זין מילה בשבת לתינוק הנולד לז' או לח' חדשים.

א מי שנולד בחודש השביעי מלין אותו בשבת אפי' לא נגמרו שערי וצפרניו אבל מי שנולד בחודש השמיני אין מלין אותו בשבת אא"כ נגמרו שערי וצפרניו ואם הוא ספק בן שמונה או בן ז' אם גמרו שערי וצפרניו מלין אותו בשבת ומותר לחלל עליו שבת כמו בכל תינוק הנימול בשבת אבל אם לא נגמרו שערי וצפרניו אין מלין אותו בשבת (ט"ז סי' רס"ו): ב מילה שלא בזמנה מותר למול ביום ה' או ביום ו' ולא חיישינן מפני שגורם צער ביום השבת (שם): קצת דיני מילה וברכת מילה.

א המל מברך אקבמ"ו על המילה ואבי הבן מברך בין חתיכת הערלה לפריעה אקבמ"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ואם בירך בדיעבד קודם המילה או אחר פריעה יצא וכן אם אבי הבן בעצמו הוא המוהל מברך שנים עובר לעשייתו ואם אין אבי הבן אצל המילה מברך הסנדק בין מילה לפריעה ברכה זו ואחרים שעומדים אצל המילה אומרי' כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה ולמע"ט.

האב והמוהל כשמברכין צריכין לעמוד אבל התופס התינוק כשמברך נוהגים שיושב ומברך. כל העם שאצל המילה צריכים לעמוד מלבד הסנדק שהוא יושב.

ואח"כ מברכין על הכוס ואומרים אשר קידש ידיד כו' (סי' רס"ה): ב בנוסח הברכה אם אין לו אב אומרים קיים את הילד הזה לאמו ומדלגין לאביו ואם אין לו אם אומרים קיים את הילד הזה לאביו ומדלגין לאמו ואם מתו שניהם אומרים קיים את הילד הזה ויקרא שמו בישראל ומדלגין לאביו ולאמו (שם): ג קטן שנולד כשהוא מהול וא"צ רק להטפת דם ברית אין מברכין עליו שום ברכה לא ברכת המילה ולא ברכת להכניסו ולא ברכת

אשר קידש כו' (שם): ד ממזר כישראל הוא ומברכין עליו ברכת המילה עד כורת הברית אבל א"א או"א קיים את הילד כו' וכן העומדים אצל המילה א"א כשם שנכנס כו' וכן מפרסמים בשעת המילה שהוא ממזר וכן מלין אותו בחצר ביהכ"נ אצל פתח בהכ"נ (שם): ה בד' צומותאפ"י בט' באב נותנין לתינוקות לשתות מן הכוס של ברכה וביוה"כ אין ליתן לתינוקות רק נותנין לתינוק הנימול מן הכוס חוץ מה שנותנין בפי התינוק כשאומרין בדמיך חיי (שם): ו אם יש שני תינוקות למול אפ"י של אדם אחד המנהג שלא להביא שניהם לביהכ"נ למול בפ"א אלא בזה אחר זה ומברכין כל הברכות לכאו"א בפני עצמו (שם): ז היכי דאפשר עבדינן למילה בעשרה והיכי דלא אפשר עבדינן בפחות מי' (שם): ח אין מברכין שהחיינו בשעת המילה אפ"י כשהאב בעצמו מל את בנו ואפילו בנו הבכור אין מברכין שהחיינו בשעת המילה רק בשעת פדיון הבן (שם): ט אבי הבן עומד אצל המוהל להודיע שהוא שלוחו (שם): י נותנין את הערלה בחול ועפר וכן רוקקין דם המציצה בעפר ואם הוא שבת צ"ל החול והעפר מוכנים (שם): יא נוהגין לעשות כסא לאליהו שנקרא מלאך הברית וכשמניחו יאמר בפירוש שהוא כסא של אליהו ואבי הבן והעומדים שם יאמרו קודם המילה הפסוק אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך (שם בט"ז): יב אחר המילה אומרים עלינו ונוהגין שלא לחלוץ התפילין עד אחר המילה משום שהתפילין אות והמילה ג"כ אות (שם ס"ס בש"ך): דין תינוק שמת קודם שנימול ודין אם מת בשבת או ביו"ט.

א תינוק שמת קודם שנימול מלין אותו על קברו בצור או בקנה ואין מברכין על המילה אבל משימין לו שם לזכר שירחמהו מן השמים ויחיה בתחיית המתים (סימן רס"ג): ב תינוק שנימול או תינוקת אחר שלשים ללידתה שמתו בי"ט אם העת קר ואין בזיון שלא אשתהי אין לקברו בי"ט א' אפילו ע"י עכו"ם אלא משהינן לו עד י"ט ב' ואז קוברין אותו כמו גדול (מ"א סי' תקכ"ו דלא כהב"ח): ג תינוק שלא נימול מחמת איזה סיבה ומת לאחר שלשים בי"ט אף דאשתהי אין קוברין אותו בי"ט א' מחמת שצריכין למולו ואין למולו בי"ט א' ע"י עכו"ם ומשהינן לו עד י"ט ב' ומסירין ערלתו וקוברין אותו וליכא בזיון בזה שכל לכבודו מותר להלינו (א"ר שם): ד תינוק שנימול או נקיבה תוך שלשים ללידתה שמתו בי"ט בין גמרו שעריה וצפרניו בין לא גמרו אי לא אשתהי אין קוברין אותו בי"ט א' אפ"י ע"י עכו"ם ומשהינן ליה עד י"ט ב' וקוברין אותו ע"י עכו"ם ולא ע"י ישראל ואם אשתהי קוברין אותו בי"ט א' ע"י עכו"ם ואם מת בי"ט ב' קוברין אותו בו ביום ע"י עכו"ם ולא ע"י ישראל:.

ה תינוק שלא נימול שמת בתוך שלשים יום אפ"י גמרו שעריה וצפרניו ואפ"י אשתהי אין קוברין אותו אפ"י בי"ט ב' אפ"י ע"י עכו"ם אלא משהינן ליה עד אחר י"ט ומסירין ערלתו וקוברין אותו ולענין טלטול המת ממקום למקום עיין לקמן בה' אבילות כי שם נתבאר דינו על נכון): דין אונן שיש לו בן למול.

א אונן שיש לו בן למול אם אפשר להקוברים שיתפללו תחלה בבוקר ולקבור את המת קודם שיוצאים מביהכ"נ יקברו את המת תחלה בכדי שאבי הבן יהא יכול לברך ברכת להכניסו כו' ואם א"א לקוברו קודם שיוצאים מביהכ"נ ימול הבן בביהכ"נ קודם עלינו

והסנדק יברך להכניסו כו' והאונן מותר ליכנס לביהכ"נ רק לא יברך ברכת להכניסו (ט"ז סי' שמ"א ב"ד): דיני פדיון הבן.

א מצות עשה על האב לפדות בנו הבכור שהוא בכור לאמו אף שאינו בכור לאביו כגון שכבר היו לו בנים מאשה אחרת שהיה לו ואח"כ נשא אשה שלא ילדה מעולם ולד מצורת אדם חייב אביו לפדותו (כמ"ש ב"ד סי' ש"ה סכ"ב) אבל אם הוא בכור לאביו לבד ואינו בכור מאם כגון שהיו לה בנים מאיש אחר אף שהוא בכור לאביו אינו חייב בפדיון: ב כהנים ולוים פטורים מפדיון הבן ואפילו בת כהן או בת לוי נשואה לישראל פטור מפדיון הבן עבורה: ג האם אינה חייבת לפדות את בנה וגם הב"ד אין פודין אותו אם אין לו אב אלא לכשיגדל חייב לפדות את עצמו (ש"ע יו"ד סי' ש"ה ס"ב וס' ט"ו) והש"ך כתב דב"ד או אבי אביו צריכין לפדותו: ד הנכון שהאב יפדה בעצמו את בנו ולא ע"י שליח כי י"א דלא מהני פדיון ע"י שליח: ה אין לפדותו עד שיעברו על הבן ל' יום שלמים מיום שנולד לכן אין לפדותו אלא ביום ל"א אחר לידתו ואם חל יום ל"א בשבת או בי"ט אין פודין אלא אחר שבת וי"ט אבל בחה"מ מותר לפדותו וגם מותר לעשות סעודה בחה"מ ואפילו נעשה בן כ"ט יום י"ב שעות תשצ"ג חלקים בע"ש או בעי"ט אין פודין אותו בהם אלא אחר יום ל"א (ש"ע יו"ד סי' ש"ה וא"ח סי' של"ט מ"א שם דלא כש"ך ביו"ד).

אין פודין בלילה אלא ביום: ו אם חל יום ל"א בת"צ פודין ביום התענית ועושין הסעודה בלילה (מסקנת הש"ך ב"ד שם): ז שיעור הפדיון כסף או שוה כסף ה' סלעים שהיא ה' לויט וקווינט כסף טהור שהוא בערך ששה קערבליך: ח ואין לפדותו בעד באנקיצעטיל או באנקי נאטין או סיגנאציות אע"פ שנותן כ"כ כדי שו"ל של כסף הנ"ל לפי שאין פודין בשטרות רק כסף או כלים שוה כסף כנ"ל: ט אם נותן לכהן כלי שאינו שוה ה' סלעים כנ"ל והכהן אומר שלדידיה שוה ה' סלעים מותר (ט"ז וש"ך ב"ד סי' ש"ה): י צריך האב ליתן להכהן הפדיון לחלוטין ולא שיהא דעת האב שהכהן יחזור לו והכהן סובר שנתן לו לחלוטין דב"ה"ג אפילו בדיעבד אין בנו פדוי אבל אם שניהם יודעים שנותן לו ע"מ להחזיר ומכ"ש כשא"ל האב בפ"י כן וקיבל הכהן ע"מ כן מהני ובנוי פדוי אבל לכתחלה אסור לעשות כן אבל אם לא א"ל לשון ע"מ שתחזירם אלא הילך הפדיון ותחזיר לי אינו מועיל: יא סדר הפדיון כך הוא עורכים השלחן לסעודה ונוטלין לידיים ומברך הכהן המוציא ואח"כ מביא האב את הבן לפני הכהן מקושט בקשטים נאים והכהן שואלו אם הבן הוא פטר רחם לאמו שלא ילדה אמו ולד מקודם שיש בו צורת וילד שמוציא הבן הנולד אח"כ מתורת בכור (כמבואר ביו"ד סי' ש"ה סכ"ב) והאב משיבו שהוא בכור וא"ל הכהן אח"כ נוסח במאי בעית טפי וכו' והאב משיבו כמבואר בסידור ואח"כ לוקח האב הכסף של הפדיון ומושיט ידיו לתנו ליד כהן וקודם שמקבל לו הכהן מברך האב ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן ואם הוא גדול הפודה עצמו אומר על פדיון הבכור ואחר כך מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה.

ונתן הפדיון ליד הכהן. ואחר כך נוטל הכהן כוס יין של רביעית ומברך ברכת בפה"ג ואם אין לו אב והוא פודה את עצמו כשהוא גדול כנ"ל בדין ג' מברך בעצמו שתי ברכות הנ"ל קודם שמקבל הכהן הפדיון.

מת הבן בתוך ל' יום אין האב חייב לפדותו אבל אם מת הבן אחר למ"ד יום ללידתו חייב האב לפדותו ומברך על פדיון הבן אבל לא יברך ברכת שהחיינו: יב אם נזדמן שפדה את בנו בתוך ל' אם נשארו המעות קיימים ביד כהן לאחר ל' יום בנו פדוי אבל אם אין המעות קיימים ביד כהן אחר ל' טוב להחמיר לחזור ולפדותו בלא ברכה של פדיון הבן: הלכות מזוזה.

דיני קביעת מזוזה. א מצות עשה לכתוב פ' שמע והיה אם שמוע ולקבעה על מזוזות הפתח וצריך לזהר בה מאד וכל הזהיר בה יאריכו ימיו ושנותיו (יו"ד סי' רפ"ה): ב מצות נתינתה בטפח החיצון של רוחב מזוזת הפתח כדי שיהיה כל הבית שמור כיון שהוא בפנים למזוזה (שם): דיני מקומות החייבין במזוזה.

א אלו המקומות חייבין במזוזה אחר שערי בתים ואחד שערי חצירות ורפת בקר ולולין ואוצרות יין ושמן ובית השותפין כולן חייבין ודוקא בבית שותפים ישראלים אבל בשותף ישראל ועובדי כוכבים פטור ממזוזה ודוקא שדר עם עכו"ם בבית אחד אבל אם דר כ"א בבית אחר תחת גג אחד הבית של ישראל חייב במזוזה ופתח הבית המשותף לישראל ולעכו"ם פטור וכן אם שכר בית בשותפות עם עובדי כוכבים בכותל המפסיק בינו ובין העכו"ם לא יעשה מזוזה אבל בשאר חדרים יעשה מזוזה רק שיניח המזוזה באופן שיהא שמור מן העובדי כוכבים שלא יטלוה וינהגו בה מנהג בזיון וכן השוכר בית מעכו"ם חייב לעשות מזוזה מ"מ אותן אנשים הדרים בכפרים ששוכרין השענק מן המושל שמוכרין שם יי"ש או שאר משקין והעכו"ם שם כל היום ורגילין העכו"ם לגנוב המזוזה ולנהוג בה מנהג בזיון יש לעשות באופן שיהא שמור מן העכו"ם (יו"ד סי' רפ"ו): ב בית התבן ובית העצים ובית הבקר חייבין במזוזה ואם הנשים רוחצות שם כיון שעומדות שם ערומות אין כבוד שמים להיות שם מזוזה וכן אם טינפות של בני אדם מצוי שם אין לעשות שם מזוזה (שם): ג חדר שאיש ואשתו ישנים שם חייב במזוזה וצריך לעשות מזוזה בחלל הפתח ויהיה הדלת מפסיק בין המזוזה והחדר ואם א"א לעשות הדלת שיהא סוגרו מבפנים או שאין שם דלת כלל צריך לכסות המזוזה בכלי תוך כלי [שם]: ד במקום שיש טינפות כגון שתינוקת מצויין שם טוב לכסות המזוזה ובמקום טהרה טוב שתהא נראית (שם): ה בית הכסא ובית המרחץ ובית הבורסקי ובית הטבילה פטורין ממזוזה (שם): ו ביהכ"נ פטורה ממזוזה ואם יש בית דירה בעזרה שלפני ביהכ"נ העזרה חייבת וביהכ"נ פטורה (שם): ז בית המדרש חייב במזוזה אבל לא יברך עליה ולכן כ רוצה לקבוע מזוזה בבהמ"ד אז טוב שיקבע מקודם מזוזה בביתו ויברך עליה ויהא דעתו גם על מזוזה שבבהמ"ד על סמך ברכה שבירך בבית והברכה חוזרת על שתיהן (שם): ח סוכת החג שאין עשויה רק לחג פטורה ממזוזה אבל אם משתמשין בה כל השנה חייבת במזוזה.

הבית שבספינה פטור ממזוזה. החנות שבשוקים שאין יושבים בה רק ביום פטורה ממזוזה (ולא דמי לבית האוצר ובית התבן שאין משתמשין בהם בכל שעה ואפ"ה חייב במזוזה כיון שתשמישן שוה ביום ובלילה).

אבל חנות שהיא בביתו פתוחה לר"ה צריך מזוזה לפתחיה (שם בט"ז): ט בית שאין בו ד"א על ד"א פטור ואם יש בו כדי לרבע ד' על ד' בשוה אע"פ שארכו יתר על רחבו או שהוא עגול או בעל ה' זוויות חייב במזוזה ולא יברך אבל יקבע מזוזה אחרת ויברך ויהיה דעתו גם על זו (ש"ך שם): י בית שדרך תשמישו להיות מקורה אין לו תקרה פטור היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה אם היה הקירוי נגד הפתח חייב במזוזה והוא שיהיה במקורה ד' על ד' אבל כל שתשמישו אפילו בלא תקרה חייב אפי' אינה מקורה (הרא"ש בהלכות קטנות): יא בית שאין בו דלתות יש בזה מחלוקת הפוסקים אם חייב במזוזה לכן יראה כשרוצה לקבוע מזוזה שיעמיד הדלת בתחילה ואח"כ יקבע המזוזה משום דלדעת הפוסקים שאם אין לה דלת פטורה אם יקבע המזוזה ואח"כ יעמיד הדלת הוי תולמ"ה ואם א"א לתלות הדלת מיד יקבענו בלא ברכה ואח"כ כשיתלה הדלת יטול המזוזה ויקבענו פעם ב' גם כן בלא ברכה ונ"ל אף לדעת הפוסקים שסוברים שאם אין דלת פטור ממזוזה אם קבעה כשהיה דלת ואח"כ כשנוטל הדלת וחוזר ותולה אותה שאין בזה חשש משום תולמ"ה כמו גבי סכך אם סיכך כשהיה הדלתות מהרעפים פתוחים ואח"כ סוגרן ואח"כ כשפותחן אין בזה משום תולמ"ה (שם): יב הרבה חדרים זה לפני זה מזה כולן חייבין במזוזה (שם): יג אם יש בבית הרבה פתחים לחצר או לר"ה ונעשו כולם לכניסה וליציאה לבני הבית כולם חייבין במזוזה ואפ"ל נתמעטו הדיורין שאין רגילין לצאת ולבוא אלא באחת מהם (שם): יד מרתף שיש לה פתח גדולה מן הרחוב שמכניסין שם יינות בחביות גדולות ואח"כ עומדת סגורה ואין משתמשין דרך אותה הפתח ויש לה פתח קטן מן הבית שנכנסין ויוצאין בה תמיד אם הפתח קטן ראוי למזוזה היא חייבת והגדולה פטורה משום שאין תשמישה בה לכניסה ויציאה.

אלא לפעמים כשמכניסין בה חביות גדולות ואין זה תשמיש קבוע ובטלה היא לגבי פתח קטן אבל אם אין הפתח קטן ראוי למזוזה דהיינו שאין גבוה עשרה ורוחב ד' אע"פ שמשתמשין בקטן אינה אלא כחזר בעלמא והגדולה היא עיקר הפתח והיא חייבת והקטנה פטורה שבטלה לגבי הפתח הגדולה (שם): טו בית שיש לו שני פתחים בקרן זוויות הבית פתח אחד נפתח לצד צפון ופתח אחד לצד מערב ובקרן זוויות יש פצים אחד המבדיל בין ב' הפתחים אם יש באותו פצים טפח צריך שני מזוזות היינו מזוזה אחת בימין הכניסה לצד מערב ומזוזה אחת צריך לעשות בפצים המבדיל לחלל הפתח הצפוני ואם אין בפצים המבדיל טפח א"צ רק מזוזה אחת בפתח המערבי לימין הכניסה ובפתח הצפוני א"צ משום דהפצים הוי כמאן דליתא והוה כפתח אחד באלכסון והוי גם לפתח הצפוני מימין הכניסה (ט"ז שם): טז השוכר בית בחוץ לארץ על ל' יום פטור ממזוזה וכן הדר בפונדק בא"י אבל השוכר בית בא"י חייב תיכף לעשות מזוזה וה"ה השואל בית דינו כשוכר (שם): יז השוכר בית מן העכו"ם חייב במזוזה כמו בשוכר בית מישראל אבל במקום דאיכא למיחש לסכנה שיעליל עליו העכו"ם שעושה לו כישוף פטור ממזוזה (שם): דין איזה פתח חייב במזוזה.

א אין הפתח חייב במזוזה אא"כ יש לו ב' מזוזות ומשקוף וה"ה אם גוף הכתלים שברוח רביעית והמשקוף ג"כ מגוף הכתלים אף שאין בהם מזוזות אחרות חשובין צידי הכתלים למזוזה (רפ"ז) ואם יש פתח בסוף הכותל ויש לה מזוזה אחות ומשקוף והצד השני הוא קצה הכותל כזה **ציור בספר** חייב במזוזה אבל אם הכותל עוברת להלאה מן הפתח אז אם המזוזה בצד ימין והכותל בצד שמאל כזה *ציור בספר** לרש"י פטור ולהרא"ש והטור ורבינו ירוחם חייב לכן יקבענה בלא ברכה אבל אם המזוזה בצד שמאל והכותל בצד ימין כזה **ציור בספר** לכ"ע פטור ממזוזה (שם בש"ך): ב בית שיש לו מזוזות מכאן ומכאן וכיפה כמין קשת על המזוזות אם יש בגובה המזוזות י' טפחים קודם שמתחיל להתעגל אם יש רוחב ד' טפחים עד שמגיע לעשרה גובה מן הארץ וכן אפי' שמתחיל תיכף להתעגל מהארץ ויש בה רוחב ד' בגובה עשרה להרמב"ם פטור ולרש"י חייב דכל שיש בו רוחב ד' אפי' הוא עגול חשוב כמזוזה ונראה דיקבענה בלא ברכה ואם מתחיל להתעגל בגובה י' מן הארץ ובעיגול שהוא למעלה עשרה מן הארץ יש רוחב ארבעה כ' הט"ז צריך עיון האיך לעשות המזוזה שצריך לקבעה בתחילת שליש העליון כי להרמב"ם ממקום שמתחיל להתעגל חשוב כמשקוף וכשיתן המזוזה במקום העיגול הוי כנתנה במשקוף ואם יקבענה בשליש העליון של המקום השווה קודם שמתחיל להתעגל לא יצא לדעת רש"י דס"ל שהמקום עיגול שרחב ד' חשוב כמזוזה והעלה שאעפ"כ יקבענה בתחילת שליש העליון של כל הפתח היינו עם העיגול וכזה יוצא אף לדעת הרמב"ם כיון שיש למטה עשרה בלא העיגול מצטרף הכל לקרות מזוזות (ט"ז שם) רק שלא יהיה למעל' מכתפיו (שם): דין מקום קביעת המזוזה בפתח.

א כשקובע המזוזה יכרך אקבמ"ו לקבוע מזוזה וכשקובע הרבה מזוזות בפעם אחת מברך ברכה אחת לכולם (אבל שהחינו אינו מברך משום דאינו בא מזמן לזמן) (סי' רפ"ט): ב איזה מקום קביעתה בתוך חלל הפתח בטפח הסמוך לחוץ [כדי שיפגע במזוזה תחלה א"נ כדי שתשמור כל הבית מן המזיקין] ואם שינה אינו מעכב בדיעבד ובלבד שיניחנה בתוך חלל הפתח ואותם שדרים ברחוב של עכו"ם וחלל השער הוא נגד הרחוב והדלת נפתח לתוך חלל הבית וירא להניחה בתוך חלל הפתח שלא יגנבו אותה העכו"ם יכול להניחה במזוזה נגד חלל הבית ובלבד שיהא בטפח הסמוך לפתח וצריך להניחה בתחילת שליש העליון של גובה השער ואם הניחה למעלה מזה כשירה בדיעבד והוא שיהיה רחוק מן המשקוף טפח אבל אם הניחה למטה משליש העליון אפילו בדיעבד פסולה ואם הפתח גבוה הרבה וכשיניחנה בתחלת שליש עליון תהא למעלה מכתפיו צריך להניחה למטה משליש העליון נגד כתפיו (שם): ג צריך לקבוע מימין הנכנס (ואין חילוק בין אם הוא איטר יד אם לאו ואפי' גם ב"ב איטרים לעולם צריך לקבעה מימין הנכנס) ואם קבעה בשמאל פסולה (שם): ד בית שיש בו חדרים הרבה שהם פתוחים זה לזה ואין פתוח רק פתח אחד לר"ה חושבין דרך ימין מימין הכניסה של אותו חדר הפתוח לר"ה (כן משמע שם): ה מי שחולק ביתו לשנים ובכל חלק פתח פתוח לר"ה או לחצר ובמחיצה החולקת יש פתח מזה לזה בזה יש ספק איזה מהן ימין ליציאה או לביאה אזלינן בזה בתר היכר ציר היינו במקום שקבוע הציר שהדלת סובב בו הוא הבית ובדרך שנכנסין שם מימין קובעים אותה אבל בשני הפתחים הפתוחים לרשות הרבים לא אזלי בתר היכר ציר אלא יעשה אותה מימין הנכנס מרשות הרבים וכן הדין בבית שיש בו

כמה חדרים ובשני הבתים החיצונים יש בכל אחד פתח פתוח לרשות הרבים או לחצר עושין הפתחים של הבתים הפתוחין לרשות הרבים מימין הנכנס מרשות הרבים או מחצר ובשאר הפתחים אזלינן בתר היכר ציר ואם אין היכר ציר אז אזלינן בתר עיקר התשמיש היינו החדרים האמצעים שמשתמשין לכל בית ובית עושין המזוזה מימין הנכנס מאותו בית שהחדר משתמש לו ואם יש חדר אחד שמשתמש לשניהם עושין המזוזה בפתח אחד מימין הנכנס מבית אחד ובפתח השני מימין הנכנס מן הבית הב' ובפתח שנכנסין בו מן הבית שלנו לבית החורף אף שיש מן הבית החורף פתח לרשות הרבים אעפ"כ לא אזלינן בתר היכר ציר וקובעין המזוזה בפתח שנכנסין מן הבית לבית החורף מימין הנכנס מן הבית לבית החורף משום דעיקר התשמיש בבית החורף ולא בבית (ש"ך דלא כמשמע מהט"ז): ו לא יעמיק לחפור טפח במזוזת הבית בעומק ויושיב שם המזוזה שאם עשה כן פסולה (שם): ז קבעה במזוזת הפתח בעודה תלושה ואח"כ חיברה לפתח פסולה משום תולמ"ה.

ויקבע על מזוזת הפתח באלכסון ויכוין שיהא ראש המזוזה לצד פנים וסופה לצד חוץ וכורכה מסופה לראשה היינו מאחד כלפי שמע (שם): ח אותן החנותים שבביתו שעושין מזוזה אחת מן הקרקע עד המשקוף ומזוזה אחת שאינו מגיע עד המשקוף רק שכונסין את הכותל לערך אמה או יותר אם המזוזה שמגיע עד המשקוף הוא מימין הכניסה עושין המזוזה באותה המזוזה ואם המזוזה הקטנה היא מימין הנכנס אם היא גבוהה י' טפחים עושין המזוזה בה ואם אינה גבוהה י"ט עושה במקום הרחב כן נראה לי: הלכות גוסס בר מינן ואם לטלטל מת בשבת.

א מצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת הנפש ואין מעמצין את עיניו עד שתצא נפשו וכל המעמץ את עיניו קודם שתצא נפשו או אפילו רק שנגע בו הרי זה שופך דמים. וכן אסור לעשות שום מעשה הגורם שימות מהרה אפילו להניח מפתחות ביהכ"נ כדי שיפרד מהרה אסור אבל להסיר המונע מרחוק כגון קול דופק חוטב עצים מותר (בי"ד סי' של"ט): ב בשעת מיתה יזהרו העומדים שם לראות שלא יצא שום אבר מהמת חוץ למטה דהיינו שיתקנו המטה באופן שלא יוציא שום אבר חוץ למטה ואם הוציא אסורין להחזיר כי אסור ליגע בו (ט"ז שם): ג כל העומדים בשעת יציאת נשמה אפילו על קטן ואשה חייבין לקרוע קריעה מועטת ואפילו מן הצד סגי (סימן שמ"ו): ד אסור לטלטל המת בשבת אפילו לצורך כהנים או לצורך מצוה או לצורך חתונה רק ע"י עכו"ם אם הקרובים רוצים אבל אין יכול לכוף הקרובים להוציאו ע"י עכו"ם ואם הוא נפל כופין את הקרובים להוציאו בשבת ע"י עכו"ם וכ"ש בחול בשביל הכהן שיכנס לבית אפי' אין הכהן חולה (סי' שע"א וא"ח סי' שי"א): ה אם יש שני מתים אם אחד ת"ח ואחד ע"ה מוציאין את הת"ח תחלה אפילו אם הע"ה מת קודם לת"ח.

איש ואשה שמתו מוציאין את האשה תחלה אפילו מת האיש קודם משום שקרובה לניווול ואם שני המתים שוין מוציאין קודם מי שמת תחילה (סי' שנ"ד): דיני טומאת כהן לקרובים. א כהן אסור להטמא למת אבל נשים וחללים אין מוזהרין.

ואפי' כהן מצוה להטמא לקרובים היינו לאביו ולאמו אפי' נתחללה ובנו או בתו ואחיו שהם משלשים יום ואילך שאינן נפלים ואפילו הן פסולין רק שלא באו משפחה ונכרית

ואחותו מן האב אבל מן האם לא ודוקא אחותו הבתולה שאינה ארוסה ונשואה ולאשתו הכשירה לו. ואין מיטמאין רק לצורך קבורה כגון להכין ארון ותכריכין ולפ"ז בשבת שאין בו צורך קבורה אסור להיות הכהן בבית שהמת בו אף שהוא מת שמצווה להטמא לו (י"ד סי' שע"ג) (ונ"ל בחול מותר להיות בבית המת שמצווה להטמא לו אף שהאחרים עסוקין עמו מ"מ צריך להיות שם שאפשר שיצטרכו שום דבר לצורך ארון ותכריכין וכדומה הוי לצורך קבורה ומותר להיות שם) ולהרוג אין כהן מיטמא משום דנקרא מת חסר וכן אחר הקבורה אסור להטמא ותיכף כשנסתם הגולל בקבר אסור להטמא להם עוד וכן כהן שנשא המטה של אחד מהקרובים אם יצטרך בחזרה לילך על קבר אחר יתן לאחר לישא שם על הקברות כדי שלא יצטרך לטמא א"ע על הקברות בחזרה (שם): ב אם הכהן עומד בבית חולה שאינו קרובו ורואה שהוא גוסס צריך לצאת מן הבית אבל אם הכהן ישן שם א"צ להקיצו משנתו וכן אם הקיצוהו משנתו והגידו לו שהוא גוסס והוא ערום מותר ללבוש עצמו תחלה (סי' ש"ע) ואם הגידו לו שמת צריך לצאת ערום וכן אם הוא ישן צריך להקיצו תיכף ולא יגידו לו שמת רק יאמרו שיצא כדי שיוכל להלביש עצמו מקודם וכן אם הוא בבתים הסמוכין לאהל המת שהטומאה באה שם ג"כ הדין כן אכן אם יכול לסגור הפתחים שהכהן שם מותר להלביש עצמו בעוד שהדלת סגורה וכן אם יכולין לסגור הבית שהמת מוטל שם באופן שלא יהיה שם פותח טפח מותר הכהן להלביש עצמו תחילה ואח"כ יצא משום דאז אין בו רק טומאה דרבנן משום סוף הטומאה לצאת (ובזה אפשר ליישב הש"ך בסימן שע"ב ממה שהשיג עליו המ"א בא"ח סימן שמ"ג ואין כאן מקום להאריך): ג אסור לכהן לילך בביה"ק או בתוך ארבע אמות של מת או של קבר שאין לו מחיצות גבוהין עשרה או חריץ עמוק עשרה טפחים.

אשת כהן מעוברת מותרת לישב באהל המת משום דטהרה בלוע אינה מיטמאה (מ"א סי' שמ"ג): דין טהרה ודין הרוג ודין יולדת שמתה. א לאחר שטהרו המת לא יניחו אותו באותו מקום שטהרוהו רק ישכבוהו נגד הפתח לפנים מן הבית (צוואת ר"י חסיד): ב אין מהפכין הדף שטהרוהו עליו כי יש סכנה בדבר פן ימות אחד תוך ג' ימים (שם): ג אם מצאו הרוג ישראל שמת אפילו אם אין שם שום חבורה ופצע וגם אין עליו שום ליכלוך דם אין מטהרין אותו וקוברין אותו בבגדיו שנמצא הרוג ואפ"ל במנעליו כדי להעלות חימה ולנקום נקם רק הסובב לובשין על הבגדים למעלה והעפר המלוכלך בדם צריכין לחפור במרא וחצינא לקבור העפר עמו והיכא דהכהו עכו"ם מכת רצח ומצאוהו אי ופשטו את בגדיו ונסתלק הדם דינו כמו נפל מהגג שיתבאר דינו בסמוך (סי' שס"ד): ד הנטבעים במים או המתים מחמת קור ושלג מלבישין אותן תכריכין ומטהרין אותן (ש"ך): ה נפל מאליו ומת אם יש פצעים בגופו המוציאים דם ויש לחוש שמא נבלע הדם בבגדיו אין חולצין ממנו בגדיו אפילו מנעליו ומלבישין אותו למעלה הסדין שקורין סובב אבל כשאין פצעים בגופו ואין שם דם פושטין בגדיו ומטהרין אותו ומלבישין אותו תכריכים כשאר מתים ואפילו אם יש פצעים בגופו אם מצאוהו חי ופשטו בגדיו ונסתלק הדם מגופו ומת אחר כמה ימים מטהרין אותו ומלבישין אותו תכריכין רק שיש ליהזר בבגדים המלוכלכים בדם משום חשש שמא נבלע בהן דם הנפש וכן העפר שמובלע בה הדם צריך לחפור במרא וחצינא ולקבור עמו (שם): ו יולדת שמתה מן הדין אין לטהרה

רק לקברה כאשר נמצאה אבל המנהג הפשוט לפשוט בגדיה ולטהרה **([נ"ל שצ"ל ולהלבישה תכריכים ואח"כ מלבישין בגדיה למעלה מהתכריכים ולמעלה מהן הסדין]).

(**) ולהלבישה בגד אחר ותכריכין על הבגדים ועכ"פ צריכין הנשים ליזהר שלא להעביר ממנה שום ליכלוך דם שהוא איסור גמור וגם לקבור עמה כל הבגדים המלוכלכים בדם ונקראת יולדת לנהוג עמה כך כל ד' שבועות אחר לידתה ולא יותר אבל לענין הדם יש ליזהר כ"ז שהדם שופע ממנה בעת מותה מחמת חבלי לידה לקבור הדם וכל מה שעליו הדם (שם): דיני צדוק הדין.

א המנהג כשמגיעים עם המת סמוך לקברות מעמידין אותו ג"פ ובכל פעם ילך עמו ד' אמות כדי להבריח ממנו רוחות הטומאה שלא להכנס עמו לקבורה ובימים שא"א צ"ה א"צ להעמיד אותו כי ביום זה אין כ"כ רוחות הטומאה מצוי' (סימן שנ"ח בע"ז): ב תינוק בן למ"ד יום שמת אומרים עליו צדוק הדין (סי' שנ"ד): ג אם קברו את המת בלילה א"א לא צ"ה ולא קדיש (סימן ת"א): ד א"א צ"ה בכל הימים שא"א בו תחנון וכן א"א בו קדיש וכן בט"ב א"א צ"ה וכן בע"ש ועי"ט אחר חצות א"א אבל בער"ח וערב חנוכה ותענית אסתר אומרים אפי' אחר חצות ולחכם בפניו ג"כ א"א בימים ההם רק בל"ג בעומר וימים שאחר ר"ח סיון לשבועות וערב ראש השנה קודם חצות אף שאין אומרים תחנון מותר לומר צדוק הדין על חכם בפניו וכן בתשעה באב ג"כ אומרים לחכם בפניו (א"ח סי' ת"כ): דיני קריעה ועל איזה מתים חייבין בקריעה.

א על אלו מתים חייבין לקרוע על אביו ואמו. ובנו ובתו.

אחיו ואחותו שמתו אחר שלשים יום ללידתן (אבל ביום ל' לא) בין שהאחיה הוא מן האב או מן האם אפילו פסולים רק שאינם באים משפחה ונכרית. ואיש על אשתו ואשה על בעלה.

וחייבין לקרוע מעומד ואם קרע מיושב צריך לחזור ולקרוע (סי' ש"מ): ב במקום הקריעה מלפניו ואם קרע במקום אחר לא יצא וצריך לקרוע השפה (שם): ההפרש בקריעה לאביו ולאמו או לשאר קרובים. א על אביו ואמו קורע בצד שמאל מפני שצריך לגלות את לבו והלב הוא בשמאל ועל שאר קרובים בצד ימין (שם): ב על כל המתים רצה קורע ביד רצה בכלי ועל אביו ואמו ביד דוקא (שם): ג על כל המתים קורע טפח בבגד העליון ודיו ועל אביו ואמו קורע כל הבגדים עד לבו חוץ מהכתונת וכן כל המלבושים שאין דרך בני אדם לילך לשוק בלא זה צריך קריעה ושיעור כל הקריעות טפח (שם): ד על כל המתים יכול לקרוע בצינעא ועל אביו ואמו צריך קריעה בפרהסיא (שם): ה על כל המתים אם רוצה להחליף תוך ז' מלבושים אחרים בחול מחליף ואינו קורע ועל אביו ואמו אם מחליף תוך ז' בחול קורע כל הבגדים שמחליף ואינו תופרן לעולם אכן כשמחליף.

על שבת בגדי חול אחרים אפי' על אביו ואמו א"צ לקרוע אבל בגדי שבת אסור ללבוש אפי' בשבת (שם בש"ך): ו על כל המתים תופר לגמרי לאחר ל' ותוך ל' אסור אפי' לשלול דהיינו תפירה בלתי שוה [ואפילו לחבר ראש הקריעה במחט] ועל אביו ואמו אינו מאחה לעולם רק שולל לאחר ל' יום ואשה יכולה לשלול לאלתר מפני כבודה וכ"ז

שאסור לשלול דהיינו תוך ל' אפילו על שאר קרובים אסור לחבר ראש הקריעה ע"י מחט כ' הט"ז בשם הב"ח דאם בא לחתוך סביבות הקריעה ולהשליכו ולהושיב שם חתיכת בגד אחר שרי לאחר י"ב חודש דאין זה בכלל איחוי הקריעה כלל (שם): ז הרגל מבטל גזירת ל' אף לענין קריעה ולכן אם פגע הרגל תוך ל' יום בשאר קרובים יכול לתפור לגמרי בערב הרגל לאחר מנחה ובאביו ואמו יכול לשלול (שם בש"ך): ח על כל המתים אם לא שמע עד אחר ל' אינו קורע ועל אביו ואמו קורע לעולם כל בגדיו שהיו עליו בשעת השמועה אפי' שמע אחר ל' אבל אותן שמחליף אחר השמועה אינו קורע וכן אם לא היה לבוש מלבושים שלו בשעת מיתה רק בשאולין שלא היה יכול לקיים מצות קריעה ונזדמן לו מלבוש תוך ז' קורע אבל לאחר ז' אינו קורע בשאר מתים אבל באביו ואמו קורע לעולם ודי ג"כ בבגד אחד שהוא שלו ולא יותר (שם בש"ך בשם הרמב"ן): ט אותן הקריעות שאסור לתפור אפילו מכר בגד זה לאחר הלוקח אסור לתפרן לפיכך אם בא למכרן צריך להודיע ואם מכרן סתם בלא ידיעה הלוקח אסור לתפרן שמא קריעה זו על אביו ואמו הוא שאסור לתפרן לעולם (שם): י קרע על מת ובתוך ז' מת לו מת אחר מרחיק כג' אצבעות מן הקרע הא' וקורע טפח או שמוסיף על הקרע הראשון אשון טפח אבל אחר ז' כ"ז שהבגד קרוע עליו מוסיף עליו כל שהוא ואפילו אם המת הראשון היה אביו או אמו ואחר ז' מת לו א' משאר קרובים כ"ז שהבגד עליו מוסיף עליו כל שהוא אבל אם מתחלה מת א' משאר קרובים ואח"כ מת אביו או אמו אפי' אחר ז' צריך להרחיק ג' אצבעות ולקרוע כדינו שאין אביו ואמו בתוספות וה"ה אם מת אביו מתחילה ואח"כ אמו צריך קריעה חדשה (שם): יא מת לו אביו ואמו כאחד או ששמע שמועה אחת על שניהם כא' קורע קרע אחד לשניהם וכן אם מתו שנים מן הקרובים כא' קורע קריעה אחת לשניהם אבל אם מתו לו אביו או אמו ואחד משאר קרובים כאחד קורע תחילה על אביו ואמו ואח"כ מרחיק ג' אצבעות וקורע על האחר טפח (שם): יב היה לו חולה ונתעלף וסבר שמת וקרע עליו ואח"כ מת אם תכ"ד מת יצא בקריעה ראשונה ואם לאו צריך לחזור ולקרוע בתוך ג' אצבעות (שם): יג אסור לקרוע ב"ט אפילו ב"ט שני אבל בחוה"מ קורע אפילו על שאר קרובים ואם שמע שמועה רחוקה בחוה"מ אין קורעין בחוה"מ אפילו על אב ואם רק אחר הרגל וכן אם נקבר ב"ט אין קורעין אפי' בחוה"מ רק אחר יו"ט (שם): יד קטן שמת לו מת אם לא הגיע לחינוך קורעין קריעה כל שהוא משום ע"נ אבל קטן שהגיע לחינוך מצוה לקרוע כגדולים (שם): דיני אונן א מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו בחול הרי הוא אונן ופטור מתפלה וק"ש [ומיהו אם יש מתעסקין זולת היתום מותר לו לילך לבהכ"נ לומר קדיש על אביו ומכ"ש בשבת וי"ט ודוקא כשאין אבלים אחרים אבל כשיש אבלים אחרים לא] [ט"ז סי' ע"א ופ"מ] ופטור מכל הברכות [מיהו אם נקבר המת לאחר שאכל ועדיין לא עבר הזמן שיתעכל המזון חייב לברך ברכת המזון וכן באשר יצר אם עשה צרכיו בעודו אונן חייב לברך אשר יצר אחר שנקבר המת אפילו כל היום דדמי להבדלה אם לא הבדיל יום ראשון בעודו אונן מבדיל ביום שני משום דכך המשך החיוב של הבדלה ואינו מטעם השלמה דנימא כל שפטור מן החיוב פטור מהשלמה כמו שמבאר הרא"ש סוף מ"ק ור"פ מי שמתו ה"נ כל שלא נתעכל המזון עדיין זמן המשכת חיוב בהמ"ז וכן באשר יצר אפי' כל היום יכול לברך כנ"ל] אפי' ברכת הנהנין ומכל המצות

האמורות בתורה עד שיקברוהו וישליך עפר על המת ואם יש חבורה בעיר שנוהגין שכתפים מיוחדין להוציא המת ולאחר שנתעסקו הקרובים בצרכי הקבורה ימסרוהו להם והם יקברוהו משמסרו להם חייב בכל המצות (פ"מ סי' ע"א) וכן מקום שמוליכין המת מעיר לעיר אם מקום קרוב הוא הוי אונן אבל אם המקום רחוק כגון מהלך ב' ימים מותר עד שיבואו לעיר קבורתו (י"ד סי' שמ"א לענין בשר ויין דמותר וכבר כתב הרב"י בא"ח סי' ע"א דזה וזה שוין ע"ש וכן ראיתי להרב בעל דגול מרבבה בי"ד סי' שמ"א ע"ש):

ב ואם עבר זמן תפלה אחת בעוד שהוא אונן כפי שנתבאר לעיל סעיף א' א"צ להשלים אותה תפלה בתפלה הסמוכה כגון שהי' מתו מוטל לפניו מעלות השחר והאיר כל פני המזרח (א"ר סי' פ"ט וע"ש בדיני תפלה) עד אחר חצות [ולא יתפלל בהחצי שעה שלאחר חצות עד זמן מנחה גדולה כמ"ש הב"י ורוב האחרונים] לא ישלים במנחה דל"ד לשכח או נאנס ולא התפלל שחרית דמשלימה במנחה דהתם באמת היה החיוב רק שע"י סבה לא התפלל משא"כ כאן דהוי פטור מדין (עיין סימן ע"א בא"ר וביו"ד סי' שמ"א) וכן הדין במנחה ובמעריב: ג וה"מ אם היה מתו מוטל לפניו מעת התחלת חיוב התפלה עד השלמת זמנה כמו שנתבאר סעיף ב' אבל אם מת לאחר שכבר התחיל החיוב עליו כגון אם לאחר שהאיר כל פני המזרח אע"פ שלא קברוהו עד אחר חצות משלים בזמן מנחה דהואיל וחל עליו החיוב מתחלת עת שבא זמן התפלה אעפ"י שלא היה שהות לגמור התפלה מ"מ כיון שחל עליו החיוב חייב להשלים אח"כ בזמן מנחה [דהא הרא"ש פ' מי שמתו מדמה לחיגר דל"ל תשלומי' ע"ש והנה הכ"מ פ"ב דחגיגה ה"ה כ' דהיכא שנטמא לאחר שעלה ע"ה כיון דחל עליו החיוב צריך להשלים א"כ ה"נ דכוותי'] [עיין רמב"ם ה' חגיגה פ"ב ה"ה וכ"מ שם ותמצא מבואר כאשר כתבתי ודו"ק] (שם): ד ואם נמשך אנינות עד סמוך לסוף זמן ק"ש שהוא עד רביע היום כפי ערך השעות של יום [כמ"ש לעיל בהלכות ק"ש ע"ש] ואם יתפלל כסדר יעבור הזמן של ק"ש יקרא ק"ש בלא ברכות ואח"כ יתפלל כסדר ויקרא עוד הפעם ק"ש עם הברכות [עיין סי' נ"ח דאם קרא ק"ש שלא בזמנה יקרא אח"כ עם ברכותי'] ואם נמשך עד לאחר ארבע שעות הברכות שחר דהיינו מה שקודם ב"ש לא יאמרם אף שיש לו פנאי (עמ"א ר"ס ע"א) וביאור דבריו שם שכיון שאמרו בגמרא לכל אלו הברכות זמן כמ"ש כשנועל מנעליו מברך כו' ואף שקי"ל בסימן מ"ו דעל צורך העולם הוא מברך ואף אם ניעור כל הלילה מברכים על צרכי העולם היינו עד זמן קימה שהוא שלישי היום כמו בק"ש ע' סי' נ"ח זולת ברכת התורה וברכת שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה אותן הברכות יברך (ולא יניח תפילין ע' יו"ד סי' שפ"ח) ויתפלל כסדר (ואלו הברכות זמן כל היום ואפי' אחר חצות אם נקבר יאמרם): ה אם נמשך עד סמוך לזמן תפלה שהוא עד שלישי היום כמו שנתבאר לעיל בדיני תפלה ואם יתפלל כסדר יעבור זמן התפלה ויצטרך להתפלל ש"ע אחר שלישי היום יתפלל באופן שנתבאר לעיל בדין איחר לבא לבהכ"נ סעיף א' ואילך כסדר ע"ש ה"נ יתפלל כמבואר שם דאם אין לו פנאי בכדי להתפלל עם הציבור ידלג ה"נ ידלג בכדי להתפלל שמ"ע קודם שלישי היום ואם יש לו שהות יתפלל הקודם קודם כמבואר שם ואם השעה דחוקה לו שאם יתפלל מברכת היוצר יצטרך להשלים תפלת שמ"ע אחר שלישי היום ואם יתפלל שמ"ע לבד לא יוכל לברך הברכות יוצר אור ואהבה רבה ואמת ויציב עד גאל ישראל קודם שלישי היום ותו

לא יוכל לאמרם דכבר עבר זמנן אבל התפלה אף שיעבור שליש היום ולא יהי' לו שכר תפלה בזמנה מ"מ יהי' לו שכר תפלה שלא בזמנה וגם בכדי להסמיך גאולה לתפלה מוטב שיברך הברכות קודם שליש היום והתפל' לאחר שליש היום ואח"כ לא יאמר עוד ברכות פסוקי דזמרה רק פסוקי דזמרה בלא ברכות כמו שנתבאר לעיל בדיני איחר לבא ע"ש: ו אם יש להאונן בן למול מלין אותו בבהכ"נ קודם עלינו כמו שאר פעמים וגם האונן מותר ליכנס לבהכ"נ רק לא יברך ברכת להכניסו רק הסנדק יברך מיהו אם אפשר למהר לקברו קודם שיצא מבהכ"נ בשחרית יש לקברו (ט"ז סי' שמ"א ביו"ד וא"ר סי' קל"ב) ולענין לקרות לאונן לתורה נתבאר לעיל בדיני קה"ת ע"ש: ז מי שמת לו מת בשבת אינו נוהג בעצמו דיני אנינות כלל וחייב בכל המצות [זולת דברים שבצינעא] וכן ביוה"כ ולילי יו"ט ולילי פורים שקורין את המגילה (ועיין בזה בש"ע א"ח ס"ס תרצ"ו) אבל ביו"ט ראשון אם רוצה לקברו ע"י עממין פטור או אפילו בי"ט שני אפילו אינו רוצה לקוברו עתה ג"כ פטור אם לא שא"א לקוברו ע"י אונס או מחמת איד עכו"ם [ע' מ"א סי' תקמ"ח וא"ר שם] אבל בלילי י"ט יקדש ויתפלל הכל ואין בו דין אונן [ע"ש וכן הסכמות רוב אחרונים] ואם מת בשבת ולא קברוהו במ"ש יבדיל ביום א' וה"ה אם לא קברוהו עד יום ג' יבדיל ביום ג' ותו לא אבל לא יברך על נר ובשמים (סי' רצ"ט ע"ש וע' יו"ד סי' שמ"א) ולא יאכל בפני המת אפי' בשבת משום לועג לרש אלא יאכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר יעשה מחיצה שאינ' נופלת ברוח מצויה אפי' בהפסק סדין ואם אין לו סדין יחזיר פניו ויאכל (ע' יו"ד סו' שמ"א): ח אבל ביום ראשון (אפי' ביום שנקבר שאינו יום המיתה כיון שהוא יום ראשון לאבילות ולמנחמים) (א"ר סי' ל"ח) לא יניח תפילין אבל אם מת או נקבר בחוה"מ מניח תפילין בין בחוה"מ בין אחר המועד אף שהוא יום ראשון לאבילות מ"מ כבר נחמוהו מנחמים במועד (שם) וכן כשנקבר בי"ט שני יניח תפילין אחר המועד דיו"ט עולה למנין שבעה ויום שאחר המועד יחשב לשני (פ"מ א"ח סי' ע"ב) וכן אם שמע שמועה קרובה [דהיינו בתוך שלשים אפי' ביום שלשים עצמו].

ג"כ פטור (יו"ד סי' שפ"ח וסי' ת"ב) ואפי' בא לו שמועה קרובה בשכבר הניח תפילין והתחיל להתפלל חולץ אבל אם שמע שמועה רחוקה (דהיינו לאחר ל') באמצע פסוקי דזמרה וכה"ג לא יחלצן רק יחלוץ מנעליו (ע"ש ובא"ר סי' קל"ב) אבל אם שמע בלילה או נקבר בלילה אינו מניח תפילין ביום (א"ר סי' ל"ח): ט כל זמן שאינו נקבר המת אינו חולץ מנעל וסנדל ואינו חייב בעטיפת הראש אך אסור לו לישב אולישן על גבי המטה אפי' כפויה וכ"ש שאסור בתשמיש המטה ואסור ברחיצה וסיכה ושמחה ושאלת שלום ותספורת ובמלאכה אבל מותר לצאת מפתח ביתו והטעם דודאי יותר מר הוא קודם שנקבר ומוטל לפניו ולא התירו לו רק דברים שצריך לו לעסוק בצרכי הקבורה כגון לילך חוץ לביתו במנעל ובסנדל לכן התירו לו אותן הדברים אף בשעה שאין צריך לצרכי הקבורה ונתבאר לעיל בהלכות צדוק הדין: י מי שמת בתפיסה ולא ניתן לקבורה אינו חל על הקרובים לא אנינות ולא אבילות ומותרין אפי' בתשמיש (רמב"ן בת"ה ויו"ד סי' שמ"א) והא דגם אבילות לא חל עליהם הוא מטעם דאבילות אינו חל אלא אחר קבורה או אחר שנתייאשו מלקברו דהיינו שסוברים בדעתם שלא יקברוהו כלל כגון שהיתה הגזירה שלא יקברוהו כלל מחמת שנאה ולא מחמת ממון שאז אין עשוי להתבטל

אבל כשהוא מחמת ממון אף שהמושל רוצה ממון הרבה מ"מ חשוב כלא נתייאשו: יא
הא דלא חל אנינות כשלא מניחין את המת לקברו היינו שהמת אינו ברשותם וסוברים
שלא יקברו אותו כלל אבל אם המת ברשותם ואין מניחים לקברו יום או יומים אף
שיודע שיעכבוהו מלקברו יום או יומים חשוב כאלו לא נתייאשו וחל עליהם אנינות:
יב וכן מי שנהרג בדרך או גררתו ח' או שטפו נהר ולא נתייאשו מלקברו אין חל על
הקרובים לא דין אנינות ולא דין אבילות ומונים לו שבעה ושלישים מיום שנתייאשו
מלקברו (י"ד סי' שמ"א): יג וכל הני דינים אם אחר שנתייאשו מצאוהו או שניתן להם
רשות אין עליהם אנינות כמו במלקט עצמות (בסי' ת"ג): יד אם הקרובים בתפיסה אין
חל עליהם דין אנינות אבל אבילות חל עליהם אחר הקבורה (י"ד סי' שמ"א): דיני
קבורה.

א אין קוברין ב' מתים זע"ז או זה אצל זה ולא ב' ארונות זע"ז אא"כ יש ו' טפחים הפסק
עפר שזהו שיעור דופן שיכול לעמוד בעצמו ואין דופן הארון מצטרף דבעי' הפסק עפר
ו' טפחים אבל יכול לקבור איש או אשה עם בניהם או בנותם או עם בן בניהם או בת
בניהם ואח ואחות שהם קטנים בני ג' שנים ביחד (סי' שס"ב ועיין בב"י בטור י"ד): ב
אם מצאו נסרים או חרסים בשעת חפירות קרקע או עצם אדם מחזירין העפר למקומו
וחופרין במקום אחר דאסור לקבור המת אפ' בצד עצמות ולא עצמות בצד המת וכן
אסור לפנות העצם למקום אחר ולכן מחזירין העפר: ג אסור לפתוח הקבר תיכף אחר
שנסתם הגולל אפ' אם שכח לעשות בו איזה מנהג (שם): ד שנים שהם שונאים זא"ז
אין לקברם זה אצל זה אפילו כשיש ביניהם דופן ו' טפחים (שם): ה קוברים אותו
בציצית רק שקורעין אחת מן הציצית או שפוסלין את הציצית (סי' שנ"א): ו כשעושין
ארון שלם לבכורים ולכהנים יעשו נסר התחתון בענין שלא ימלא רחבו את רוחב הארון
שיהיה נראה עפר משני צדדים (שם): ז יש להבן להעצים עיני אביו ולשום חרסים
עליהם (שם בש"ך בשם הדרישה): ח מקפידין שלא ליקח מרא וחצינא מיד חבירו
כשקוברין המת אלא זורקין ואח"כ לוקחין אותה וכן בשעת הנטילה אין ליטול הכלי
מיד מי שרוחץ.

ואחר שהניחוהו בקבר מהפכים את המטה שלשה פעמי' (חקר דעת): דין מת ביו"ט א'
וביו"ט ב'. א מת ביו"ט ראשון לא יתעסקו בו ישראל ואפ' יסריח אם א"א ע"י עכו"ם
אבל אם אפשר ע"י עכו"ם יתעסקו בו עכו"ם (אבל ע"י קראים אסור לקברו ביו"ט א'
משום דלפני עור לא תתן מכשול דאע"פ שחטא ישראל הוא) אפ' מת בו ביום ואפילו
יכולין להשהותו עד למחר שלא יסריח אסור להלינו עד יו"ט שני כדי שיתעסקו בו
ישראל וכל זה בעשיית קבר ארון ותכריכין אבל להלבישו ולחמם לו מים לטהרו
ולהוציאו ולשמו בקבר מותר ע"י ישראל אבל הכיסוי שמכסין את המת בעפר צריך
לעשות ג"כ ע"י עכו"ם דמילוי גומא הוא כבונה (א"ח סי' תקכ"ו וע' ט"ז שם) וטוב
ליזהר לטהרו ע"י קש ע"ג העור או נסר ולא ע"י בגד שלא יבואו לידי סחיטה (שם): ב
בשבת ויוה"כ לא יתעסקו בו כלל אפ' ע"י עכו"ם אפ' רק להוציאו מן הבית לבית אחר
אסור אם לא לצורך מצוה או חתונה כמו שנתבאר בא"ח סי' שי"א ס"ב ע"ש דמותר
לטלטלו ולהביאו לבית אחר ע"י עכו"ם ונתבאר דין זה לעיל בארוכה ע"ש: ג מת ביו"ט
ב' אם אפשר ע"י עכו"ם יעשו ע"י עכו"ם חפירת הקבר ועשיית הארון והתכריכין וכן

מה שמכסין אח"כ הקבר בעפר כמו בי"ט ראשון אבל אם א"א ע"י עכו"ם יתעסקו בו ישראל לכל מה שצריך כדרכו בחול וכן מותר לטהרו בסדינין ואין חוששין שמא יבאו לידי סחיטה רק שיזהרו שלא יעשו סחיטה בידים (שם).

ודוקא שרוצה לקברו בו ביום אבל אם אין רוצה לקברו בו ביום אין עושין בו שום דבר איסור מלאכה ואפי' בטלטול אסור (א"ר שם דלא כמ"א) אפי' ע"י עכו"ם אם לא מחמה לצל ע"י ככר או תינוק (שם): ד בי"ט שני אם אין עכו"ם להתעסק שמותר ע"י ישראל מ"מ אם יש בעיר א' שהכין לו תכריכין יקחו אצלו התכריכין שהם מתוקנים כדי שלא יצטרכו לחלל י"ט ב' (שם): ה הקברנים אסורים ליקח שכר קברנות בי"ט וכן אסורים לקצץ הדמים עם בעל החנות בעד דמי הבגד שלוקח על התכריכין כדרך שעושה בחול שלא עשו חכמים י"ט כחול לגבי מת רק משום כבודו של מת שלא יהי' מוטל בבזיון אבל לשאר דברים אסור כמו י"ט רק היכא שצריך לקצץ כגון אם לוקח אצל בעל חנות עכו"ם בודאי הכל שרי (שם): ו מותר להוליך המת בי"ט מעירו לעיר אחרת אם אין בעירו קברות ישראל כדי לקברו בקברות ישראל היינו י"ט א' ע"י עכו"ם ובי"ט ב' ע"י ישראל אפילו אם יכול לקברו במקום שמת מ"מ מותר כדי שיהיה נקבר בקברות ישראל אבל אם לא יקברוהו היום אסור להוליכו בי"ט כדי שיקברוהו למחר (שם).

אם יש קברות בעיר וצוה להוליך אותו לקברות אבותיו אסור לחלל י"ט מחמת זה ואם יש לחוש שמא יסריח קוברין אותו במקומו ואי ליכא למיחש שמא יסריח מלינין אותו ומוליכין אותו לקברות אבותיו דמצוה לקיים דברי המת (שם): ז מותר ללוות המת בי"ט א' בתוך התחום ובי"ט ב' אפי' חוץ לתחום מותר וחוזרין למקומן בו ביום אבל אסור לרכוב על בהמה כדי ללוות המת בי"ט ב' אפי' האבלים אבל הקברני' אם א"א להם לילך לקברו רק שצריכין לרכוב מותרים בי"ט ב' לרכוב על הבהמה ומ"מ לא ירכבו בעיר מפני האומות שיאמרו שמחללין י"ט (שם): ח אם נודע לבני עיר אחת שישראל מת רחוק משם ד' או ה' ימים ולא ניתן לקבורה ומוטל בבזיון כגון בשדה אף שלא יוכלו להגיע אליו עד אחר המועד מותר לצאת לדרך בי"ט ב' כדי למהר קבורתו שלא יהא מוטל בבזיון אבל אם אינו מוטל בבזיון כגון בבית אין לחלל י"ט בשבילו אם לא יגיעו לקוברו בי"ט (שם): ט כשמת בליל י"ט ב' דמתעסקים בו ישראל אם אין עכו"ם כשהוא אדם חשוב צריכין ללוותו וממתינים לו עד אחר התפלה וקוברין אותו קודם האכילה ובאם לאו מתאספין י' ב"א וקוברין אותו בשעה שהש"ץ אומר פיוטים ואם מת סמוך ליציאת ביהכ"נ והשיהוי עדיין זמן רב להכין התכריכין ועשיית הארון והקבר שע"ז ימנעו משמחת י"ט יש לקברו אחר האכילה (שם): י אין מוציאין המת סמוך לק"ש אפי' באדם חשוב בשאין שהות לקברו קודם שיגיע זמן ק"ש וקודם ק"ש של ערבית מוציאין ואם הוא מפלג המנחה ולמעלה דהיינו ט' שעות ומחצה זמניות קורין ק"ש תחלה ואח"כ מוציאין (א"ח סי' ע"ב): דינים שאחר הקבורה: א אחר הקבורה מרחיקין ד"א מהקברות ואומרים קדיש דעתיד לחדתה עלמא כו' ותולשין עשבים בצרור עפרן וזורקין לאחורי ראשן ואומרים זכור כי עפר אנחנו וגם הוא רמז לתחיית המתים שיחיו מעפרן ויציצו ויפריחו כעשב השדה ורוחצין ידיהם במים ונוהגין בקצת מדינות לישב ז"פ אחר הרחיצה ואומרים בכל פעם ויהי נועם כו' יושב בסתר דהיינו בפעם א' אומרים עד מלת כי עם המלה ובפעם ב' יוסיף לומר מלאכיו ובפעם ג' עד יצוה ובפעם ד' עד לך ובפ"ה

עד לשמריך ובפ"ו עד בכל ובפ"ז יסיים כל המזמור וכן כתב עט"ז שגם הוא נהג כן ומנהג אבותינו תורה ונהגו שלא ליכנס לבית אם לא רחץ ולא ישב ג"פ שלא יבואו רוחות הטומאה לביתו ובשעת רחיצת הידים יש לומר כפר לעמך ישראל כו' ויש לרחוץ גם הפנים ולומר ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וכשיקבר המת בי"ט יכולין לישב ג"פ כמו בחול וה"ה אם נקבר סמוך לשבת וכשחוזרין כבר קידש היום צריך לישב ג"כ ג"פ (שם): דין סעודת הבראה לאיש ולאשה.

א אבל אסור לאכול סעודה ראשונה משלו אבל בסעודה שניה אפילו ביום א' מותר לאכול משלו ומצוה על שכניו שיאכילוהו סעודה ראשונה משלהם כדי שלא יצטרך לאכול משלו ואם לא שלחו לו סעודת הבראה או שהוא יחידי בעיר אם יכול להתענות עד הלילה ולא לאכול טוב שיתענה ואם לאו שאינו יכול להתענות אין חייב לצער עצמו ומותר לאכול משלו (סי' שע"ח וע' בט"ז): ב אשה שאירע לה אבל אין לאנשים להברותה אבל נשים מברים אותה ואשה נשואה שאירע לה אבל אינה יכולה לאכול סעודה ראשונה משל בעלה כיון דבעלה חייב במזונותיה כשלה דמי וכן מי שיש לו סופר או שכיר ואוכל בשכרו ואירעם אבל לא יאכלו סעודה ראשונה משל בעה"ב אבל מי שזן יתום או עני בתוך ביתו או לבנו ובתו הגדולים בלי חיוב מזונות עליו ואירעם אבל יכולין לאכול סעודה ראשונה משל בעה"ב (שם): ג אם האבל אינו אוכל ביום א' וכן אם נמשך ולא הברוהו עד הלילה מותר לאכול סעודה ראשונה משלו (שם): ד אם נקבר המת בלילה אם אוכל סעודה ראשונה למחר מברין אותו וכן אינו מניח תפילין למחר משום דהיום הולך אחר הלילה והוי יום א' לענין שמתחיל האבילות למנות (שם): ה אין מברין על הקטן אא"כ הוא בן ל' יום שלימות או קים לן ביה שכלו חדשיו (שם): ו מי שנקבר בע"ש מט' שעות ולמעלה שאסור אז לקבוע סעודה אין מברין אותו משום כבוד שבת (שם): ז אם שמע שמועה קרובה בשבת אין מברין אותו בשבת וכן ביום א' אין מברין מפני שכבר נדחה יום א' אין מברין אותו אח"כ וכן היכא שצריך למנות ז' ול' אחר הרגל אין מברין אותו ביום שיתחיל לנהוג האבילות (שם): ח מברין על שמועה קרובה דהיינו ששמע תוך שלשים למיתתו ואין מברין על שמועה רחוקה דהיינו ששמע לאחר ל' יום (שם): ט כיון שנקבר המת מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט בתוך הסעודה כדי לשרות האכילה שבמעיו (שם): י סעודת הבראה צריכין להברות אותו תחילה בביצים או בתבשיל של עדשים זכר לאבילות ואח"כ מותר לאכול כל צרכו (שם): יא אבל מנודה אין מברין אותו ואין מנחמין אותו אבל מנודה שמת מברין אבליו ומנחמין אותם (סי' שע"א): דין על איזה מת מתאבלין.

א על אלו מתים מתאבלין. אביו.

ואמו.

בנו.

ובתו.

ואחיו.

ואחותו.

בין מאביו בין מאמו. בין בתולה בין נשואה.

ואשתו דוקא שהיא כשירה ונשואה. אבל פסולה או אנוסה לא אבל בנו ובתו ואחיו ואחותו אפילו שהם פסולים מתאבלין עליהם אבל אם נולדו משפחה או נכרית אין מתאבלין עליהם.

הגר אפ"ל על אמו שנתגיירה אינו מתאבל: (סי' שע"ד): ב קרובים הפסולין לעדות מראין מקצת אבילות עד אחר שבת הראשון. היינו שאין משנין בגדיהם בשבת ואין רוחצין בחמין וגם אין לחוף הראש רק במים פושרין וגם אין לאכול חוץ לביתו אפילו סעודת מצוה.

אבל כתונת לבן אין למנוע לכבוד שבת גם אין לשנות מקומו בביהכ"נ (שם): ג תינוק כל שלשים יום ויום שלשים בכלל אין מתאבלין עליו (שם): דין אימתי מתחיל האבילות. א מאימתי חל האבילות משיקבר ונסת' סתימת הקבר בעפר מיד מתחיל האבילות ויש לחלוץ תיכף מנעליו בביה"ק ואם צריך לילך מביה"ק לביתו בין שכונת עכו"ם א"צ לחלוץ שם רק יתן עפר במנעליו וכשיבוא לביתו יחלוץ אותם [סי' שע"ה שפ"ב]: ב אם הקברות סמוך לעיר והאבלים חזרו משער העיר ולא הלכו עם המת לביה"ק אין מונין ז' ול' עד שיאמרו להם שנסתם הגולל (ש"ך) ונלענ"ד שא"צ לינהג אבילות עד שנודע שנסתם הגולל אבל אם חלצו הסנדל ונהגו אבילות קודם שבאו הקוברים מבית הקברות והי' סמוך לחשכה ואח"כ באו הקוברים מבה"ק בלילה ואמרו שנסתם הגולל כשהיה יום קצת אף שהאבלים לא ידעו מזה רק שמספק נהגו אבילות עולה להם למנין שבעה ושלשים כן מוכח ממה שכתב רמ"א שאם הי' סבור שנסתם הגולל והתחיל להתאבל ואח"כ נודע לו שטעה חוזר ומתחיל באבילות מחדש משמע שאם אח"כ נודע לו שנהג אבילות כדין עולה לו מה שהתאבל וכן הקובר מתו בערב הרגל והוא סמוך לחשיכה יכולין האבלים שאין הולכין לבית הקברות לחלוץ מנעלים תיכף ואח"כ כשיבאו הקוברים מבית הקברות ויאמרו שנסתם הגולל כשהיה קצת יום מבטל הרגל את האבילות של שבעה: ג אם שולחין את המת לעיר אחרת משיחזרו פניהם מללוות מתחיל האבילות למנות מיום זה שבעה ושלשי' ואם גדול הבית הולך עם המת (ולקמן יתבאר מי נקרא גדול הבית) הכל נגררין אחריו ואין מתחילין למנות אלא משנקבר אבל אם גדול הבית נשאר בכאן וקטן הולך עם המת אין הקטן נגרר אחר הגדול לקולא למנות תיכף משיוציא המת מהבית (שם) ונראה דאם גדול הבית הולך עם המת דהדין דאף אותן שבבית מונין משיקבר לכתחילה אין צריכי' לנהוג אבילות עד שנודע להם שנקבר ואם נהגו מקודם אבילות מספק ואח"כ נודע להם היום שנקבר בו עולה להם מספק הימים שנהגו אחר הקבורה אבל אם לא נהגו אבילות צריכין למנות מיום שהתחילו לנהוג (ואין דומה לזלזל במקצת ימים דסי' שצ"ו דא"צ להשלים כיון דכאן פטורין מספק קודם שנודע כנלע"ד): ד והא דאותן שבבית אין מונין עד שנקבר כשהלך גדול הבית עם המת דוקא כשיכולין לבוא אל הקבר תוך שלשה ימים אבל ברחוק מזה אותן שבבית מונין תיכף משיצא (שם): ה היכא דאין אותן שבבית מונין אלא משנקבר הימים שבינתיים אינו נוהג לו אבילות ולא אנינות ומותרין בבשר ויין וחייב בכל המצות דחשוב כמסרו לרבים דסימן שמ"א אבל אסור לישיב במטה ואסור בתשמיש וברחיצה וסיכה

ושמחה ושאלות שלום וכן הדין בכל מקום בימים שאין נוהג אבילות בין מיתה להתחלת מנין ימי אבילות מלבד במת בתפיסה או בדרך ולא נתייאשו מלבקשו שלא חל עליהן אנינות ואבילות מותרים אפי' בתשמיש (רמב"ן בספר תורת האדם שער מי שמתו מוטל לפניו): ו אם שלחו המת לעיר אחרת במקום שאותן שבבית מתחילין משיצא המתמהבית והתחילו למנות אבילות ואח"כ נתפס המת ולא ניתן לקבורה זמן ארוך אין צריכים להפסוק האבילות וא"ל להתאבל פעם אחרת אחר הקבורה אחר שהתחלת האבילות היה כדין: ז והא דאותן שהלכו עם המת לעיר אחרת מונים מיום שנקבר דוקא שלא חזרו אותן שהלכו לביה"ק אצל אותן שנשארו בבית אבל אם חזרו אצלם אפילו באו מביה"ק אצל האבלים הנשארים ביום הז' למנין אבילות שלהן קודם שעמדו המנחמים מהם שהנשארים עדיין נוהגים אבילות קצת גם אותן שבאו מונין עמהם ואין חילוק בין אם גדולים בין אם הקטנים הלכו לבית הקברות וחזרו וכן אם הביה"ק רחוק או קרוב אבל ביום הז' אחר שעמדו המנחמים מאצלם שפסק אבילותם מאותן הנשארים בבית אזי הבאין מביה"ק מונין לעצמן משעה שנסתם הגולל (שם): ח מי שמת לו קרוב ונודע לו במקומו מונה לעצמו אפי' בא אח"כ למקום המת אצל גדול הבית שהתחיל כבר להתאבל לא נקצר אבילותו משום זה וכן אם בא אצל הקרובים ואינו במקום שמת המת ולא במקום קבורה מונה לעצמו משעה שנודע לו אבל אם לא ידע שמת לו מת עד שבא אל הקרובים שבמקום המת או במקום הקבורה אם הוא במקום קרוב שהוא מהלך עשרה פרסאות אפי' בא ביום השביעי אם מצא מנחמים אצל הגדול אפי' שנערו לעמוד הואיל ומצא מנחמים שהאבלים נוהגים קצת אבילות מונה עמהם דכיון שהגדול מונה עמהם גם הוא מונה עמהם אבל אם לא מצא אצל גדול הבית מונה לעצמו וכן גדול הבית שבא ממקום קרוב מונה לעצמו ואם הבא ממקום קרוב לא מצא גדול הבית מחמת שהלך עם המת לביה"ק אז הדין כך דאם חזר מבית הקברות אפי' ביום ז' כשיש מנחמים שהדין שגדול הבית מונה עמהם גם הבא ממקום קרוב מונה עמהם ואם לא חזר הגדול ביום ז' דמונה לעצמו גם הבא ממקום קרוב מונה לעצמו (שם): ט איזה נקרא גדול הבית הוא על פי האומד כשאם היו עוסקין בעזבון המת היו הדברים נחתיין על פיו והיו כולם הולכין אחר עצתו אפילו הוא קטן בשנים נקרא גדול הבית ואפי' אינו יורש כגון שאמו בכאן והיא מנהגת הבית היא נקראת גדול הבית והבעל נקרא גדול הבית אם מתה אשתו ואם באו אביה ואחיה מונין עם הבעל (שם): י מי שמתפלל ערבית ועדיין הוא יום ושמע שמת לו מת מונה מיום המחירת ואותו היום אין עולה לו אבל אם הוא לא התפלל עדיין רק הציבור התפללו ועדיין הוא יום אותו יום עולה לו ואם שמע ביום ל' אחר שהתפלל ערבית אז צריך למנות ז' ול' ולא אמרינן כיון שהתפלל ערבית הוי אז שמועה רחוקה דלקולא לא אמרינן דהוי לילה אבל יום ל' ששמע בו עולה למנין דממ"נ אם הוא יום עולה לו ליום א' ואם הוא לילה אז פטור מלמנות ז' ול' (ט"ז סי' ת"ב): דין דברים שהאבל אסור בהם.

א האבל כל ז' אסור במלאכה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ותשמיש המטה (סי' ש"פ): ב מלאכה כיצד כל ג' ימים אסור אפילו עני המתפרנס מהצדקה ואם אין לו מה יאכל עושה בצניעא בתוך ביתו ותבא מארה לשכניו שהצרכוהו לכך וכן אסור לעשות פרקמטיא אפי' לעשות ע"י אחרים אפי' ע"י עכו"ם או עבדים ושפחות שמעשה ידיהן

שלו אסורין במלאכה אם לא בדבר האבד וצריך שאלת חכם וכן כתיבה אסור אם לא מה שמותר בחוה"מ לכתוב (שם): ג מותר לקבל מלאכה בימי אבלו לעשותה אח"כ ובלבד שלא ישקול וימדוד (שם): ד כיבוד הבית הדחת כוסות וקערות והצעת המעות אין בהם משום מלאכה לאבל וכן מותר לאשה שהיא אבילה לאפות ולבשל בימי אבלה כל הצריך לה ולב"ב וכן אשה המשרתת אצל בעה"ב אחר ואירעה אבל מותרת לאפות ולבשל ולעשות שאר צרכי הבית בין שהיא משרתת בשכר בין בחנם אבל אסורה המשרתת לעשות מלאכה שא"צ אלא להרויח וכ"ש שלא תצא מן הבית כדין אבל וכן שמש בהכ"נ שאירעו אבל אסור לו לילך לבהכ"נ ולשמש בצרכי הקהל (שם): דין איסור רחיצה וסיכה לאבל.

א אבל תוך ז' אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן אבל פניו ידיו ורגליו מותר בצונן ואחר ז עד שלשים מותר אפילו כל גופו בצונן אבל בחמין אסור ואפילו לחוף הראש בחמין אסור כל ל' (סי' שפ"א וע' ש"ך שם): ב יולדת אבילה שצריכה לרחוץ מותרת לרחוץ אפי' ביום א' של ז מיהו אם אין לה צורך כ"כ יש להחמיר ביום א' של אבילות (שם): ג מי שתכפוהו אבילות שאירעו ב' אבילות זה אחר זה מותר לרחוץ כל גופו בצונן (שם): ד נדה שנזדמנה טבילתה תוך ז' אינה טובלת אבל ללבוש לבנים מותרת בימי אבלה ותלבוש ותציע לבנים כדרכה בשאר ימות השנה רק הרחיצה תשנה קצת שלא תרחוץ רק באותו מקום ובין ירכותיה בין בחמין בין בצונן ואחר ז עד ל' מותרת לטבול כדרכה בשאר ימות השנה ומותרת ליטול הצפרנים בעצמה בסכין כדרכה בשאר ימות השנה (שם): דין איסור נעילת הסנדל.

א אבל אסור בנעילת הסנדל כל ז' ודוקא של עור אבל אנפלאות של בגד או של גמי או של שער או של עץ מותר ואם הוא של עץ ומחופה עור אסור (סי' שפ"ב): ב יולדת מותרת לנעול מנעל כל ל' מפני שהצינה קשה לה וה"ה חולה ומי שיש לו מכה ברגליו (שם): ג אבל שהיה מהלו בדרך מותר בנעילת הסנדל וכשיגיע לעיר חולץ ואם היא עיר שרובה עכו"ם אין חולץ עד שמגיע לרחוב היהודים (שם): דין איסור תשמישו המטה לאבל.

א אבל אסור בתשמיש המטה וכן אסור בחיבוק ונישוק אבל בשאר דבר קורבה מותר כגון במזיגת הכוס והרחצת פניו ידיו ורגליו ומותרת לאכול עמו בקערה אחת בין באבילות דידיה בין באבילות דידיה (סי' שפ"ג): דין שהאבל אסור בתלמוד תורה כל ז'. א אבל כל ז' ימים אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים משנה גמרא הלכות ואגדות ומותר לקרות באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה ובהלכות אבילות ובפ' אלו מגלחין והנ"מ בינו לבין עצמו אבל אינו לומד עם אחרים אלא הם נושאים ונותנים בה' אבילות והוא משיבן בשפה רפה (סי' שפ"ד): ב אם רבים צריכין לו להתלמד כגון מלמד תינוקות מותר ללמוד עמהם ביום שלישי או אפילו מי שלומד עם גדולים אם הם צריכין לו מותר ללמוד עמהם וכן מותר להורות איסור והיתר ליחיד השואל אותו אפילו ביום א' אם אין אחר אלא הוא (שם): ג האבל יכול להתפלל בימי אבלו להוציא רבים ידי חובתם (שם).

ומצוה להתפלל שחרית וערבית במקום שמת שם ואפ"ל אין אבן שם כי יש בזה נחת רוח לנשמה (שם): ד אבל שיש לו בנים קטנים אין לו לבטלם מלימודם דאין אבילות לקטן (שם) ה ולענין לעלות לתורה כל ז עיין לעיל בהל' קריאת התורה כי שם נתבאר הדין לנכון: דין שאלת שלום בימי אבלו.

א אבל אסור בשאילת שלום כל ימי אבלו כיצד ג' ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו לא ישיב להם ויודיעם שהוא אבל. מג' ועד ז אינו שואל בשלום אחרים ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם מז' ועד ל' אחרים אין שואלין בשלומו והוא שואל בשלום אחרים וכ"ש שמשיב.

אחר ל' גם אחרים שואלין בשלומו אפ"ל הוא אבל על אביו ואמו (סי' שפ"ה): ב מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת מותר לשאול אבל האבל נותן שלום לכל אדם בשבת שהוא מכלל דברים שבפרהסיא (שם): דין כפיית המיטה. א עכשיו אין נוהגין בכפיית המטה ואסור לאבל לישיב ע"ג מטה או ע"ג ספסל וכן אין ישן ע"ג מטה רק על הקרקע ובשעה שהמנחמים אצלו צריך להיות יושב ע"ג קרקע ובשעה שאין מנחמים אצלו מותר לו לעמוד ולילך בביתו (סי' שפ"ז): דיני כיבוס ולבישת בגדים מכובסים בימי אבלו.

א אבל אסור לכבס כסותו תוך ז ואפילו ליתן לכובסת עכו"ם לכבס ולהניח לאחר אבילות אסור אבל בגדי קטנים שמת אביהם מותר לכבס וכן האבל שהיה כסותו בקיבולת בידי אחרים מכבס אותו כדרכו (סי' שפ"ט): ב אסור ללבוש בגד מכובס בימי אבלו אפילו אחר שבעה ונוהגין שבתוך ז אין לובשין אפילו לכבוד שבת ואחר שבעה לובש אחר תחלה הכתונת שעה מועטת ואח"כ לובש האבל ואפ"ל בחול ואפ"ל במגוהצין באבן חלקה ואם הוא מכובס במים לבד א"צ להלבישו לאחר תחילה ושרי ללבוש אחר ז' מיד (ש"ך שם): ג אסור ללבוש תוך ל' בגדי שבת ועל אביו ואמו נהגו איסור כל י"ב חודש (שם): דיני גילוח וסריקה באבל.

א אבל אסור בגלוח שערו בימי אבלו כל שלשים ואם ישב לגלח ואמרו להמגלח או להמתגלח שמת לו מת מותר להשלים הגלוח משום כבוד הבריות ודוקא שאין אחר שם אבל אם יש שם אחר ואמרו להספר שמת לו מת ישלים האחר (סימן ש"ץ): ב אחר ל' מותר בגלוח שער אבל על אביו ואמו אסור עד שיגערו בו חבריו ונוהגין שמגלח שערו אחר כל ג' חדשים (שם): ג אשה אבילה אסורה ג"כ בנטילת שער כל ל' (שם): ד לסרוק ראשו במסרק מותר אפ"ל תוך שבעה (שם): ה כשם שאסור לגלח כל שלשים כך אסור ליטול צפרניו כל שלשים בכלי אבל בידיו או בשיניו מותר (שם): דין שהאבל אסור בכל מיני שמחה.

א אבל אסור בשמחה לפיכך לא יקח תינוק בחיקו כל ז שלא יבא לידי שחוק (סי' שצ"א): ב אבל אסור לאכול בסעודת ברית מילה או פדיון הבן וסיום מסכתא וכ"ש בסעודת אירוסין ונשואין כל שלשים על שאר קרובים וכל י"ב חודש על אביו ואמו ובתוך ביתו אם יש סעודת מצוה מותר לאכול אבל בסעודת נשואין יש להחמיר שלא לאכול אפילו בתוך ביתו אבל אה משיא יתום או יתומה לש"ש מותר לאכול שאם לא יאכל שם יתבטל

המעשה וכן מותר ללבוש בגדי שבת (שם): ג אסור ליכנס לבית נשואין כל שלשים אפי' לשמוע הברכות שמברכין שם אבל בחופה שעושין בבית הכנסת ומברכין שם ברכת אירוסין ונשואין מותר לעמוד לשמוע הברכות אחר שלשים על אביו ואמו וכן יכול האבל לאחר שלשים לברך הברכות שמברכין תחת החופה וכן יכול להכניס החתן תחת החופה כדרך שנוהגין ששני אנשים מכניסין החתן תחת החופה ונקראים שושבינים ויכול ללבוש בגדי שבת ובלבד שיהא לאחר שלשים (שם) ד אין לאכול בסעודת חבורות אנשים בלילה שביום המחרת יהיה לו יא"צ היינו יום שמת בו אביו או אמו (שם): ה אבל שהוא סנדק או מוהל לאחר שלשים על אביו ואמו ילבש בגדי שבת עד לאחר המילה ויכול לאכול שם על הסעודה (שם): דין שהאבל אסור כל ל' לישא אשה.

א אבל אסור לישא אשה כל שלשים אפילו בלא סעודה וכן אפילו לארס אסור אבל שידוכין מותר אפילו ביום ראשון שהוא יום המיתה ולאחר שלשים אפילו על אביו ואמו מותר לישא אשה (סי' שצ"ב): ב אם לא קיים מצות פריה ורביה מותר לישא תיכף אחר ז אפילו באבילות דאב ואם (שם) דין שהאבל אסור לצאת מביתו.

א אבל אסור לצאת מביתו כל שבעה לטייל או לצורך מו"מ אבל אם שלח מושל אחריו או שצריך לילך לדרך או לצורך דבר האבד מותר וכן אם צריך למול את בנו הולך לבית הכנסת אפי' תוך שלשה אבל סנדק אבל לא יצא תוך שלשה ואחר שלשה יתפלל בביתו וכשמביאין התינוק למול הולך לביהכ"נ (סי' שצ"ג): ב ואם האבל הוא מוהל דינו כמו סנדק כנ"ל ואי ליכא מוהל אחר בעיר מותר אפילו ביום ראשון (שם) ומותר לו לתקן הצפרנים וכן כל דבר מצוה שא"א לעשות בלא האבל מותר לו לצאת לקיים את המצוה (שם): ג נוהגין שהאבל משנה מקומו בביהכ"נ אפילו בשבת כל י"ב חודש על אביו ואמו וכל שלשים על שאר קרובים (סימן שצ"ג): דין שמועה רחוקה וקרובה.

א מי שבאה לו שמועה שמת לו קרוב שחייב להתאבל עליו אם בתוך שלשים יום הגיע השמועה אפילו ביום ל' עצמו הרי זה שמועה קרובה וקורע וחייב לנהוג שבעת ימי אבילות מיום שהגיע לו השמועה ומונה שלשים ג"כ מיום השמועה ויום השמועה דינו כיום הקבורה לכל דבר ולא יניח תפילין ואותו השלשים יום שנקרא בהם שמועה קרובה היינו שמונין מיום הקבורה ולא מיום המיתה ואם הוא תוך שלשים לקבורה אף שהוא אחר שלשים למיתה הוי עדיין שמועה קרובה (סי' ת"ב נקודות הכסף דלא כמ"ש בש"ך): ב וחס שמע לאחר שלשים יום הרי זו שמועה רחופה ואין צריך לנהוג אבילות רק שעה אחת ל"ש שמע ביום ל"ש שמע בלילה נוהג שעה אחת ודי ואפילו על אביו ואמו אבל מה שנוהג על אביו ועל אמו כל י"ב חודש נוהג אפי' שמע אחר שלשים ומונה שנים עשר חודש מיום המיתה ולא מיום השמועה ואם בא לו שמועה מאביו ואמו אחר י"ב חודש אינו נוהג אלא שעה אחת אפילו באבילות שנוהג על אביו ואמו כל שנים עשר חודש (שם): ג השומע שמועה רחוקה א"צ לנהוג כל דין אבילות אלא דיו בחליצת מנעל לבדומותר במלאכה וברחיצה וסיכה ותשמיש המטה ותלמוד תורה ואם אין לו מנעלים ברגליו בשעת שמועה צריך לעשות מעשה אחרת שיהא ניכר שעושה משום אבילות כגון שישב על הקרקע ואם באה לו שמועה בשעה שהיה עוסק בתורה או במלאכה או שהיה רוחץ מפסיק שעה אחת משום אבילות וחוזר למה שבידו (ואם היה לבוש תפילין

אינו חולץ) ומ"מ אין יוצא בזה ידי אבילות רק צריך לעשות מעשה אחרת שניכר בה שעושה אותה משום אבילות כגון חליצת מנעל או ישיבה על הקרקע שעה אחת (שם): ד השומע שמועה קרובה בשבת או ברגל ולמוצ"ש או למוצאי רגל נעשית רחוקה אסור כל יום השבת או ימי הרגל בדברים של צינעא ולמוצאי שבת ורגל נוהג שעה אחת אבילות בחליצת מנעל וישיבת קרקע ודיו (שם): ה השומע שמועה קרובה בשבת יום השבת עולה לו ליום אחד ולמוצאי שבת קורע ומונה לו עוד ששה ימים (שם): ו השומע שמועה רחוקה בשבת או ברגל אינו נוהג אבילות ואפילו בדברים שבצינעא מותר ולמוצאי שבת ורגל נוהג שעה אחת ודיו (שם): ז שמע שמועה קרובה בשבת והוא ערב הרגל כיון שדברים שבצינעא נוהג בו מבטל הרגל את האבילות (שם): ח מי שמת לו מת קודם הרגל והוא לא שמע עד אחר הרגל אף שאותן שנהגו אבילות קודם הרגל הפסיק הרגל את האבילות למנין שבעה ימים מ"מ זה שלא ידע ולא נהג אבילות קודם הרגל כל ששמע אפילו ביום שלשים של מיתת המת הוי אצלו שמועה קרובה וצריך לנהוג שבעה ושלשים דאין הרגל עולה בשביל שבעה ושלשים למי שלא נהג קודם הרגל (סי' שצ"ט ש"ך): דין אבילות ברגל ובר"ה ויו"ט כ' של גליות.

א הקובר מתו קודם הרגל בענין שחל עליו אבילות ונהג אבילות אפילו שעה אחת (פירוש כ"ש ולא בענין שעה ממש) קודם הרגל הרגל מפסיק האבילות ומבטל ממנו גזירת שבעה ומותר לרחוץ סמך לחשיכה אפילו בחמין ואפילו מת לו מת בערב שבת ושבת הוא ערב הרגל מותר בע"ש סמוך לחשיכה לרחוץ בחמין לכבוד הרגל (ואף שהרגל אינו מבטל רק גזירת שבעה ולא גזירת שלשים מ"מ הואיל דרחיצה בחמין כל שלשים אינה מדינא רק מכח מנהגא מותר לכבוד הרגל אבל לגלח כיון דמדינא אסור אפילו לכבוד הרגל אסור ואחר הרגל כיון דלא ביטל הרגל רק גזירת שבעה ולא גזירת שלשים אסור ברחיצה בחמין ולענין חשבון ימי השלשים יבואר לקמן) ודוקא שנהג אבילות קודם הרגל אפי' לא נהג אלא דברים שבצינעא קודם הרגל כגון אם שמע שמועה קרובה ביום השבת שהיה ערב הרגל כיון שנהג דברים שבצינעא בא הרגל ומפסיק האבילות (כמו שנתבאר בסי' שפ"ז) אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבילות או שהיה קרוב לחשיכה ולא היה יכול לנהוג אבילות אין הרגל מבטל האבילות וכ"ש אם לא ידע במיתת המת קודם הרגל שאין הרגל מבטלו אלא נוהג ברגל דברים שבצינעא ומונה שבעה אחר הרגל ויום טוב שני של גליות שבסוף הרגל עולה לו למנין שבעה.

ושלשים מונה מיום המיתה [סי' שצ"ט] [ולענין מלאכה בשבעת ימי אבילות שנוהג אחר הרגל צריך שאלת חכם]: ב אם קבר את מתו ז' ימים לפני הרגל ונהג בהן גזירת שבעה הרגל מבטל ממנו גזירת שלשים אפילו חל יום שביעי ערב הרגל דמקצת היום ככולו ועולה לכאן ולכאן ומותר לרחוץ אפילו בחמין ולספר ערב הרגל סמוך לחשיכה ובערב פסח עדיף לגלח קודם חצות כיון שאחרים אסורין לגלח אחר חצות ואם חל שביעי שלו בערב שבת ולמחר יום השבת יהי' ערב הרגל מותר לכבס ולרחוץ ולספר ע"ש ואם לא גילח בע"ש או בערב הרגל מותר לגלח עצמו תיכף אחר הרגל אבל בחול המועד אין רשאי כיון שהיה יכול לגלח בערב שבת או בערב הרגל אבל אם חל שביעי שלו בשבת שהוא ערב הרגל דאז לא היה יכול לגלח בערב שבת כיון שהיה תוך שבעה מותר לגלח עצמו בחול המועד או לאחר הרגל [שם]: ג הא דרגל מבטל גזירת שלשים דוקא בשאר

מתים אבל באביו ואמו שאסור לספר עד שיגערו בו חבריו אפילו פגע בו הרגל לאחר שלשים אינו מבטל השיעור גערה שנתבאר לעיל [שהוא] שלשה חדשים [שם]: ד ראש השנה ויום הכפורים חשובים כרגלים לבטל האבילות [שם]: ה נהג שעה אחת לפני הפסח אותה שעה חשובה כשבעה ושמונה ימי הפסח הרי חמשה עשר ומשלים עליהם עוד חמשה עשר יום למנין שלשים [שם]: ו נהג שעה אחת לפני עצרת אותה שעה חשובה כשבעה ויום עצרת עצמו [כיון שאם לא הקריב קרבנות עצרת בעצרת יש לו תשלומין כל שבעה] חשוב כשבעה הרי ארבעה עשר ומשלים עליהם עוד ששה עשר אחרים ובח"ל שעושין שני ימים עולה יום השני למנין הט"ז [שם]: ז נהג שעה אחת לפני ראש השנה בטלה ממנו גזירת שבעה מחמת ראש השנה וגזירת שלשים מחמת יום הכפורים: ח נהג שעה אחת לפני יום הכפורים בטלה ממנו גזירת שבעה מחמת יום הכפורים וגזירת שלשים מבטל ממנו חג הסוכות [שם]: ט נהג שעה אחת לפני חג הסוכות בטלה ממנו גזירת שבעה והחג שבעה ימים הרי י"ד ושמיני עצרת נחשב לז' ימים הרי כ"א יום ומשלים עליהם עוד ט' ימים ובח"ל עול' שמחת תורה למנין הט' ימים ודוקא אם נהג שעה אחת לפני חג הסוכות אז עולה יום שמיני עצרת בעד ז' ימים אבל אם קבר את מתו בחג הסוכות אין שמיני עצרת מבטל ממנו גזירת שבעה וגם אינו נחשב בעד ז' ימים למנין ל' רק צריך לנהוג שבעה אחר הרגל ויום טוב שני של גליות עולה למנין השבעה.

ול' מונה מיום המיתה [שם]: י יום טוב שני של גליות אף שעולה למנין שבעה מ"מ אין שום אבילות של פרהסיא נוהג בו אפילו הוא יום המיתה וקבורה כמו יום ראשון שהוא מדאורייתא שאינו נוהג בו שום אבילות של פרהסיא [שם]: דין קטן שהגדיל תוך שבעה או תוך ל' ודין חולה ויולדת.

א קטן שאירע לו אבל א"צ להתאבל דאין אבילות לקטן ואפילו אם הגדיל תוך זיי"ן א"צ לנהוג אבילות של שבעה ושלשים כיון דבשעת התחלת האבילות היה פטור [סי' שצ"ו בט"ז דלא כב"ח]: (ב) חולה שמת לו מת שחייב להתאבל עליו ונודע לו אם הבריא תוך שבעה גומר הימים הנשארים וכן תוך שלשים גומר הימים הנשארים אבל להשלים הימים של אבל שעברו בחליו א"צ משום דבחליו ג"כ נהג אבילות קצת ודמי לשבת דעולה ואינו מפסיק [כן משמע מהדין של הא"ר שאכתוב בסמוך]: (ג) יולדת אבילה ג"כ אינה צריכה להשלים הימים שעברו בעת שהיתה יולדת רק גומרת הימים הנשארים ואם השבת שהולכת לבית הכנסת הוא בתוך שבעה מוליכות אותה הנשים לבית הכנסת ויכולה ללבוש בגדי שבת ויושבת על מקומה בבית הכנסת [א"ר בסי' קל"ג בא"ח דלא כתשובת נ"ש]: דין מי שמת לו מת ולא נודע לו ודין תענית יאר צייט.

א מי שמת לו מת ולא נודע לו אינה חובה שיאמרו לו וע"ז נאמר מוציא דיבה הוא כסיל מיהו אם שואל עליו אין לשקר ולומר חי הוא שנאמר מדבר שקר תרחק אלא יאמר בלשון דמישתמע בתרי אפי והוא ישער בעצמו שמת ומותר להזמין לסעודת אירוסין ונשואין וכל שמחה כיון שאינו יודע [סימן ת"ב ט"ז] וכן הבעל שיודע שמת קרוב של אשתו שחייבת להתאבל עליו מותר לשמש עמה כיון שהיא אינה יודעת [א"ר סי' קל"ג]: ב לבנים זכרים נוהגין להודיעם כשמת אב ואם כדי שיאמרו קדיש [ודיני קדיש נתבאר

לעיל] [שם]: ג מצוה להתענות ביום שמת בו אביו או אמו ומתענין תמיד יום המיתה ולא יום הקבורה אם לא שהיה יום המיתה רחוק מן יום קבורה ג' או ד' ימים שאז מתענין בשנה ראשונה יום הקבורה ומשנה שניה ואילך מתענין יום המיתה אבל בלא"ה מתענין יום המיתה אף בשנה ראשונה [ש"ך סי' ת"ב]: ד אם מת אביו או אמו בחודש אדר שהיה השנה פשוטה צריך להתענות בשנת העיבור באדר ראשון ובאדר שני אבל אם מת בשנה מעוברת אז אם מת באדר א' מתענה תמיד בשנה מעוברת באדר א' ואם מת באדר שני מתענה באדר שני [שם]: ה אם חל תענית שמת בו אביו או אמו בע"ש אם התנה כשהתענה בפעם ראשון שלא ישלים אין צריך להשלים וכן אם בפעם ראשון חל בע"ש ולא השלים א"צ להשלים בע"ש אבל אם בפעם הראשון השלים ולא התנה אף שלא השלים רק כשחל בחול אם אח"כ יארע כשחל בע"ש ג"כ צריך להשלים [רש"ל הובא בבאר הגולה]: בלע המות לנצח.

ומחה יהוה אלהים דמעה מעל כל פנים. תם ונשלם הדינים.